ГОДИШЊАК

Библиотеке Матице српске

1 9 9 6

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ
1826

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

ГОДИШЊАК

БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ

за 1996.

Нови Сад
1997

Уредништво

Душко Вртунски
Миро Вуксановић
Жељко Вучковић
Душица Грбић
Радован Мићић

Главни уредник
МИРО ВУКСАНОВИЋ

ISSN– 0351-3580

САДРЖАЈ

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ У 1996. ГОДИНИ . . . 7

Гордана Ћилас

БОРИСЛАВ МИХАЈЛОВИЋ МИХИЗ У БИБЛИОТЕЦИ МАТИЦЕ СРПСКЕ 34

Љубица Бошковић

МЕЂУБИБЛИОТЕЧКА ПОЗАЈМИЦА
– ЗНАЧАЈНА КАО СИСТЕМ ПОСЛОВАЊА 63

Јасна Карталовић

ТРАГОМ ПОСВЕТА Књиге Јеле Спиридоновић-Савић
и Владислава Савића у Библиотеци Матице српске 72

Александар М. Петровић

О РАРИТЕТНИМ КЊИГАМА НА ЛАТИНСКОМ ЈЕЗИКУ У БИБЛИОТЕЦИ
МАТИЦЕ СРПСКЕ 88

Душица Грбић

ПРВА МОНОГРАФИЈА О ШТАМПАРИЈИ
ЂУРЂА ЦРНОЈЕВИЋА. 112

Душица Грбић

ДРАГОЦЕНА СВЕДОЧАНСТВА О СРПСКО-РУСКИМ
КУЛТУРНИМ ВЕЗАМА У 19. ВЕКУ. 120

Јасмина Грковић-Мејцор

НОВЕ КЊИГЕ У ЕДИЦИЈИ *ЋИРИЛСКЕ РУКОПИСНЕ КЊИГЕ*
БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ 125

Катица Шкорић

ЈОШ О *ПРАЗНИЧНОМ МИНЕЈУ* БОЖИДАРА ВУКОВИЋА 131

Ксенија Минчић-Обрадовић

ИНТЕРНЕТ И БИБЛИОТЕКЕ 138

Иза де Пинедо и Кристина Маљано
КООПЕРАТИВНА КАТАЛОГИЗАЦИЈА – КРЕИРАЊЕ ПОДАТАКА, ЊИХОВА РАЗМЕНА У ЕВРОПСКОМ ПРОЈЕКТУ И СТУДИЈА ЕВРОПСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ О ИЗВОДЉИВОСТИ: ИТАЛИЈАНСКО ИСКУСТВО 165

Ф. Ј. Девадасон
П. Прашад Лингам
МЕТОДОЛОГИЈА ЗА ИДЕНТИФИКАЦИЈУ ПОТРЕБА КОРИСНИКА 174

Дијан Руш Феја
НОВЕ УЛОГЕ БИБЛИОТЕКАРА У ПОДРШЦИ ИСТРАЖИВАЧИМА У ДРУШТВЕНИМ НАУКАМА: УТИЦАЈ НОВЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ 194

Рејд Една
СТРАТЕГИЈА КОРИШЋЕЊА ИНТЕРНЕТА: ПЛАНОВИ СИНГАПУРА – ИТ 2000 И БИБЛИОТЕКА 2000 202

Патрик Мекгламери
УНАПРЕЂИВАЊЕ УСЛУГА У БИБЛИОТЕКАМА ЗА КАРТОГРАФИЈУ: ИСКУСТВО БИБЛИОТЕКЕ ДРЖАВНОГ ИНСТИТУТА У КОНЕКТИКАТУ . 213

Оле Бронмо
ЗАКОНОДАВСТВО О АУТОРСКОМ ПРАВУ, ПРАВИЧНО КОРИШЋЕЊЕ И ЕФИКАСНО ШИРЕЊЕ НАУЧНИХ САЗНАЊА 223

Емануела Ђавара
ПЛАТФОРМА ЕВРОПСКОГ КОРИСНИКА АУТОРСКОГ ПРАВА 233

Греам Корниш
СИСТЕМИ ЗА ЗАШТИТУ АУТОРСКИХ ПРАВА ПОДАТАКА НА ЕЛЕКТРОНСКИМ МЕДИЈИМА: СНОВИ, НОЋНА МОРА ИЛИ РЕАЛНОСТ? 238

Марија Јованцаи
ГРАЂА ЗА БИБЛИОГРАФИЈУ ЖИВАНА МИЛИСАВЦА 246

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ У 1996. ГОДИНИ

Библиотека Матице српске (БМС) остварила је свој Програм рада за 1996. годину. Њену редовну делатност у целини је финансирало Министарство културе Републике Србије. За набавку страних база података, часописа из иностранства и рад рачунарског система новац је обезбедило републичко Министарство за науку и технологију.

БМС је радила у складу са републичким законима о библиотечкој делатности, о културним добрима, о Матици српској и другим прописима. У обављању стручних послова примењивани су стандарди савременог библиотекарства. БМС је остварила добру сарадњу са својим оснивачем – Матицом српском и са Народном библиотеком Србије.

Управни и Надзорни одбор БМС радили су у складу са законским овлашћењима и Статутом БМС. Управни одбор, у саставу проф. др Божидар Ковачек, председник, мр Мирослав Ранков, проф. др Никола Гаћеша и Ђорђе Виловски, чланови, одржао је десету и једанаесту седницу. Усвојени су записници са девете и десете седнице Управног одбора, Извештај о раду и Завршни рачун за 1995. годину, Програм рада у 1997. години, Инвестициони програм изградње зграде БМС (пете измене и допуне) и допуне и измене Статута Библиотеке.

Надзорни одбор (Дејан Живанац, председник, Петар Мишић и Радован Мићић, чланови) одржао је четврту седницу. Размотрен је Завршни рачун Библиотеке за 1995. годину и предложено је Управном одбору БМС да се Завршни рачун усвоји.

Опис ћирилских рукописних књига БМС у току 1996. године текао је по утврђеном тематском редоследу. У серији *Ћирилске рукописне књиге БМС* објављене су две нове књиге: пета са насловом *Минеји. Октоиси. Триоди* и шеста *Стихологија Кипријана Рачанина*, посвећена двестотој годишњици од обнове манастира Раче. Започет је опис рукописа за седму књигу поменуте серије, *Стихологије. Катавасије. Акатистари.*

Рукописна збирка БМС приновљена је куповином рукописне *Проскомидије* из 1787. године.

Завршени су послови на изради и публиковању каталога *Српске књиге и периодика 18. века Библиотеке Матице српске*, другог у серији *Каталог старих и ретких књига БМС.*

Урађени су припремни послови за компјутерску обраду српских књига 19. века, са циљем да се објави њихов каталог као трећа књига у наведеној серији.

За штампу је приређен каталог под насловом *Библиотека Саве Текелије*, други у едицији *Каталог легата БМС.*

Приликом ретроспективне обраде књига издвојено је и компјутерски обрађено 100 књига, које према сачуваном печату, потпису или екслибрису припадају библиотекама целинама у БМС и то: Библиотеци Текелијанума (43) и збиркама Ђоке Мијатовића (2), Петра Попадића (3) и Васе Стајића (52). Из Донације Никол и Сретена Марића обрађено је 685 књига, 146 текстова је обрађено предметно аналитички, док су 403 записа у електронском каталогу редигована. Обављене су припреме за обраду периодичних публикација из ове збирке, која ће ускоро отпочети. Као што је познато, Донација Никол и Сретена Марића није још комплетна у БМС, а ове године пристигле су 124 књиге и 47 свезака периодичних публикација.

Из Библиотеке Српске православне гимназије у Новом Саду, која је у БМС, компјутерски је обрађено 796 књига.

Настављени су послови на инвентарисању, сигнирању и компјутерској обради књига из Библиотеке Бачке епархије. Обрађено је 677 књига, а 285 записа је редиговано.

Из збирке књига с потписима, посветама и белешкама компјутерски је обрађено 1.039 књига. У оквиру послова на ревизији и новом уређењу збирке прегледане су необрађене књиге с потписима, посветама, белешкама и печатима (3.341 књига) и сачињен је предлог за њихову селекцију.

У електронску базу БМС унето је 669 записа наслова на микрофилму.

У Читаоници за раритете издата је на коришћење 1.361 књига из збирки раритета (од тога 111 рукописа), 1.188 свезака старе и ретке периодике и 20 микрофилмова. Од публикација које не припадају раритетима овде је читано 711 књига и 1.092 свеске периодике.

У магацину раритета књиге су смештене у нове ормаре – трезоре. Том приликом урађена је топографска контрола публикација.

За *Регистар светске културне баштине* који води УНЕСКО предложене су три књиге: *Матичин апостол из* XIII века, Псалтир Гаврила Тројичанина из 1643. године и *Октоих првогласник Ђурђа Црнојевића из 1494. године.*

Набавка и размена публикација

У 1996. години БМС је обавезним примерком, куповином, разменом, поклоном, депозитом ФАО и УНЕСКО примила и у своје збирке укључила укупно 47.364 публикације: 11.448 књига, 33.275 бројева периодике и 2.641 јединицу за посебне збирке.

Обавезним примерком примљено је 35.762 публикације, куповином 1.796, разменом 5.151, поклоном 4.387 и депозитом 268 публикација.

Из Библиотеке је у оквиру размене обавезног примерка, размене са партнерима у земљи и иностранству и на поклон упућено укупно 36.919 публикација.

Обавезни примерак

Обавезним примерком, у складу са Законом о културним добрима, примљено је од војвођанских штампарија укупно 61.658 публикација. Из прикупљеног обавезног примерка 24.207 публикација упућено је Народној библиотеци Србије, Народној и универзитетској библиотеци у Приштини и Централној библиотеци Црне Горе „Ђурђе Црнојевић" на Цетињу.

Обавезним примерком Југославије примљено је и у збирке БМС уврштено 3.754 књиге и 19.120 бројева периодике, а обавезним примерком Војводине 2.729 књига, 8.208 бројева периодике и 1.487 јединица ситног штампаног материјала.

У сарадњи са Министарством културе и Народном библиотеком Србије, БМС је покренула заједничку акцију чији је циљ да се обезбеди редовније и потпуније прикупљање обавезног примерка. Упућен је допис издавачима у којем се инсистира на обавезном достављању месечних извештаја о издатим и одштампаним публикацијама. На основу ових извештаја и CIP записа упућују се опомене штампарима и праве извештаји о недостављеним публикацијама. Службеници Министарства културе обављају инспекцијски надзор у штампаријама и издају решења у складу са Законом о културним добрима. Ова акција је дала одређене резултате, јер и извештаји издавача и новоштампане публикације брже и редовније стижу у БМС. Током 1996. године извршен је инспекцијски надзор у 70 штампарија у Војводини. Поднети су захтеви за доставу 700 публикација које иначе нису биле достављене редовним путем и на време. До краја године достављено је 255 публикација у 2.054 примерка.

Куповина

Куповина књига била је као и претходних година окренута домаћој књизи. Од књига које нису примљене обавезним примерком за попуну збирке униката и музејске збирке купљено је 190 нових књига, 350 антикварних књига, 48 публикација посебних збирки и 412 бројева антикварне периодике. За читаоницу је претплаћено десет наслова домаће периодике.

Куповина страних публикација и даље је ограничена на домаће тржиште. Из приватне понуде купљено је 57 антикварних књига као и 32 нове књиге и три броја антикварне периодике. У БМС редовно стиже и 63 наслова стране периодике као и две базе података, које је за нас претплатило Министарство за науку и технологију Републике Србије у оквиру Коорди система (Систем координиране набавке страних часописа и база података). БМС је укупно примила 704 броја.

Размена

БМС је у оквиру размене од својих партнера у иностранству примила 1.477 књига, 26 публикација за посебне збирке и 3.383 броја периодике.

Партнерима у размени упућено је 3.196 књига и 4.961 број серијских публикација, међу којима и сва издања Матице српске и БМС.

Настављено је снабдевање домаћом књигом Срба у Румунији и Мађарској и лектората на 44 универзитета у свету.

Библиотекама у иностранству упућено је 1.979 захтева за књиге. Послате су и четири листе дупликата књиге и две листе периодике.

Разменом са југословенским библиотекама примљено је 127 књига и 138 бројева периодике а послато 196 књига и 376 бројева периодике.

Поклон

БМС је поклоном примила 6.829 публикација на разним језицима. Након провере, у збирке је укључено 2.578 књига, 615 јединица за посебне збирке и 1.194 броја серијских публикација.

Депозитом ФАО и УНЕСКО примљене су 154 књиге и 113 бројева серијских публикација и једна публикација за посебне збирке.

БМС је библиотекама и научним радницима у Србији и Црној Гори као поклон послала 3.983 примерка својих издања књига и периодике.

Пријем и евиденција

Све публикације примљене у БМС током 1996. године, евидентиране су, сигниране и инвентарисане и подаци о њима налазе се у компјутерској бази података.

Осим пријема текућег прилива настављено је и са ретроспективним уносом књига и током 1996. године у базу је унесено 21.235 записа.

Укупно је унесено 33.132 инвентара књиге у базу.

Инвентарисано је и 4.797 годишта домаће и стране периодике.

Каталошко-библиографска обрада публикација

Уз ажурну именску, предметну и децималну обраду нових публикација, у 1996. години настављена је ретроспективна обрада и ревизија публикација о којима се подаци налазе у лисним каталозима БМС.

Укупно је обрађено 49.249 публикација (CIP, књиге, чланци, наслови периодике, ноте, географске карте, планови, плоче, ситни и документациони материјал и друге публикације). У Одељењу за каталошко-библиографску обраду у компјутерску базу Библиотеке унето је 46.167 нових записа. Формирано је 33.289 предметних и 44.564 децималне одреднице.

Доста пажње посвећено је уједначавању записа и побољшавању квалитета електронског каталога БМС. На седници Стручног већа је закључено да треба појачати редактуру обраде библиотекара на обуци и записа у електронској бази података. На рачунару БМС формирана је датотека под именом *Редактура* у коју се уносе утврђени облици именских, предметних и децималних одредница и друге договорене стручне промене. Сви редактори и библиотекари добили су прецизне распореде својих обавеза и задужења у циљу побољшања квалитета обраде и информативности електронског каталога БМС.

Каталошка обрада књига

Обрађено је 32.906 књига и у базу БМС унесено је укупно 32.136 записа (из текућег прилива књига, ретроспективе и 1.014 CIP записа). Формиране су 20.403 предметне и 31.437 децималних одредница. Преконтролисано је 11.594 записа радника чија обука још траје, а прегледањем базе уједначена су и исправљена 1.332 записа. Разрешене су све погрешне и дупле сигнатуре и пресигнирана је 1.101 књига.

Аналитичка обрада часописа

У базу је укупно унесено 3.083 нова записа и комплетно обрађено 1.005 чланака из нових бројева *Летописа Матице српске,* свих осам зборника МС и старијих годишта *Поља*. Формирана је 1.091 предметна и 1.139 децималних одредница. Редиговано је 42 записа. Припремљена је концепција за селективну обраду чланака из *Слободне Војводине* и започета је обрада.

Библиографска обрада књига

Настављено је прикупљање грађе за *Библиографију књига у Војводини* за 1994, 1995. и 1996. годину, као допуне из претходних година. Из штампе је изашла свеска за 1993. годину, а грађа за 1994. годину припремљена је за објављивање. Библиографски је обрађено 1.693 књиге, 14.552 аналитичке јединице садржаја, редиговано је 1.410 и уједначен 261 запис. Прегледано је 3.705 књига из обавезног примерка и издвојено је за библиграфску обраду 1.429 књига.

Написан је предлог концепције за аутоматизовану израду *Библиографије Матице српске* у БМС.

Прикупљена је грађа за *Библиографију Алека Вукадиновића* од 412 јединица.

Завичајна збирка

За завичајну збирку Војводине обрађено је 1.418 књига и у базу је унесено 606 компјутерских записа. Формирано је 606 предметних и 762 децималне одреднице. Сигнирано је 1.764 књиге, 57 нових наслова периодике и 70 јединица из збирке издања академија наука. За попуну збирке предато је 300 дезидерата, проверено је 1.617 књига и 12 наслова периодике. Прегледано је стање збирке и одабрано је 155 публикација за заштиту. Евидентирано је 155 годишта периодике са 1.686 бројева. На посебним сигнатурама чува се, попуњава и обрађује збирка свих издања Матице српске и збирка издања Српске академије наука и уметности и Црногорске академије наука и умјетности.

Каталошка обрада периодике

Обрађено је укупно 1.759 наслова и базу је унето 1.430 нових записа часописа и новина из текућег прилива и преусмерених из других збирки. Сигнирано је 1.008 наслова. Децимално је обрађено 1.023 наслова периодике и редиговано је 1.164 записа. Евидентиране су допуне за 835 годишта текуће и старе периодике са укупно 5.467 бројева. Израђено је 1.932, умножено 4.126, уазбучено и уложено 6.135 каталошких листића у радну картотеку и јавни каталог. Пресигнирано је 142 а ревидирано 283 наслова, 2.121 годиште и 20.502 броја периодике. Након рада на ретроспективи периодике у Чешком магацину сређени су подаци у картотеци и бази за 396 наслова, 3.974 годишта и 43.432 броја.

Обрада посебних збирки

За Картографску збирку, Збирку музикалија, Ликовно-графичку збирку и Збирку ситног и документационог материјала примљено је 2.165 публикација. Укупно је обрађено 7.826 публикација и у базу унесено 7.210 нових записа. Формирано је 9.320 предметних и 8.016 децималних одредница. За попуну збирки проверено је 169 публикација. Информисано је и услужено 607 корисника са 869 публикација. После обраде и коришћења у магацин је уложено 8.872 публикације.

Ревизија збирки

Од 1992. године у БМС је започета ревизија збирки упоредно са ретроспективном обрадом књига о којима се подаци налазе у лисним каталозима. Послови ревизије су тако организовани да је омогућено непрекидно информисање и услуживање читалаца свим публикацијама БМС.

У 1996. години обављена је ревизија 21.187 књига, 396 наслова периодике (3.974 годишта са 43.432 броја) и 5.121 публикација из посебних збирки. До сада је обављена ревизија укупно 238.437 књига, 21.798 годишта периодике и 41.515 публикација из посебних збирки.

Записи на рачунару

У компјутерску базу БМС током 1996. године унесено је укупно 58.563 записа. У бази је 31. децембра 1996. године било 484.090 записа (413.494 књиге, 23.250 посебних збирки, 15.562 периодике, 31.780 чланака). Сваки запис у електронском каталогу претражив је помоћу шездесетак параметара (аутор, наслов, издавач, предметна одредница, децимални број, кључна реч, година издања, место издања итд.), што значи да се у бази налази преко 30 милиона информација о књигама и другим публикацијама.

Почетком августа 1996. године БМС се укључила у Интернет, најзначајнију светску рачунарску и комуникациону мрежу. Веза са Интернетом остварује се у оквиру академске мреже Србије, посредством комуникационог чвора на Универзитету у Новом Саду. Библиотека је добила своје електронско име (Интернет адресу) BMSNS.NS.AC.YU, којим ће комуницирати са целим светом. БМС тренутно користи електронску пошту као базни сервис Интернета и Телнет програм за интерактивни приступ другим рачунарима. Посредством Интернета корисници из целог света могу да прегледају електронски каталог БМС, највећи те врсте у Југославији.

За обезбеђивање доступа до Интернета набављена су два модема, а купљен је и нови модем за директан доступ спољних корисника до електронске базе података БМС. Повећана је меморија електронског система набавком новог диска капцитета 4,35 гигабајта. У рачунарском систему БМС сада су два VAX рачунара са дисковима укупног капацитета 8,95 гигабајта, деведесет терминала, дванаест персоналних рачунара, два ласерска и шест матричних штампача и пет читача компактних дискова.

Чланови

У БМС је у 1996. години уписано 4.314 чланова. Највећи број корисника су студенти, професори, асистенти и сарадници Универзитета у Новом Саду.

Коришћење

У читаоницама Библиотеке коришћено је 36.689 књига и 5.293 наслова часописа и новина.

Највише су коришћене књиге на српском језику – 22.981 и то из области књижевности, филологије и лингвистике 6.599 и из области медицине, технике и привреде 6.516 књига. Од књига на страним језицима највише су коришћене на енглеском (565) и на немачком (310). Књиге су претежно из области књижевности, филологије и лингвистике.

Од периодике највише су коришћени часописи и новине на српском језику – 3.513 наслова и то мешовитог садржаја (1.145) и из књижевности, филологије и лингвистике (753).

За научни и стручни рад издато је 8.495 књига, а за рад у одељењима БМС 2.042 књиге и 1.405 наслова часописа и новина. За изложбе је коришћено је 1.028 публикација. Од страних часописа у слободном приступу највише су читани часописи на енглеском језику. (*Nature, Art in America* и др.). Читаоци су показали велико интересовање за часопис на немачком језику *Theater Heute* и за француски часопис *Critique*.

Информације и међубиблиотечка позајмица

Поред упутстава корисницима о коришћењу каталога (класичних и електронског) и референсне збирке, информатори су давали информације и припремали тематске листе на основу електронске базе, библиографских извора и литературе.

Прегледана је и пописана референсна збирка. Приручници који нису обрађени у електронском каталогу достављени су у Одељење за обраду. Прецизно су обележени локацијски подаци на приручницима и картонима и унети у електронски каталог.

За међубиблиотечку позајмицу Библиотека је примила 1.103 захтева из библиотека и институција из земље и иностранства. Реализовано је 1.095 захтева, а 8 је упућено, након провера, у друге библи-

отеке. За потребе читалаца Библиотека је упутила институцијама у земљи 46 захтева за позајмицу књига и копија. Реализовано је 40 захтева.

Топографски каталог и магацински смештај

У топографску евиденцију књига (у свескама и електронском каталогу) унети су подаци за 32.988 књига. У топографску евиденцију периодике (топографски картони и записи у електронском каталогу) унети су подаци за 3.736 годишта часописа, недељних листова и за 357 комплета дневних листова.

За књиговезачку заштиту издвојени су месечни комплети текућих дневних новина и часописа.

Прегледано је 148 наслова српске периодике од 1867. до 1940. године и одређен је степен оштећености. Према посебном програму ова периодика ће се рестаурисати и књиговезачки заштити. У Централном магацину је настављена топографска контрола стране периодике и фасциклирање оштећених годишта.

За рекаталогизацију и реинвентарисање из магацина је издато 33.132 књиге и уџбеници који су били спаковани у кутијама. Након обраде и коришћења књиге и периодика су уложене у Централни и Чешки магацин.

Умножавање библиотечке грађе

За потребе читалаца, одељења и служби БМС урађено је 148.235 копија на ксероксу и преко 3.840 на гештетнеру.

Заштита публикација

У конзерваторској лабораторији Библиотеке у 1996. години обављена је конзерваторско-рестаураторска заштита рукописа, ћирилицом штампаних књига 15-17. века, књига 18. и 19. века, веома оштећених часописа 20. века, као и предмета из посебних збирки. Конзервисано је 10.594, рестаурисано 10.140 оштећених листова књига и часописа из БМС и Библиотеке Српске православне црквене општине у Панчеву и 51 предмет из посебних збирки БМС и Галерије Матице српске.

У конзервисан и рестаурисан повез укоричено је 27 књига. Урађена је превентивна заштита, сушење и дезинфекција око 1.000 књига.

Проверено је физичко стање српских штампаних књига и одломака 15-17. века и 148 наслова српске периодике од 1867. до 1940. године и одређен потребан вид конзерваторско-рестаураторске и књиговезачке заштите.

Од 31. маја до 14. јуна, у сарадњи са Народном библиотеком Србије и Народном библиотеком у Панчеву, рађен је преглед 10.000 књига и периодике Библиотеке Српске православне црквене општине у Панчеву и одређен је потребан вид заштите.

У фотолабораторији је настављено снимање књига 19. века. Израђено је 69.831 микроснимак, 189 фотографија, 145 принтер – копија и дуплицирано 34 ролни филма.

У књиговезници је повезано и преповезано у тврди повез са позлатом 10.020 бројева новина из обавезног примерка и старих оштећених бројева *Политике, Самоуправе, Заставе*, као и 992 броја часописа. Преповезано је и поправљено 1.146 публикација из редовног фонда и музејске збирке. Израђено је 1.537 фасцикли са тракама, 30 кутија за заштиту различите библиотечке грађе. Накашерано је 1.166 примерака библиотечког материјала за изложбе, урађено 2.610 коверти, а обављени су и други књиговезачки послови.

Референтни центар

Дисертације, пројекти, документација

Обрађено је 279 докторских дисертација и магистарских радова. Прегледана је и уједначена обрада 2.787 раније унетих записа и урађена је ревизија целокупне збирке дисертација и магистарских радова.

Именски су обрађена и инвентарисана 474 научно-истраживачка пројекта (663 теме). Кључне речи и децималне ознаке дате су за 207 пројеката (397 тема). Започета је израда лисног децималног каталога за пројекте и откуцано је 556 листића. У електронску базу су унети подаци за 42 пројекта.

Приспело је, евидентирано и смештено у магацин 375 докумената организације УНЕСКО.

ЈУ-АГРИС

Настављена је израда југословенске базе података из области пољопривредних наука ЈУ-АГРИС. Прегледана је 2.361 документациона јединица и за обраду је издвојено 1.005 јединица. Документалистички је обрађено и на магнетни медиј унето 1.000 записа колико је и послато у седиште међународне базе у Бечу.

База података о страним публикацијама

У 27 факултетских библиотека је послат захтев за допуном података о иностраним часописима у 1995. и 1996. години. Приспели одговори достављени су Народној библиотеци Србије. Ажуриран је лисни каталог иностраних књига у библиотекама Универзитета у Новом Саду.

Прилове секундарних публикација

Збирка база података на компактним дисковима увећана је следећим издањима: годишње кумулације Индекса научних цитата за 1995. годину и за јануар-август 1996 (две серије, за друштвене науке и за природне и примењене науке), AGRIS за 1989-1990, 1993-1994. и 1995-јун 1996, као и AGRIS Food and Human Nutrition 1975-1996, Index translationum, 3. издање, 1996, Encarta (Encyclopedia 1996, World Atlas), Korean Marc on Disc 1995, Dutch National Bibliography (1990-1996), Deutsche Bibliographie (1986). Инсталирани су Webster's Dictionary, Microsoft Word, Windows 95 и програми за претраживање нових дискова.

Замењен је хард диск на персоналном рачунару – нови диск има 1,2 гигабајта. Набављен је и инсталиран нов персонални рачунар са два читача за компактне дискове.

Онлајн комуникације

После преписке с фирмом Knight-Ridder која је преузела пословање ранијег хоста DIALOG, поново је успостављена онлајн веза за претраживање. Први пут после четири и по године остварен је контакт са овим хостом који спада међу највеће и најзначајније светске банке података.

Услуживање корисника

Према појединачним захтевима истражена је цитираност 80 научника (2.536 цитата). Сва претраживања су представљена библиографским подацима.

Обављено је 486 претраживања, већином са компактних дискова. Поручено је 484 књига и чланака из иностранства. Обновљен је депозит за коришћење услуга Британске библиотеке преко које БМС реализује 90 % међубиблиотечке позајмице публикација из иностранства.

Из сопствених збирки је коришћено 34 докторских дисертација и 243 стандарда. При томе је израђено преко 1.000 фотокопија за кориснике.

Референални центар посетило је више група студената, библиотекара и научних радника из земље и иностранства. У средствима јавног информисања презентоване су могућности Центра у претраживању информација и прибављању примарних публикација.

Матични послови

У 1996. години БМС је пратила и помагала рад и развој мреже коју чине 43 библиотеке факултета, виших школа и научних институција у Војводини.

На основу прикупљених статистичких и текстуалних извештаја израђена је и објављена *Анализа рада високошколских библиотека у Војводини за 1995. годину*, која приказује основне индикаторе стања ових библиотека и тенденције даљег развоја. *Анализа* је упућена републичким министарствима за културу, науку и технологију и просвету, Народној библиотеци Србије, Универзитету у Новом Саду, свим високошколским и научним библиотекама у Војводини, средствима информисања и другим заинтересованим институцијама и појединцима.

Обављени су стручни надзори у библиотечким јединицама Института за тополарство, Института за историју, Института за филозофију и социологију, Института за онкологију, Више техничке школе у Зрењанину и Више педагошке школе у Сремској Митровици, којима су упућени записници са предлозима мера за унапређење стручног рада. Организовани су стручни семинари о референалној делатности и преносу научних информација и о међубиблиотечкој позајмици из земље и иностранства, као и два семинара за постдипломце Филозофског факултета и Академије уметности.

Редовно је пружана стручна помоћ високошколским библиотекама у вези са статусним и кадровским питањима, обрадом збирки и аутоматизацијом пословања. Настављен је упис високошколских библиотека у Регистар у складу са новим законским прописима. Уписане су 32 библиотеке, а копије комплетне документације упућене су Народној библиотеци Србије која води Централни регистар.

Високошколским библиотекама упућени су дописи о роковима и начину полагања стручног испита у пролећном и јесењем року. Размотрени су нацрти стандарда за високошколске библиотеке и дати су предлози за њихово побољшавање.

Информатичар је пратио и одржавао рачунарски систем БМС, обављао редовну заштиту података и учествовао у инсталирању нове рачунарске опреме. Програмска опрема коришћена је и развијана према потребама Библиотеке, а узето је учешће у раду Пројектног тима СНТИС, тестирању програмских решења и у обуци за рад у новом систему. Обављене су техничке припреме за укључивање БМС у Интернет.

На рачунарском систему БМС припремљене су за штампу *Библиографије књига у Војводини* (за 1993. и 1994. годину), каталог *Српске књиге и периодика 18. века БМС*, каталог *Библиотека Саве Текелије*, *Билтен приновљених књига на страним језицима* (два броја), а штампани су и различити инвентари и спискови. На персоналном рачунару штампани су дописи, извештаји и каталози изложби БМС. За ове сврхе проширена је оперативна меморија персоналног рачунара. Од Министарства културе БМС је добила један персонални рачунар Pentium. На њему су инсталирани програми за припрему текстова за штампу, а радиће се и тестирање програма за библиотечко-информациони систем.

У читаоници стручне литературе из области библиотекарства и информатике примани су нови домаћи и страни часописи и књиге, а на коришћење је издато 167 публикација.

Издавачка делатност

У 1996. години објављена су следећа издања:

Ћирилске рукописне књиге БМС

Књига V, *Минеји. Октоиси. Триоди*;

Књига VI, *Стихологија Кипријана Рачанина*;

Каталог старих и ретких књига БМС

Књига II, Мирјана Брковић:

Српске књиге и периодика 18. века БМС;

Трагови

Књига VI, Лазар Чурчић:

Казивања о Библиотеци Матице српске;

Остала издања

Библиографија књига у Војводини за 1993. годину;

Годишњак БМС за 1995. годину;
Билтен приновљених књига на страним језицима (два броја);
Анализа рада високошколских библиотека у Војводини за 1995. годину;
Вести: гласило БМС (четири броја);
Упутство за ретроспективну обраду и ревизију књига
и десет каталога изложби припремљених у БМС.

Припремљене су за штампу *Библиотека Саве Текелије* (друга књига у едицији *Каталог легата БМС*) и *Библиографија књига у Војводини за 1994. годину*.

Библиотека је приређивала промоције својих нових издања. Представљене су књиге *Портрети из српске културне историје* Радована Мићића, *Прича о Сретену Марићу* Радована Поповића, *Минеји. Октоиси. Триоди* и *Стихологија Кипријана Рачанина. Стихологија* је промовисана и у Бајиној Башти у оквиру манифестације *Дани Раче украј Дрине*. Приређена је и промоција *Царског врта* Гордане Ђилас, библиотекара БМС.

Изложбе

Пригодним изложбама БМС је у 1996. години обележила неколико значајних јубилеја из историје културе и науке. Уз изложбе су штампани и пригодни каталози.

1. Поводом 150 година од рођења Јована Грчића Миленка постављена је изложба о његовом животу и књижевном стваралаштву. Поставку су припремиле Мирјана Брковић и Нада Вујић.

2. За традиционалну свечану седницу Матице српске приређена је изложба под насловом *Светозар Милетић и Матица српска*. На основу збирки БМС и Рукописног одељења Матице српске изложбу су приредили Радован Мићић и Гордана Ђилас.

3. Поставком под називом *Трагика чулности Франциска Гоје* обележено је 250 година од рођења знаменитог шпанског сликара. Аутори изложбе били су Весна Степановић и Ружица Симин-Допуђа.

4. Стоседамдесетпетогодишњица од рођења Шарла Бодлера, француског песника, критичара, преводиоца и естетичара обележена је изложбом коју су припремиле Драгица Мијовић и Љубица Бошковић.

5. Поводом 125 година од рођења Јована Дучића постављена је изложба његових књига, фотографија и факсимила рукописа у избору Жељка Вучковића и Ирене Зечевић.

6. Стваралаштво Стевана Стојановића Мокрањца, академика, композитора и музичког педагога представљено је пригодном поставком нота, плоча, касета и фотографија коју су приредиле Адриене Пинтер и Љиљана Стаменовић.

7. Поводом промоције књиге *Прича о Срећену Марићу* постављена је пригодна изложба о његовом животу и делу чији су аутори били Љубица Бошковић и Драгица Мијовић.

8. Мара Тодоровић и Весна Тодоровић припремиле су изложбу о животу и раду Мирослава Антића за поетско вече којом је обележена десета годишњица песникове смрти.

9. Стогодишњица покретања мостарске *Зоре* обележена је пригодном изложбом коју су поставили Маргита Киш и Коста Симин.

10. Поводом 125 година од излажења првог броја часописа *Црногорка*, на основу збирки БМС приређена је изложба чији су аутори били Ирена Зечевић и Милан Шоћ.

11. Стоседамдесетпет година од рођења др Ђорђа Натошевића обележено је изложбом о његовом животу и педагошком раду. Поставку су приредиле Олга Рудолф и Тамара Поповић. Изложба о Натошевићу постављена је и у Инђији у Народној библиотеци која носи његово име. Представљене су Натошевићеве књиге из раритетне збирке БМС у избору Јасне Карталовић.

12. Изложбом књига, факсимила, фотографија, писама и рукописа обележено је 150 година од рођења првог српског социјалисте, Светозара Марковића. Аутори изложбе били су Љиљана Крајшић и Ненад Дошлић.

13. У част 130. годишњице рођења украјинског државника и историчара Михајла Грушевског, а поводом пригодне беседе коју је организовала Катедра Матице српске, Радован Мићић припремио је изложбу о животу и раду Грушевског.

14. Стогодишњица рођења истакнутог лингвисте Романа Јакобсона обележена је изложбом коју су приредиле Катица Шкорић и Ирена Зечевић.

15. Живот и дело Саве Шумановића представљени су поставком коју су приредиле Славица Крстић и Нада Лазић, поводом стогодишњице сликаревог рођења.

16. Стваралаштво великог руског књижевника Фјодора Михајловича Достојевског представљено је изложбом коју су приредили Татјана Казинци, Радован Мићић и Жељко Вучковић, поводом стоседамдесетпетогодишњице његовог рођења.

17. На изложби под насловом *Адам Мицкјевич, йесник и йророк* коју су приредили библиотекари Филозофског факултета у Новом Саду коришћене су и публикације из збирки БМС.

18. У оквиру међународног симпозијума *Конйрасйивна и компарйивна йроучавања рускоī и друīих језика* у Музеју Војводине постављена је пригодна изложба русистике. Изложбу су приредиле Нада Вујић, мр Душица Грбић и мр Мирјана Брковић, у сарадњи са колегиницама са Филозофског факултета у Новом Саду.

19. У склопу међународног симпозијума о делу Данила Киша, под називом *Роман као йешчаник*, БМС је приредила изложбу о Кишовом стваралаштву. Аутори поставке били су Радован Мићић и Жељко Вучковић.

Међународна сарадња

У 1996. години БМС је наставила традиционалну размену публикација са 220 институција из 42 земље разменивши са њима укупно 13.043 публикације. Библиотека је редовно снабдевала нашим књигама и часописима славистичке центре у свету и српске библиотеке у Мађарској и Румунији. Депозитом ФАО и УНЕСКО примљено је 268 публикација. У оквиру Коорди система БМС је примила 63 наслова стране периодике и две базе података.

БМС је обновила онлајн везу с фирмом Knight – Ridder (ранији DIALOG). Настављена је међубиблиотечка позајмица преко Британске библиотеке у Лондону и обновљен је депозит за ове услуге. Набављени су нови индекси научних цитата на компакт дисковима, као и нових шест база података на овом медијуму. Настављено је процесирање југословенског импута за међународну базу АГРИС чије се седиште налази у Бечу.

БМС је укључена у Интернет, највећу и најзначајнију светску рачунарску и комуникациону мрежу. База података БМС постала је доступна свим корисницима Интернета.

БМС је обновила чланство у организацији ИФЛА. На 62. генералној конференцији ове организације у Пекингу учествовали су Миро Вуксановић, управник БМС, и Јелица Грбић, дипломирани економиста. Главна тема конференције била је *Библиотеке и економски развој*.

На међународној изложби нових информатичких технологија које се примењују у библиотекарству под називом *Libtech International* 96, одржаној у Лондону, присуствовао је Жељко Вучковић, руководилац Одељења за матичне послове. У манастиру Хиландар виши препоратор БМС Георг Јовановић радио је на рестаурацији и конзервацији рукописних књига.

На међународној конференцији мађарских библиотекара у Бекешчаби, чија је тема била мађарска књижевност ван земље матице, учествовала је Маргита Киш, библиотекар БМС.

БМС су у 1996. години посетили представници неколико значајних институција из иностранства: директор Британског савета у Београду Џим Мек Грат и шеф библиотеке Шила Софреновић, директор Народне библиотеке „Кирил и Методиј" из Софије др Вера Ганчева, библиотекар Александра Дипчикова и аташе за културу при Амбасади Бугарске у Београду Стојан Станкулов, Ги Сорман, писац и саветник Алана Жипеа, председника Владе Француске, Дејвид Норис, професор Универзитета у Норицу, Доротеја Кениг, професор славистике на Баварском универзитету из Виртемберга, Дорота Гил из Института за словенску филологију у Кракову, Ото Загнер и Паул Дер из дистрибутерско-издавачке куће Кубон и Загнер из Минхена, Николае Босиок, директор Народне библиотеке из Јашија, амбасадор Републике Аустрије др Михаел Венингер, представници Института информацијских знаности из Марибора мр Марта Сељак, Бранко Зебец и Славко Шерод, као и група агронома из Бугарске и студенти славистичког центра из Сеула.

Учешће на стручним скуповима и нове књиге радника БМС

Библиотекари БМС учествовали су у раду Заједнице високошколских библиотека, Библиотекарског друштва и Заједнице библиотека Србије, као и на више стручних и научних скупова у нашој земљи. На скупштини Подружнице библиотечких радника Срема стручна саопштења поднели су Радован Мићић (*О аутоматизацији информационог рада у библиотекарству*) и мр Жељко Вучковић (*Претпоставке професионализације библиотечко-информационе*

делатности). На промоцији библиографије часописа *Подринска учитељска библиотека* у Шапцу је говорио управник БМС Миро Вуксановић. Радован Мићић учествовао је у раду научног скупа *Браћа Руварац у српској историографији и култури* са саопштењем *Коста Руварац и Стојан Новаковић*. Миро Вуксановић говорио је на промоцији *Споменице* Градске библиотеке у Новом Саду. Мирјана Брковић говорила је о животу и делу Јована Грчића Миленка на Бранковом колу, у оквиру 33. Сабора библиотекара Срема у Иригу, на Стражиловским сусретима и у Културном центру у Беочину.

На Десетим сусретима библиографа у Инђији слово о сусретима казивао је Миро Вуксановић, а саопштења су имали Марија Јованцаи (*Библиографија позоришта Војводине*) и Радован Мићић (*Омодерним поставкама националне ретроспективне библиографије периодике*).

На Саветовању Библиотекарског друштва Србије у Врњачкој Бањи учествовали су Новка Шокица и Жељко Вучковић.

На научном скупу о вредновању научног рада који је организовала САНУ учествовали су Бранислава Аврамовић и Иванка Клајн са саопштењем *Испитивање цитираности научних радова у БМС.*

Георг Јовановић изложио је своје радове на изложби чланова Удружења ликовних уметника примењених уметности и дизајнера Војводине.

У 1996. години објављена је нова књига Гордане Ђилас, библиотекара БМС, *Царски врт* (издање Друштва књижевника Војводине).

Мирјана Брковић, библиотекар БМС, објавила је књигу *Фантастика у делу Јована Грчића Миленка* (издање Културног центра Беочина и „Прометеја" из Новог Сада, уз помоћ Скупштине општине Беочин и БМС) и приредила књигу Грчићеве поезије *Зрачна свила* (издање „Прометеја" и Културног центра Беочин).

У издању новосадског *Невкоша* објављена је нова књига Александра М. Петровића, библиотекара БМС, *Исписи наслеђа: археографија преданичког и античког искуства духа у савременој хуманистичкој науци и књижевности од српских старинаца и њихових потомака.*

Признања

Душко Вртунски, руководилац Рефералног центра БМС, добио је награду „Милорад Панић – Суреп" за 1996. годину, најзначајније признање у библиотекарству Србије. Награду додељује Заједница библиотека Србије.

Мара Тодоровић, библиотечки саветник БМС у пензији, добила је признање Меморијала „Мирослав Антић".

Поводом 150 година крагујевачког Читалишта и 130 година Народне библиотеке „Вук Караџић" Библиотеци Матице српске додељена је специјална диплома. БМС је добила и велику плакету и графику Инђије за изузетан допринос развоју Инђије поводом обележавања јубилеја овог сремског града.

Награда „Јован Грчић Миленко" додељена је појединцима и институцијама за популаризацију Миленковог дела. Међу добитницима су БМС и библиотекар Мирјана Брковић.

Изградња нове зграде

У републичком буџету за 1996. годину за изградњу нове зграде БМС обезбеђено је, као и у претходне две године, само милион динара. Одобрена средства усмерена су на најхитније обавезе у изградњи чије је извођење било у току – на затварање формиране бетонске конструкције објекта и на заштиту већ изграђеног дела. Реализовани су радови на комплетној хидро и термо изолацији крова са уградњом сливника, заштита дилатација између новог и старог објекта и затварање отвора за осветљење степеништа и радних просторија са две кровне куполе. Комплетирани су радови на заштити сутерена објекта – насипање терена око зграде, израда заштитног тротоара на местима где је долазило до продора воде код обилнијих киша, као и додатна хидроизолација шахтова и лифт окна.

Како је у 1995. години био изабран специјализовани извођач радова за комплетне спољне радове и уговорено њихово фазно извођење, део средстава одмах је усмерен и на ове намене. Најпре су реализовани радови на фасадној браварији и застакљивању објекта на свим оним површинама које су изведене без зидног платна (завршени током јуна 1996), а сада је у току монтажа носеће конструкције фасаде и термоизолација спољашњих зидова.

Нова зграда Библиотеке сада већ представља једну комплетно формирану архитектонско-грађевинску целину која омогућава несметано одвијање свих преосталих радова.

Нажалост, у буџету Републике за 1997. годину поново је одређен исти износ (милион динара) за градњу зграде БМС. Тако је довршетак радова одложен на неодређено време, а делатност Библиотеке је све

више угрожена због недостатка простора. Влада и Скупштина нису прихватили предлог Министарства за културу, амандмане и апеле. Коментар је сувишан.

Заједнички и општи послови

Ради потпунијег достављања обавезног примерка публикација, у сарадњи са Народном библиотеком Србије и Министарством културе обављено је седамдесет инспекцијских надзора и контрола штампара и издавача у Војводини. Ова акција је донела позитивне резултате и обезбедила потпунији прилив штампаних публикација.

БМС се прикључила на Интернет и на тај начин је Библиотеци омогућен приступ и коришћење ове најзначајније рачунарске мреже.

Управник БМС је, сагласно Статуту, именовао чланове Стручног већа ради разматрања стручног рада, организовања стручних послова и давања мишљења и предлога који се односе на делатност Библиотеке.

Шест радника Библиотеке је положило стручни испит у Народној библиотеци Србије, од којих су три радника стекла стручно звање библиотекара а три звање књижничара.

Радни односи и зараде радника су регулисани сагласно законима, колективним уговорима и Правилнику о радним односима Библиотеке.

Одељење рачуноводства повезано је преко модема са Службом за платни промет.

Магацин раритета опремљен је специјалним трезорима за чување највреднијих књига и часописа и металним ормарима за смештај микрофилмова. Комплетно је реновирана читаоница раритета, климатизована и опремљена новим читалачким столовима и столицама. Побољшана је расвета у општим читаоницама, а капацитет је проширен за шест нових читалачких места. Опремљена је и читаоница посебних збирки. Посебна пажња посвећена је одржавању функционалности, поправкама и реновирању постојеће опреме и просторија БМС (ремонт лифтова, поправка расвете, сервисирање опреме за заштиту од пожара, ремонт система централног грејања, одржавање система климатизације и вентилације, поправке електроинсталација и крова зграде).

Дародавци

Током 1996. године Библиотека Матице српске је од појединаца и институција примила на поклон 6.829 публикација. Објављивањем имена дародаваца желимо и на овај начин да им изразимо искрену захвалност.

Иван Авакумовић (Ванкувер)
Нела Аврамовић (Нови Сад)
Марија Адамов (Нови Сад)
Љубисав Андрић (Нови Сад)
Игор Антић (Париз)
Золтан Баба (Зрењанин)
Михаило Бајић (Нови Сад)
Илија Бакић (Вршац)
Милка Бакић (Београд)
Весна Башић (Нови Сад)
Војин Башићевић (Нови Сад)
Драгутин Бег (Илок)
Миленко Бељански (Сомбор)
Стојан Бербер (Сомбор)
Антал Биачи (Суботица)
Милана Бикицки (Нови Сад)
Драгутин Р. Бјелица (Нови Сад)
Костадин Бјелица (Врбас)
Добривоје Благојевић (Чачак)
Радојка Блажин (Нови Бечеј)
Милован Богавац (Нови Београд)
Зоран Богданов (Нови Сад)
Милош Богдановић (Београд)
Чедомир Богићевић (Подгорица)
Љубиша Богосављевић (Београд)
Божана Божић (Крагујевац)
Славко Бороjевић (Нови Сад)
Миленко Боснић (Београд)
Сања Бошковић (Поатје)
Сања Бошковић (Рума)
Стеван Брановачки (Олмстед, САД)
Радослав Братић (Београд)
Славица Брачевић (Нови Сад)
Јан Бриза (Нови Сад)
Живојин Бркин (Черевић)
Стеван Бугарски (Темишвар)

Bohn Staflev Van Loghum
(Хојтен, Холандија)
Анкица Васић (Нови Сад)
Синиша Вендленер (Нови Сад)
Славко Ђ. Влатковић (Нови Сад)
Милена Влашкалин (Београд)
Душан Војводић (Нови Сад)
Веселко Вранкић (Нови Сад)
Димитрије Вујадиновић
(Сремски Карловци)
Стојан Вујичић (Будимпешта)
Мирослав Вујков (Нови Сад)
Момчило Вукићевић (Нови Сад)
Миро Вуксановић (Нови Сад)
Витомир Вулетић (Нови Сад)
Ђока М. Гава (Бела Црква)
Славица Гароња-Радованац
(Нови Београд)
Славољуб Гацовић (Зајечар)
Каролина Герих (Нови Сад)
Димитрије О. Големовић (Београд)
Спасоје Граховац (Кикинда)
Душица Грбић (Нови Сад)
Никола Грдинић (Нови Сад)
Милорад Грујић (Нови Сад)
Небојша Губеринић (Цетиње)
Миодраг А. Дабижић (Земун)
Љиљана Давидовић (Нови Сад)
Милан Давидовић (Београд)
Милутин Лујо Данојлић (Београд)
Валентина Девић-Романова
(Нови Сад)
Милан С. Димитријевић (Београд)
Херта Димитров (Нови Сад)
Жарко Димић (Сремски Карловци)
Ненад Дошлић (Нови Сад)
Душан Драгинчић (Нови Сад)

Рељa Дражић (Нови Сад)
Теодор Дујин (Нови Сад)
Ђерђ Дујмович (Темерин)
Лили Дукова и Боривој Миросављевић (Нови Сад)
Светозар Дунђерски (Нови Сад)
Гордана Ђилас (Нови Сад)
Љубица Ђурђев (Нови Сад)
Стевица Ђуровић (Нови Сад)
Мирослав Егерић (Нови Сад)
Живан Живковић (Београд)
Зоран Живковић (Београд)
Милка Здравева (Скопље)
Селимир Ивановић (Нови Сад)
Франце и Марта Иваншек (Љубљана)
Рајко Игић (Чикаго)
Ђорђе Игњатовић (Београд)
Братислава Идвореан-Стефановић (Нови Сад)
Живан Иштванић (Бела Црква)
Станимир Јакшић (Нови Сад)
Гојко Јањушевић (Нови Сад)
Голуб М. Јашовић (Приштина)
Милош Јевтић (Београд)
Јасна Јованов (Нови Сад)
Василије Јовановић (Нови Сад)
Синиша Јовановић (Нови Сад)
Славко Јовин (Нови Сад)
Јелица Јововић (Нови Сад)
Владимир Т. Јокановић (Нови Сад)
Бранко Јокић (Нови Сад)
Петар Јоновић (Нови Сад)
Милан Јосић (Загреб)
Василије Калезић (Београд)
Стојан Карацић (Београд)
Велизар Кардош (Романсхорн, Швајцарска)
Драго Кекановић (Загреб)
Веселин Кикинђанин (Нови Сад)
Бранислав Ковачевић (Нови Сад)
Божидар Ковачек (Нови Сад)
Јелена Ковачек (Нови Сад)
Милош Коларов (Нови Сад)
Никола Кољевић (Пале)
Јован Комшић (Нови Сад)
Стеван Кривокапић (Нови Сад)
Славица Крстић (Нови Сад)
Весна Крчмар (Нови Сад)
Томислав Курбањев (Нови Бечеј)
Миле Лекић (Нови Сад)
Слободанка Луковић (Крагујевац)
Александра Љубинковић (Нови Сад)
Рајко Мајсторовић (Апатин)
Милан Максимовић (Нови Сад)
Мирјана Малуцков (Нови Сад)
Ђорђе Мандић (Суботица)
Војислав Марић (Нови Сад)
Ратко Марковић (Београд)
Игор Маројевић (Подгорица)
Весна Матић (Ваљево)
Љубодрага Медић-Марјановић (Нови Сад)
Шандор Месарош (Нови Сад)
Зоран Мијатовић (Нови Сад)
Меланија Микеш (Нови Сад)
Методи Миков (Нови Сад)
Милица Миладиновић (Фолбрук, САД)
Мирослав Миланков (Нови Сад)
Слободан Милетић (Нови Сад)
Јелисавета Милојевић (Земун)
Петар Милосављевић (Нови Сад)
Ката Мирић (Нови Сад)
Катарина Мирић (Нови Сад)
Радован Мићић (Нови Сад)
Милан С. Мићуновић (Никшић)
Спасоје П. Мићуновић (Подгорица)
Милан Младеновић (Земун)
Ђуро Млађен (Нови Сад)
Милана Мразовић (Нови Сад)
Павица Мразовић (Нови Сад)
Миодраг Мркић (Нови Београд)
Шарлота Најбауер (Нови Сад)
Љубиша Николин (Нови Сад)
Горан Николић (Лединци)
Петар Нинковић (Нови Сад)
Биљана Нишкановић (Нови Сад)
Драго М. Његован (Сремска Каменица)
Вукић Обрадовић (Подгорица)

Корнелија Олар (Нови Сад)
Томислав М. Павловић (Ниш)
Душан-Владислав Пажђерски (Нови Сад)
Атила Палоц Сабо (Нови Сад)
Бојан Панаотовић (Нови Сад)
Владан и Ранка Пановић (Нови Сад)
Јосип Пекановић (Сомбор)
Миленко Пекић (Нови Сад)
Раша Перић (Нови Сад)
Живан Петковић (Нови Сад)
Илија Петровић (Нови Сад)
Александар М. Петровић (Нови Сад)
Mary Petrovich Brlas (Галфпорт, САД)
Karl-Gerhard Petzl (Беч)
Бранислав Д. Пешић (Подгорица)
Драгомир Попноваков (Нови Сад)
Данило Поповић (Цетиње)
Игор Прља (Београд)
Јован Радаковић (Нови Сад)
Бојан Радановић (Братислава)
Видак Радовић (Нови Сад)
Коста Радовић (Подгорица)
Миодраг Радовић (Нови Сад)
Озрен М. Радосављевић (Црвена Црква)
Ерика Рађеновић-Бански (Едмонтон, Канада)
Угљеша Рајчевић (Београд)
Биљана и Никола Рацковић (Београд)
Епископ шумадијски Сава (Крагујевац)
Свенка Савић (Нови Сад)
Мирјана и Стеван Селак (Нови Сад)
Коста Симин (Нови Сад)
Небојша Симин (Нови Сад)
Ружица Симин Допуђа (Нови Сад)
Драган Спасић (Нови Сад)
Славко Стаменић (Обреновац)
Драган Станић (Нови Сад)
Стеван М. Станковић (Београд)
Богдан Станојев (Нови Сад)
Павле Стевановић (Београд)
Димитрије Стефановић (Београд)
Андрија Б. К. Стојковић (Београд)
Zoltan Szügyi (Будимпешта)
Зоран Стошић Вранъски (Сомбор)
Радослав Ј. Субић (Нови Сад)
Ђурђица Типолд-Мојзеш (Бачка Топола)
Андреј Тишма (Нови Сад)
Бошко Томашевић (Београд)
Горан Томић (Нови Сад)
Горан Тренчовски (Скопље)
Драган Трифуновић (Београд)
Јован Ф. Трифуноски (Београд)
Слободан Ћурчић (Нови Сад)
Милорад Миња Филић (Приштина)
Петер Хајнерман (Нови Сад)
Дарко Хохњец и Душанка Ћиритовић (Нови Сад)
Олга Цвејић Јанчић (Нови Сад)
Владимир Н. Цветковић (Београд)
Предраг Цветковић (Смедеревска Паланка)
Глигорије Цвјетковић (Беочин)
Боривој Чалић (Вуковар)
Душан Чампраг (Нови Сад)
Ченг Ен Бо (Пекинг)
Стеван Чикић (Нови Сад)
Богдан Џувер (Зрењанин)
Срђан Шаркић (Нови Сад)
Маја Шерер (Нови Сад)
Вучина Шћекић (Зрењанин)

Авијатика (Београд)
Alexander S. Onassis Public Benefit Foundation (Атина)
Амбасада Бугарске (Београд)
Амбасада Швајцарске (Београд)
Антикварна књижара „Орфелин” (Нови Сад)
Архив Војводине (Нови Сад)
Association to aid refugees (Токио)
Beijing Waiguoy Daxue (Пекинг)
Bessenyei György Tanárkápzo Föiskola (Њиређхаза, Мађарска)

Библиотека „Вук Караџић” (Ковин)

Библиотека града Београда

Библиотека „Коста Ђукић” (Младеновац)

БИГЗ (Београд)

Борово (Борово насеље)

The British Council (Београд)

Ветеринарска комора Србије (Београд)

Витал (Врбас)

Војна штампарија (Београд)

Војноисторијски институт (Београд)

Вукова задужбина (Београд)

Государственаја публичнаја историческаја библиотека Росији (Москва)

Градина (Ниш)

Градска библиотека (Суботица)

Градска библиотека и читаоница (Херцег Нови)

Градски завод за статистику и информатику (Београд)

ДАНС (Нови Сад)

Демократска странка (Београд)

Демократски савез Срба и Карашевака у Румунији (Темишвар)

Доброчинство (Београд)

Dokumentationsstelle für neuere österreichische Literatur (Беч)

Дом културе (Требиње)

Дом културе (Чачак)

Дом омладине (Панчево)

Друштво за заштиту биља Србије (Земун)

Друштво за истраживање културне баштине „Откровење” (Београд)

Друштво математичара Србије (Београд)

Друштво медицинских биохемичара Југославије (Београд)

Друштво рачуновођа и ревизора (Нови Сад)

Друштво Србије за борбу против рака (Београд)

Економска политика (Београд)

Економски институт (Београд)

Економски факултет (Ниш)

Економски факултет (Суботица)

Електротехнички факултет (Београд)

Епархија браничевска (Пожаревац)

European Commission on Preservation and Access (Амстердам)

ЖЕЛНИД (Београд)

Женски центар (Београд)

Завод за заштиту природе Србије (Београд)

Здравствени центар (Суботица)

Здравствени центар „Др Радивој Симоновић” (Сомбор)

Основна школа „Иво Лола Рибар” (Суботица)

Институт друштвених наука (Београд)

Институт економских наука (Београд)

Институт за географију ПМФ (Нови Сад)

Институт за енергетику и електронику ФТН (Нови Сад)

Институт за заштиту биља и животну средину (Београд)

Институт за кукуруз „Земун поље” (Земун)

Институт за плућне болести и туберкулозу (Сремска Каменица)

Институт за савремену историју Србије (Београд)

Институт за фармакологију (Приштина)

Институт за физику (Београд)

Институт „Др Јосиф Панчић” (Београд)

IntermaNet (Београд)

International labour office (Женева)

International Publications (Дака)

InterHit (Београд)

Info (Београд)

Историјски архив (Суботица)

Историјски архив (Ужице)

ИФЛА (Хаг)

Југословенски институт за технологију меса (Београд)

Каирос (Сремски Карловци)

Књижара „Бата” (Београд)

Књижевна омладина Србије (Београд)

КОВ (Вршац)

Kubon & Sagner (Минхен)

Културно-просветна заједница (Оцаци)

Културно просветна заједница (Ужице)

Landsmannschaft der Donauschwaben (Зинделфинген)

Маркетинг ТУСАМИ (Нови Сад)

Матица српска (Нови Сад)

ИП Матице српске (Нови Сад)

Машински факултет (Крагујевац)

Медијум (Бор)

Међурепубличка заједница за културно- просвјетну дјелатност (Пљевља)

Месна заједница (Ново Милошево)

Министарство за науку и технологију Републике Србије (Београд)

Министарство културе Републике Србије (Београд)

The MRA Productions Fund (Лондон)

Музеј науке и технике (Београд)

KFT Napló (Нови Сад)

Народна библиотека (Бачка Топола)

Народна библиотека (Вуковар)

Народна библиотека (Краљево)

Народна библиотека „Вук Караџић" (Крагујевац)

Народна библиотека Србије (Београд)

Народна и универзитетска библиотека (Приштина)

Народна и универзитетска библиотека „Петар Кочић" (Бања Лука)

Народни музеј (Крушевац)

Народни музеј (Панчево)

Народни универзитет (Трстеник)

National Academy Press (Вашингтон)

Научни институт за ветеринарство (Нови Сад)

Научни институт за сточарство (Београд)

The New Korea Party (Сеул)

Нова искра (Београд)

Нолит (Београд)

Огледало Батајнице (Батајница)

Országos Széchényi Könyvtár (Будимпешта)

ИПЦ Ослобођење (Београд)

Пигмалион (Нови Сад)

Позоришни музеј Војводине (Нови Сад)

Пољопривредни институт (Подгорица)

Прометеј (Нови Сад)

Просвета (Београд)

Просвета (Ниш)

Просвета (Сомбор)

СКД Просвјета, Пододбор у Ријеци

Простор (Нови Сад)

Рад (Београд)

Републичка заедница на културата (Скопље)

Републички завод за статистику (Београд)

Републички Хидрометеоролошки завод (Београд)

Samyang Co. Ltd. (Сеул)

САНУ, Огранак у Новом Саду

Гимназија „Светозар Марковић" (Нови Сад)

Светска српска заједница (Београд)

Служба за платни промет (Београд)

Српско културно друштво „Сава Мркаљ" (Нови Сад)

Српско лекарско друштво, Стоматолошка секција (Београд)

Српско-украјинско друштво (Нови Сад)

Српско хемијско друштво (Београд)

Südostdeutches Kulturwerk (Минхен)

Технолошки факултет (Нови Сад)

Траг (Велика Плана)

Тржиште новца (Београд)

Удружење књижара и издавача Југославије (Београд)

Удружење музичких уметника Србије (Београд)

Удружење правника Србије (Београд)

Удружење ратних добровољаца 1912-1918, њихових потомака и поштовалаца (Београд)

УНЕСКО (Париз)

Унија биолошких научних друштава Југославије (Земун)

Факултет физичке културе (Нови Сад)

ФАО (Рим)

Фармацеутско друштво Србије (Београд)

Филозофски факултет (Београд)

Филозофски факултет, Одсек за историју (Нови Сад)

Филолошки факултет (Београд)

Fondation Maurice Carœme (Париз)

Фото, кино и видео савез Војводине (Нови Сад)

Центар за културу (Колашин)

Центар за културу (Пожаревац)

Центар културе (Оџаци)

Централна народна библиотека Црне Горе „Ђурђе Црнојевић" (Цетиње)

CEPES (Букурешт)

Clio (Београд)

Црногорска академија наука и умјетности (Подгорица)

Штампарија Фељтон (Нови Сад)

Гордана Ђилас

БОРИСЛАВ МИХАЈЛОВИЋ МИХИЗ У БИБЛИОТЕЦИ МАТИЦЕ СРПСКЕ

Године које је Борислав Михајловић Михиз провео у Библиотеци Матице српске као њен управник (1955-1960) свакако су врло значајне године у њеној историји. Током ових година Библиотека се осамосталила, установила Предметни каталог, откупила неке од апсолутних уникатa старе српске књиге и „од тога тренутка Библиотека Матице српске, једина у Југославији, има скоро све што је на српском језику штампано у XVIII веку".[1] Настављало се с микрофилмовањем старе периодике коју Библиотека Матице српске није имала у својим фондовима, усталила се набавка и размена са бројним институцијама у земљи и иностранству. Реконструисан је део зграде за магацин.

Наиме, планирана адаптација Матичине зграде се спроводила у етапама: у првој етапи рада (1955) изграђен је петоспратни магацин за око 250.000 књига Друга етапа је изведена 1957. и тада је дотадањи магацин преуређен за читаонице за око 200 читалаца, уведено је централно грејање, постављени санитарни уређаји, реконструисана је електрична мрежа. Пресељен је целокупан књижни фонд Библиотеке. У вези с тим пресељењем, Извршни одбор Матице српске је ангажовао шеснаест хонорарних службеника. Библиотеци је одобрено формирање Пријемног одељења, реорганизовано је Позајмно одељење тако што се прешло на децимални смештај књига. Извршни одбор је одобрио проширење књиговезнице повећањем броја радних места као и набавком неких машина, постављен је руководилац ради-

---

1 Живан Милисавац, *Матица српска* : 1826-1964, Нови Сад 1965, 201.
– У раду су коришћени највише подаци из архива Матице српске и Библиотеке Матице српске, Извештаји Матице српске за 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960. годину.

онице, уједно рестауратор и конзерватор старе књиге и још један стручни радник.

Одбор је такође одобрио Библиотеци Матице српске потребан број бесплатних примерака свих Матичиних издања ради даљег развијања размене са другим институцијама.

У Матици српској се ишло крупним корацима напред: био је у току рад на изради *Речника срйскохрвайскоī књижевноī језика*, издат је *Правойис срйскохрвайскоī језика*, у заједници са Матицом хрватском. Формиран је иницијативни одбор за израду терминолошких речника, кренуло се са издавањем едиције *Срйска књижевносйи у сйо књиīа*. Формирана је редакција за ту нову серију Издавачког предузећа Матице српске у коју су одређени Младен Лесковац, Живојин Бошков и Борислав Михајловић.

Покретање ове едиције Михајловић је описао у другој књизи своје *Аушобиоīрафије о друīима*: „У жељи да најстаријој српској културној институцији узвратим на пажњи, одабрао сам из резервата својих просветитељских идеја – имао сам их у то време много – једну покрупну. Предложио сам Матици да изда замашну и амбициозну библиотеку под, чинило ми се, издавачко спретним и привлачним називом 'Српска књижевност у сто књига'. Сачинио сам подробан елаборат, одабрао и образложио имена писаца, наслове дела и низ избора и антологија. Пројекат је предвиђао за сваки том савремен предговор од опробаног зналца и биографске и библиографске податке тако да у нумерички округлом обиму од сто књига и родитељ који се још увек маша књиге, и ђак који тек почиње да чита, може на полици своје кућне библиотеке да нађе, уз пробрану реч о њима, највредније дела наше књижевности од Светог Саве до Васка Попе. (...) Кад после много година најобимнији подухват у историји нашег издаваштва буде окончан, у два узастопна издања библиотеке одштампано је брдо од два милиона књига и свака је нашла пут до купца."[2]

I

После нешто више од девет година рада, 30. октобра 1954, са места управника Библиотеке Матице српске на дужност професора (и декана) новоотвореног Филозофског факултета у Новом Саду одлази Младен Лесковац. Његово место је у Библиотеци остало упражњено неочекивано дуго. Судећи по писменом обраћању Из-

---

[2] Борислав Михајловић Михиз, *Аушобиоīрафија о друīима*. Књ. 2, Београд 1993, 284.

вршном одбору Матице српске 12. VI 1955, сазнајемо да је Олга Стокановић у Библиотеку Матице српске дошла по позиву да до одласка професора Лесковца на Факултет буде помоћник управника, а после да преузме руковођење Библиотеком. Из кратке биографије коју је упутила Извршном одбору, сазнајемо да је пре рада у Библиотеци Матице српске обављала послове помоћника повереника у области просвете и културе у Повереништву за просвету и културу. (Архива Матице српске, бр. 703/55)

Једина молба која је приспела за ово радно место била је молба Бориславa Михајловића Михиза, упућена из Београда 7. IV 1955.

Она је врло кратка:

„Управном Одбору Матице српске, Нови Сад

Обраћам се Управном одбору Матице српске са молбом да ме постави на место управника Библиотеке Матице српске." (Архива Матице српске, бр. 611/1955)

О свом програму је касније написао: „Решио сам да ми служба у Матици не буде синекура. Да будем добар управник Библиотеке која је тад била у пуном развоју. Довршавали су се нови савремени магазини и ваљало је цео огроман фонд од готово пола милиона примерака претрести, прекаталогизирати и преселити на модерне металне полице, а такође нове простране читаонице опремити и отворити за све већи број студената новооснованих новосадских факултета. Ажурирати стари азбучни каталог и увести предметни. Обновити, после Лесковчевог одласка готово замрлу, набавку стране књиге и развити размену Матичиних издања са страним научним институцијама. На кључна места довести младе способне људе са свршеним факултетима и омогућити им самосталност у раду."[3]

У време када је конкурисао на ово радно место, Михајловић је имао изграђен књижевни реноме : „Међу нашим послератним критичарима, Бориславу Михајловићу припада место динамичног арбитра чије се интервенције памте".[4] До тада је објавио *Песме*, 1947, и *Огледе*, 1951, којима ће скренути пажњу на себе као човека посебног дара да запази праве и аутентичне писце. Критичар у *Нину* од његовог оснивања, увео је у својим текстовима обраћање читаоцу у првом лицу једнине онда када је то било „сумњиво и безначајно",[5] а умео је да

---

[3] Исто као 2, 278.

[4] Драшко Ређеп, *Борислав Михајловић*, у: Есејисти и критичари, Нови Сад, Београд 1966, 87.

[5] Радослав Братић, [рецензија о Аутобиографији], у: Борислав Михајловић Михиз, Аутобиографија о другима, Београд 1993, овитак.

напише критику и од једне реченице. Важио је за „пропагатора и аниматора модерних, нових струјања у новој српској књижевности", „(...) беседник и импровизатор, писац живог стила и темперамента, био /је/ утицајни навијач за нове токове наше литературе и културе, за њено комплетно одвајање од сивих и униформисаних стега".[6]

Михајловић се 15. X 1955, из Београда још једном обратио Управном одбору Матице српске следећим речима:

„Биће томе већ више од пола године како сам Управном одбору поднео једну молбу, на коју, до данас још узалуд очекујем решење.

Ни приликом подношења молбе, ни данас, нисам сматрао за потребно да наводим разлоге због којих сам тражио место управника Матичине Библиотеке. Сматрао сам сасвим природним и разумљивим по себи да тиме изражавам своју спремност и жељу да радим на великим Матичиним традицијама и безбројним актуелним задацима Матице и у овом конкретном случају њене Библиотеке. Никада у свом животу нисам живео ни од какве синекуре (надам се да и нећу) и увек сам за свој живот, често и уз велике тешкоће, зарађивао својим радом. Управни одбор Матице српске може, наравно, ако то нађе за сходно, да оспори моју способност, квалификованост или погодност за место које тражим, али нико у Управном одбору нема апсолутно никаква права да доводи у сумњу моје радне намере.

Одлука по овом питању је, бар што се мене тиче, врло једноставна. Она може да гласи само 'да' или 'не'. Ја молим само оно, на шта имам пуно и морално и формално право, да та одлука буде, најзад, донесена." (Архива Матице српске, бр. 611/1955)

На 2. седници Извршног одбора 25. III 1955. (бр. 21/Из. о. зап.-1955), секретар Милош Хаџић указује на потребу да се на наредној седници поднесе посебан извештај о Библиотеци Матице српске који би обухватио сва питања која се тичу њеног рада, развоја, као и неопходне предлоге, а за тај посао је одређена Олга Стокановић. На наредној, 3. седници Извршног одбора, 20. V 1955, Хаџић саопштава да је „на упражњено место управника Библиотеке МС поднео молбу Борислав Михајловић Михиз, књижевник из Београда. Он би дошао у Нови Сад, а његов боравак и рад у овој средини значио би знатан допринос. Предлаже да се молба препоручи Управном одбору."(Архива Матице српске, Бр. 67/Из. о. зап.-1955, бр. 611/55)

На избор новог управника се дуго чекало, одлука је неколико пута одлагана. Вођени су разговори са Живојином Бошковом око именовања за управника Библиотеке Матице српске, иако се он није пријавио за то место а знао је да је упражњено. Разговор је вођен и са Живаном Милисавцем, али ниједан од ове двојице није био заинтересован за место управника Библиотеке.

---

6 Исто као 4.

За разлику од претходног управника, Младена Лесковца, који је пре доласка на чело Библиотеке Матице српске имао иза себе богато библиотекарско искуство, Борислав Михајловић Михиз није имао никаквог искуства у библиотекарству, па је питање око његовог избора покренуло неке формално-правне недоумице: да ли је потребно да Матица за ово место расписује конкурс или не, расправљало се да ли је за место управника потребна стручна библиотекарска спрема или човек „широких погледа и образовања, да је својим радом дао доказа у томе смислу" (Жарко Матијашевић); затим да ли је место управника синекура или је радно место. По мишљењу претходног управника Младена Лесковца, „место управника Библиотеке никада није ни било третирано другачије него као право радно место, па тако не би било ни убудуће. За молиоца сматра да би се добро снашао на положају управника Библиотеке, а иначе држи да би другу Михајловићу као запаженом књижевнику требало омогућити правилан развој, а то би му пружио боравак и рад у Новом Саду."(Архива Матице српске, бр. 19/У. о. зап.-1955, бр. 611/55)

Постављењу новог управника Библиотеке Матице српске претходило је формирање Савета Библиотеке Матице српске. Одлукама донетим на седници Извршног одбора од 14. X 1955. и на 3. седници Управног одбора Матице српске одржане 27. X 1955. формиран је Савет Библиотеке Матице српске (Младен Лесковац, Георгије Михаиловић, Светислав Марић, Ђорђе Сп. Радојичић, Живан Милисавац, Петар Ђорђић, Михаљ Олајош). У састав овог, првог Савета Библиотеке Матице српске, из редова запослених у Библиотеци су ушли касније (дакле тек када је формиран састав чланова Савета које је именовао Управни одбор Матице српске): Борислав Михајловић, управник Библиотеке, Олга Перић (раније Стокановић), помоћник управника, Лазар Чурчић, библиотекар, Нада Черевицки, књижничар, и Десанка Мидић, библиотекар.

Тек после ове одлуке, и после дуге дискусије у којој су се као могући проблеми наметнули текући послови реконструкције Библиотеке који изискују додатан напор и ангажовање, Младен Лесковац је заузео став да „једно је реорганизација у вези са селидбом. Том реорганизацијом, која је припремљена и спроводи се, отклониће се низ тешкоћа које су до сада сметале у раду, а у првом реду извршиће се ревизија књижног фонда која није вршена још од 1930. године или раније. Посао ће трајати још неко време, али нема нарочитих тешкоћа да човек уђе у проблеме у вези с тим послом. Друга је ствар даљи развој Библиотеке који је споменуо проф. Лалић. Ту ће имати тешкоћа сваки управник, било ко да буде. Међутим, ту је сада и Савет. Зато

та околност што Библиотека улази у фазу дефинитивне организације није сметња, да се Управни одбор одлучи за кандидата који би иначе одговарао".(Архива Матице српске, бр. 30/У. о. зап.– 1955, бр. 1086/55 и бр. 1082/55)

На тој, 3. седници Управног одбора Матице српске 27. X 1955, а по препоруци са 6. седнице Извршног одбора од 14. октобра 1955, Борислав Михајловић Михиз је изабран за управника Библиотеке Матице српске. О свом претходику Младену Лесковцу, као књижевнику, Михајловић ће написати неке од својих најбољих страница, а у кратком програму који је изрекао дошавши у Библиотеку Матице српске, осим што ће читаоци у Библиотеци Матице српске имати „сваку предност", тако ће у њој претходни управник (Младен Лесковац) наследити све погодности „које је имао док је био на челу Библиотеке".[7] Набавка књига и часописа коју је Младен Лесковац истрајно развијао и развио, такође је била једна од најзначајнијих окосница у његовој политици вођења Библиотеком Матице српске.

Већ 30. X 1955. у *Политици* је изашао оглас којим Библиотека Матице српске оглашава куповину старих књига, часописа и новина „које су излазиле на територији Војводине на српском и другим језицима, као и све српске публикације ван територије Војводине".

На првој наредној редовној скупштини Матице српске, 10. VI 1956, одлука око Михизовог избора за управника Библиотеке Матице српске је дефинитивно потврђена. Михајловић је тада образложио буџет Библиотеке, у оквиру којег најважније место заузима набавка књига. Истакао је потребу да средства за набавку књига морају бити већа. До таквих закључка је дошао тако што је поредио исту ставку код осталих већих библиотека у Југославији. Апеловао је на скупштину да се ова средства повећају, исто као и да се повећају плате службеницима.

На тек основаном Филозофском факултету постојала је такође потреба за књигама, а Михајловић упућује на потребу да се рад око набавке књига координира са Факултетом.

II

Када је дошао на место управника Библиотеке Матице српске, Борислав Михајловић Михиз се суочио са великим променама у раду,

---

[7] Лазар Чурчић, *Борислав Михајловић Михиз*, у: Казивања о Библиотеци Матице српске, Нови Сад 1996, 144.

организацији, структури и природи Библиотеке. Прва од њих, била је, као што смо видели, формирање Савета Библиотеке Матице српске. Републичким законом о управљању културно-просветним, уметничким и научним установама, објављеном 23. VII 1955, а на основу одлуке Управног одбора Матице српске, уведено је друштвено управљање у Библиотеку и Галерију Матице српске док је „ревидирање целог Правилника (о раду ове установе) одложено до времена када се Библиотека буде организационо усталила и када буде било могуће поставити трајније оквире њеног рада (...) Сматрамо да је за сада довољно донети измене које ће омогућити рад Савету и уопште олакшати рад Библиотеци, а Савет ће сам, према своме схватању и оцени, донети друге измене које ће, разуме се, ступити на снагу када их усвоји Управни одбор МС". (Предлог за реорганизацију Савета при Библиотеци и при Галерији МС и измене правилника обе установе). У том смислу је и тадашњи секретар Матице Милош Хаџић одговорио на Михајловићев захтев да се Правилник мења као застарео.

На првој седници библиотечког Савета, одржаној 28. децембра 1955. били су присутни Светислав Марић, Живан Милисавац, Петар Ђорђић, Михаљ Олајош, Борислав Михајловић, Олга Стокановић, Нада Черевицки, Десанка Мидић, Лазар Чурчић, чланови Савета, и Милош Хаџић, секретар Матице српске.

Изабрано је прво Стручно веће Библиотеке Матице српске: Десанка Мидић, Димитрије Кириловић (у његовој одсутности Лазар Чурчић), Нада Радонић, Мила Шаула, Ђурђевка Љубибратић, Каћа Раушки, Трива Милитар, Олга Стокановић и управник Библиотеке по свом положају.

На тој седници Михајловић је, дакле два месеца пошто је дошао на место управника, изнео проблеме у раду са којима се Библиотека сусреће: потребу прекуцавања картотеке периодике, па „прекуцавање целе картотеке Библиотеке, тј. првенствено југословенске књиге која је већ била пресељена", потреби да се отвори још једна читаоница за периодику, па оснивање дечјег позајмног одељења, као и потребу да се Позајмна библиотека уреди по принципу слободног приступа књизи, по систему Универзалне децималне класификације. Израђене су три картотеке (азбучна, стручна и топографска).

Заслугом Михајловићевом основана је, осим за размену и поклоне, и резервна збирка униката, тако да у извештају за 1956. стоји да је за резервни уникатски примерак одвојено 1.556 југословенских књига, а за размену и поклоне 11.737. Исте године основана је збирка ретких и забрањених књига, дупликата старе српске књиге и посебно је издвојена библиотека Саве Текелије. Такође је и Музејска збирка,

основана заслугом Младена Лесковца, попуњена из збирке дупликата са 739 публикације, док су посебно, у оквиру Музејске збирке издвојена издања Матице српске.

Михајловић је указао и на проблем посебних библиотека које су или откупљене или остављене Библиотеци, те су постепено утопљене у библиотечке збирке. Нагласио је да „у сваком случају Текелијину библиотеку треба издвојити и рестаурирати", као и потребу да се „организује рад на стручном и предметном каталогу". Књиге из обе библиотеке (библиотека Саве Текелије и библиотека Текелијанума) стигле су у Библиотеку Матице српске 1945. док је Младен Лесковац био управник, а уклопљене су потом у постојеће збирке Библиотеке Матице српске.

Током 1956. издвојене су књиге које су припадале библиотеци Саве Текелије, а 1957. је ова библиотека пресељена и уазбучена. „Бригом Бориславa Михајловића и Павла Малетина обновљене су делом Библиотеке Саве Текелије и Платона Атанацковића".[8]

Данас (1997) су библиотека Саве Текелије и библиотека Текелијанума, сређене и компјутерски обрађене, предат је у штампу каталог књига библиотеке Саве Текелије, а у припреми је каталог библиотеке Текелијанума.

На истој седници Михајловић је предложио да се откупи преостали део Рајачићеве библиотеке, и оставио је Савету да одлучи да ли ће се ова библиотека откупити или не. Информација о овом откупу објављена је у *Летопису Матице српске*, за 1956, књ. 377, св. 4. Рукописни одсек Библиотеке је овом набавком обогаћен за 486 архивска предмета, од тога 261 документ, акт и рукопис, 179 писама, 42 штампане ствари, 2 књиге дневника и 2 пописа књига.

Праксу да се у *Летопису Матице српске* објављују новости из БиблиотекеМатице српске Михајловић је реализовао током 1956, 1957, 1958, 1959, 1960. Информације о приновљеним књигама у Библиотеци су излазиле под називима *Нове књиге у Библиотеци Матице српске, Страни часописи у Библиотеци Матице српске, Из Библиотеке Матице српске*, да би се током 1957. усталиле под насловом *Нове књиге у Библиотеци Матице српске*. У *Летопису Матице српске* су представљени *Рукописи Јована Стерије Поповића у Библиотеци Матице српске*, а кад је из штампе изашао *Календар Винка Лозића*, објављен је и приказ овог фототипског издања.

---

8 Марија Чурчић, *Младен Лесковац у Библиотеци Матице српске*, у: Огледи из библиологије, Нови Сад 1993, 106.

Упоредо с тим текла је и адаптација зграде и у извештају Библиотеке Матице српске за 1955, видимо да се за разлику од претходних година, посао одвијао веома интензивно. За све време пресељења књига није се прекидао рад са читаоцима, али је посао око проверавања наслова књига и издања југословенских академија, са којима је тада постојала жива сарадња, био отежан због постојања само једне картотеке.

Формирана су два нова одељења: Пријемни одсек и Одсек периодике. „Формирању Пријемног одсека пришло се маја 1955. године, пошто су његови послови и организација претходно проучени у великим библиотекама наше земље а степен сређености књижног фонда после ревизије и његова величина изискивали су организовање Одсека периодике." (*Извештаји Матице српске за 1955. годину*, стр. 26)

На састанку који је у Библиотеци Матице српске одржан 4. V 1955. донета је одлука о формирању Пријемног одељења при Библиотеци Матице српске, а Одељење тада почиње са радом. Планирано је да ће се ту обављати „сигнирање књига основног фонда, жигосање и инвентарисање књига основног фонда, музејског примерка, књига за Позајмну библиотеку, као и књига које се набављају за резервни фонд, проверавање књига приспелих као обавезни примерак, поклон и размена као и допуна акцесорних листића за књиге које се набављају куповином, вођење књиге пријема, расходовање књига свих фондова, исплата рачуна и писање захвалница."

Што се тиче периодике, радиће се евидентирање, рекламација претплате, инвентарисање и расходовање периодике која се набавља за резервни фонд, завођење у књигу пријема. Руководилац овог Одељења је Каћа Раушки.

Истовремено је формирана Комисија за тријаж у коју су ушли Димитрије Кириловић, Мила Шаула и Аница Каћански.

Михајловић је планирао оснивање Картографског одељења, али овај посао није започет јер нису начелно била решена питања разграничења са Рукописним одељењем (шта треба да стоји у Рукописном одељењу, а шта у Библиотеци Матице српске).

Пре осамостаљења Библиотеке Матице српске, из састава Библиотеке Матице српске, а на основу решења Управног одбора Матице српске бр. 13/У. о. зап. од 14. II 1958. године, издвојен је Одсек за рукописе Библиотеке Матице српске и прикључен је Књижевном одељењу МС „са свима фондовима и инвентаром којима Отсек рукује, с тим да службеници на раду у Отсеку прелазе у састав особља Књижевног оделења". Чланови комисије, Живан Милисавац, секретар Матице српске, Ђорђе Сп. Радојичић, Борислав Михајловић, и члано-

ви Управног одбора требало је да утврде који „архивски и рукописни фонд Библиотеке МС треба да се налази у саставу Рукописног отсека". Принцип је да штампане књиге припадају Библиотеци Матице српске, а рукописи Рукописном одсеку. Пренети су рукописи из Библиотеке Матице српске у Књижевно одељење Матице српске.

Током 1956, у фебруару је завршена ревизија периодике, па је с тим у вези Библиотека предложила да „будући да је сређен фонд периодике, и да постоје мултипликати помоћу којих се разменом може употпуњавати фонд униката и музејског примерка који је основан 1954. године, а у који улазе 'све публикације штампане у Војводини и оне које се односе на Војводину', одређује се комисија (Б. Михајловић, Олга Перић, Трива Милитар, Јелена Рушкуц), са овлашћењем да врши размену мултипликата за примерке потребне Библиотеци".

Исте године у Библиотеци Матице српске је основана приручна библиотека каталога, речника и енциклопедија (за потребе одељења); створена је картотека „југославике са преко 1.000 дезидерата, прегледане су библиотеке у Сомбору, Руми, Сремским Карловцима, Шаренграду, Сотину, Мохову, Руменки, Зрењанину, Новом Бечеју, Иригу, Сланкамену; отпочет рад на прибављању података о значајним фондовима наших књига и рукописа на страним библиотекама." (*Извештаји Матице српске за 1956. годину*, стр. 24)

Током јуна 1957. је само пресељена библиотека Српске православне велике гимназије, из просторија у Грчкошколској 3, у Матичин магазин. Ова Библиотека је после Другог светског рата поверена Библиотеци Матице српске на чување и коришћење, и није била каталошки обрађена, а данас (1997) је сређена и компјутерски се обрађује (о овој библиотеци уп. рад Љубице Бошковић у *Годишњаку Библиотеке Матице српске* за 1992. годину).

Исте године постхумно је изашао *Каталог Библиотеке Матице српске* др Димитрија Кириловића, II део, *Српске књиге : 1848-1880.* Због проблема са штампањем, књига се појавила, као што смо рекли 1957, иако је година штампања на овој публикацији 1955.

Прва свеска овог каталога је објављена 1950. и обухвата српске књиге које су штампане од 1494. до 1847. године.

III

Питање реорганизације Матице је почетком 1958. било врло актуелно и о њему се расправљало на седницама Управног одбора. Михајловић је на тим седницама изнео своје виђење будућег уређења

Библиотеке Матице српске и види је као самосталну установу са посебним буџетом. Библиотека би задржала постојећи назив, „фондови набављени до године 1945. остају власништво Матице; Извршно веће непосредно контролише реализовање буџета; уводи се друштвено управљање према закону; годишњи извештај се подноси и Савету за културу АПВ и Управном одбору Матице, који има право ингеренција у питањима који се тичу књижних фондова и задатака Библиотеке у оквиру општих Матичиних задатака, управника (и Савет) поставља Управни одбор МС уз сагласност Извршног већа АПВ, а остале службенике сами органи управљања Библиотеком."(Архива Матице српске, У. о. зап.-1958)

У комисију која ће израдити нацрт Статута Библиотеке ушли су Живан Милисавац, Борислав Михајловић, Миливој Николајевић, Живојин Бошков, Васа Вучковић.

Годишња скупштина Матице српске, 6. априла 1958, по препоруци Управног одбора Матице српске, предложила је да Библиотека постане самостална установа у оквиру Матице српске: „Библиотека Матице српске, основана 1847. године као јавна Библиотека и Галерија Матице српске, основана такође године 1847. као 'Српска народна збирка', у свом досадашњем развоју, нарочито од ослобођења до данас, постигле су, иако у оквиру Матице као целине, стварну самосталност са обележјима посебних установа. Та стварна самосталност огледа се у томе што обе установе 1) имају своје посебне правилнике о раду, и овлашћење да саме прописују свој унутрашњи ред и начин пословања; 2) имају своје посебне буџете, у оквиру Матичиног, са свима партијама и позицијама прихода и расхода, а наредбодавац за извршење буџета је управник; 3) обема се управља по начелима републичког закона о управљању културно-просветним, уметничким и научним установама, уз извесна одступања условљена садашњом Матичином организацијом; 4) врше потпуно самостално попуњавање својих књижних, односно галеријских фондова." Било је бојазни како ће се ово одразити на укупну позицију Матице, и због тога је Михајловић изјавио да „би као управник Библиотеке био без резерве за предлог Управног одбора, али као члан Матице прилази том предлогу са опрезом. Пошто је изложио своје гледиште о положају Матице и њених установа као што су Библиотека и Галерија у многонационалној средини каква је Војводина, долази до закључка да се мора водити рачуна о гледишту онога ко финансира целу Матицу и уважити мишљења о увођењу друштвеног управљања у споменутим двема установама. Сматра да предлог Управног одбора води рачуна о свему и да задовољава Матичине интересе, под условом да све одредбе које

треба да уђу и у статуте Библиотеке и Галерије."(Архива Матице српске. бр. 4/Ред. ск. зап.-1958)

Извршно веће АП Војводине је то потврдило 6. VI 1958: „Извршно веће Народне скупштине Аутономне Покрајине Војводине, на седници Координационог одбора одржаној 6. јуна 1958. године, пошто се упознало са одлуком Редовне годишње скупштине Матице српске, одржане 6. априла 1958. године у Новом Саду, према којој су Библиотека Матице српске и Галерија Матице српске проглашене самосталним установама Матице српске у Новом Саду, под данашњим именом, на основу чл. 24. и 28. Правилника о организацији и Раду Извршног већа Народне скупштине Аутономне Покрајине Војводине донело је Решење о регулисању положаја Библиотеке и Галерије Матице српске, а Савет за културу Аутономне Покрајине Војводине одређује се за органа надлежног за послове и задатке ових установа. Овај Савет се такође овлашћује да у име Извршног Већа, а на предлог Управног одбора Матице српске у Новом Саду, у односу на Галерију Матице српске и Библиотеку Матице српске поставља и разрешава управника, именује и разрешава чланове Савета, потврђује статут, као и измене и допуне истог." (Решење о регулисању положаја Библиотеке и Матице српске, бр. 01-990/2 – 58)

Од 1. јануара 1959. Библиотека Матице српске је постала самостална установа, а сви службеници који су радили у Библиотеци престају са радом у Матици (Архива Матице српске, бр. 981/1958): „Библиотека Матице српске је културно-просветна и научна установа, која је почела да се развија са оснивањем Матице српске, године 1826. Библиотека Матице српске је научна и народна библиотека са седиштем у Новом Саду. Библиотека Матице српске је централна библиотека АП Војводине." (Архива БМС, Статут БМС, 0101/949-1) Библиотека Матице српске је уписана у судски регистар у Привредном суду у Новом Саду, бр. Фи. 1982/95.

IV

На првој седници Савета Библиотеке Матице српске 10. IX 1958. конституисан је Савет, донет буџет за 1959. годину, образована је Комисија за израду нацрта Статута и Комисија за израду Нацрта правилника о службеницима Библиотеке Матице српске, и донета одлука у вези са преузимањем функција органа управљања.

На предлог Бориславa Михајловића, за председника Савета Библиотеке Матице српске изабран је Живан Милисавац. Управник Михајловић је упознао присутне са предлогом буџета за 1959, и чла-

нови Савета (др Георгије Михаиловић, Ђорђе Сп. Радојичић, Милица Марковић, Живан Милисавац, Михаљ Олајош, Стојан Замуровић, Лазар Чурчић, Нада Черевицки, Петар Вујичић, Олга Перић, Младен Лесковац, Славко Бородјевић, Кароль Ковач-Ач) су се сложили да је он скроман и реалан. Административно разграничавање је, према предлогу Живана Милисавца, требало да буде сукцесивно и да траје до 1. јануара 1959. Питања која је решавао Извршни одбор Матице српске преузео је Савет Библиотеке. (Архива БМС, 0103-1177-1)

Ова година је у извештају о раду Библиотеке Матице српске у 1958. години означена као једна од „најкрупнијих и најзначајнијих" (осамостаљење, отварање читаоница, завршетак сеобе).

На седници Савета 5. I 1959. управник је формирао Комисију за откуп књиге (Б. Михајловић, Нада Радонић, Петар Вујичић, Сава Паланчанин) и за откуп периодике (Б. Михајловић, Нада Радонић, Јелена Рушкуц, Милана Бикицки).

Борислав Михајловић је предложио да се на једном од наредних састанака прво упознају чланови Савета са проблемима и радом Библиотеке па тек онда да се донесе план рада, и тај је предлог прихваћен.(Архива БМС, 0103-1177-1)

Стални акценат у политици вођења Библиотеке Матице српске, а судећи по програмима рада, нпр. за 1960, било је: „набавити, евидентирати, обрадити, сместити и ставити на располагање читаоцима" свој фонд. „Услужити брзо и ефикасно што је могуће већи број читалаца у читаоници Библиотеке и у Позајмном одељењу", а посебно је наглашено да „послови свих одељења Библиотеке морају бити подређени задацима услуживања читалаца и активном и ажурном одржавању књижног фонда". (Архива БМС, 0108)

Међутим, први извештај о раду који је Библиотека Матице српске, од осамостаљења, поднела Управном одбору пажљиво је прегледан: то је био први самосталан извештај. Са седнице Извршног одбора 11. III 1960, бр. 104/Из. о. зап.-1960, „пошто је размотрен извештај о раду Библиотеке МС у 1959. години који је донео Савет Библиотеке и који се подноси Управном одбору МС", донете су следеће препоруке: „1) Извршни одбор стоји на становишту да извештај о раду Библиотеке као и Галерије, треба да потпише и председник Савета, а не само управник. 2) Скренути пажњу Управи Библиотеке на чињеницу да извештају недостаје општи осврт на пословање Библиотеке у прошлој години, па се тако не говори о политици коју је спроводила Библиотека у погледу набавке књига, сарадње са научним и другим институцијама и др., о функцијама Библиотеке као универзитетске, научне и народне установе, по програму рада итд. Такође скренути

пажњу управи Библиотеке на поједина места недовољно разјашњена."

У извештају који је 18. V 1959. упутила Заводу за статистику, сазнајемо да је Библиотека Матице српске „од средине 1956. године до краја 1958. извршила пресељење целокупнога књижнога фонда из старих у нове магацине и том приликом извршила и ревизију књижнога фонда, тако да је тек сада по окончаним пословима у стању да да бројно стање својих фондова. Приликом ревизије извршене су допуне и исправке у постојећим фондовима и картотекама, уведени су топографски каталози: за књиге у виду деловодника а за периодику у виду картотеке.

У току је још пресељење и ревизија старе књиге која због начина сеобе и значаја материјала који се обрађује не може да се ради у већој екипи".(Архива БМС, 0102-93-1)

Током 1959. у старим магацинима су сређени дупликати и мултипликати периодике, југословенске и мађарске књиге, па се наредне године кренуло и са сређивањем мултипликата немачке књиге.

Фондом секрета (дела која имају антидржавни карактер, представљају емигрантску литературу и сл.) рукује управник.

Група књига у новом магацину која је чинила резервни примерак књиге припојена је 1960. збирци дупликата и мултипликата која се налазила у старим магацинима.

V

Библиотека Матице српске је била широко отворена за све што је могло да се научи из библиотекарства и у том циљу обављане су неопходне консултације са низом значајнијих библиотека у Југославији. У Загребу је од 19. до 21. XI 1958. одржан савезни семинар на тему „Библиотекар и његово образовање и научна спрема, научни рад библиотекара у библиотеци". На том семинару су учествовали и библиотекари из Библиотеке Матице српске, а закључци семинара прослеђени су свим радницима Библиотеке. Најважнији закључци са овог семинара су да постоји потреба за отварањем постдипломског студија за усавршавање у библиотекарској струци, утврђивање приоритета у набавци у складу с набавном политиком, потреба за оснивањем информативих служби у библиотекама, оснивање републичких централних каталога националне литературе, осавремењавање именског каталога, предлог да се уврсте наши предлози и специфична грађа о социјализму у централу за децималну класификацију у Хагу, заштита фондова, омогућавање коришћења литературе научним рад-

ницима, редовни састанци управника националних библиотека Југославије.

У овом периоду Библиотека поклања пажњу и стручном усавршавању; конзерватор Арса Ивковић у циљу даљег усавршавања у рестаурацији и конзервацији старих књига, докумената и пергамената борави од 29. XII 1957. до 1. II 1958. на Istituto di patologia del Libro „Alfonso Gallo" у Риму.

Током 1959. планирана је стручна екскурзија у Будимпешту, у посету Националној библиотеци Сечењи, са којом Библиотека у то време обавља активну размену публикација и међубиблиотечку позајмицу.

Библиотека и прима госте, највише током 1959. године из библиотека у Београду, Сарајеву, Сплиту ... ради консултација о организацији рада или техничким питањима уређења библиотека. У посети су били и научни радници из Француске, Пољске, Немачке, САД, СССР, Бугарске...

Поводом пријема 200 делегата и посматрача са IV конгреса библиотекара Југославије, који су колективно посетили Библиотеку Матице српске, управник је упутио захвалницу радницима Библиотеке, 8. VI 1959. године:

Службеницима Библиотеке Матице српске

Желим да се свима службеницима Библиотеке захвалим на лепом и срдачном пријему који смо приредили учесницима Конгреса библиотекара Југославије. Спремност којом сте, сваки у своме сектору, показали нашим гостима, својим колегама, резултате нашега рада, и наших недостатака такође, сведочи о несумњивој привржености овој Кући и раду у њој.

Свестан сам да је несумњиво задовољство, да не кажем дивљење, које су библиотекари Југославије осетили према нашој Библиотеци у првом реду последица дугогодишњег, упорног и тешког рада који сте Ви уложили у њу. Преносећи Вам званичну захвалност Друштва библиотекара Србије, користим ову прилику да Вам захвалим и у своје лично име. (Архива БМС, 0124-273-1119)

Захвалницу је 7. II 1959. године упутио и Ђурђевки Љубибратић захваљујући се на извештају о попису књига и часописа БМС, због њихове важности и начина на који су урађени. (Архива БМС, 0124-273-1)

Поводом конгреса у Београду, Савез друштава библиотекара ФНРЈ приредио је изложбу коју је припремила Комисија за заштиту књижних фондова савезне Секције за научне библиотеке под руководством Николе Јустинијановића из Београда и Алфонса Гспана из Љубљане, а Мирко Рупел, председник Савеза друштава библиотекара замолио је Библиотеку Матице српске да уступи свог познатог стручњака за заштиту и лечење књига, Арсу Ивковића.

Библиотека Матице српске је, такође, у оквиру међународне размене библиотекара, слала своје библиотекаре на стручно усавршавање. Лазар Чурчић је провео месец дана на стручном усавршавању у Бугарској, а Аница Кањански у Бечу, на усавршавању језика. Александра Крекић је, као француски стипендиста, провела три месеца на стручном усавршавању у Паризу.

VI

Михајловић је још 12. децембра 1957, на 4. седници Управног одбора саопштио да је саставио реферат не о односу Библиотеке Матице српске према Матици него о даљем развоју Библиотеке Матице српске: „Савет за културу АПВ предложио је да Матица сазове састанак ради дискусије о тако постављеном проблему. То је Матица и учинила и сазвала састанак. На састанак су позвана лица која могу допринети дискусији о томе. У реферату су изнете тезе да Библиотека Матице српске може бити 1) научна библиотека, са својим фондом старе српске књиге и периодике; 2) национална – централна библиотека Војводине, са обавезним примерком и уникатима свих штампаних публикација на српском и мањинским језицима у АПВ, и 3) евентуално универзитетска библиотека. Пошто је изложио каквог су карактера библиотеке у највећим центрима у Југославији Б. Михајловић истиче да је ситуација у Војводини односно Новом Саду у том погледу изузетно тешка јер се не би могле формирати три библиотеке не само због средстава него и због недостатка књижних фондова. Што се тиче садашњег стања Библиотеке, у првом реду поставља се питање Позајмног одељења, јер оно не спада у оквир научне библиотеке каква је Матичина и има карактер просветитељског рада и врши функцију градске библиотеке. Мишљења је да би поред свега позитивног било најбоље да се оно одвоји од Матичине библиотеке. Матичина библиотека је за сада и универзитетска по томе што има читаонице за студенте и књижним фондом се користе професори, али није по своме саставу универзитетска. Најзад, она прима обавезни примерак као национална библиотека. Потребно би било да Управни одбор размотри њен положај".(Архива Матице српске, бр. 27/У. о. зап.– 1957)

Да се о развоју Библиотеке и проблему њеног осамостаљења ишло опрезно и пажљиво, сведочи и захтев који је 30. X 1959. управник упутио Савету за културу НОО, да се Библиотеци одобре средства за адаптацију Позајмног одељења које је у том тренутку у свом фонду имало око 25.000 књига и око 4.000 корисника (највећи број на та-

дашњој територији општине Нови Сад). За разлику од преуређених нових магацина и три нове читаонице, које су урађене по најсавременијим стандардима, Позајмно одељење јако заостаје иако су још 1955. примењени савремени методи у раду са читаоцима: слободан приступ књизи и постављање књига у полице по систему Универзалне децималне класификације. Библиотека је планирала да прошири фонд књига Позајмног одељења дупликатима из научног фонда Библиотеке, тј. уџбеницима, како би на тај начин омогућила студентима и ученицима њихово изношење ван Библиотеке. Реч је о простору у који је данас смештена Антикварница Издавачког предузећа Матице српске, и управник је предлагао да се она прошири постављањем међуспрата. (Архива БМС, 0124-1860-1)

Међутим, очигледно се кретало у сасвим другим правцима, бар што се овог Одељења тиче, оно је по препоруци Савета за културу Војводине, током 1961. године интегрисано у Народну библиотеку општине Нови Сад у „циљу даљег развијања мреже библиотека популарног типа на читавом подручју комуне, као и ради стварања услова за одређивање Народне библиотеке за матичну библиотеку" (седница Савета за културу АП Војводине од 11. фебруара 1961).

VII

Током овог периода Библиотека поклања пажњу и микрофилмовању старе периодике, те су у том смислу упућене молбе др Георгију Михаиловићу да дозволи микрофилмовање појединих бројева који су Библиотеци недостајали: *Сербскаја новини*, Беч, 1791/92; *Славено-сербскија вједомости*, Беч, 1793/94; *Пештанско-будимски скоротеча*, Будим, Пешта, 1844; *Сербске народне новине*, Пешта, 1840, 1842, 1843, 1845, 1846, 1848; *Сербски народни лист*, Пешта, 1841, 1843, 1846, 1848, бр. 11; *Вјесник*, Нови Сад, 1848, 1849; *Позорник Војводства Србије*, Земун, 1849; *Der Serbe, Belgrad*, 1848; *Напредак*, Карловци, Земун, Н. Сад, 1849, 1850-1862, 1863, 1864, 1865, 1867, 1869, *Новине српске из Царствујушчега града Вијене*, 1817, 1819. (Архива Матице српске, инв. бр. 39292)

Библиотека је микрофилмовала документа о Стерији, библиографију Лукијана Мушицког, листове *Напредак* и *Светозар*. Током 1959. је настављено или почето микрофилмовање старе периодике, посебно оних бројева који недостају Библиотеци: *Смотра* (Темишвар, 1880), *Ратар* (Сремски Карловци, 1855-1856), *Тополa* (Будимпешта, 1902), *Земунски гласник* (Земун, 1867-1869)

Такође су микрофилмовани *Слобода* (Ср. Митровица, 1906-1907), *Кнут* (Ср. Митровица, 1900-1906), *Сремац* (Илок, 1886-1887), *Глас* (Велики Бечкерек, 1886-1887), *Фрушка Гора* (Ср. Митровица, 1880, 1881, 1884-1885), *Граничар* (Земун, 1874-1876).

Фонд је обогаћен и микрофилмом Вуковог рукописа превода *Новог Завјета*. Од Аустријске народне библиотеке добијени су микрофилмови *Световида*, 1854.

О библиотечкој поставци издања југословенских академија било је речи на Стручном већу 25. V 1959. године; и тада је образована комисија у саставу: Борислав Михајловић, Лазар Чурчић, Јелена Рушкуц, Александра Крекић која је требало да одлучи да ли да се издања академија сместе делимично у књигу или у периодику, како обрађивати ове публикације, ко би тај посао радио у Библиотеци и да ли се исти поступак који се утврди у обради ових публикација може применити и на издања страних академија.

Да би се то постигло, сва издања академија су окупљена на једном месту и планирано је да се каталогизирају. Крајем 1959. Библиотека је замолила југословенске академије (ЈАЗУ, САЗУ) да јој уступе она своја издања која Библиотеци недостају.

Данас су у Библиотеци Матице српске издања свих југословенских академија сређена и окупљена као целина, без обзира да ли се ради у књизи или периодици.

Током 1959. расправљало се и о сређивању Матичиних издања и о потреби да се та издања комплетирају, за будући Музеј Матице.

VIII

У програму рада Библиотеке Матице српске за 1960. као ванредан посао, а најзначајнији задатак за наредни период ставља се рад на изради систематских каталога Библиотеке.

„Читав низ година Библиотека Матице српске ставља овај задатак у свој програм рада али се све до сада није приступило његовој примени услед недостатка финансијских средстава, незавршених припремних студија и недовољног броја службеника. Без обзира на напоре које ће овај крупан посао изискивати, мора му се ове године приступити. У ту сврху Библиотека МС ће ангажовати нове службенике, покушати обезбедити искусног инструктора и отпочети бар експерименталну фазу".

Оног момента када се са сигурношћу могао утврдити број публикација у њеним збиркама, када је извршена селидба у нови магацин, када су обезбеђени потребни службеници и неопходна материјална

средства, Библиотека је кренула са систематским радом. Михајловић је сматрао да Библиотека има и кадровских и материјалних могућности да приступи стручној класификацији свог фонда. Био је свестан значаја и потребе за овом врстом каталога, као и потребе да тај посао покрене.

Укључивање у систематски рад значило је за Библиотеку Матице српске и тражење решења. Обавештавало се о начину рада осталих великих библиотека у Југославији које су већ имале искуства у раду са таквим врстама каталога. Да би се каталог што боље поставио тражиле су се публикације о предметним и ауторским одредницама Конгресне библиотеке у Вашингтону, али немамо информацију о томе да ли је одговор стигао.

Ишло се по етапама: 14. IX 1960. године Библиотека Матице српске је послала позив Народној библиотеци у Београду, Универзитетској библиотеци „Светозар Марковић", Библиотеци Српске академије наука, Свеучилишној књижници у Загребу и Народној и универзитетској књижници у Љубљани са молбом да један од њихових стручњака за стручну класификацију књига (предметна, стручна, децимална обрада публикација) дође на консултативни састанак у Библиотеку Матице српске. Библиотеци би користило када би, након увида у стање њених фондова, могла на основу процене ових стручњака да се определи за један од каталога за класификацију свог књижног фонда (осим азбучног који је већ имала). Овај састанак је одржан и управа Библиотеке се сложила да поред именског, други каталог у Библиотеци Матице српске буде предметни.

За чланове екипе су одређени Коста Петровић, Душко Вртунски и Ирина Троицки (она је због заузетости у Одељењу каталогизације изостављена, па је одређен други члан екипе, а непосредни надзор над каталогом ће водити Александра Крекић).

Екипа у саставу Ђурђевка Љубибратић, Коста Петровић и Душко Вртунски је боравила у Београду од 22. XI до 27. XI и од 1. до 3. XII 1960, у Народној библиотеци, разговарајући са библиотекарима Одељења предметног каталога, упознавајући се са практичним и теоријским методама у организацији израде предметног каталога и предметне обраде публикација. Остало време су провели у практичној обради публикација.

Том приликом је прекуцан и кључ предметног каталога Народне библиотеке (у данашњем смислу тезаурус, основни речник термина) и направљен списак најнеопходније приручне литературе у Одељењу за предметну обраду. Библиотека Матице српске се за формирање

приручне библиотеке обраћала Југословенском библиографском институту. (Архива БМС, 0601-2272.1)

Из извештаја за децембар 1960. сазнајемо да је предметни каталог почео са радом 1. децембра 1960.

Из магацина је повучена 621 свеска на српскохрватском и словеначком језику, а затим је предметизовано 465 књига, израђено 593 листића, 540 листића за кључ и 12 упутних листића.

Размишљало се и о децималној обради публикација, јер је током посете Народној библиотеци у Београду, екипа за предметну обраду наших библиотекара обишла и Библиографски институт ФНРЈ да би испитала могућности за израду „стручног регистра на бази децималне класификације".

У *Извештајима Матице српске за 1960. годину* овај се посао истиче као „најзначајнији нови моменат у животу Библиотеке МС у 1960. години (...) Започињући свој рад на оба каталога, Библиотека МС је водила рачуна и о намени самих каталога. Предметни каталог биће најприступачнији студентима који углавном траже одговоре на конкретна питања и предмете, а стручни ће пружити обухватнију слику књижног фонда научним радницима по одређеним стручним областима."

IX

Једна од куповина књига по којој ће Борислав Михајловић остати упамћен у историји Библиотеке Матице српске је куповина књига од др Георгија Михаиловића. Ову куповину је Михајловић описао врло сликовито у другој књизи своје *Аутобиографије о другима*: „Био сам бацио око, чврсто решен да је се дочепамо, на колекцију старе српске књиге инђијског лекара Георгија Михаиловића.(...) Знао сам да пасионирани сакупљач неће лако дати библиотеку, па ипак откуцам унапред купопродајни уговор остављајући празно место за откупну цену. Поведем са собом младог стручњака Лазара Чурчића, понесем печат установе и јастуче о које ћу га отиснути пре но што га, ако буде среће, ударим на склопљени уговор.

(...) Има тих књига и по владичанским и манастирским књижницама, по великим библиотекама Москве, Петрограда, Берлина, по Трсту, Венецији, Загребу, Пешти и још којекуда, али појединац страсник може понекад више но што то могу институције и деценије. На овим полицама овде бар четрдесетак их је које Матица нема, а међу њима и неколико апсолутних униката, јединих до сада очуваних и пронађених примерака.

(...) Кад му се учинило да ће тешко пронаћи још неки непознат примерак, сео је и написао нову, знатно допуњујући стару *Библиографију* Стојана Новаковића."[9]

Борислав Михајловић је рачунао да Георгију Михаиловићу те књиге више неће бити потребне, а знао је да је почео да скупља календаре, и да ће му за то бити потребан новац, па је успео да га наговори да своју колекцију прода Библиотеци Матице српске.

Ово није прва куповина књига од Георгија Михаиловића. Он је с Библиотеком Матице српске већ сарађивао са претходним управником, Младеном Лесковцем, размењујући своје дупликате књига са дупликатима Библиотеке Матице српске, а током 1949. је његовим посредством Библиотека откупила „окупациону штампу Недићеве Србије"

Судећи по записнику, „23. IX 1959. путовали су у Инђију Борислав Михајловић, Лазар Чурчић и Петар Вујичић ради прегледа књига Др Георгија Михаиловића које он жели да прода Библиотеци Матице српске.

Комисија је установила да Др Михаиловић има 245 књига XVIII века, већином на српском језику, а свега неколико на немачком и руском, и то на немачком оне које су написали Срби, а на руском оне које се односе на српску културну историју XVIII века.

Закључен је споразум о откупу ових књига, о чему ће бити начињен посебан писмени уговор.

Др Михаиловић продаће Библиотеци Матице српске све своје књиге из XVIII века. Као основа за тачне податке о књигама служиће каталог књига из библиотеке Др Михаиловића који он даје у штампу. Библиотека Матице српске исплатиће др Михаиловићу укупну суму у износу од 3.000.000 динара. Исплата треба да се обави у две рате: 1.500.000 до краја 1959. године, а 1.500.000 до маја 1960. године. Куповина треба да се обави у новембру 1959. године. Чим се начини и потпише уговор и исплати прва рата, књиге се преносе у Библиотеку Матице српске и постају власништво Библиотеке." (Архива БМС, Записник бр. 129)

О овој куповини писао је и Лазар Чурчић, учесник и сведок: „Овај лекар (Михаиловић), страсни библиофил и знаменити библиограф, успео је да сакупи током Другог светског рата и после њега највећу збирку српских књига 18. века до сада. Те књиге су му послужиле за основу *Српске библиографије 18. века* коју је саставио. По завршетку

---

[9] Исто као 2, 278-279.

рада на библиографији, ваљда помало сит њих, одлучио је да их прода. Продају је договарао са београдском Народном библиотеком и Библиотеком Матице српске. Страсни библиофил био је велики особењак и велика шкртица. Волео је, као и сви страсни колекционари, да купи јефтино и прода најскупље. Уосталом, збирка му је уистину вредела много. Тражио је за њу оновремених пет милона, што је било знатно више него што је Матичина Библиотека имала за куповину током целе године. Откуп збирке био је, међутим, изузетна прилика и ваљало је ангажовања једног Михиза. Вођени су дуги, сложени и у много чему непоновљиви преговори. Михиз је др Михаиловићу одмах понудио половину од тражене суме. Дуго је све личило на преговоре глувих који неће дати резултате. Михиз је одиста био упоран, али ни стари шкртац није попуштао. У том погађању Михиз је уложио сву своју речитост и неодољиви шарм. Говорио је Михаиловићу да је Матица била прва која му је дозволила да књиге 18. века за израду библиографије 18. века односи у Инђију и да су тек њеним примером то учинили Библиотека Српске академије наука, Народна библиотека и Универзитетска библиотека у Београду. Подсећао га је да је идеју и подстрек за израду библиографије добио у Матичиној Библиотеци од Младена Лесковца, да му је много при руци био Димитрије Кириловић, да му је ето, и он Михиз био наклоњен. На нешто што је требало да буде завршни разговор ишли смо у Инђију Михиз, Петар Вујичић и ја (...). Лепорек, златоуст, Михиз је причао, пленио и заводио. У повратку је закључио да од куповине јамачно неће бити ништа. Прошао је један дан, а следећег дана Михаиловић је дошао и прихватио цену за своју збирку у висини од три милиона."[10]

У писму на којем је званичан датум 30. IX 1959. и којим се обраћа Савету за културу Војводине, Михајловић саопштава:

> Управа Библиотеке Матице српске намерава да откупи од Др Георгија Михаиловића из Инђије збирку српских књига штампаних у XVIII веку. Др Георгије Михаиловић је као страсан колекционар старих српских књига створио најбољу и највећу збирку српских књига из тога раздобља која уопште постоји. Његова збирка књига из XVIII века броји укупно 245 дела од којих су 40 књига апсолутни уникати.
>
> Библиотека Матице српске је више него заинтересована за откуп ових књига. Има више разлога зашто те књиге треба да припадну управо Библиотеци Матице српске, а не некој другој библиотеци:
>
> 1. Српска култура XVIII века стварана је углавном у Војводини, и књижевност тог времена је војвођанска књижевност у пуном смислу те речи, и сасвим је логично да Библиотека Матице српске као Народна библиотека Војводине буде власник највеће збирке из тог, можда 'највојвођанскијег' века српске културе.

---

10 Исто као 7, 145-146.

2. Библиотека Матице српске има данас највећи фонд књига из овог времена од било које јавне библиотеке у земљи. Библиотека Матице српске има данас 180 књига из XVIII века од којих су 32 апсолутни уникати. Захваљујући добрим делом овом дасадашњем фонду Библиотека Матице српске је и сматрана за једну од најзначајнијих југословенских библиотека.

3. Куповином приватне збирке Др Георгија Михаиловића Библиотека Матице српске ће имати око 280 књига штампаних у XVIII веку, од којих ће 72 бити апсолутни и јединствени уникати у земљи, и тиме ће Библиотека Матице српске успети да сакупи на једно место далеко највећу збирку књига XVIII века која је досада икада скупљена.

Управа Библиотеке Матице српске споразумела се са управом Народне библиотеке из Суботице да фонд Др Михаиловића откупе заједнички. На тај начин Библиотека Матице српске увећаће свој фонд за око 120 књига које нема у свом фонду, делом за уникат делом за музејски примерак, а другу половину око 120 књига добиће Суботица. Тиме ће суботичка библиотека постати друга библиотека у Војводини по богатству фонда српских књига штампаних у XVIII веку, и играће још већу улогу као научна библиотека у најсевернијем делу наше покрајине.

Управа Библиотеке Матице српске моли Савет за културу Војводине да додели целокупну суму од 3.000.000 динара, колико тражи за своју збирку Др Георгије Михаиловић и колико најмање ова збирка несумњиво вреди по текућим ценама за старе књиге. На тај начин Савет за културу Војводине ће помоћи ванредним средствима две највеће Библиотеке у Војводини.

Библиотека Матице српске и Народна библиотека из Суботице бориле би се и иначе да од својих редовних средстава ову збирку откупе. И једна и друга библиотека међутим имају својих редовних обавеза и одвајање овако крупне суме за куповину једног ванредног фонда потпуно би за дуже време пореметило обе Библиотеке у њиховом редовном пословању. (У потпису управник Библиотеке Матице српске Борислав Михајловић, Архива БМС, 0301– 1681-1).

Закључен је купопродајни уговор, 27. X 1959. године, склопљен између Библиотеке Матице српске (управник Борислав Михајловић), Градске библиотеке у Суботици (управник Блашко Војнић) као купца, с једне стране, и др Георгија Михаиловића лекара из Инђије као продавца, с друге стране. (Архива БМС, бр. 01245-1831-1)

На седници Савета Библиотеке Матице српске од 29. XII 1959, управник Михајловић је обавестио присутне о овом откупу од укупно 265 публикација и о значају који ова драгоцена збирка представља за Библиотеку. Захвалио се и Извршном већу Војводине које је материјално помогло да се збирка откупи. (Записник VI седнице Савета, 0103-328-1)

За 1960. годину је планирано прикључивање фонду Библиотеке Матице српске збирке књига 18. века, откупљене од др Г. Михаиловића, а мултипликати би се одвојили за Градску библиотеку у Суботици.

Управа Библиотеке је 29. марта 1960. послала допис Градској библиотеци у Суботици из којег сазнајемо да је на основу договора да

библиотека Матице српске преда Градској библиотеци у Суботици књиге из откупљене Михаиловићеве збирке, Библиотека „завршила посао око сређивања Михаиловићевих књига и спремна да изврши своју обавезу према Градској библиотеци у Суботици. У ту сврху је начинила попис књига намењених Градској библиотеци. Из приложеног пописа се види да Библиотека Матице српске уступа Суботици 106 књига, које потичу делом из Михаиловићеве збирке а делом из дупликата Библиотеке Матице српске..." (Архива БМС, Бр. 0302-567-1)

Драгоцено сведочанство о већини ових књига се налази у каталогу *Српске књиге и периодика 18. века Библиотеке Матице српске* Мирјане Брковић у едицији *Каталог старих и ретких књига Библиотеке Матице српске*, објављеном 1996.

Сарадња са Михаиловићем није се овим прекинула: размењивали су дупликате публикација: Библиотека је уступила Михаиловићу Фелбингерово *Руководство к чесности и правости*, а Михаиловић Библиотеци Матице српске дело *Зао отац и неваљао син* Ф. К. Штарка у преводу Емануила Јанковића, Беч, 1789.

На само неколико захтева за Михаиловићеве услуге у Библиотеци Матице налазимо потпис Бориславa Михајловића; углавном су ту потписи овлашћеног службеника. Један је специфичан, јер се поводом исте ствари Михајловић обраћао др Георгију Михаиловићу два пута: повод је био фототипско издање *Новог забавног календара (...) Винка Лозића*, поводом обележавања Стеријине годишњице. Реверс је написан 8. марта 1956. године:

„Овим потврђујем да је Библиотека Матице српске примила од др Георгија Михаиловић 'Нови забавни календар' Винка Лозића од 1830. године за потребе фототипског издања. Управник Библиотеке се обавезује да ће ова драгоцена и ретка књига бити неоштећена и у потпуном реду враћена др Михаиловићу у року од два месеца". Три календра су као фототипска издања штампана у сарадњи са Градским музејом у Вршцу 1956.

Ову сарадњу је проширио и Павле Малетин, потоњи управник Библиотеке Матице српске, склопивши 28. маја 1969. године са Михаиловићем уговор о купопродаји збирке српске и хрватске периодике од 1834. до 1945. године, а као 4. тачка овог уговора стоји услов да се новчана накнада исплати тек после приспећа периодике у Библиотеку. Књиге које је Библиотека Матице српске купила од Георгија Михаиловића инвентарисане су између 23. јануара 1961. и 21. јануара 1962.

X

Осим већ поменутог откупа рукописне оставштине патријарха Јосифа Рајачића, Библиотека је током 1955. обогатила свој фонд документима о Змају и његовој породици, писмима Милице Стојадиновић Српкиње, писмима Симе Милутиновића Сарајлије, Корнелија Станковића.

Током 1956. године Библиотеци је одобрена куповина књига часописа и документације Југословенског одбора у Лондону за време Првог светског рата.

Од важнијих куповина, треба истаћи још и 18 рукописних књига од XV-XVII века из оставштине др Алексе Ивића, збирку Јована Милекића из Суботице.

Чајкановићева библиотека је била такође у жижи интересовања Библиотеке Матице српске. Почетком 1959, секретар Библиотеке Александра Крекић је боравила у Београду и разговарала са госпођом Чајкановић, која је желела да прода библиотеку, али се тада установило да се цела библиотека налази под заштитом Завода за заштиту и научно проучавање споменика културе НРС и да се потенцијални купац мора прво обратити Заводу. Стицајем више околности, Библиотека Матице српске ипак није откупила библиотеку Веселина Чајкановића која се данас чува као легат у Народној библиотеци Србије у Београду.

Постојало је и интересовање да се библиотека Сремскокарловачке гимназије која је у свом саставу имала три библиотеке, од којих је стара библиотека имала преко 17.000 књига, збирку новина, часописа и научних публикација, а која после рата није попуњавана, пресели у Библиотеку Матице српске. Та библиотека је била власништво Патроната Гимназије и Гимназија је желела да ослободи просторију у којој је библиотека била смештена. Патронат Гимназије је био расположен да ова библиотека буде доступна јавности. На преговоре су позвани управник Библиотеке Матице српске и њени истакнути стручњаци у раду са старом књигом.

За почетак је, на предлог Лазара Чурчића, договорено да се заштите књиге којима је заштита најнеопходнија. Савет за културу АПВ је ставио у дужност Библиотеци Матице српске преуређење библиотеке Карловачке гимназије, о чему је Михајловић обавестио Стручно веће 4. XII 1959, а Сава Паланчанин је одређен да почне са радом на ревизији поменуте библиотеке.

Тада, почетком 1960-тих година, посао није довршен него је више пута обнављан да би се окончао тек акцијом која је трајала од средине 1988. до средине 1991, на двестогодишњицу Гимназије. Тада је Библи-

отека Матице српске објавила водич *Спомен-библиотека Српске велике гимназије карловачке*, у част „најстарије и најбогатије школске библиотеке у Срба"[11] (...) са фондом од 18.198 књига и 8.481 годишта периодике који је „отворен за научну јавност."[12]

XI

Библиотека Матице српске је и давала поклоне. На молбу нишке и приштинске библиотеке које су биле у оснивању при универзитетима, управник је добио одобрење од Савета да може овим двема библиотекама послати књиге из фонда дупликата. (Записник XI седнице савета БМС, 0103-328).

Мада прима обавезни примерак НР Србије, Библиотека Матице српске своје фондове попуњава публикацијама из текуће и претходних година, које јој недостају, живо сарађујући са низом издавачких кућа у целој земљи.

Од важнијих изложби организованих у овом периоду ваља поменути Изложбу једногодишњих издања Матице српске (1959-1960) у оквиру акције *Месец дана књиге*, па Радоја Домановића и Силвија Страхимира Крањчевића, дела и рукописа Јована Стерије Поповића. Библиотека је обележила и стогодишњицу рођења А. Рембоа, као и у поводу стогодишњице појаве дела *Гроф Монте Кристо* А. Диме, сва дотадашња издања овог дела.

XII

Још 3. X 1959. Библиотека Матице српске је дала своју сагласност да управник Библиотеке може хонорарно да обавља послове уметничког саветника Савременог позоришта у Београду.

Управни одбор Матице српске је на седници која је одржана 16. XI 1960. усвојио отказ Бориславa Михајловића, управника Библиотеке Матице српске, с којим радни однос престаје 30. XI 1960. Разрешен је дужности 17. XI 1960. (Архива БМС, 01-772/1960). За вођење текућих послова је одређена Александра Крекић, библиотекар-секретар Библиотеке, којој ће Михајловић предати дужност.

Седници је присуствовао и Борислав Михајловић који је „сматрао непотребним да подноси реферат о резултатима постигнутим под

---

11 Мара Тодоровић, *Спомен-библиотека Српске велике гимназије карловачке*, Нови Сад 1991, 3.

12 Исто као 11.

његовим руководством за последњих пет година, али жели да истакне да Библиотеку напушта као врло сређену и озбиљну установу у свему што је њена првостепена намена. Жели да овом приликом скрене пажњу Управном одбору који није библиотечке природе него друштвено-политичке: нерегулисан правни положај Библиотеке и с тим у вези низ других околности. Статут још није одобрен (није био потврђен од Савета за културу АПВ, као надлежног органа), а он и не разрешава сва питања. Савет Библиотеке ради полулегално јер је прекорачио рок мандата, увек је без кворума, док су му председник и неки чланови у оставци. Ни управник није постављен по новим прописима. Таква ситауација је и омогућила да дође до сукоба у Библиотеци. Предлаже да се Управни одбор као надлежан позабави тим питањем...”(Архива Матице, Бр. 31/У. о.зап.-1960, 01-772/1960).

На истој седници Бошко Петровић, члан Управног одбора Матице српске, захвалио се Бориславу Михајловићу: „Сматра да је приликом одласка из Матице Бориславa Михајловића, без обзира на симпатије или антипатије појединаца према њему, битно погледати шта је он за време боравка у Матици урадио. Успеси су познати и већ наведени. Разуме се да би то без помоћи и старања власти не би било могуће, али питање је како је урађено оно што је урађено. То је учињено управо бриљантно. То важи како за уређење Библиотеке тако и за аквизиције које доносе неоцењиве користи, а тако и за однос управника према колективу.”

Послови Матице у односу на Библиотеку су поверени Извршном одбору Матице српске, с тим што ће Управни одбор доносити одлуке „по којима је у постојећим прописима надлежан”. На основу овог мандата Управног одбора, Извршни одбор је 6. децембра 1960. разматрао пробӏеме у Библиотеци Матице српске и у складу са Статутом Матице и Библиотеке, и у вези с надлежношћу Матице српске донео одлуку да се формира комисија (Радомир Радујков, Живан Милисавац, Бошко Петровић) са задатком „реорганизације Савета библиотеке, одобрења Статута и постављања новога управника, као и друга питања”. Живан Милисавац је опуномоћен да у име Матице српске сарађује са Стручним већем и вршиоцем дужности управника Библиотеке Матице српске у свима питањима која се тичу сређивања стања у Библиотеци и осталим важнијим питањима која су у вези са управљањем Библиотеком.”

Управни одбор је 14. марта 1961. за новог управника Библиотеке Матице српске изабрао Павла Малетина, „публицисту и главног уредника културног програма Београдског ТВ центра”.

Када је Михајловић отишао са места управника Библиотеке Матице српске, а судећи по извештају који је упутила Секретаријату за информације Савезног извршног већа, Библиотека Матице српске је имала веома разгранату мрежу размене са шест библиотека у Аустрији, три у Бугарској, једанаест у Чехословачкој, две у Данској, Финској, осам у Енглеској, седам у Француској, једном у Белгији, Грчкој, Исланду, Норвешкој, Турској, Камеруну, Мароку, Сенегалу, Тунису, Филипинима, Израелом; пет са Италијом, седам са Мађарском, Немачком Демократском Републиком, десет са Пољском, осам са Румунијом и СССР, три са Шведском, четрнаест са САД. Библиотека Матице српске је у размену слала сва издања свих одељења Матице српске и Издавачког предузећа Матице српске. У односу на извештај из 1955, када је дошао на место управника, када је Библиотека Матице српске размењивала публикације са 80 институција у иностранству, 1960. године је ту размену обављала са 112 институција у иностранству.

Размену мултипликата периодике је, по извештајима о раду, Библиотека Матице српске почела је 1956. и интензивно спроводила и „форсирала". Михајловић је успео да овај посао разграна и развије. Видели смо да је ова размена мултипликата обављана и с др Георгијем Михаиловићем.

Обогаћен је уникатски фонд периодике за издања *Напред, Бизерта* (1916-1918), *Ратни дневник* (Солун, 1916), *Велика Србија* (Солун, 1916-1918); Усташака емигрантска штампа: *Домовина, Независна држава Хрватска* (Буенос Аирес, 1932), *Усташа* (1934), *Грич* (1934); Мађарска штампа: *Bácska* (Szombor,1885-1893), *Népszava* (Szabadka, 1893-1899), *Szabadkai kőzlöny* (Szabadka 1879,1890-1900), *Szabadság* (Szabadka, 1892), *Szabadkai ellenőr* (Szabadka, 1885-1894), *Bácskai újság* (Szombor, 1929, 1931), *Szombori újság* (Szombor, 1925-1931).

Борислав Михајловић је био и члан Књижевног одељења Матице српске.

Изабран је, 11. маја 1956, поред Милоша Хаџића, Живана Милисавца, Александра Вуча, Маријана Матковића за члана жирија за Змајеву награду. Михајловић је сматрао да Змајева награда треба да се даје за песничко дело у целини, без обзира да ли је у претходној години објавио књигу или не, тј. песнику чији се песнички домет потврђује, а „ако жири има смелости даће награду и младом песнику". (Записник заједничке седнице Управног одбора и Књижевног одељења Матице српске, 11. V 1956)

У заједници са Српским народним позориштем, Удружењем књижевника Србије и Филозофским факултетом у Новом Саду, Трибином младих и Матицом, одржана је комеморација Жарку Васиљевићу, на

којој је 14. XII 1956. у дворани Српског народног позоришта говорио поред Младена Лесковца, Јована Коњовића и Борислав Михајловић.

Библиотека је приредила књижевно вече дотадашњим добитницима Змајеве награде Матице српске (Антоније Исаковић, Велибор Глигорић, Бошко Петровић, Васко Попа).

Михајловић је изабран у редакцију *Летописа* за 1958. годину са Младеном Лесковцем (уредник), Бошком Петровићем и Александром Тишмом, а оставку је поднео по одласку из Библиотеке Матице српске. Редакција *Летописа Матице српске* му се захвалила у јануарској свесци следећим речима: „Због преласка на нову дужност у Београд, Борислав Михајловић поднео је оставку на чланство у редакцији Летописа. Одласком Бориславa Михајловића Летопис и Нови Сад губе једну несумњиво маркантну и ретку личност. Редакција се са жаљењем растаје од њега"

Рођен је у Иригу 17. октобра 1922. Класичну гимназију је завршио у Сремским Карловцима, а Филозофски факултет у Београду. Радио је у Вуковом и Доситејевом музеју, био је уметнички директор Авала-филма и уметнички саветник у Атељеу 212. Извођене су му драме *Бановић Страхиња, Командант Сајлер, Краљевић Марко, Отуђени Пера Тодоровић*. Објавио је *Песме* (1947), *Огледи* (1951), *Од истог читаоца* (1956), *Српски песници између два рата* (1956), *Књижевни разговори* (1971), *Издајице* (1986), *Портрети* (1988), *Аутобиографија о другима* (1990), *Аутобиографија о другима, друга књига* (1993), *Казивања и указивања* (1994). О Михајловићу, као критичару, речене су, између многих и ове речи: „У стварима културе ваља имати правичности, не због правичности но због културе; једна књижевна република не живи само од филозофа, ни само од мудраца, ни само од оних који греду на дуге стазе 'и за будућа нека поколења', она живи и од оних који знају да се радују успеху својих савременика, који знају да воле срчано и живо, кад назру рађање нових вредности и знају да размакну постојеће границе за живот тих вредности. Михајловић је то одиста знао и ја не кријем данас, после толико година, непрекинуту симпатију за културну бономију, којом је он дочекивао људе од вредности. Времe јој није одузело чар ни вредност."[13]

---

[13] Мирослав Егерић, *Миодраг Павловић и Борислав Михајловић*, у: Срећна рука, Београд 1979, 186.

Љубица Бошковић

МЕЂУБИБЛИОТЕЧКА ПОЗАЈМИЦА – ЗНАЧАЈНА КАО СИСТЕМ ПОСЛОВАЊА

Један од значајнијих видова пословања у савременом библиотекарству је међубиблиотечка позајмица, не само у земљи него и у иностранству. Ниједна библиотека не може да задовољи све потребе својих корисника ни литературом, а ни информацијама. Основни циљ међубиблиотечке позајмице је да се на најсигурнији и најбржи начин прибаве књиге и копије које се не могу добити у библиотеци или у земљи у којој су потребни.

Ефикасност сваке библиотеке, без обзира на тип библиотеке, првенствено се испољава у њеној способности да осигура пуну доступност набављеним публикацијама. Мали је број библиотека које успевају да купују, публикације које нису старије од две или три године. Статистике показују да то није случај само у библиотекама мање развијених земаља. Књиге постају све скупље, а до научних и стручних часописа се све теже долази. Највећи кривац за то је новац. То је разумљиво јер су библиотеке увек у ситуацији да се боре за увећање буџетског финансирања, а нарочито се суочавају са посебним тешкоћама када треба да прибаве страну валуту за куповину потребних публикација из других земаља. Ако успеју да набаве публикације, библиотекари су често невољни да их позајме другима на удаљеним локацијама. Један од ограничавајућих разлога је и што су поштанске услуге често спорe и непоуздане. У сваком случају корисник остаје оштећен, ускраћен за брзу и ефикасну услугу. Да би се овакве ситуације превазишле, неопходно је да се прво на регионалном, па и државном нивоу, успоставе системи међубиблиотечке позајмице. Основ за то је, првенствено, централизована и координирана набавка, добро организовани централни каталози и збирке докумената, њихов

смештај који је основ доступности публикација и успостављени поступци и механизми постављања захтева и прибављања публикација.

Механизми прибављања публикација позајмицом се могу успоставити пажљивом анализом потражње за позајмицом. Основа за то су статистике о примљеним захтевима, реализованим и нереализованим. Показатељи се морају пажљиво анализирати и на основу њих извући основне смернице за успостављање ефикасног система позајмице.

Међубиблиотечка позајмица као систем у нашој земљи

Библиотеке, чланице Ифле, углавном, позајмицу на регионалном и међудржавном нивоу обављају на основу препорука Ифле које је израдио њен Уред за позајмицу и Универзалну доступност докумената. На основу тих препорука Председништво Заједнице југословенских националних библиотека, на седници одржаној 28. фебруара 1963. године у Београду, усвојило је Споразум о међурепубличкој позајмици књига и других публикација (Библиотекар, 1964, бр.1-2). Споразум је детаљно разрадио организацију и дефинисао обавезе библиотека и, у ствари, поставио позајмицу као систем. Националне библиотеке република су према члану 2. овог Споразума имале обавезу да Заједници доставе попис библитека са територије своје републике укључених у мрежу међубиблиотечке позјмице. О променама насталим у Служби за позајмицу библиотеке су биле обавезне да обавесте Заједницу. Међурепубличка позајмица се обављала углавном преко националних библиотека. Успостављено је начело узајамности и дефинисане су обавезе библиотека које позајмљују књиге. Националне библиотеке су одређене да позајмицу обављају централизовано. Сви захтеви из регионалног подручја стизали су у националну библиотеку, а она је захтев упућивала у библиотеку за коју је проценила да позајмицу може реализовати на најбржи и најповољнији начин. Члан 7. је регулисао и тип реверса на основу којег су библиотеке одштампале своје реверсе. Састоји се из два дела, први остаје библиотеци која издаје публикацију, а други се шаље уз позајмљену књигу. На полеђини реверса се бележе подаци, датум и да библиотека нема тражену публикацију. Тако означен реверс се прослеђује у библиотеку за коју је претходно утврђено да има ту књигу. Када је реверс обишао све библиотеке за које се претпостављало да могу да позајме књигу, а ни последња библиотека нема ту могућност, она је обавезна да пошаље реверс у библиотеку која је тражила позајмицу. Реверс је

на полеђини имао читав историјат кружења. Из позајмице су изузети рукописи, непубликоване докторске тезе, старе и ретке књиге, референсна збирка, новине и часописи и публикакације које се по правилима библиотеке не издају ван читаоничких просторија. Споразум је дефинисао и обавезе библиотека које позајмљују књиге и оних који издају књиге. Рок за позајмицу је одређен пет недеља, али исто тако је остављена могућност да сама библиотека тај рок и скрати уколико је књига тражена. Утврђен је и начин надокнаде изгубљене и оштећене књиге. Централне научне библиотеке у републикама су одређене за позајмицу књига у иностранству по начелу узајамности. Библиотеке одређене за међубиблиотечку позајмицу су добиле обавезу да воде евиденцију о броју библиотека које траже књигу на позајмицу и о броју библиотека од којих траже на позајмицу књиге или копије, са исказаним бројем реализованих и нереализованих захтева. Публикације се у позајмицу шаљу поштом, препоручено у чврстом омоту и добро заштићене са отиснутим печатом да је међубиблиотечка позајмица. Поштанске трошкове сноси библиотека која тражи књигу. Систем позајмице је успостављен и уследиле су године пословања. Позајмица у земљи је у почетку била бесплатна, али временом, неке библиотеке су прерасле у специјалне центре за позајмицу и те услуге се наплаћују. Уред Ифле за међубиблиотечку позајмицу је 1979. године објавио упутство „Међународна позајмица : начела и упуте за поступак (1978)", превод је објављен у часопису *Вјесник библиотекара Хрватске* 24 (1979-1980). Овим упутствима се, у ствари тежило да се овај део пословања међу библиотекама стандардизује. Ифла је одштампала реверсе за позајмицу и позајмица са библиотекама у иностранству се ради само на основу тих реверса.

Мали број библиотека у Југославији је израдио своје сопствене реверсе на основу Ифлиног формулара. Овај формулар је настао из потребе да се рационализује пословање, да се избегне комуникација дугачким писмима, како би се позајмица што ефикасније и брже обављала. Од 1989.године у већини југословенских библиотека се отпочело са компјутеризацијом и формирањем електронских каталога, а успостављена је и електронска пошта.. На тај начин успостављена је могућност да се повежемо и будемо у онлајн са најразвијенијим центрима у свету.

Сада се налазимо у другим условима, и регионалним и државним, и потребно је да се међубиблиотечка позајмица успостави као систем. Развијене земље су у свакодневној експанзији на пољу информисаности. Технолошке могућности их чине све повезанијима и ефикаснијима. Да бисмо постали део тог ефикасног система морамо се добро

организовати на регионалном нивоу и представити у Ифлином Водичу центара за међубиблиотечку позајмицу као земља са централизованим системом позајмице, са могућностима наплате услуга, за сада у виду респонс купона или применом ваучер система, а касније, када се платни промет са нашом земљом успостави, са најефикаснијим решењем наплате тих услуга. Међубиблиотечка позајмица из библиотека западних земаља Европе и Америке се наплаћује. Већина библиотека у нашој земљи је компјутеризована или су пред увођењем компјутерског начина рада. Успостављени су електронски каталози и комуникације су убрзане. Углавном све веће библиотеке поред компјутера имају и факс линије. Електронска пошта убрзава слање захтева за позајмицу и копије мањих чланака. Систем међубиблиотечке позајмице има смисла ако се значајан део захтева задовољи у што краћем времену и уз разумне трошкове.

Термином позајмица дефинисано је не само позајмљивање књига, већ и прибављање фотокопија, копија на микрофилму и микрофишу. Овом виду позајмице се приступа при поруџбини чланака из часописа, када су тражене публикације тренутно на коришћењу или су недоступне зато што су раритети, део референсне збирке или због сличних разлога. У том случају су фотокопије драгоцена замена за оригинале. У развијеним земљама, као и у неким неразвијеним, најчешће се траже часописи из области науке и технологије.

Систем међубиблиотечке позајмице у основи мора да има за циљ брзо задовољење захтева. Јединице које се набаве прекасно нису више од користи и значе неуспех. Последице закашњења у пословању ограничавају поверење у систем и његово коришћење. До закашњења у библиотеци која тражи одређену јединицу из друге установе долази и због неделотворног начина рада. То се мора отклонити побољшањем организације рада уз анализу свега што доприноси оваквом исходу. Узрок се често налази и у нетачно наведеним библиографским подацима и губљењу времена у трагању за потпуним подацима и изворима. Неке библиотеке су овај проблем решиле што такве захтеве и не разматрају, већ их враћају корисницима са напоменом да се доставе копије оригиналних извора. То библиотекарима убрзава поступак у проналажењу прецизних библиографских података. Коришћење различитих формулара и поступака, затим одабирање институције у коју ће се захтев упутити, такође успорава поступак позајмице. Проблеми се могу отклонити уколико се успостави јединствен формулар на регионалном нивоу у земљи у складу са Ифлиним препорукама. Код нас је то, можда, проблем јер ниједна национална библиотека нема специјализован центар за позајмицу, а он је, наро-

чито данас, све важнији сегмент пословања. На нивоу земље уочава се тенденција пораста захтева за позајмицом из локалних, мањих библиотека. Њихови захтеви се упућују националним библиотекама, Народној библиотеци Србије и Библиотеци Матице српске, а и Универзитетској библиотеци „Св. Марковић". Обим података и начин на који се позајмица тражи, углавном је незадовољавајући. Стижу дописи са најчешће непотпуним подацима, а те библиотеке нису у могућности да обезбеде коришћење књига у својим читаоницама. Нарушавањем основног услова да се позајмљена књига користи у читаоници, повећава се опасност да се позајмљена књига отуђи, а националне библиотеке у нашој земљи шаљу у позајмицу своје уникате. Дуго се неће изменити чињеница да у нашем друштву недостају добро опремљене библиотеке разних профила које ће решити проблем задовољавања потреба својих корисника и у националним библиотекама можемо да очекујемо само већу потражњу.

У односу на раније периоде, у Библиотеци Матице српске се бележи у последњих четири године око 150% повећаног пријема захтева за позајмицу књига на локалном и регионалном нивоу. Позајмица са иностраним библиотекама је због ратних година и санкција била смањена. У позајмицу шаљемо наше уникатне примерке и тиме смо дошли у ситуацију да повећавамо ризик угрожености фонда са националног аспекта. Овом проблему се мора приступити пажљиво и наћи решење које неће довести у питање чување фонда за будуће генерације, а и омогућити корисницима, мањим библиотекама, да у уредном систему пословања имају могућност позајмљивања. Анализа позајмљених публикација из збирки Библиотеке Матице српске показала је да се највише позајмљује научна, стручна литература и универзитетски уџбеници. Основни статистички подаци о броју захтева, облику тражених публикација, извору прибављања докумената, висини задовољења захтева и брзини набавке су довољни за потребе планирања. Многе земље су, углавном развијене, формирале специјализоване Центре за позајмицу са функцијом позајмних библиотека. A Guide to Centres of International Lending, 5th edition, Boston Spa, IFLA Offices for UAP and International Lending, 1995 бележи 194 земље које су попуниле Ифлин формулар и доставиле информације о библиотекама и центрима за међудржавну библиотечку позајмицу. То је показатељ колико се овом пословању у библиотекама посвећује све већа пажња и пораст се бележи из потреба земаља које на тај начин прибављају литературу које нема у њиховој средини.

Форме захтева који се достављају Библиотеци Матице српске су незадовољавајуће у односу на оне које Ифла препоручује – Међународна посудба : начела и упуте за поступак (1978), *Вјесник библиотекара Хрватске* 24 (1979-1980) 1-4, стр. 381-387. Научне и специјализоване библиотеке су недовољно снабдевене новијом литературом, а и често су у ситуацији да при упућивању захтева за позајмицом одговарају да је публикација на коришћењу. Такве ситуације бележи и позајмно одељење Библиотеке Матице српске. И поред опомена, књиге се не враћају на време. Можда је анализа наведених проблема довољна да се иницира састанак на тему међубиблиотечка позајмица са библиотекама у земљи и иностранству и размотри могућност доношења правилника који би решио низ организационих проблема и заштитио национални примерак. То је уједно и основа за добро организован систем позајмице према Ифлиним препорукама. Систем позајмице би могао да се заснује као јединствен национални систем при при чему би захтеви пролазили низ ступњева према утврђеном реду. Стандардизација поступака за међубиблиотечку позајмицу дала је добре резултате у земљама које су то урадиле.

Доскора је владало уверење и мишљење да ће конвенционалне публикације вероватно остати главно средство за бележење и пренос информација, али нагли развој технологије последњих година учинио је да се у издаваштву и библиотекама користе компјутери за преношење захтева за позајмицу као и факсимилна трансмија докумената. Компјутерска технологија је олакшала коришћење централних каталога, електронско похрањивање информација и онлајн трансмисију потпуних текстова. Нова технологија је веома скупа и одржавање таквих информацијских система служби тражи перманентне инвестиције. Корист од таквих инвестиција је вишеструка и несагледива. Државе у којима су библиотеке опремљене компјутерима и које су развиле системе, сходно томе су разрадиле и посебне системе комуникација са потенцијалним корисницима и информације о циркулацији докумената. Америчке библиотеке су компјутере увеле у библиотеке седамдесетих година овог века, а неке и у западној Европи. Паралелно са израдом електронских каталога, разрадили су и системе електронског комуницирања. Убрзавао се начин достављања и пријема захтева за међубиблиотечку позајмицу. Један од најразвијенијих аутоматизованих система за међубиблиотечку позајмицу има British Library Document Supply Center у Великој Британији. Разрађује се од 1970. године. Посебан сервис за електронско примање поште

успостављен је 1994. године уз публиковано упутство за коришћење ARTEmail (Automated Request Transmission by Telecommunication). Сваке године Document Supply Center прими преко четири милиона захтева за позајмицу, 70 % захтева су примљени електронском поштом.

Библиотека Матице српске прими преко 1.100 захтева од библиотека из земље за позајмицу. Многе књиге не шаљемо у позајмицу, тако да корисницима, уз њихову сагласност, шаљемо копије. Захтеви на основу којих се поручују књиге су са неуједначеним обимом података, често недовољним за идентификацију тражене књиге. Поред класичних реверса, писама, захтеви се у Библиотеку Матице српске шаљу и факсом. Проблем са исписивањем података на реверсима, писмима и захтевима који се шаљу факсом је исти. Не исписују се потпуни библиографски подаци, недостаје податак о деловодном броју захтева из библиотеке која шаље захтев, до када је позајмица могућа уколико је књига заузета, да ли у случају да се не позајмљује, корисник жели копије, у коју сврху се књига позајмљује и низ сличних ситуација.

Ифлине препоруке у The IFLA Fax Guidlines које је израдио Уред за међубиблио течку позајмицу, а на основу анализе примера факсираних захтева из светских библиотека, сигурно ће бити од користи и нашим библиотекама. Библиотека Матице српске га је примила децембра 1996. године. Превод ће свакако бити од користи за многе библиотеке у земљи на локалном и регионалном нивоу.

УПУТСТВО ЗА СЛАЊЕ ЗАХТЕВА ФАКСОМ МЕЂУНАРОДНЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ БИБЛИОТЕЧКИХ УДРУЖЕЊА (ИФЛА)

Увод

Секција Ифле за слање документације и унутрашњу позајмицу сматра да је потребно међународно упутство за коришћење факса при слању захтева. Истражујући методологију факсирања неких главних библиотека и националних тела, руководство Ифле за међународну позајмицу направило је чланак који осветљава проблеме при факсирању захтева и побројало је решења за ове проблеме. Чланак садржи препоруке и елементе који би требало да буду укључени у факсираним захтевима, а укључује и примере. Овај чланак је послат свим заинтересованим у циљу прибављања мишљења. Оригинални чланак и на њега добијени коментари су сада у следећем *Упутству*.

Упутство

1. *Важно је да је захтев послат у складу са методологијом и процедуром библиотеке која захтев треба да испуни.*

Када није познат број факса библиотеке од које се материјал тражи (ималац), библиотека која материјал тражи (тражилац) треба да се обрати оној првој писмом или телефоном, да утврди да ли су захтеви факсом или електронском поштом прихватљиви и, у позитивном случају, да сазна да ли постоји неки посебан облик формулара или посебна правила која треба испоштовати.

У случају да је познат број централног факса имаоца или број факса његовог одељења за позајмицу, може се подразумевати да он прима захтеве факсом. Међутим, тражилац би ипак требало да сазна да ли ималац користи специјални формулар факса или специјалну процедуру.

Уколико постоје специјални формулари, тражилац би требало да их користи и попуни у складу са захтевом имаоца. На једном формулару требало би тражити само једну јединицу (сем у случају када ималац дозвољава више). Све инструкције дате од стране имаоца морају се поштовати.

2. *У случају да ималац нема сопствене формуларе или установљену процедуру, тражилац може изабрати да или користи формуларе (сопствене или Ифлине), или пошаље захтев у слободном текстуалном формату.*

Без обзира на то која је опција изабрана, тражилац мора да обезбеди да у свом захтеву користи различите елементе постављене на логичан начин, те да су ови једноставни за коришћење имаоцу. Редослед којим су елементи поређани, а који је дат ниже, може бити коришћен као узор. Модел узорка који се препоручује дат је у Прилогу 1. Називи елемената треба да су укључени тако да је недвосмислено јасно шта се заиста тражи, што ће обезбедити испоручивање управо тражене јединице. Ови називи су, у случају када је то могуће, узети из Међународне организације за стандардизацију (ISO), стандард 10161: Спецификација протокола за међубиблиотечку позајмицу.

3. *Следеће елементе би требало укључити у захтеву у облику формулара и у захтеву у облику слободног текста:*

а) Идентификациони број клијента или име клијента. Идентификација захтева бројем клијента или његовог имена. Могуће је да ће неке библиотеке желети да укључе неки посебни број захтева као даљу идентификацију.

б) Датум захтева. Датум послатог захтева.

в) Тражиочева идентификација. Назив и пуна адреса библиотеке тражиоца, укључујући бројеве бројеве факса и телефона, адресу електронске поште – за случај било каквих недоумица и за слање јединице факсом или електронским путем.

г) Хитност захтева. Датум до када је неопходан пријем јединице, нарочито уколико је захтев хитан.

д) Позивни број. Имаочев позивни број и локација, уколико су познати.

ђ) Потпуни библиографски подаци захтеване јединице:

позајмица: обично монографија која се позајмљује и враћа:

аутор

наслов

издање

место издања

издавач

датум публикације

број серије

ISBN

фотокопија: обично чланак из серијске публикације који је копиран и остаје код тражиоца:

наслов

волумен

датум публиковања волумена

пагинација

аутор чланка

наслов чланка

ISSN

е) Извор референце за проверу. Потпуни библиографски детаљи или копија насловне стране тако да ималац може да изврши проверу уколико је то потребно.

ж) Примедба. Било који специјални захтев као што је „Потребан микрофиш", „Енглеско издање искључиво", или „Било које расположиво издање".

з) Начин слања јединице. Жељени начин слања јединице као што је пошта, факс или електронска пошта.

и) Изјава о копирању. У случају захтева за фотокопијом. Изјава о декларацији о копирању (која варира од државе до државе).

ј) Начин плаћања. Ауторизација начина плаћања или објашњење у вези са тим.

к) Примаочева адреса/примаочева идентификација. Примаочев назив и пуна адреса.

л) Примаочева белешка. Место за извештај библиотеке имаоца.

Ифлин биро за међународну позајмицу

Мај 1995.

Литература

1. Међубиблиотечка позајмица књига. – Библиотекар, Београд, 1964, бр. 1-2, стр. [29]-32.

2. Međunarodna posudba : načela i upute za postupak (1978) . – Vjesnik Bibliotekara Hrvatske, Zagreb, 1979, br. 1-4, str. 381– 387.

3. Univerzalna dostupnost publikacija (UAP) : program poboljšavanja nacionalne i međunarodne dobave i snabdjevanje publikacijama / Maurice Line; Stephen Vickers; prevela Lelija Sočanac . – Zagreb, 1989.

4. Automated Requesting : International User Guide . – Boston Spa, Wetherby, 1995.

5. A guide to Centers of International Lending / compiled and edited by Margaret M. Barwick and Pauline A. Connolly . – 5th ed. .– Boston Spa, 1995.

6. The IFLA Fax Guidelines / [prepared by] IFLA Office for International Lending .– Boston Spa, 1995.

Јасна Карпаловић

ТРАГОМ ПОСВЕТА
Књиге Јеле Спиридоновић-Савић и Владислава Савића у Библиотеци Матице српске

Трајање је људима, мада варљив, доказ смисленог постојања, у њему налазе одраз свог лика. Трајањем би да крунишу вечитог ратника који слути безвременост и бескрај док се осамљен огледа у тишини космоса. Сачувавши детињу душу, понеки, охрабрени трепетањем видљивог и невидљивог, беспрекорним редоследом збивања и понављања, свом витезу-луталици намакну на чело ловоров венац песника и упуте га стазама земаљским и небеским. Тако ломном, лепотом такнутом, ненадани сусрет са собом открива мук у грлу, слабост под ребрима. А трајање је изазов и даље, нада да заборава нема. И запита се песник: где су те речи што чувају од заборава?

Тражећи међу књигама одлаганим минулих деценија у кутије и на скрајнуте полице, прегледајући посебице сваку обележену било којим знаком припадања (запис, печат, екслибрис, потпис, посвета), тражећи, дакле, у имену аутора и власника, у лепоти књиге, времену њеног настанка оправдање за назив *рет̄ка*, у Библиотеци Матице српске отворила сам неугледну књижицу. Неинвентарисана, несигнирана, антикварно купљена са уверењем да је вредна чувања, књига *Перг̄аменти* Јеле Спиридоновић-Савић, исповест песника-монаха, пружила је наду да одговора на постављено питање има ...

Заборави на себе
и спас сопствене душе,
и док народи се у незнању
и црној мржњи гуше,
и један другог гони,

и један другог руши.

Ти у твојој ћелији уској
пиши просте
вечне речи,
што од душе иду души...

Векови ће проћи
и људи ће нови доћи
и рећи:
„Колико времена већ прохуја”
а волеће увек ко и стари
само просте, искрене ствари:
мирис цвећа,
пој славуја,

Ти буди
та искрена проста Реч,
па уместо бриге
за душу своју
и вечна неба,
ти чини
што другоме треба:
лечи где боли,
и воли.

Опремом скромна а годинама недорасла да буде ретка, ова књига песникиње чија је судбина да буде „неправедно заборављена”[1] ипак је „једна од најлепших песничких књига на нашем језику и нешто најбоље што је дала наша поезија генерације после рата”.[2] На насловној страни посвета црним мастилом писана руком Јеле Спиридоновић-Савић:

С великим поштовањем и искреним дивљењем Госпођици Миомири Јанковић аутор.

Слова издужена, и крхка и строга, речи размахане преко целе странице, из доњег левог стижу у сам врх десног угла, као јато дугорепих птица да је прхнуло пут неба, тај лако памтљив рукопис срела сам прегледајући књиге још једном, на насловној страници књиге

---

1 Драгиша Витошевић, *Спиридоновић-Савић, Јела*, Југословенски књижевни лексикон, Нови Сад 1971, 497.

2 Јован Дучић, *Предговор*, [у књизи] Јела Спиридоновић-Савић, Вечите чежње, Београд 1926, 3-5.

Приповетке Владислава Савића. Непознато име аутора и препознатљив рукопис посвете привукли су моју пажњу.

Господину Миодрагу Ибровцу са срдачношћу Јела Савић 1958. Београд

Миодраг Ибровац (1885-1973), коме је упућене посвета, дипломата, књижевни историчар, професор српскохрватског језика и југословенских књижевности у Школи источних језика у Паризу (1918-1923), потом професор француског језика и књижевности на Филозофском факултету у Београду (1924-1956), аутор је многих радова о југословенским и француским писцима, личност којој су врло радо поклањали књиге и стваралаци европског гласа. Тако су се у Библиотеци Матице српске захваљући Миодрагу Ибровцу, између осталих, нашли аутографи француских књижевника Клода Авлина, Луја Гијома, Рене Гила, Мориса Бареса, драмског писца Гистава Коена, социолога Робера Ескарпија, историчара Себастијана Шарлетија, немачких слависта Конрада Битнера и Алојза Шмауса, норвешког књижевника Јохана Бојера, и румунског историчара Николаја Јорге.

Подстакнута поговором књизи Владислава Савића, који је написала Јела Спиридоновић-Савић, његова жена, покушала сам да сазнам више о животу двоје изузетних људи. Покушаји нису одмакли далеко од почетка. Уместо запажања историографа и књижевних критичара, само кратка белешка или ништа, празно место. Кап белог мастила заборава канула је на њихова имена. Дела, на срећу, живе знатно дуже од самог човека. Сви помало наставимо да постојимо и након физичког постојања, преостане нас довољно у другима. Та вера да се памћењем и љубављу чува највреднији део бића изискивала је нова тражења. Кренула сам за рукописним белешкама уметнутим у збирке песама *Јесење мелодије* и *Вечите чежње* Јеле Спиридоновић-Савић:

Ову књигу моје сестре поклања Вам Др Р. Спиридоновић

Уз име др Радивоја Спиридоновића у Библиотеци се уз друге радове нашла и занимљива прича објављена у *Годишњаку града Београда* 1970. године.[3] Настао од архивске грађе и породичног предања Спиридоновића, рад је прво прочитан у Клубу пријатеља историје града Београда. Потомцима породице Спиридоновић у њему светлуца прах са крила белих пчела, а инима жељним сазнања – са ког се то тла и којим коренима напајала култура прошлог века – он открива мајдан чијим је каменом зидано Народно позориште у Београду и како је те 1868. године име Јање Спиридоновића нашло своје

---

3 Радивоје Спиридоновић, *Долазак у Београд и живот једног занатлије у XIX веку*, Годишњак града Београда, Београд 1970, 17, 373-381.

место у аули овог здања на мермерној плочи приложника. Овом приказу прича коју је записао др Радивоје Спиридоновић послужила је као карика која, спојивши простор и време, спира ону кап белог мастила заборава са имена Јеле Спиридоновић-Савић, јер заборава нема. Случај је хтео, а ни случаја нема, да склизне прашина са књига. Чинило се: повукла сам невидљив кончић заклопљених, недочитаних страница. Радозналцу се понудило обележено место и прича давно записана нашла је свога читача.

* * *

Творцу најбољих прича, маестру-животу, што без концепта ствара водећи свог одабраника као нит на разбоју, звук по скалама, награда никад није уручена. Али када у души оног што чита или слуша затрепере лепота и доброта – није ли то више но награда?

Атина, почетак 19. века, можда година 1828. Десетогодишњег дечака Јању Склепаса и групу вршњака са којима се играо у маслињаку близу дома отели су Турци. То је доба грчког устанка, турска власт је слабила, али злоделима још задуго остала присутна на овим и суседним просторима. Да ли је то судбина хтела да „...Грче постаде Српче”,[4] те се поиграла животом наизглед обичног дечака, тек пут га је, после много суза, страха, лутања и бежања, водио и довео пред кнеза Милоша и кнегињу Љубицу у Милошев конак у Крагујевцу. Ту је мудрошћу и добротом кнеза од Јање Склепаса постао Јован Спиридоновић. У презимену сачувана је успомена на оца Спиридона, у дечаку чежња за породицом и нада да ће се вратити. А вратио се тек 1840. године, одрастао, са дипломом мајстора и само на кратко – да напоји љубављу у себи скривеног уплаканог дечака и да се са благословом врати у Београд оној која га је чекала, Јелени. Јелена и Јања Спиридоновић (име Јован није никад срасло уз њега) створили су своју породицу, две кћери и три сина, и позамашни иметак. Тестаментом састављеним 1887. године, једну годину пред смрт, Јања је оставио имовину вредну више хиљада дуката, и много више, своје име и поштовање и углед уз њега, и немерљиву љубав што пркоси свему, и наставља да клија.

Михаило Спиридоновић, најмлађи син Јелене и Јање, родио се 1848. године. После завршетка Велике школе у Београду и дипломе философа докторирао је медицину око 1880. године у Бечу и потом „...због малог броја лекара бива постављен за окружног физикуса у

---

4 Исто.

Шапцу, где остаје скоро 30 година".[5] Назвали су га „сиротињска мајка", јер је с пуно љубави бринуо о здрављу малог, сиротог света и сељака, али га то није спутавало да учествује и у културној изградњи Шапца. Многи радови из културне историје, хигијене живљења и медицине преостали након његове смрти 1908. године, нестали су, нажалост, у току рата. Нестали су у пепелу и рукописи његових приповедака. Понеке наслове (*Скитница, Прича старог рибара, Записи из рата*)[6] сачувала је у памћењу његова кћи, Јела, песник и философ, на чије се име просуо светлуцави прах Спиридоновића.

* * *

И понеси ме,
понеси тако, у сјајном
дугоме путу
твога злаћаног зрака,
о Сунце,
Светлости моћна
води ме
из Царства Мрака.

Са уских стаза, прва збирка песама Јеле Спиридоновић-Савић, започиње песмом *Сунце*. То царство мрака у коме се нашла време је послератно, Србија године 1919. Дарована ретким сензибилитетом и умом философа окренула се од ове тескобе мистичном пространству. Флуидним везама остала је спојена са природом, душа јој трепери са душом шума (*Шума*) и душом мора (*Ноћ на мору*). А љубав?

Љубав ми припада вама, о незнани,
свирепа Живота изгнаници, сужни.
Моја љубав лети на крилима ветра
вама, што сте вечно, неизлечно тужни.
(*Моја љубав*)

Рођена 11. јануара 1890. године у Шапцу, уз родитеље Олгу и Михаила, расла је као срећно дете, окружена љубављу и пажњом. Добила је врхунско образовање – француски колеџ у Трсту, студије филозофије у Бечу, Њујорку, Милану. Прве песме већ су зрели плодови веома образованог, до бола осетљивог бића. „Била је прави, рођени песник. Писала је продуховљену поезију темом више окренута

---

5 Међуопштински историјски архив, Шабац, По. 108а.
6 Исто.

према звездама него према земљи. Више окренута према нашој прошлости него према садашњици ...”[7] Ове речи Десанке Максимовић у опроштајном говору на Новом гробљу у Београду, као усамљена критика, уз оне Дучићеве, на самом старту Јелиног песничког узлета, наслућују основне димензије њеног треперавог бића.

Библиотека Матице српске има сва објављена дела Јеле Спиридоновић-Савић, понека у више примерака. Првенац *Са уских стаза* Библиотека има у три примерка. На једноме од њих, који припада личној библиотеци Милице Митровић, пристиглој у Библиотеку 1976. г. као поклон од 353 књиге, налази се запис: *Јела Савић, Минхен 924.*

Лирско-епски спев *Пергаменти* Библиотека, уз онај несигниран, поседује у пет примерака. Примерак са посветом датираном годину дана након објављивања књиге: *Господину Радиславу Митровићу са срдачношћу Јела Савић Минхен 924.* и примерак у преводу Умберта Урбанија на италијански језик из године 1927. налазе се у личној библиотеци М. Митровић.

Пергаменти у италијанском издању *Pergamene di frate Stratonnico* пропраћени су опсежним предговором Франческа Бабудрија (Francesco Babudri). Бабудри поезију Јеле Спиридоновић-Савић доживљава као интимни конфликт људског духа створен јачином емоција и снагом воље да се досегне безгранично. Пергаменти га асоцирају на мистицизам у литератури Италије четрнаестог века, на мистицизам као уздизање мисли и свести до спознаје Бога и безграничне врлине. Оригиналношћу стварања, генијалношћу и оштроумљем, Јела је, тврди Бабудри, створила бисер који прелази границе националне књижевности, прераста „словенску тугу” и „оријентални мистицизам” и улази у свет врхунске књижевности. Њена поезија је савршена спрега уметности и филозофије. У тој спрези пуно је здраве филозофије у лепоти уметности и пуно је лепе уметности у здрављу филозофије. Умберто Урбани (Umberto U. Urbani), преводилац, верује, да када слободан стих не би био створен пре, родио би се са поезијом Јеле Спиридоновић-Савић. Кроз грациозност речи он говори о слободном лету њене душе, која спознаје да без патње и смрти нема васкрснућа.

Пергаменти, као сваки еп, имају своју причу, а она се назире на самом почетку: „Нашао и превео брат у Христу Стратоник у Манастиру Клисури Лета Господњег 1814.” Монах Стратоник тражећи лек својој несаници, чежњи, страховима и сумњама насталим дуготрајним настојањем да дође до истинске спознаје Бога, проналази и пре-

---

[7] Аноним, *Смрт Јеле Спиридоновић-Савић*, Књижевне новине, Београд, XXVI, 1974, бр. 471 [септембар], 2.

води пергаменте писане српскословенским језиком руком раба Растка, најмлађег Немањиног сина, у монаштву названог Сава. Ковчег са пергаментима проналази Стратоник у пепелу Манастира Св. Симеона, кога су Турци те 1814. године спалили светећи се за буну Хаџи-Продана. На повратку са згаришта ђак Јероним, брат Пајсије и предани Стратоник, као „... три краља, три са истока Мага ..." носе три светиње нађене у пепелу: пергаменте, кандило и икону:

Све пропаде, што имасмо,
слобода,
цркве,
књиге,
на жртвеник
најбоље људе дасмо,
па још да нам није бриге
да сачувамо стара блага,
били би стабло без корена,
и лађа без кормила,
и тица срезаних крила...

За стварање слободе немамо
зато чувамо старе ствари
књиге старе и блага.

А кад дођу светли дани
и народу нова снага
да ослободи ову груду
када слободни стварали буду,
онда је добро, што смо ми
Чувари само били.

Сумње идентичне својима Стратоник проналази искапане из душе св. Саве на пергаментима. У причи о три руже – симболима сиромаштва, љубави и смрти, монах Сава, а потом и монах Стратоник, налазе одговор и лек:

ја сазнах да сам
долина под Висом,
и великог стабла
само танка грана,
коју ветар гиба,
ветар са свих страна,
да сам једро бело,
на сред океана,
у срцу циклона.

Франческо Бабудри у предговору *Пергаментима* Јеле Спиридоновић-Савић истиче епизоду за коју верује да би сваки песник био срећан да јој је аутор: монах Сава, утемељитељ националне цркве српског народа на којој је потом јачала и расла феудална српска држава, једне ноћи у манастиру Ватопеду године 1194. отвара врата залуталом, рањеном Барбаросином војнику. У очима умирућег препознаје принца Гилберта и са његових усана прима последњу исповест, сазнање да „...само Доброта, па ма којој вери припадали људи, на плећима носи Смисао Живота, а крваво срце у дубини груди", и као тајну прихвата његову визију:

> Но једнога дана кроз векова осам,
> ја народе видим, међ њима Британе,
> плави, исти такви као и ја што сам,
> долазе да деле с вама часе боне...
>
> Најбољу ће децу британских синова
> прогутати блиског Хелеспонта вали
> Твом народу Живот почеће тад с нова,
> васкснуће опет стари Идеали.

Песничку збирку *Вечите чежње* из 1926. године Библиотека има у пет примерака, два у личној библиотеци професора Рашка Димитријевића. У предговору овој књизи Јован Дучић скреће пажњу: „Али Јела Спиридоновић-Савић се одваја садржином од свих млађих, чак и најбољих ... Ја волим њену религиозну и дубоку инспирацију ... Пут ове песникиње није завршен. Ја верујем да ће он бити широк, и пун изненађења". Оно што је замерао „млађима" – слободан стих, разузданост, вербализам, Јели није приписивао. За њега она је својим слободним стихом била као и Леопарди – слободњак.

У 1939. години објављене су јој песме *Јесење мелодије* и проза *Приповетке*. Библиотека има два примерка Јелиних прича у којима преовладали песнички сензибилитет тежи ка идеализму, ликови са богатим унутрашњим животом делују сентиментално. Све њене приче су, заправо, песме у прози.

Јесење мелодије у Библиотеци се налазе у три примерка, један од њих се налази у личној библиотеци професора Р. Димитријевића. Збирка је подељена у шест целина: *За миле моје срца, Песников календар, Ка светлости, Цветови на ветру, Песме паганске* и *Минијатуре*. Скромна, тиха, деликатна и самилосна личност Јелина нашла је у тајновитим јој дубинама место за сваког: уседелице тихе и бледе, монахе у ћелијама уским, луталице дугачких друмова, и морнаре

смеле, „За миле мог срца”, како их је назвала у првој песми последње објављене песничке збирке, оне ...

чија срца хрле са заносом мети
до које никад не могу допрети
..... никад допрети.

Миодраг Павловић у својој *Антологији српског песништва (XIII-XX века)* нашао је место за песму *Фебруар* из ове збирке. У предговору антологији у осврту на нова кретања он запажа: „Међу новијим периодима наше књижевне историје, овај најближи, међутим, понајслабије познајемо. Немамо књижевних оцена, немамо правих испитивања о низу песника, углавном не знамо на основу чега смо неке прихватили и зашто смо друге отписали. На основу наших антологичарских лектира сматрамо да треба за историју књижевности још читати Јелу Спиридоновић-Савић ...”[8] Шта би значиле „почасти... људска подршка ... на које је својим песничким и људским особинама имала право ...”, [9] шта би јој значило све то што није имала? Огледало таштини и пролазности. А она је песник који клечи пред „носиоцем великог Светла” и зна да нема људских речи, ма колико крилате биле, да досегну његов звездани крај, па ...

Зато си моје Ћутање
велико, дубоко, немо.
И ми се кроз тај свети мук
чаробно разумемо.
(*Визија*)

Опраштајући се од Јеле у име Друштва књижевника Србије у присуству душом сродних, Ксеније Атанасијевић, Мире Алечковић, Вишеславе Ћуричић, Васка Попе, Десанка Максимовић, слично Миодрагу Павловићу, упућује: „Уместо паљења свећа и минута ћутања боље је да нађемо њене књиге и читајући их, осећајући присуство њене душе, сећамо се ко је и каква је била”. А како је себе доживела Јела говори њен *Аутопортрет* из године 1933, део *Малог триптихона* из збирке *Јесење мелодије*:

Мало уморна; тихи бол у оку.
Све је сан било. Све без остварења.

---

8 Миодраг Павловић, *Антологија српског песништва* [*XIII-XX века*], Београд 1964, 74.

9 Аноним, *Смрт Јеле Спиридоновић-Савић*, Књижевне новине, Београд, XXVI, 1974, бр. 471 [септембар], 2.

Све шарено само фантазије крило,
па ипак све је, тако дивно било.

Последња у низу, у несрећно ратно време 1944. године, објављена је књига есеја *Сусрети*. Изашла је у издању Српске књижевне задруге, на чијем је челу стајао књижевник, ерудита, тада већ времешни Светислав Стефановић. Претеча модернизма, заљубљеник новог, заштитик „слабих" и одбачених, песник пре свега, Светислав Стефановић, стрељан је као издајник новембра 1944. године у ослобођеном Београду. Годину дана након његове смрти Комесарска управа на челу са Ђуром Гавелом објавила је извештај *Српска књижевна задруга под окупацијом*. У њему је рад Српске књижевне задруге окарактерисан као „недостојан, неродољубив, издајнички". У овом извештају на листи хонорара примљених на каси Српске књижевне задруге међу педесет и четири имена аутора, од којих нека звуче познато и данас (Светислав Стефановић, Сима Пандуровић, Десанка Максимовић, Тодор Манојловић), нашло се и име Јеле Спиридоновић-Савић.[10]

Сусрети су, у ствари, предавања која је Јела одржала тридесетих година на Коларчевом народном универзитету (*Религиозно осећање и садашњица, Реквијем песнику Рилкеу, Трагика Ничеа, Фра Анђелико, Значај унутрашњег живота за развој личности*) и размишљања којима су повод разне теме и личности (*Жене мистици, Франси Жам, Исидора Секулић, Десанка Максимовић, Гетеов пут ка светлости*). Како ли се десило да есеји жене песника и философа говорећи о крилатим књигама, које као Арханђео носе „поруке и вести из светлијег света" (*Исидора Секулић*) обаве „издајнички посао"?

Глас Јеле Спиридоновић-Савић је утихнуо. Несхваћена, окренула се прошлости и имагинацији. О ипак непрекинутој, живој духовној активности уметника који „више говори о лепоти срца и душе него о лепоти света око себе"[11] сведоче дела у рукопису: песме *Немањићи* 1941, поема *Дневник песника луталице* 1942, бајке *Између сна и јаве* 1943, есеји *Сусрети* II 1946, *Приповетке* II 1949, опаске *Прах с лептирових крила* 1950. и роман *Записи праведног Илије* 1954. године.[12]
Активан члан ПЕН клуба у предратном периоду, у југословенској књижевности између два рата присутна поезијом и написима у број-

---

[10] Ђуро Гавела, *Комесарска управа и њено пословање*, [у књизи] Српска књижевна задруга под окупацијом, Београд 1945, 6.

[11] Аноним, *Смрт Јеле Спиридоновић-Савић*, Књижевне новине, Београд, XXVI, 1974, бр. 471 [септембар], 2.

[12] Ти рукописи се налазе у Међуопштинском историјском архиву, Шабац, уп. По. 106а.

ним часописима и листовима,[13] после рата члан Друштва књижевника Србије, и много касније, у низу од сто тринаест песника додирнута критичким пером Р. Константиновића,[14] Јела Спиридоновић-Савић умрла је у Београду септембра 1974. године.

Седам наслова чека да буде гласно изговорено. Радозналаца што чекају узлет крилатих књига, још увек има. *Записи праведног Илије* више од пола века чекају преданог Стратоника. Зар опет пепео са згаришта ...?

* * *

Владислав Савић (1873-1957) „новинар ... инжењер"[15] био је много, знатно више од тога. О томе сведоче сва његова дела која, сем првог, поседује и Библиотека Матице српске. О томе је посведочила и Јела СпиридоновићСавић у есеју *Владислав Савић – човек и дело* објављеним уз *Приповетке* Владислава Савића, постхумно, 1958. године. [16]

Прво дело *The reconstruction of Southeastern Europe* (*Реконструкција Југоисточне Европе*) објављено у Лондону 1917. године примљено је са похвалама, а предговор књизи сер Џејмса Фрејзера (James Frazer), по речима уредника „Тајмса", вредео је за Србију тих ратних дана више но да је Велика Британија послала још две дивизије на Солунски фронт.

У прегледаним књигама са ознаком личног припадања нашло се и друго дело Владислава Савића, *South-Eastern Europe – the main problem of the present world struggle,* New York 1918 (*Југоисточна Европа – главни проблеми светског рата*), са печатима: *Српска народна књижница Бела Црква* и *Библиотека Маринског Донског Института*. Печати дају повод да се реконструише пут књиге Владислава Савића: објављена у Њујорку постаје власништво Маринског Донског кадетског корпуса. Овај корпус један је од три кадетска корпуса што су са неколико милиона људи избегли током грађанског рата у Русији. У Краљевину СХС стигли су децембра 1920. године и ту су

---

[13] *Библиографија радова, чланака и књижевних радова.* I. Наука о књижевности, 1/2. Хисторија Југославенских књижевности. Л – Ж, Загеб 1957, 376; II. Југославенска књижевност. II/1. Поезија, С – Ж, Загреб 1963, 31-32.

[14] Радомир Константиновић, *Биће и језик*, 7, Јела Спиридоновић-Савић, Београд 1983, 343-374

[15] Б.[ранислав] Миљ.[ковић], *Савић Владислав*, Енциклопедија Југославије, Загреб 1968, 7, 169.

[16] Владислав Савић, *Приповетке*, Београд 1958, 195-228.

расути по многим местима. У Белој Цркви били су смештени Марински Донски интернат и Кадетски корпус.[17]

Нема података да су ова дела, објављена прво на енглеском, преведена на српски језик. Ни њихова тема, ни имена Владислава Савића и угледног Џејмса Фрејзера за дугих осам деценија нису пронашли преводиоца који би нам представио ова Савићева, мада прва, заправо најопсежнија дела.

Ко је био Владислав Савић? Овоме кратком приказу његове личности, осим самих ауторових дела, послужиће речи његовог сапутника Јеле Спиридоновић-Савић. Сви наводи који ће покушати да приближе његов лик замагљен сенкама немара и незнања пренети су из поговора његовој књизи *Приповетке*.

Рођен је у Ивањици 29. маја 1873. године у породици угледног трговца Радивоја Савића. После ужичке реалке нашао се на Техничком факултету у Београду. Као председник збора студената у мају 1894. године, осудивши владу Св. Николајевића која је објавила да је „братство пречанских Срба шупља фраза", Владислав Савић започиње, у ствари, своје животно дело. Правдољубивом и скромном прва и непресахла инспирација за сва делања била је Србија. Нису га збунили месец дана затвора и губитак стипендије. Наставио је студије у Цириху на академији за политехнику. Интелект који је жудио за знањем уз политехнику упијао је основе античке философије, класичних језика и књижевности. „Млади Србин изгладнела духа" користио је све контакте да се напаја и храни знањем. Станујући у Београду током студија у истој соби са Бранимиром Петронијевићем, касније познатим философом, сем пријатељтсва за цео живот развио је интересовање за философију. После Цириха, у темеље образовања уградио је још два беочуга – Париз и Лондон. За Владислава Савића то је значило упознати језик, културу и историју, усвојено богатство затим пренети другом, речима и делом. У Србију се вратио 1898. године и ступио у државну службу при Министарству грађевина. Лесковцу је био потребан инжењер. На позив се одмах одазвао и врло брзо иницирао у Вучју стварање општинске електране 1901. године. Запажен постаје, међутим, по учешћу у стварању социјалистичког покрета и буђењу класне свести радника у том крају. Знање акумулирано годинама, скупљано на дубоким изворима ерудиције, слободан, пребогат дух младог интелектуалца, ставио је у службу свог народа. Након Лесковца, председник је оснивачке скупштине Социјалистичке стран-

---

[17] Љубодраг Димић, *Руско школство у Краљевини Југославији*, [у књизи] Руска емиграција у српској култури XX века, I, Београд 1994, 38-40.

ке у Србији августа 1903. године у Београду. И ту допуњава своју спознају људи сазнањем да „срести умног и у исти мах доброга човека је најсветлији празник и срцу и уму". Упознаје, нажалост, и оне које кроз живот воде „амбиција и таштина, као израслине на племенитом стаблу даровитости". Разочаран идеалиста напушта Београд, одлази у Русију, на Кавказ, као инжењер на трасирању железничке пруге.

У новој средини, окружен сличнима себи и са живим интересом за дешавања у свету, постаје, игром случаја, како би се понеком чинило, дописник „Руског слова". Његов први журналистички рад потиче из знатно ранијег периода, из времена студија 1896. године, када се из Лондона јавио дописима патриотском листу „Дубровник" чији је уредник био познати Антун Фабрис, национални борац за права и културно уздизање Срба у Далмацији, Дубровнику и Херцеговини. Уредништво „Руског слова" из Москве га врло брзо поставља за свог првог сталног дописника из Лондона. Године 1906. постаје члан Удружења страних кореспондената у Лондону. Непозван, својом добром вољом шаље дописе и у Београд. На први знак разумевања ипак се враћа у Србију, на позив Министарства иностраних послова 1908. године, прихватајући дужност шефа Пресбироа. Положај дописника „Руског слова", који му је уз сву слободу, независност, добар хонорар, омогућавао пуну креативност, није сасвим напустио. Остаје њихов стални дописник, но ангажују га за свог сталног дописника и лондонски „Дејли телеграф", милански „Коријере дела сера" и француски „Еко де Пари".

Долазак Владислава Савића у Београд, који оснажен журналистичким искуством, супериорног интелекта (зналац пет језика, као матерњим служио се енглеским, француским, руским, италијанским, немачким језиком), слободног духа, племенит, пребогат и знањем и љубављу, тај долазак уноси немир и промене. Након оставке на положај шефа Пресбироа 1909, прихвата се дужности директора београдског дневника „Ново време". Окружен је представницима ондашње београдске елите – Јованом Скерлићем, Јованом Дучићем, Богданом Поповићем, Миодрагом Ибровцем и другима. Његов долазаку Београд доприноси и промени јавног мишљења Запада о Србији тих првих деценија двадесетог века. Бурна догађања на Балкану (балкански ратови, Први светски рат) била су повод родољубивом Савићу да јавно демантује нека позната светска јавна гласила (бечки „Ноје фраје Пресе") и храбро проговори у име свог народа (*Пад Једрена – славно дело српске артиљерије*, допис Владислава Савића објављен у Лондону; *Јадранско питање*, чланак штампан у чаопису „Аутлук" у Лондону). Праву буру и пометњу унео је у светско јавно мнење обе-

лоданивши тајне и говорећи истину. Као добровољац за време Првог светског рата говорио је и писао о аутентичним догађањима, о јуначким делима српских војника и о улози тих дела на збивања у другим земљама. На предавањима на енглеским универзитетима, у политичким клубовима, удружењима, свугде где је истина била добродошла, Владислав Савић је говорио о храбрости свог народа.

Из Лондона Владислав Савић одлази у Америку. И овде многим предавањима и чланцима наставља истим интезитетом борбу, сада за стварање слободне, уједињене Југославије. Тако се појављује *Једин-ство пре свега*, публикација изашла у Њујорку 1918. године, потом 1920. објављена у Загребу. По повратку у домовину постављен је за генералног конзула у Њујорку 1919, у Бечу 1921, у Минхену 1924, у Трсту 1926. године. Сувише речит, вођен мишљу „Никоме заповедати и никоме не бити потчињен – једина је атмосфера у којој слободан дух ствара", није био по вољи новој власти те је 1928. године прерано пензионисан. То никако није значило крај његове делатности. Управо тада појављује се већина његових дела: *Вудро Вилсон* 1934, *Бугарска* 1935, *Зашто смо пријатељи Англо-Саксона* 1935, *Куда иде Индија* 1940, *Словени и Велика Британија* 1940 године. Ова дела, сем књиге о Индији, у свом књижном благу поседује и Библиотека Матице српске. Ту су и *Никола Тесла – наш први амбасадор* 1952, и *Миљко Савић – сељак социјалиста* 1953. године.

Већ увелико у седмој деценији живота, Владислав Савић покушава током 1939-1940. године у јавним говорима да упозори на опасност од националсоцијализма (Скопље, Лесковац, Ниш, Крагујевац, Краљево, Чачак, Ужице, Шабац, Сарајево, Нови Сад, Суботица, Гор. Карловци, Љубљана), стављајући себе тако на листу непријатеља Немачке. За Савића у потом окупираном Београду није било места. За борбу стар, сву своју преосталу снагу ставио је у службу савезничкој ратној организацији у Баriју.

После ослобођења интезивно се бавио преводилаштвом и књижевним радом. Библиотека има бројне преводе Владислава Савића, али нажалост, не и његов роман *Из рата у рат* и драме *Маршал Тухачевски, Ad majorem Dei gloriam, Одбијена драма, Братска деоба* и др.

Непризнат као писац, гурнут на маргину у професионалној делатности, Владислав Савић, спреман увек да помогне а при томе не очекујући ништа, био је и остао велики човек. Овако изговорена и написана ова одредница делује као фраза. Али разјашњена речима заиста великог човека, као што је Никола Тесла, то звучи овако: „Велики је човек онај који својим даровима и способностима наткри-

људе остале људе, који као што пчела прикупља мед, прикупља знања и открива нове истине, али све то крунише љубављу према човечанству, да му помогне да што пре изађе из беда које га притискују: Страха, Глади, Незнања, Болести. Нису велики они који понижавају човека, већ они који га уздижу, који обогаћују његово духовно наслеђство и тиме помажу његовој срећи."[18]

Владислав Савић је умро у Београду 28. маја 1957. године.

* * *

Библиотекар који између корица књиге нађе траг личности, руком писане мисли, осећања, поруке и поздраве, радознало крене тим трагом уз извесну пријатност што открива део интиме оног коме то сигурно неће бити саопштено. Библиотекар који нађе у књигу уметнуто писмо-песму којом се аутор обратио непознатом, осети мало непријатности и срама, као да је прочитао грешком пристигло писмо на његову адресу.

На пресавијеном пожутелом папиру уметнутом у књигу *Вечите чежње* Јелином је руком записана песма која не припада ни једној објављеној збирци. Речи су дотакле душу радозналца. Дозволимо писму да, најзад, отпутује на праву адресу.

ТИ МЕ САСЛУШАЈ

Вини се, душо моја, кроз васиону ову,
Кроз овај свемир, што нас у крилу своме има:
Престолу вечнога Бога и творцу силе ове,
Вини се, душо моја, кроз вечите светове.

Па баци забораву сву злобу грешна света
И тежње његове ниске и завист његову клету
Па чистом душом ступи пред дворе вечна сјаја.
Принеси Богу молбе од топлих уздисаја.

И чистим срцем реци: Ти, оче цела света
Ти, што си васељену тако саздао мудро
Ти, што си зори дао премили бај
Звездама одредио дуге путе – Ти ме саслушај!

Ти си нам послао Љубав, божанску ћерку Твоју
Да свету казује путе и мисли наше диже
Да људска срца споји и слози дичној води,

---

18 Владислав Савић, *Никола Тесла*, Београд 1952, 14-15.

Народе да подиже јединству и слободи.

Ал' Љубав дивна оде из рода српског мога,
Њу нам потисну Злоба, Неслога, Раздор – пусти
А мој премили народ у црни понор пада.
Место Љубави, Слоге, сад Завист само влада.

У Крви сада Србин губи се с дана у дан
И никог нема Србин у свету овом свом
Ни једног пријатеља, да му ублажи јад.
Крijући сузе туге – губи и последњи над.

Па Србин да је барем Србину мио, драг,
Да га утеши, чува, заштити брата свог.
Па пријатеља кад нема ни с које стране сад
Да Србин, Србину буде заштитник, пријатељ драг.

О, врати опет Љубав српскоме народу мом.
Да Србин, Србина грли и брат се братом дичи,
Да напретку и слози од сада Србин жуди
И једним духом братства њихове дишу груди.

О, благослови опет српски дични род,
Пружи му руку Твоју помоћи скорашњој,
Подигни суморно чело милог народа мог
И венцем неувелим: Јединство, Слога, Слава – увенчај Срба Твог.
Ти што си звездама одредио дуге путе
Ти што си Сунцу извор живота дао
И што си свету, од Твоје вечности толико даровао
Ти ме саслушај!

Александар М. Петровић

О РАРИТЕТНИМ КЊИГАМА НА ЛАТИНСКОМ ЈЕЗИКУ У БИБЛИОТЕЦИ МАТИЦЕ СРПСКЕ

У раритетном фонду књига и периодичних публикација Библиотеке Матице српске, у чијем оквиру се чувају старе и ретке рукописне и штампане књиге на српском и другим европским језицима, налази се и веома занимљива збирка књига на латинском језику. Оне су распоређене у четири групе: инкунабуле (књиге 15. века), палеотипи (књиге 16-17. века), елзевире (књиге завидног квалитета штампе које је током 16. и 17. века издала холандска породица штампара и издавача Елзевир), књиге 18. века и књиге 19. века. Све ове подзбирке које сачињавају збирку раритетних књига на латинском језику, Библиотека Матице српске не одваја од збирки легата које се такође налазе као испрофилисане библиотечке целине у њеном саставу, сем брижљивом библиотечком методологијом раздвајања по припадности, чиме се доприноси културном и историјском реконструисању истраживачких мотивација кроз њих. Овом приликом обратићемо пажњу управо на збирку коју бисмо могли условно да назовемо „централном" у раритетном фонду књига на латинском језику, тј. оном збирком која је у Библиотеци настајала самоникло и чинила њену окосницу.

Све штампане књиге на латинском језику у збиркама раритета су каталошки обрађене, а информације о њима могу се добити путем лисних каталога и електронског медија у Библиотеци Матице српске, и доступне су за коришћење у читаоници за раритете. При опису њиховог садржајног значаја, временска димензија је поуздани оријентир за процену стања свести о вредности књиге. Периодизација тако не доприноси само увидима којима се констатује квантитативна страна издавачке делатности, него и оним који пружају релативно поуздан критеријум за просуђивање драгоцености штампане речи као култур-

ног блага које представљају. Ради тога сматрамо методолошки умесним приказ збирке књига на латинском језику у раритетном фонду Библиотеке Матице српске, управо следећи такво начело. Посматрано у квантитативној форми, у њему постоји девет инкунабула са два адлигата, 284 штампане књиге палеотипа, 38 елзевира, 117 књига из 18. века и 125 из 19. века.

Ради оперативнијег сналажења у фонду осмишљене су и карактеристичне сигнатуре. Оне садрже ознаку за реткост (Р), ознаку за збирку (Ин=инкунабуле, Пал=палеотипи, Ел=елзевире, 18=XVIII век, 19=XIX век), скраћеницу за језик (Лат), римски број за формат (I, II, III, IV) и арапски број за numerus currens (напр.: Р Ин Лат I 1, Р Пал Лат II 1, Р 18 Лат III 2, Р 19 Лат IV 5). Према овако уређеним параметрима кретаће се и наш приказ садржаја, будући да је адекватан постојећем лисном и електронском каталогу, који бележе идентитет тих књига.

Инкунабуле

Због изузетне вредности, као штампарске првине на „Гутемберговом небу" европске цивилизације, инкунабуле ћемо навести скраћеном библиотечком дескрипцијом у целини:

1. *Sermones quadragesimales de poenitentia...* ed. Robertus Carasolus, Venetiis, Vindelinus de Spira, 28. V 1473. (Р Ин Лат IV 1)

2. Petro de Natalibus, *Catalogus sanctorum & gentorum eorum ex diversis & multis voluminibus collecti editi*, Vicentia, Augustino Bartadico inclyto Venetarum duce, 1493. (Р Ин Лат IV 2)

3. [*Glosae Ordinariae*] secunda pars... Hieronymus Sanctus, expositio fr. Bartholomius, [S. l., s. n., 1500]. (Р Ин Лат IV 3)

4. *Horatius cum quattuor commentariis Landino, Acrono, Porfirio, Manicello, per Ioannem Flacci poetae opera*, Venetiis, Per Ioannem Alysium de Uarisio Mediolanensem, 1498. (Р Ин Лат IV 4)

5. *Ausonii Poenii poetae dis[s]ertissimi, epigrammaton libri*, Venetiis, Per Ioannem Alysium de Uarisio Mediolanensem, 1498. [Privezano kao adligat uz: Horatius cum quattuor commentariis...] (Р Ин Лат IV 4 / Пр 1)

6. *Sermones de sancti, Exolicit putile op. fratris Jacobi de Auoragine*, Venetiis, Impresu[m] Christophor[um] Arnoldu[m], 1478. (Р Ин Лат IV 5)

7. *Collegit ingenio op. Sermonu[m] de Sanctis ex alto clarissim. frater Jacobs de Voragine,* [Venetiis], Hermanum Restlin Auguste, 1484. [Привезано као адлигат уз: Sermones de sancti...] (Р Ин Лат IV 5 / Пр 1)

8. *Bartoli super secunda parte codicis q peroptime emendata*, Venetiis, Impressione habuit per Nicolaum Jenson da Gallicum, 1478. (Р Ин Лат IV 6)

9. *Biblia*, [Basileae, Johannes de Amerbach], 1482. (Р Ин Лат IV 8)

Ове најстарије књиге на латинском језику у Библиотеци Матице српске стављене су под посебан третман разматрања и коришћења, будући да њихова достојанствена старина то и заслужује. О њиховој заштити води се посебно рачуна, као и о третману чувања у фонду раритета, тако што се поклања посебна пажња аутентичности изгледа и свих детаља који су у њима током времена настали као обележје њихове посебности (записи мастилом, печати, старе сигнатуре, прибелешке на маргинама и т. д.). За прву инкунабулу из 1473. године значајно је напоменути да се у каталозима европске инкунабулистике налази ретко (Британски музеј, Баварска државна библиотека у Минхену), а поред примерка у Библиотеци Матице српске, један се чува у Доминиканском самостану у Дубровнику, и још један у Самостану фрањеваца конвентуалаца у Шибенику.[1] Венецијанско издање инкунабуле из 1478. године *Bartoli super secunda parte codicis...* дело је познатог италијанског правника и коментатора Јустинијана, Bartholus de Saxoferrato, а у нашој збирци се налази као непотпун примерак. За њега је Лазар Чурчић написао,[2] да је пољопривредно добро из Чоке, између осталих, поклонило и ову књигу Библиотеци Матице српске у не баш добром стању, тако да је рестаурисано 28 листова од 140, колико она изворно садржи. О набавци ових књига Иванка Веселинов је навела следеће податке: „Из приватног власништва набављена је, 1961, *Opera* Decimus Magnus Ausoniusa, венецијанско издање из 1496. године. Са њом је у адлигату *Opera* Quintus Flaccus Horatiusa, Венеција 1498. године. Године 1970. купљена је књига *Cathalogus sanctorum et gestorum eorum*, Венеција 1493. Године 1975. купљене су три инкунабуле: *Sermones quadragesimales de poenitentia*, Венеција 1473, *Legenda aurea sanctorum sive Lombardica historia*, Венеција 1478. и *Sermones de sanctis,* Аугзбург 1484."[3] (Инкунабуле Франческа Петрарке, Паула Оросијуса, Клаудија Птоломеја, Хартмана Шедела и Гаја Валерија Максима, припадају текелијанумском легату, па овде неће бити спомињане). То сведочи о високо осмишљеној политици набавке књиге у БМС оног времена, указујући на свест о значају ових штампаних историјских

---

[1] Јосип Бадалић, *Инкунабуле у Народној Републици Хрватској*, Загреб: „Дјела ЈАЗУ", кн. 45, 1952, стр. 83; 291

[2] Лазар Чурчић, *Једна несвакидашња приноса у Библиотеци Матице српске*, „Библиотекар", Београд, 1958.

[3] Иванка Веселинов, *Инкунабуле у Библиотеци Матице српске,* Нови Сад: „Годишњак БМС за годину 1978", 1980, стр. 71. На завршетку рада дата је и литература о инкунабулама на неколико светских језика, на коју упућујем више заинтересоване читаоце.

споменика, као вредних докумената о снази културе поднебља по којој су настали, те времену у коме се та могућност остварила.

Палеотипи

Следећа збирка по старини у раритетном фонду латинске књиге јесу палеотипи, старе штампане књиге XVI и XVII века, чији је број у укупној збирци и највећи – 284 књиге; а узимајући у обзир и привезе, тај број је још далеко већи. У овом осврту на њихове структурне склопове и значај, акценат ће бити на оним књигама које носе хуманистички садржај (из филозофије, класичне филологије, лингвистике, теорије права и државе, природних наука и уметности), док ће оне религијских, култних и окултних садржаја, бити стављене у други план. Тако у првом формату наилазимо на књигу која представља снажне античке реторе, оне на којима су постављени темељи класичних филолошких проучавања старине, Демостена и Есхина – *Demosthenes et Aeschini matuae Accusationes de ementita Legatione & de Corona, ac contra Timarchum Quinque numero*: cum earum argumentis, ipsorum oratorum vita, et Aeschinis Epistola ad Athenienses, ac indice copioso, Venetijs, apud Hieronymum Scottum, 1545 (Р Пал Лат I 3). Без Хомера са латинским преводом, тешко би могла да се замисли иоле озбиљнија збирка старих књига на латинском језику, па је према numerus currens-у ту, са потписом Предрага Поповића из 1918, одмах и – *Homeri poemata duo, Ilias et Odyssea, sive Vlissea*, cum interpretatione Latina adverbum post alias omnes editiones repurgata plurimis erroribus ab Henricus Stephanus; [Syphrinioso], 1589 (Р Пал Лат I 5). Римљанин Јустин написао је историју према изворима код Трога Помпеја који је писао у 1. веку наше ере о Августовим освајањима блискоисточних држава што се завршавају његовом победом у Шпанији. *Historiae Philippicae* Трога Помпеја тако су уклопиле повеснице до тада уважаваног света у Римску империју, стилом који је важио за особен још у античким сведочанствима – „vir priscae eloquentiae" (муж старе окретности израза), а могућност да то сагледамо пружа нам књига - *Iustini ex Trogi Pompeii historijs externis libri XLIV*, his accessit ex Sex. Avrelio Victore de uita & moribus Romanorum Imperatorum epitomae, Lugduni, apud Sebastianum Gryphivm, 1538 (Р Пал Лат I 6). Како је изгледала и та прва општа историја античког света коју је поред својих ботаничких и зоолошких списа саставио Трог Помпеј, можемо да се обавестимо из још једног примерка из 1551. године, штампаног заједно са списом Аурелија Секста о римској империји и Квинта Курција о поступцима Александра Великог –

Iustini ex Trogi Pompeii historiis externis libri 44, his accessit ex Sexto Avrelio Victore de vita & moribus Romanorum Imperatorum Epitome, Lugduni, apud Seb. Gryphivm,1551 (Р Пал Лат I 22).

Римски историчари и даље су репрезентативно заступљени у овој збирци. Тако наилазимо на Тацитово летописно дело – *C. Cornel. Tacitus ab excessu divi Augusti annalium*; et eum M. Z. Boxhornii et H. Grotii obseruationes, Venetiis, typis Io. Francisci Valuasensis, 1676 (Р Пал Лат I 40), опис поступака Александра Великог Квинта Курциуса – *De rebus gestis Alexandri Magni Regis Macedonum*, cum supplementum [S. l., s. n., s. a.] (Р Пал Лат I 42), као и Корнелија Непота - *Cornelii Nepotis, vulgo Aemilii Probi excellentium imperatorum vitae*, Lipsiae, impensis Martini Gabrielis Hiibneri, 1688. (Р Пал Лат I 51), штампаног заједно са привезима о троструком кључу Августа Бухнера и геодетском таблом о размерама Галије и Германије непознатог аутора. Поред ових, ту је и позната Елијанова истирија – *Aeliani Variae Historiae libri XIV*: Rerum publicarum de scriptiones ex Heraclide cum Latina interpretatione, Francofurti, apud Ioan. Tornaesium, 1625 (са упоредним текстом на грчком оригиналу и латинским преводом) (Р Пал Лат I 86). Поред ових античких списа заступљени су и историјски радови Волфганга Драхслера - *De Saracenis et Tvrcis chronicon*, Argentorati, [s. n.], 1550. (Р Пал Лат I 34), као и Петра Бизара о ратовима у Панонији – *Pannonicum bellum: sub Maximiliano II. Rom. et solymano Turcar. imperatoribus gestvm, sumque arcis sigethi expugnatione*, iampridem magna cura & studio, descriptum, Basileae, per Sebastianum Henricopetri, 1573 (Р Пал Лат I 31), и Гвикардинијеве историјско-географске књиге о Белгији – *Belgicae*...Amstelaedami, apud Jacobum Meursium chalographum, 1660 (Р Пал Лат I 77), *De Belgica Foederata*... Amsterlodami, apud Jacobum Maurs, chalcographum, 1660 (Р Пал Лат I 78); *Totius Belgii descriptio*...Amstelodami, opus Iacobum Meursium Calcographum, 1660 (Р Пал Лат I 77/ 1-2).

Свакако да је ту морало да се нађе место за краља античког беседништва, Цицерона, а предност је ове збирке да поседује библиофилско издање чувеног венецијанског типографа Алда, ових Цицеронових списа о говорништву – *Ciceronis de oratore, orator, de claris oratoribus*; cum correctionibus Pauli Manutii, 1559. (Р Пал Лат I 23). *Алдине* је издавао чувени венецијански штампар Алдо Мануције (1450-1515) и његови наследници. Познате су по томе што су први употребљавали курзивна слова у штампарству (зато се и данас та слова називају „италик"), а увели су као обичај штампања формат осмине. „Алдине" Алда Мануција спадају у најуспелије творевине старе типографске вештине и данас су права библиофилска реткост. Себастијан Гриф из Утрехта издао је и другог великог говорника римске традиције, књигу

M. Fabii Quintiliani Institutionum Oratoriarum, libri duodecim: summa diligentia ad fidem uetustissimorum codicum recogniti, indice locupletissimo, Lugduni [Batavorum], apud Seb. Gryphivm, 1549 (Р Пал Лат I 99), а у првом формату наилазимо на још једну књигу Квинтилијанових беседничких правила – *Oratoriae institvtiones M. Fabii Quintiliani* [S. l., s. n. s. a.], [запис 1510] (Р Пал Лат I 33). Ту је и коментар на Паусанијин *Οῦιс Хеладе – Pausaniae de florentissimis veteris Graeciae regionibus*, commentarii a Ramvlo Amasaeo uiro utriusque; linguae peritiss. summa fide ac diligentia, conuersi, Basileae, per Michaelem Isingrinium,1557 (Р Пал Лат I 36). Уз ораторе иду и римски књижевници, пре свега песници као Вергилије, који је издат у лепој типографији венецијанске штампе – *Opvscula*: bucolica, georgicon libri, Aeneidos libri, Cvlex, Ceiris, cum de P. Virgilii Maronis vita Tib. Clavdii, Donati, Venetiis, apud Paulum Balleonium, 1676 (Р Пал Лат I 88), а ту је вероватно и најуспелије дело латинске лепе књижевности , *Преображаји* Публија Овидија Назона - *P. Ovidii Nasonis Metamorphoseon, hoc est Transformationum, libri XV*; cum breuissimis in singulas quasqve fabulas Lactantij Placidi argumentis, Lugduni, apud Haeredes Simonis Vincentii, in aedibus Dionysii Harsii, 1542 (Р Пал Лат I 96). Нажалост, нама непознате године, али која не излази из оквира шеснаестог века, појавила се и књига духовитих, окретним потсмехом набијених стихова Маркуса Валериуса Мартиала, која је увеселљавала ондашње грађане Рима, као и читав културни свет у потоњим вековима – *M. Val. Martialis Epigrammata* ex museo Petri Scriverii, Bassani, apud Io. Antonium Remondinum, [s. a.] (Р Пал Лат I 70). Овде ваља споменути и једно лепо издање ренесансног песника Франческа Петрарке из Женеве седамнаестог века - *Francisci Petrarchae de ramediis vtrisque fortunae, libri duo*; ed. quinta, prioribus loge castigator, Genevae, apud Iacobum Stoer, 1645 (Р Пал Лат I 43). Уз овакве бисере културне баштине човечанства наилазимо и на ране студије о њој, као она Еразма Ротердамског – *Apophtegmatvm ex optimis vtrivsqve lingvae scriptoribus*, Antverpiae, ex officina Christophori Plantini, 1564. (Р Пал Лат I 29), или Преторијуса Абдије – *De poesi graecorum*: quibus accessit et alius de generalissimis poeseos considerationibus libellus, Vitebergae, exvdebat Iohannes Crato, 1571 (Р Пал Лат I 32).

Књиге из области философије такође завређују осврт, будући да већ у првом формату наилазимо на лепо издање – *L. Annaei Senecae philosophi opera omnia* ex Iusti Lipsii & Io. Frederici Gronovii emendat et M. Annaei Senecae rhetoris quae exstant: ex Andreae Schotti recens, Venetiis, typis Combi & La Nou, 1669 (Р Пал Лат I 41), као и још једно венецијанско издање – *Lucii Annaei Senecae Philosophi tomus secundus*: in quo Epistolae & M. Annaei Senecae Rhetoris, Suacoriae, Controversiae cum Declarationum

Excerptis, ex vltima Andreae Schotti Recensione, Venetiis, Typis Abundij Menafolij, 1675 (Р Пал Лат I 63). Грчки стоички философ Епиктет објављен је у грчком оригиналу са преводом на латински језик – *Epicteti Enchiridion et Cebetis Tabula Graecae et Latine*: prioribus editionibus emendatiora & auctiora, Amstelodami, ex officina Henrici & Theodori Boorm, 1670 (Р Пал Лат I 65), а посебно је ретка и у садржајном смислу, као што је и издавачки подухват у погледу техничке опреме књига – *Proklou Sphaira: de circulis coelestibus liber unus*, Basileae, per Henricvm Petri, [1561] (Р Пал Лат I 95), која је такође издата на грчком са упоредним латинским преводом и коментарима (за илустрацију привезане се у њој и књиге - *Cleomedis de mvndo, Arati solensis phaenomena, Oienisii Afri descriptio orbis et Ioannis Honteri coronensis rvdimentorum cosmographiae ad Transyluanos*). Уз ове ванредно подстицајне књиге за истраживаче древних геопоетика и палеоурбанитета, истиче се и неколико студија каснијег периода – *Antiqua priscorum hominum philosophia evidentibus demonstrationibus cum vera scientiae methodo restituta*: pars tertia physicae Bernardinus D'Andreius, Lugduni, apud J. Bapt. & Nicolauma De Ville, 1694 (Р Пал Лат I 53); *Manuductio ad logicam*: sive dialectica studiosae juventuti ad logicam preparandae Philippus De Trieu, Altera ed., Coburgus, apud Fridericum Grunerum Bibliopolam Coburgensem, 1635 (R Pal Lat I 89).

Постоји и књига Висариона Никејског, потоњег римског кардинала Бесариона, који је одиграо кључну улогу у преносу античке философске писмености и мудрости платоничког смера у доренесансну Италију, а која се односи на геополитички став према турском надору – *Orationes dvae accvratissimae D. Bessarionis Nicaeni Cardinalis olim ad principes Italiae habitae*, quarum vna de periculis imminentibus propter Turcicas irruptiones, altera de discordijs sedandis, perdocte tractat, Noribergae, ex officina typographica Iohannis Hofmanni, 1593 (Р Пал Лат I 92). Она поред документарне вредности отвара поглед и на општи дух ондашњег времена у ставу римске цркве према турској империји. Књиге религиозног садржаја такође имају своју издавачку снагу и документаристичку убедљивост, као што су издање Новог Завета на грчком и латинском језику у преводу чувеног хуманисте Еразма Ротердамског (нешто у роду Вуковог превода Новог Завета на српски језик по значају) – *Novum Testamentum*: Graecae et Latinae, ex Athanasio et Erasmo Roterodamo interpratae, [S. l., s. n., s. a.] (Р Пал Лат I 52). Божанске институције Келија Фирмијана Лактанција као спис ране римске патрологије, овде је заступљен у једном старом и лепом издању – *Diuinarum Institutionum lib. VII*, De ira Dei Lib. I, De opificio Dei Lib. V, Epitome in libros suos, Carmen de phoenice: De Resurrectione dominica: De Papione

Domini, Genevae, apud Ioan. de Tovrnes, 1630 (Р Пал Лат I 100); а нису изостала ни дела најчувенијег латинског патролога Августина – *Divi Avrelii Avgostini, hipponensis episcopi: Meditationes, Soliloqvia, Manvale,* Dilingve, excudebat Sebaldus Mayer, 1571 (Р Пал Лат I 28), као и *Confessiones*: in exemplum perfectae conuerisionis ad Deum scriptae, S. Aurelius Avgustinus, Dilingae, typis Ehardi Lochnin, 1630 (Р Пал Лат I 85). Студија о чувеном схоластичару Дунсу Скоту такође је вредна спомена – *Ioannis Duns Scoti, Doctoris Subtilis, sectatoris fidelissimi, in Aristotelis philosophiam naturalem, diuinam et moralem exactissima commentaria* Petri Tatareti Parisiensi, Venetiis, apud Haeredes Melchioris Sessae, 1592 (Р Пал Лат I 10).

Еразмо Ротердамски заступљен је у књигама првог формата књигом – *Paraclesis, id est adhortatio ad sanctissimum ac saluberimum Christianae philosophiae studium*, ut uidelicet Euangelicis ac Apostolicis literis legendis, si non sola, saltem prima cura tribuatur, Basileae, apud Io. Frobenvm, 1519 (Р Пал Лат I 2), као и – *De utraque Verborum ac Rerum copra*: Lib II ad sermonem et stylum formandum utilissimi, Jena, impensis Bartholom. Fuhrmanni, [1512] (Р Пал Лат I 79). Чувени правни и философски хуманиста Хуго Гроцијус објавио је и књигу са теолошком проблематиком, а ова се налази у збирци књига на латинском језику у раритетном фонду Библиотеке Матице српске – *De veritate religionis christianae*, Lugduni Batavorum, ex officina Ioannis Maire, 1633. (Р Пал Лат I 80), док је католички конзервативац Роберт Политан Белармин објавио памфлетску књигу против Матије Влачића Илирика (чији чувени *Clavis* постоји у овој збирци у четвртом формату) – *De translatione imperii Romani a Graecis ad Francos*, adversus Matthiam Flaccium Illyricum, libres tyres, Antverpia, Ch. Plantinus, 1589 (Р ПалЛат I 97).

Од природнонаучних дела у првом формату ваља споменути физику течности Георга Вангелина – *Disquisitio physica de fontium ac fluminum origine*, Tiguri, 1664 (Р Пал Лат I 1), као и латинско-немачки речник Петра Дасиподија – *Dictionarium Latino -Germanicvm*, et vice versa Germanolatinum, ex optimis Latinae linguae scriptoribus concinnatum, Argentorati, excudebat Theodosius Rihelinus, 1592 (Р Пал Лат I 4).

У другом формату раритетног фонда књига у Библиотеци Матице српске на латинском језику, наилазимо на примерак природнонаучне студије о атомологији Јоханеса Шихера и Јоханеса Гвербија – *Atomologia*; seu dissertatio physica de atomis..., Tiguri, 1666; 1667 (Р Пал Лат I 42, Р Пал Лат I 45), као и Јохана Ота – *Disquisitio physica*: de mutorum ac surdorum ab ortu sermone, auditu, cognitione atque institutione prior Johanni Ottii, Tiguri, 1664 (Р Пал Лат I 44). Римска историја Тита Ливија је одштампана у репрезентативном издању – *Romanae historiae principis: libri omnes*, qvotqvot ad nostram aetatem pervenervnt; qvibus adivncta est

chronologia nova, accomodata ad tabvlas capiolinas Verrii Flacci, annotationibus vltissimis, varietatem seu dissensionem Authorum circa consulum Romanorum nomina demostentibus illustrata, Francoforti ad Moenum, 1568 (Р Пал Лат II 3); а Квинт Курције има чак три различита издања своје књиге о Александру Македонском, од којих је и по годинама издавања најпрезентативнија свакако – *Quinti Curtii Rufi Historiae Alexandri Magni*, ex accurata recognitione Nicolai Blancardi, Lugduni Batavorum, apud Davidem Lopez et Franciscum Moiardum, 1649 (Р Пал Лат II 19). Више ретор него историчар, Курције Руф је успео да уобличи оно што је састављао читав штаб писара и писаца, песника и историчара на Александровим чувеним ратним походима, где су несумњиво доминирале дворска историографија и панегиричке беседе. Он је у томе и трезвен, држећи да је према његовим врлинама превагу ипак у свему однела ратна срећа и ратничка случајност, стварајући тако разнородно по тону, али зато привлачно за читање уметничко дело. Такође наилазимо и на озбиљан избор од петнаест књига огромне историјске библиотеке Диодора Сицилског – *Diodori Sicvli Bibliothecae Historicae libri XV:* ex interpretatione Lavrentii Rhodomani Cherusci, Hanoviae, Typis Wachelianis, apud Haeredes Joannis Aubrii, 1611 (Р Пал Лат II 30). Овај избор није ни близу издању на које наилазимо у легату Текелијанум, који се такође чува као део старина у Библиотеци Матице српске, али Диодорове особине исцрпног обавештавања и сјано изложеног уобличавања података, показују га и у овом издању као сјајног стилисту, непревазиђеног у то помало клонуло доба хеленистичке епохе.

Посебно је занимљива књига, која би се тешко нашла и у библиотекама са далеко познатијом и финансијски више подржаваном традицијом прикупљања значајних књига из историје филозофије – *Antonii Rvrio Rodensis Commentarii in libros Aristotelis Stagyritae de ortu & interitu rerum naturalium*; seu de generatione & corruptione earum: vna cum dubijs & quaestionibus hac tempestate in Schola agitari solitis, Coloniae Agripinae, apud Ioannem Crithium sub signo Galli, 1599 (Р Пал Лат II 23). Од историјских дела, опширна *Историја насељених земаља,* са пет привезаних адлигата, заиста је импресивна збирка знања човека седамнаестог века о антропогеографским структурама урбаног и руралног менталитета – *Historia Orbis Terrarum geographica et civilis*: de variis Negociis Nostri potissimum & Superioris Seculi, aliisqve rebus selectionibus, Francofurti ad Oderam, sumptibus heredum Jobi Wilhelmi Fincelii Prelo Becmaniano, 1673 (РПал Лат II 49). За наше поднебље такође је занимљива књига из XVII века - Firmanus, Ioseph Cinesia, *Chronographia Historica Sirmiensis, et Uvjlakensis ducatus ab innictissimo & augustissimo Caesare Leopoldo*, [S. l., s. n.], 1690 (Р Пал Лат II 29). Уз њу, веома корисне за

област филологије, налазе се књиге – Конрада Динерва – *Epithetorum graecorum farrago locvpletissima*, Francofvrdi, apud Andreae Wecheli heredes, Claudium Marnium & Ioann. Aubrium, 1589 (Р Пал Лат II 7), као и Јоанеса Баптисте Подеста – *Dissertatio Academica*: continens specimen triennalis profectus in linguis orientalibus Arabica nempe, Persica & Turcica, cui varia curiosa & scitu digna intermiscentur, Viennae Austriae, Typis Leopoldi Voigt, Universitatis Typographi, 1677 (R Pal Lat II 27), те по акрибичности и доследности чувени речник Јохана Буксторфа – *Lexicon hebraicum et Chaldaicum*: complectens omnes voces, tam primas quam Derivatas, quae in Sacris Bibliis, Hebraea & ex parte Chaldaea lingua scriptis [per Johannes Buxtorfus], Basileae, Typis & Sumptibus Joh. Ludovici König & Johannis Brandmylleri, 1689 (Р Пал Лат II 22).

У трећем формату од једанаест књига вреди истаћи књигу коју одликује пре свега изузетно добро приређен садржај са оригиналним грчким текстовима, примереним преводима на латински језик и рецентним коментарима – *Opus aureum* et scholasticvm in qvo continentur: Pythagorae carmina aurea, Phocilidis, Theognidis, Gnomologici, Apophthegmatvm, Nili Episcopi, Colvthi, Tryphiodori, Cointi, Eivsdem; edita omnia studio & cura Michaelis Neandri Sorauiensis, Lipsiae, cum privilegio imprimebat Iohannes Steinman, 1577 (Р Пал Лат III 1).

Четврти формат латинских палеотипа, по самој физичкој величини књиге, за чије штампање се ваљало одлучивати са нарочито припреманим средствима која су далеко од тога да не буду обилна, претпоставља најужи избор квалитета који за књиге могу да се успоставе у процењивању значаја. Историјски списи као велики издавачки подухват репрезентативно су заступљени књигом која окупља дела тзв. „мање латинске историчаре" – *Historiae romanae scriptores Latini minores*: Carolus Sigonius, Fasti Capitolini de Messalla Coruinus, L. Florus quem alii Annaeum Senecam, alii Iulium Florum nominant, Velleius Peterculus; Sex. Aurelius Victor, De Romanorum gentis origine; De viris illustratibus: De Imperatoribus, ac eiusde Epitome; Sex. Rufus, seu Festus Rufus; Eutropius Cassiodori Chronicon; Iornandis lib. I Iulius Exsuperantius, Francofvrdi, apud Andreae Wecheliheredes, Claudium Marinum, et IoannesAuburium, 1588 (Р Пал Лат IV 2). Следећа веома значајна књига из ове области у четвртом формату збирке палеотипа на латинском језику, јесте превод *Пелопонеских ратова* чувеног грчког историчата Тукидида – Θυκιδιδου του Ολορου, Περι του πελοπονεσιακου πολεμου, βιβλια οκτο; *iidem Latine, ex interpretatione Lacrentii Vallae*, ab Henrico Stephano nuper recognita, quam Aemilius Portus,Francisci Porti Cretensis F. paternos commentarios accurate sequutus, ab infinita granissimorum errorum multitudine nouissime repurgauit, Francofvrti, apud heredes Andreae Wecheli, Clandinum

Marinum & Ioan. Aubrium, 1594 (Р Пал Лат IV 6). Уз ову књигу, ваља напоменути, привезана је и изузетно опсежна студија филолошких и историјских коментара - *Francisci Porti Cretensis in Thucydidem commentarii.* Тацит и Ливије такође су репрезентативно заступљени међу књигама четвртог формата. Тако су на близу хиљаду страница немачки типографи приредили издање – *Titi Livii Patavini Romanae Historiae Principis*: libri omnes, qvotqvot ad nostram aetatem peruenerunt, Francoforti ad Moenum, apud Iohannem & Sigismundum Feyerabendt, 1578 (Р Пал Лат IV 8); а низоземски типографи издање Тацита са пажљивим коментарима Јустија Липса - *C. Cornelii Taciti, Opera quae extant:* Iustus Lipsius postremum recensuit; additi Commentarii aucti emendatique ab ultima mann., Antverpiae, ex Officina plantiniana, apud Ioannem Moretum, 1607 (Р Пал Лат IV 32). На латинском језику налази се и чешка историја Бохуслава Балбина, заједно са историјом краља Болеслава – *Epitome historica rerum bohemicarum*; quam ob venerationem christianae antiquitatis, et primae in Bohemia collegialis ecclesiae honorem, Pragae, Typis Universitatis Carolo-Ferdinandeae, per Joannem Hampel, [заједно са: *Historiae Boleslaviensis* / B. Balbinus] 1677 (Р Пал Лат IV 18).

Међу круговима историчара нарочито се уважава опсежна историја Мађарске Николаја Истуханфија Панонског, која је важна и за наш антропогеографски регион, а уз то у нашој збирци наилазимо на editio princeps – *Historiarum de rebus Ungaricis*, ed. prima, Coloniae Agrippinae, sumptibus Antonij Hierati, 1622 (Р Пал Лат IV 21). Уз њу ваља споменути још једну Мађарску историју Антонија Бонфинија – *Rerum vngaricarvm decades qvatvor cvm dimidia*, Hanoviae, typis Wechelianis, apud Claudium Marnium & haeredes Ioannis Aubrii, 1606 [заједно са: *Decretorvm sev Articvbrum aliqvot priscorvm Vngariae Regvm*, ad contextvm Bonfinii illvstrandvm, foriqve Pannonici vsum necessariorvm. – Hanoviae: Typis Wechelianis, 1605] (Р Пал Лат IV 45). Ова књига је праћена са још једним угледним ранијим издањем – *Regum Vngaricarvm decades qvatvor, cum dimidia*: qvarvm tres priores, ante annos XX Martini Brenneri Bistriciensis industria editae, iamqve diuersorvm aliqvot codicvm manvscriptorvm collatione multis in locis emendatores, Basileae, ex officina oporiniana, 1568 (Р ПалЛат IV 47). *О историји Паноније*, у којем је доминантан и регион у коме ми живимо, а на основу Бонфинијевих радова дао је своје мишљење и Јоанес Самбук – *Antonii Bonfini historia Pannonica*: sive Hungaricarum rerum decades IV et dimidia libris HLV comprehensae; ed. postrema, Coloniae Agrippinae, sumptibus haeredum Joannis Widenfeldt & Godefridi de Berges, 1690 (Р Пал Лат IV 40).

Од књига чија се проблематика односи на филосфске садржаје у четвртом формату палеотипа на латинском језику, издваја се по

обухватности и доследности дело непроцењивог значаја, превод свих Аристотелових списа од Јована Аргиропула, чувеног учитеља хеленистике и библиофилства у ренесансној Италији, на латински језик – *Aristotelis stagiritae, philosophorum omnivm facile principis, opera quae quidem extant omnia*, latinitate uel iam olim, uel nunc recens a uiris doctissimis donata & graecum ad exemplar diligentissime recognita, interprete at translatori Ioanne Argiropylo Byzantio, Basileae, 1538 (Р Пал Лат IV 13). Поред овог, у збирци којом се бавимо, наилазимо на још једно грандиозно дело у целовитом издању, а то је опсежно теолошко дело Томе Аквинског, штампано у пет великих књижурина (око 3500 стр.), по којима је и добио назив „доктор анђеоски" – *Angelici doctoris Sancti Thomae Aquinatis Summa Theologica in quinque tomos distributa*, Cum Commentariis Thomae de vio Cardinalis Cajetani et Elucidacionibus Literalibus P. Seraphini Capponi a Porrecta, Patavii, ex Typographia Seminarii, 1698 (R Pal Lat IV 31 /1 – 5). Следећи бисер који се налази у овој збирци односи се на веома уваженог, ученог и срчаног Матију Влачића Илирика, чије најпознатије дело имамо у двотомном издању високог четвртог формата – *Clavis Scripturae Sacrae*, seu de sermone sacrarum literarum, ed. nova quid in hac editione praestitum sit, monitio ad lectorem, post praefationem, docebit, Jenae, impensis Johannis Ludovici Neuenhahns, typis Samuelis Krebsii, 1674 (Р Пал Лат IV 33). Ова Влачићева књига, поред невероватне аргументације коју је садржавала у потанкостима филолошких анализа, што су служиле теолошкој борби за протестантске идеје, извршила је у нашој савремености и пресудан утицај на херменеутички смер филозофирања. Позивајући се без зазора и на паганске писце, као што је пре свега новоплатоничар Јамблих са својим аритмолошким теологуменама и тумачењима египатских мистерија, коракнувши шире од непосредне сврхе и испред свог времена налажући принципе тумачења текстова уопште, *Clavis* је дао све претпоставке за ону чувену Шлајермахерову девизу, да тумач ваља херменеутичким актом да достигне ситуацију у којој ће моћи да разуме смисао написаног чак боље и од самог аутора текста, или у новије време Хајдегеру, да се упусти кроз такву врсту разумевања у сувислу расправу са мислиоцима који су живели пре двадесет пет векова (Анаксимандар, Хераклит, Парменид);[4] као и Гадамеру доцније, да користећи Хегелове историј-

---

4 Види Martin Heidegger, *Vorträge und Aufsätze*, Pfullingen 1954 *(Logos*, Heraklit Fragment 50), То, међутим, самим тим не значи да се слажемо и са његовом генералном тезом у превазилажењу метафизике. Метафизика је заједно с западнохришћанском теологијом као „надчулна" димензија одређивања бивствовања, по његовој процени,

скофилософске аргументе поткрепи довољност таквих подухвата. Ту је такође и зборник аутора црквених историја, са делима која се данас прилично тешко налазе у библиотекама - *Ecclesiasticae historiae avtores*: Eusebij Pamphilii Caesarinae Palaestinae episcopi historiae Ecclesiasticae; Ruffini presbyteri Aquileen historiae ecclesiasticae; Eusebij Pamphili De uita Constantini; Socratis Scholastici Constantinopolitani; Theodoriti Episcopi Syri,Henrij Sozomeni Salaminij, Theodorus Lectorus et Euagrij Scholasticus, Basileae, apud Hier. Froben. et Nic. episcopum, 1549 (Р Пал Лат IV 54).

Од дела уметничке књижевности у овом сегменту збирке наилазимо на Марцијалове епиграме у фином издању венецијанске штампе – *M. Val. Martialis, Epigrammaton libri VIIII*, Interpretantibus Bomitio Caldri-

---

главни кривац „удеса бивствовања", његовог прекривања и заборава у „повести Запада" (зашто не „Индоаријеваца", како то воле да кажу следбеници тзв. „Нордијске школе"?). Његово окомљавње на метафизику као „главног кривца" зашто „западноевропско људство"(*Аријевци*?) није „довољно мислило" о бивствујућем, затим миноризација и отклањање те „заблуде" која омогућава „заборав бивствујућег" или – сентименталистички фингирано – „пребољевање метафизике", кроз технику или аутоматизацију разлога-рачуна који логификују ствари, не само да је неодређена (почесто тек метафорична) и површна, него има свој извор и у политичкој филозофији кроз коју се он приклонио екстремистичком нацистичком покрету у Немачкој, нарочито подржавајући фирера Адолфа Хитлера (са чувеним – „у то име троструко Zieg Heil"). Када већ позив на „највећу спознају Антике" да се појам динамике схвати као *сила* и *моћ* уместо *могућности, бити у стању*, није успео, онда је увео агресиван речник учитавања, да држава поступа са филозофијом на одређен начин да не би пропала, одакле следи усмеравање воље у марш ка показујуће-делатним речима и делима:„Све вољне и мисаоне моћи, све снаге срца и све способности тела морају се развити кроз борбу, у борби оснажити и као борба остати сачуване ... Јер млађе и најмлађе снаге нашег народа, које већ претичу преко нас, то су већ одлучиле. Узвишеност и величину тог пролома ћемо схватити, међутим, тек онда потпуно, ако у себи будемо носили ону дубоку и широку разборитост, из које је прозборила стара грчка мудрост речима: 'Ales Große steht im Sturm...'". (Martin Heidegger,*Die Selbstbehauptung der deutschen Universität*, Frankfurt am Main, 1983, s. 18/19. – *Самопотврђивање Немачког Универзитета*, 1933). И те речи и та дела, макар их сам Хајдегер за живота нигде није 'релативизовао' нису се показале хетеродоксним.. Штавише, још је 1953. у *Уводу у метафизику* истицао 'унутрашњу величину и значај' нацистичког покрета у сукобу са планетарно виђеним преовладавањем технике. Будући да је изворна метафизика подразумевала слободу личности или либералан став у етици и политици, то је њено препознавање као главног кривца удеса „западноевропског људства" поред сметње арогантној нацистичкој ауторитарности, надокнађивано и тиранијом метафоричности у интерпретацији германоцентричких пролома у „грудима немачких младића" када крећу у јурише – Хелдерлиновим стиховима, итд. Сасвим другачије исту проблематику на Хегеловом трагу осмислио је – Hans Georg Gadamer, *Wahrheit und Methode*, Grundzuge einer philosophischen Hermeneutik, Tübingen, 1972.(Основне црте теорије херменеутичког искуства дате су у поглављу – Уздизање повесности разумевања до херменеутичког начела.)

no: Georgioos Merula, Venetiis, per Guilelmum de Fontaneto Montisferrati, 1521(Р Пал Лат IV 36). Такође су заступљена и Сенекина целокупна дела – *L. Annaei Senecae Opera*: a Ivsto Lipsio emendata et scholiis illustratam, Antverpiae, in typographeo Plantiniano, 1652 (Р Пал Лат IV 49), као и нека Цицеронова дела – *Marci Tvllii Ciceronis de officiis libri III*; Laelius, seu de amicitia; Cato Maior, vel de senectvte; Paradoxa stoicorum; De somnio Scipionis; Ex libro VI De republica, Venetijs, apud Hieronymum Scotum, 1545 (Р Пал Лат IV 52).

Филолошка дела, а ту се пре свега мисли на речнике, у четвртом формату ове раритетне збирке, прилично су заступљена. Ту су пре свега лексиколошки приручници за изучавање схоластике – Basilius Fabrius Soranus, *Thesaurus eruditionis scholasticae*, sive ratio docendi ac discendi, facili, plana et compendiaria prorsus via: ex optimis quibusqve autoribus graecis et latinis, Lipsiae, imprimebat Ioannes Rhamba curante M. Evnesto Voegelin Constantiniensi, 1557 (Р Пал Лат IV 12); затим Johannes Casparus Cuicerus, *Thesaurus Ecclesiasticus*, e partibus Graecis ordine alphabetico exhibens: Quaecunque Phrases, Ritus, Dogmata, Haereses & hujusmodi alia spectant, Amstelaedami, apud J. Henricum Wetstenium, 1682 (Р Пал Лат IV 48). Поред њих постоје и лексикони за класичне језике као – Scapula, Ioannes, *Lexicon Graeco-latinum*: e probatis auctoribus locupletatum, cum indicibus, et Graeco & Latino, auctis, correctis; additum auctarium dialectorum, accedunt lexicon etymologicum cum thematibus investigatu difficilioribus & anomalis, ed. nova accurata, Lugduni, sumptibus Ioannis Antonii Huguetan & Antonii Ravaud, 1663 (Р Пал Лат IV 25); затим – од Јохана Јакоба Хофмана – *Lexicon universale historico-geographico-chronologico-poetico-philologicum*, continens historiam omnis aevi, geographiam omnium locorum, genealogiam principium familiarum, addita ubique chronologia tum veteri tum recentiore, mythologiam insuper omnium fabularum, discussionem philologicam illustrium circa haec occurentium difficultatum; aliaque plurima scitu dignissima, Basileae, impensis Iohan. Herman. Widerhold, bibliop. Genevensis, typis Iacobi Bertschii & Ioh. Rodolphi Genathii, 1677 (Р Пал Лат IV 27 /1-2), а који је исти издавач издао и 1683. године, чији примерак такође поседујемо. Карол ди Фресне саставио је грчки лексикон са широким аспектом ређе употребљаваних речи – *Glossarium ad Scriptores mediae & Infimae Graecitatis:* in quo Graeca vocabula novitate significationis aut usus rarioris Barbara, Exotica, Ecclesiastica, Liturgica, Tactica, Nomica, Jatrica, Botanica, Chymica explicantur, eorum Notiones & Originationes reteguntur, Lugduni, apud Anissonios, Joannes Posuel, & Claudius Rigaudus, 1688 (Р Пал Лат IV 29). Требало би још посебно нагласити постојање дела из оријенталистике, наиме обимни Буксторфов речник халдејских појмова; дакле један лексикон семитске филологије, чија ерудитивност

заиста зачуђује, па и застрашује сазнањем да је то пошло за руком само једном човеку – *Lexicon chaldaicum, talmudicum et rabbinicum:* in quo omnes voce chaldaicae, talmudicae et rabbinicae, quotquot in universis Vet. Test. paraphrasibus chaldaicis; in utroq. Talmud, Babylonico & Hierosolymitano, in vulgaribus & secretioribus Hebraeorum scriptoribus, commentatoribus, Philosophis, Theologis, Cabalistis & jureconsultis extant, fideliter explicantur, Basileae, sumptibus et typis Ludovici König, 1640 (Р Пал Лат IV 26).

Сам се по себи намеће закључак да је збирка палеотипа у рариметном фонду књига на латинском језику изузетно богата, те да ово богатство чека на истраживаче који ће се упустити у њене лавиринтне пределе.

Елзевире

Посебна целина која се чува у оквиру раритетног фонда латинских књига издвојена је под заједничким називом *Елзевире*, услед тога што припада издавачком и штампарском подухвату холандске породице Елзевир. То су књиге препознатљиве по увезу од беле пергаментске коже, а када се отворе укажу се странице уједначене и јасне типографије која естетски делује као доведеност до савршенства на сразмеру једноставности. Својом очуваношћу у нашој збирци оне делују као да су изашле испод пресе почетком овог века, па чак и млађе. Хартија не одаје знаке распадања од тровековног трајања, а читкост слова је беспрекорна. Поред ове естетски и функционално изражене димензије, у збирци *Елзевира* које су углавном заступљене као editio priceps (провера је могућа на основу поуздано написане књиге – *Les Elzevier histoire et annales tipographiques par Alphonse Willems*, Bruxelles, impression enastatique Culture et Civilisation, 1964.; ed. prima 1880), наилазимо и на садржајно богатство књига до којих се и данас тешко долази. Тако се из предметног круга лепе књижевности истиче књига – *L. & M. Annaei Senecae Tragoediae*: cum notis Th. Farnabii, Amstelodami, apud Danielem Elsevirium, 1678 (Р Ел I 6). У књигама трећег формата ове збирке репрезентативно се огледа сва умешност *typographia elseviriana*, а прави бисер представљају на близу хиљаду и четири стотине страна одштампана сабрана Цицеронова дела – *M. Tullii Ciceronis Opera omnia*: cum Gruteri et selectis variorum notis & indicibus locupletissimis, accurante C. Schrevelio, Amstelodami; [Lugduni Batavorum], apud Ludovicum et Danielem Elzevirios; [apud Franciscum Hackium], 1661 (Р Ел III 2).

Историјски списи у овој збирци такође су садржајно занимљиви. Ту су они антички – *T. Livii Patavini Historiarum ab urbe condita*, Amstelodami, apud Ludovicum & Danielem Elsevirios, 1664 (Р Ел II 1), а затим прилично ретка историја Валерија Максима – *Valerii Maximi Dictorum Factorumque Memorabilium, libri IX*, Amstelodami, Typis Danielis Elzevirii, 1671 (РЕл I 13). Његова *Дела и изреке вредне сећања*, саставио је по повратку из Азије (27. г. н. е.) где је био у пратњи Секста Помпеја. Књига је сакупила историјске догађаје, преплетене са обавештењима свих врста уз известан декламаторски тон, не без привлачности за читање. Позната књига из античке историје Енеја Флора, такође је заступљена у овој збирци – *L[ucius] A[enneus] Florus cum notis integris Cl. Salmasii* [Rerum romanorum et Epitomae historiarum Titi Livii], Amstelodami, ex officina Elzeviriana, 1674 (Р Ел II 3), мада треба напоменути да је обележена прилично оскудним изводима и прегледима (готово испи-сима) из дела историчара Тита Ливија.

Поред ових древних списа штампаних у критичким издањима са завидном ерудицијом, у овој омањој збирци *Елзевира* налазе се и дела са историјско-географским описима Енглеске, Белгије, Холандије, Шпаније и Венеције, али и далеких оријенталних земаља. Као курио-зитет упознатости са стањем и приликама у тим земљама може да да потврду књига – *De imperio magni Mongolis sive India vera*: commentarius et varijs auctoribus congestus, Lugduni Batavorum, ex officina Elzeviriana, 1631 (Р Ел I 11), или – *Descriptio Regni Iaponiae*: cum quibusdam affinis materiae, ex variis auctoribus collecta et in ordinem redacta per Bernhardum Varenium, Amstelodami, apud Ludovicum Elzevirium, 1649 (Р Ел I 15). И чувени хуманистички философ права Хуго Гроције такође је заступ-љен са књигом коју је написао из области историје – *Historia Gotthorum, Vandalorum & Langobardorum*, Amstelodami, apud Ludovicum Elzevirium, 1655 (Р Ел II 2). Од списа Еразма Ротердамског заступљена су његова „адађа" или кратке филолошко-литерарне реминисценције углавном античких појмова и израза – *Adagiorum D. Erasmi Roterodami epitome:* cum triplici indice, authorum, locorum & proverbiorum locupletissimo, Amste-lodami, apud Ludovicum Elzevirium sumptibus societatis, 1650 (Р Ел I 7). И енглеска емпиристичка философија нашла је своје место у овој збир-ци у лику њеног великог представника Томаса Хобса – *Elementa philo-sophica*: de cive, authore Tom. Hobesii, Amstelodami, apud Danielem Elzevirium, 1669 (Р Ел I 12). Свакако да импонује чињеница што ће сваки наш проучавалац философских идеја и пројеката моћи да се суочи са оригиналним примерком Хобсовог списа, са чиме се добија на поузданости и веродостојности коју нам обезбеђује овако очувана збирка *Елзевира* у раритетном фонду.

Премда квантитет ових збирки књига на латинском језику није велики, њен квалитет је сигурно узоран, како се то и може закључити из оног што смо изложили. У њој могу да се нађу књиге потребне за тзв. „класично образовање", као и много оних које обрађују специфичне теме и обилују знањима која нису у ширем оптицају познавања. Уосталом „блиске даљине" су сталан и трајан позив истраживачима, а то се посебно види када су у питању библиотеке и њихове драгоцене збирке са често сасвим неочекиваним садржајима.

Књиге 18. века на латинском језику у збирци раритета

Раритетни фонд књига осамнаестог века на латинском језику значајан је пре свега по томе што је окупио приличан број књига о словенској и српској култури и историји. У њему су заступљене у великом броју и прагматичне пибликације правне тематике у Угарској држави, али и вредне књиге из подручја античке културе и шире европске културне историје. Тако у њему наилазимо на Овидијеве тужбалице – *Publii Ovidii Nasonis Elegiae Tristium libri V*, cum P. Jacobi Pontani commentario in compendium redacto, Ingolstadii & Augustae Vindelicorum, sumptibus Jo. Franc. Xav. Crätz, bibliop. Acad. & Thomae Summer, Bibliop. Aug., 1752 (P 18 Лат I 4), које су за ову збирку репрезентативна публикација античке културе. За наш локали патриотизам је важна књига разматрања о граматици Томе Грега, сачињена на основу предавања која је он држао у гимназији у Новом Саду – *Tentamen publicum grammaticorum anni primi e praelectionibus in regio gymnasio Neoplatensi*, Neoplantae, typis Jankovicsianis, 1794 (P 18 Лат I 7). Такође је занимљиво да овом делу фонда припада и спис конзервативног римокатоличког прозелита Роберта Белармина, са придодатком на словеначком језику – *Instructiones tres*: De facili methodo edocendi doctrinam christianam: cui subnectitur ejusdem doctrinae explicatio brevis cardinalis Bellarmini. II. Pro pueris primo ad poenitate sacramentum. III Pro ijsdem primo ad encharistiae communionem admitrensis..., Labaci, formis J. G. Mayr, Inc. P. C. T., 1725 [заједно са: *Kratki Sapopadek Christianskiga navuka* od Roberta Bellarmina is Tovarshtva Jesusa, Svete Rimske Zerque Cardinala, k' nuzu vsiga karshenstva is povela Rimskiga Papesha Clemena tiga VIII, Labaci, formis G. M., 1725.] (P 18 Лат I 5). Међу оне које заслужују осврт, спада студија Стефана Амиота – *De origine et Antiquitate Germaniae*, Viennae, [S. n.], 1712 (P 18 Лат I 3), као и један рани библиотечки каталог – *Catalogus diversorum librorum scholasticorum*: vigore eidem per Suam Majestatem Sacratissimam

Benigne concessi Privilegii exclusivii impressorum, Budae, in typographia Regiae Universitatis Hungaricae, 1798 (Р 18 Лат I 8).

Међу прилично бројним књигама из круга тема о Словенима, њиховој цивилизацији и историји, дужност нам је да на првом месту наведемо оне које је писао српски родољуб Сава Текелија. Као први међу Србима који је из области правних наука одбранио докторску тезу на латинском језику као кандидат Универзитета у Пешти, Сава Текелија уздигао је и представе о нашем народу до етерских висина научног реномеа. Стога је тај његов напор узорног карактера за потоње нараштаје, о чему сведочи и докторска дисертација која је доказала његов научни реноме, а укључена је и у ову збирку – *Dissertatio ivridica de cavsa et fine civitatis*: vna cvm positionibvs ex vniversa ivrisprvdentia / Sabba Tököly, Pestini, ex officina Iosephi Godofredi Lettner ad forvm priscivm in domo terpendiana, 1786 (Р 18 Лат II 4; 4.1). Друга књига Саве Текелије, написана на латинском језику јесте – *Sermo quem Sabbas Tököly qua depvtatvs ad nationalem Illyricvm Congressvm in sessione Temesvarini Die 9na Septembris Anno 1790 celebrata, idiomate nationali fecit,* in lingvam Latinam tradvctvs, Pestini, Typis Francisci Avgvstini Patzko, 1791, док се за спис – *Privatae Reflexiones circa limitationem carnis Bulbulae*, са иницијалима S. T., без издавача и године издања, може само претпоставити да је такође од њега сачињен.[5] И Стефан Ранић одржао је свој инаугурациони говор у Новосадској гимназији 1789. године, залажући се за слободни град Нови Сад – *Sermo*, quem in solenni inauguratione Regii Gymnasii ad liberam regiamque civitatem Neo-Plantensem introducti calendis Septembris anni MDCCXXXIX dixit Stephanus Ranich abbas S. Petri de Bodrogh-Monostor, S.S. theologiae doctor, proto-notarius apostolicus, liberae regiae civitatis Maria-Theresio-politanae parochus, et ad hunc actum denominatus comissarius, Neo-Plantae, [typis Jankovicsianis], 1790 (Р 18 Лат I 6).

Чувени опис грбова српскословенских земаља од аутора Павла Витезовића, штампан у Бечу 1701. године, још је једна од реткости које се у овом делу фонда могу наћи – *Stematographia*, sive armorum illyricorum delineatio, descriptio et restitutio, authore Equites Paulo Ritter, [Viennae, Bibliothecae P. P. Trinitariorum, 1701] (Р 18 Лат II 3); као што може да се пронађе и ретка књига Клемента Грубишића из старе

---

5 О животу и списима, као и о културном прегалаштву Саве Текелије, опширније сам писао у посебном чланку – *Философске, научне и окултне књиге на грчком и латинском језику у библиотеци Саве Текелије и Текелијанума*, у публикацији „Зборник МС за књижевност и језик", књ. XXXVI, св. 2., Нови Сад: Матица Српска, 1988, као и у чланку - *Ареопагитике у латинском преводу са рукописним белешкама Саве Текелије,* у „Годишњак Библиотеке МС, за 1992.", Нови Сад: Библиотека Матице српске, 1993, стр. 41-5

словенске писмености и повесне религије старих словенских култова, пре свега оних наклоњених богу Светом Виду – *In Originem et Historiam alphabeti slavonici glagolitici vulgo Hieronymiani*: antiquitatis populorum Septemtrionalium, reique litterariae Slavonicae et Runicae studiosis proposita, a Clemente Grubissichio, Venetiis, apud Jo. Baptistam Pasquali, 1766 (Р 18 Лат II 2). Ову збирку такође краси и књига познатог словенског филолога Срећка Дурића (или Ђурића?) о словенским језицима – *Bibliotheca Slavica /I/*: antiquissime dialecti communis et ecclesiasticae universae Slavorum Gentis; studio et opera Fortunati Durich, Vindobonae, sumtibus Stephani Novakovitsch in privilegiata c. r. typographia Slavo-Serborum, 1795 (Р 18 Лат II 9), као и говор Мојсеја Рашковића са пештанског испита из беседништва – *Oratio quammvsis valedicens posoniensibvs in generali classis rhetorum examine* a. r. s. MDCCLXVIII, ab Moses Rascovitsch, Viennae Austriae, e typographeo Kaliwodiano, 1768 (Р 18 Лат II 7; 7.1). Каталогизовани попис књига у који су укључене и оне на српско-словенском језику, и који представља доказ о нашој давној укључености у средњоевропске културне токове, свакако да служи као још један доказ о евидентној вредности ове збирке књига – *Catalogus generalis diversorum librorum* in linguis diversis cum specialibus appendicibus tam librorum praescriptorum scholasticorum in genere, quam slavo-serbicorum et valachicorum, Budae, regiae scientarum Universitatis Pestensis typographiae sumptibus impressorum, 1799 (Р 18. Лат II 5).

Међу књигама трећег формата из раритетног фонда књига 18. века на латинском језику, наилазимо на похвале у част познатим Словенима од Димитрија Черновића – *Panegiricvs illvstris popvli* Illyrorvm Slavinici: in amplissimo nobilissimorvm virorvm et commilitonvm consessv, qvvm ex lvdo litterario egrediebatvr a Demetrio Csernovics de Macsa, nobili Hvngaro Illyro, breviter prolatvs, [S. l., s. n.], 1759 (Р 18 Лат III 1). У шест књига Иван Лукић је описао подручја Далмације и Хрватске – *Ioannes Lucii De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex*, Vindobonae, Typis Ioannis Thomae Trattner, Sac. Caes. Reg. Maiestatis Aulae Typogr. et Bibliop., 1758 (Р 18 Лат IV 3).

Књиге од изузетног значаја су и два примерка српских *Привиле-гија*, као веома важан документ о освајању политичких слобода које су извојеване у оквиру аустријског царства - *Privilegia* per divos imperatores Leopoldum, Josephum et Carolum VI. glorissimae reminiscentiae, nec non modernam regnantem majestatem Mariam Theresiam, inclytae nationi Illyrico-Rascianae, In Viennae, medio excelsae cancellariae Aulico-Ontimae clementissime concessa & confirmata, 1743 (Р 18 Лат IV 5; 5.1). Ту су и два примерка извода из ових привилегија, умножених у штампаном облику који подразумева посебну званичност – *Extractus punctorum privilegialium*,

upote: Personalium, Realium, Protectionalium, ac Donationalium Venerabili Orientalis Ecclesiae Graeci Ritus Clero, totique Inclyte Nationi Illyrico-Rasci-anae per Divum olim Romanorum Imperatorem, & Hungariae Regem Leopol-dum Annis 1690. 1691. & 1695. clementissime collatorum, Josephum vero 1706. & Carolum VI. 1713. & 1715. glorissimae reminiscentiae Romanorum Impera-tores, & Hungariae Reges, ac modo feliciter regnantem Caesareo Regiam Majestatem Mariam Theresiam Anno 1743 [Comes Ludovicus de Batthyan m.p. & Franciscus Koller m.p.] (Р 18 Лат IV 32; 33).

Број раритета на латинском језику који су у овом фонду књига присутни, није толико значајан, колико чињеница да се ту налазе готово сви значајни списи које су објавили Срби оног времена, а свакако, и представници других народа, барем по заступљености оних тема које се тичу нас самих.

Књиге 19. века на латинском језику у збирци раритета

Међу књигама 19. века на латинском језику, налази се само једна књига у првом формату, али је и по реткости и по форми необична. То је ода у част Стефана Стратимировића (1757-1836), који је као мудри прелат водио ондашње црквене послове, пазећи на народни дух и душу. Он је подједнако бринуо о дотурању „џебане" Карађорђевим устаницима у Србији под Турцима, као и о књижевном и просветном раду, нарочито за школе и библиотеке, те о изради библиографија. Ако се показало да и није имао нарочитог слуха за песништво Луки-јана Мушицког и културни рад кроз реформу самог српског језика и правописа Вука Караџића, то не значи да је његова брига о српској култури била незнатна. У публикацији Антонија Швајгера наглашен је његов национални рад и ова похвалница Стратимировићу, без обзира на уметничку вредност[6] има документарну вредност времена

6 Антон Швајгер је у својој оди Стратимировићу из 1819. успео да као професор Новосадске гимназије да одушка својој оданости овом мудром прелату и покровитељу српске просвете и културе. Његова поетика иначе је смештена у класицистичку амбијенталност богиње Паладе Атине и бога ветра Еола, са многим поређењима са херојима као што је Кастор, Сид. Стратимировићев лик је смештен у окружење мермерних стубова и статуа, тронуто је довођен до гротескности небеских заслуга, дочим неке естетске снаге има у интропатији његовог наглашеног патриотизма:

Quam belle floret Stirpis adorea,
Dum primo Honoris culmine splendidus
Vixisse Serborum fereris

– *Ode excellentissimo domino Stephano Stratimirovich de Culpin* Ins. Ord. Leopoldi Imper. Magnae Crucis Equiti Orientalis Rcclesiae Gr. R. non Unitorum Archi -Episcopo Carloviczenski et Metropolitae...[ab] Antonio Svaiger, Neoplantae, typis Joannis Jankovics, 1819 (Р 19 Лат I 1).

Други формат је по броју књига већи, и у њему наилазимо на садржински заиста значајне публикације. Ту се чува докторска дисертација Јована Хаџића из области правних наука – *Dissertatio inauguralis juridica de causis matrimonium dissociantibus*: juxta disciplinam orthodoxae ecclesiae Christi orientalis, quam una cum thesibus adnexis in regia ac celeberrima scientiarum Universitate Pestiensi, superatis ex universa jurisprudentia et scientiis politicis rigorosis examinibus, annuente inclyta facultate juridica pro consequenda juris universi doctoratus laurea; publice eruditorum discussioni exhibuit Johannes Hadschits, Budae, Typis typographiae Regiae Universitatis Hungaricae, 1826 (Р 19 Лат II 3). Григорије Лазић описао је биљке које расту у околини Сремских Карловаца, што је пионирски рад у развоју ботаничке науке код нас – *Index vegetabilium*: sua sponte circa carlovitium crescentium, conscriptus a Georgio Lazics, Budae, Typis Regiae Universitatis Hungaricae, 1833 (Р 19 Лат II 2). Професор класичних наука и естетике који је предавао и Лукијану Мушицком на Пештанском Универзитету, Лудвиг Шедијус, издао је књигу о начелима лепотољубља, и може се рећи да се она сасвим природно нашла у фонду књига на латинском језику из 19. века, будући да су то она начела која су доминирала у поетици тог времена, а и сама оставила дубок траг у духовној повести европске културе – *Principia philosaliae*: seu doctrina pvlchri ad scientiae formam exigere, conatus est Lvdovicvs Schedivs, Pesthini, impensis Car. Adolph. Hartleben, 1828 (R 19 Lat II 4). Уз име Лукијана Мушицког везана је непосредно и публикација из ове збирке – *Carmen illustrissimo, ac reverendissimo domino domino Luciano Mussiczky*, episcopo carolostadiensi, occasione ejusdem installationis die 10ma augusti, 1828. Carolostadii celebratae devotum per I. L. V., Carolostadii, typis Joannis Nep. Prettner, [1828] (Р 19 Лат II 7).[7]

Grande decus, columenque firmum.
Hoc Nationis Castore faustus,
Gemmisque Sidus clerus Indicis
Et Patria, et Rex, Stirpsque raptum
Ex oculis gemebunda quaeret

[7] О утицају Лудвига Шедијуса (1768-1847) на Лукијана Мушицког(1777-1837) писао је Милорад Павић у својој студији *Рађање нове српске књижевности*, Београд: СКЗ, 1983. Овде би требало нагласити значај Шедијусове процене српског песништва (имао је у виду оду на смрт Јована Рајића од Атанасија Стојковића), да су то успели

Поред оваквих примера који представљају значајна прегнућа у области књижевности и филозофије, наилазимо и на неколико радова из медицине у шестотомној збирци медицинских докторских дисертација. Димитрије Радуловић одбранио је 1842. године докторску тезу из медицинских наука на Пештанском Универзитету, разматрајући питања терапије са физиолошком гимнастиком и диететиком – *Dissertatio inauguralis medica de gymnastica medica physiologico et diaetetico respectu*; publicae disquisitioni submitit Demetrius Radulovics, Pestini, typis Trattner-Karolyanis, 1842 (Р 19 Лат II 6/5), а Јован Драшковић објавио је своју дисертацију о порођају – *Dissertatio inauguralis medica de puerperio* quam consensu et auctoritate magnifici domini... pro doctoris gradu rite obtiendo in alma ac celeberrima Regia Scientarum Universitate Hungarica, edidit Joan. Nep. Draskovich, Budae, typis Joannis Gyurian et Martini Bago, 1841 (R 19 Lat II 6/6).

Од књига значајних за питања језика издваја се тројезични речник Јозефа Мартона – *Lexicon trilingve Latino-Hungarico-Germanicum*: ad ducum lexici scholastici schelleriani et kirchiano-borniani elaboratum, ac vocabulis medii aevi termisque scientarum...Pars prima A.-L. per Josephus Marton, Viennae Austriae, typis Antonii Pichler typographi, 1818 (Р 19 Лат II 8). Трећи формат ове раритетне збирке књига 19. века, као и први, заступљен је са само једном публикацијом, али је она итекако садржински значајна. То је студија Ђерђа Фејера о пореклу и првим појавама Мађара, али и осталих народа око Црног мора – *Aborigines et incunabula Magyarorum ac gentium cognatarum populi pontici*, Pontus; disquisivit Georgius Fejer, Budae, Typis Regiae Universitatis Hungaricae, 1840 (Р 19 Лат III 1). Ова палеоисторијска и географска (боље рећи антропогеографска) студија, коју је одлични Фејер као библиотекар и познавалац извора писао стручно и одмерено, садржи и једну географску карту датовану на 1449. годину, која представља распрострањеност Русије, на којој се „Alba Serblia" налази од Алпа низ целу Посавину, а између Данске и Пољске – Славонија. Она потврђује опис који је чувени историчар

метрички огледи херојског и елегичког дистиха („die erste glücklichen Versuche in der heroischen und elegischen Vesart...welche man in der Serbischen Sprache noch bisher gemacht hat"), који још нису виђени на српском језику. Будући да сам у књизи *Дуборези филокалија*, Нови Сад, 1991, на ту димензију већ скретао пажњу, стихови које је саставио сам Мушицки довољно илустративно говоре:

Мој аште варвит днес ушеса тебје,
Трогајет сладце, дјејетсја дух мил,
Сије даде мње свјат источник
Којего Шедиус мње отверзе...

Хелмолд још давно оставио у *Летопису Словена*: „Лаба, опет, делимично тече испрва снажно у Чешкој и такође код Сораба, а у средњем току дели Словене од Саксонаца, делећи и најновију хамбуршку парохију од бременске, улазећи у славни британски Океан. Друга река, то јест Одра, спуштајући се из Бореја, пролази средином народа Винула, делећи Померане од Вилција (Љутића), код којих су врата што их поморци зову Балтичким. Некада је ту била најгосподственија држава Венета, која се састојала од најславнијих насеља Варвара и Грка, који су били у вези. О њиховим чувеним градовима, чија се величина некада истицала са поузданом снагом, колико је могућно подсетити се, узвишеног је статуса. Највише од свих здравих градова, од којих је сачињена Европа, бејаху они које су насељавали Словени са осталим мешаним народима, грчким и варварским."[8]

У поређењу са осталим подзбиркама, књиге четвртог формата из XIX века на латиском језику оскудно су заступљене. У њему имамо чак два примерка списа *In causa*, који је сведочанство о адвокатској страсти у бракоразводној парници коју је Сава Текелија водио са бившом супругом Амалијом Безех. При томе ваља имати у виду како ту немамо ни Њутнова ни Бошковићева научна дела и нове парадигме које су они утрли природној науци и филозофији, као ни значајна филозофска дела писана на латинском језику, закључно са Хегеловом докторском дисертацијом. Зато, на нашу срећу, можемо да укажемо на леп спис Бартоломеја Копитара о глагољској и ранохириличкој писмености – Kopitari Bartholomaeo *Glagolita clozianus*: id estcodicis glagolitici inter suos facile antiquissimi, olim, dum integer erat veglae in thesauro frangepaniano, habiti pro S. Hieronymi Biblis croatics, supprasque ad minimum exarato a 1057., Cyrilliano Ostromiri novogradensis leipsanon foliorum. XII. membraneorum, servatum in bibliotheca ILLHI Paridis Cloz Tridentini,Vindobone, apud Carolum Gerold, 1836 (P 19 Лат IV 6). На крају , али зато са посебним задовољством, ваља истаћи да се у овој збирци налази још један спис од велике реткости - *Novi Graeci non uniti ritus Gymnasii Neoplatensis auspicia feliciter capita*, adnexa est oratio Pavli Josephi Schaffarik, Neoplantae, apud Joann. Jankovits, 1819 (R 19 Lat IV 5). У њего-

---

[8] Helmold, *Chronica Slavorum*, I, c.2. – „Monumenta Germaniae historica", T. XXI, 1868, (Pertz). У књизи Schaffarik, Pavel Joseph, *Slawische Alterthhmer*, T. II., Leipzig, 1844, Шафарик наводи издање Хенриха Бангерта у Либеку из 1659. године, где је наведени текст оригинално пренесен из четвртог одсека у другом поглављу. Његов факсимил као документациони материјал прикључио сам својој књизи о археографији Срба (стр. 170). Види и одштампани факсимил карте из књиге Ђерђа Фејера у истој књизи – *Краћка археографија Срба*, Срби према списима старих повесница, Нови Сад, 1994, стр. 181.

вом саставу је и говор великог Шафарика, који је одржао као приступну беседу за професуру у Новосадској гимназији, ступајући на место директора – *Pavli Josephi Schaffarik De qvibvsdam rei scholasticae impedimentis in secvlo et patria*. У њему је беседио о препрекама хуманистичком васпитавању омладине, залажући се да не буде једнострано, него да обухвати ону културну ширину знања и умећа из којих је поникао културни свет. Будући да васпитава човека и човечност у њему, *ratio educationis* је тамо где „scientia vincere" кроз сазнајне моћи, јер – „ex hac facultate cognoscendi ad ideam veri elata, datus est veteri Graeciae Plato, Angliae Baco et Newtonus, Germaniae Kantius, atque cuivis genti praestantissimi quique sui..." За то је најпресудније васпитавање карактера „ex animo idea boni" из којег су потекли Сократ и Епаминонда – „quorum aeterna memoria apud gentes colitur". Сасвим умесно, Шафарик на овај начин обнавља и утврђује дубоке платоничке увиде. Стога и констатује: „*At nobis non hoc datum est, quod datum fuit veteri Graeciae, quod Romae, quod datum est hodiedum Germaniae, quod Angliae, quod Galliae, quod Russiae, ut sermone patrio erudiamur, ut patriam atque gentis nostrae propriam culturam nobis ad sciscamus, neque tam necessitate, quam potius, ut ceterae gentes, arbitratu illa peregrina degustemus; a pueris in peregrinis linguis callescere coacti florentissimam aetatem illis impendimus studiis, ad quorum perfectum culmen atque absolutum numquam sumus perventuri.*"[Нама није дато оно што је било дато старој Грчкој, Риму, што је дато садашњој Немачкој, Енглеској, Француској, Русији, да се на говору отаџбине образујемо, да за себе упознајемо отаџбине и рода нашег врхунску културу, није нам неопходно као пиће за све друге народе, него бирамо да друга, туђа опробавамо; тако смо приморани да од детињства учимо туђе језике и да наше најцветније године посвећујемо оним изучавањима, до чијег највишег врхунца, до чијег савршенства никада не можемо да стигнемо.] Какав је Шафариков излаз у овој ситуацији, и на који је начин и својим личним примером показао како бунт може да се учини плодотворним, покушао сам да докучим кроз његова размишљања о утемељивању једне исконскије филозофије историје.

Њена основна предност је у јачању документарне стране аргументације и филолошки исправнијем сагледавању и тумачењу спорних места. Доприносе које је он остварио у својој интерпретацији, још увек сматрају сасвим валидним и савремени научници који су се снажније удубили у ове теме (М. Будимир, С. Јосифовић, Н. О. Трубачов). Види о томе и моју књигу – *Исйиси наслеђа*, Нови Сад, 1996, стр. 9-16.

Завршавајући са овим Шафариковим, и за данашња мерила, виртуозно сачињеним списом, у главним цртама описане су драгоцености које садржи рариретни фонд књига на латинском језику у Библиотеци Матице српске.

Душица Грбић

ПРВА МОНОГРАФИЈА О ШТАМПАРИЈИ ЂУРЂА ЦРНОЈЕВИЋА

У едицији *Посебна издања* (књ. 29) Централне народне библиотеке Републике Црне Горе „Ђурђе Црнојевић" на Цетињу, године 1996. појавила се књига *Почеци штампарства у Црној Гори (1492-1496)*,[1] која отвара серију *Историја ћириличког штампарства у Јужних Словена*. Аутор ове публикације јесте проф. др Евгениј Љвович Немировски, истакнут и веома плодан истраживач старог ћириличког штампарства, штампарија и књига.

Већ на први поглед она задржава пажњу и плени како својим занимљивим насловом тако и изгледом – величином, обимом, лепотом штампе, техничким уређењем и графичком опремом – остављајући утисак озбиљне и репрезентативне књиге, што јој и приличи с обзиром на то да је објављена поводом петстоте годишњице од почетка штампарства у Црној Гори, а то је и петвековни јубилеј српског и јужнословенског ћириличког штампарства. Израду ове монографије иницирао је др Душан Мартиновић, вишегодишњи директор Централне народне библиотеке Републике Црне Горе „Ђурђе Црнојевић" (1976-1991) и главни и одговорни уредник *Црногорске библиографије (1494-1994)*.

Формата 2°, са 530 нумерисаних страница двостубачног текста, прожетог црно-белим илустрацијама, и са 6 ненумерисаних прилога у боји на кунстдруку, отиснута је на жућкастој хартији словима Војне штампарије у Београду.

---

[1] Евгениј Љвович Немировски, *Почеци штампарства у Црној Гори (1492-1496)*, Цетиње, 1996.

Нова књига проф. Немировског прва је монографска студија о штампарији Ђурђа Црнојевића, најстаријој ћириличкој штампарији код Јужних Словена, и о њеним књигама, јединим ћириличким јужнословенским инкунабулама.

Изучавањем штампарије Ђурђа Црнојевића бавили су се многи истраживачи, оставивши многобројне чланке и радове,[2] међу којима по компетентности и исцрпности истраживања проф. Немировски посебно истиче српског историчара и филолога Ђорђа Сп. Радојичића и његов рад *О штампарији Црнојевића*, публикован 1938. године.[3] Али једне комплексне, синтетичке студије о њој до ове књиге проф. Немировског није било.

Иако се у студији проф. Немировског штампарија Ђурђа Црнојевића и књиге издате у њој називају црногорским, што је, по речима аутора, оправдано ако се полази од места где се налазила штампарија и од државне припадности њених радника, издања Црнојевића штампарије с пуним правом могу се назвати и српским, јер им је језик српскословенски, а оригинали којим су се служили штампари су општесрпски. Уз то, ова штампарија поникла је на темељу општесрпског и чак општесловенског културног наслеђа стваранога током низа векова.

Књига о којој је реч почиње *Уводом* (стр. 5-9), где се укратко казује о почецима штампаних књига, пошто је средином 15. века Немац Јохан Гутенберг изумео штампарску пресу, као и о брзом прихватању штампарства код Јужних Словена. Код јужнословенских народа прва књига штампана глагољицом (*Мисал*) појавила се 1483, а прва ћириличка књига (*Октоих првогласник*) објављена је 1494. године. Ту се износе и основни циљеви и задаци монографије, при чему се истиче да она прелази границе чисте науке о књизи и историју књиге.

Излагање потом тече кроз четири поглавља: I *Извори и историографија* (стр. 11-87), II *Исходишта црногорског штампарства* (стр. 89-156), III *Почеци штампарства код Словена* (стр. 157-217) и IV *Прва црногорска штампарија и њена издања* (стр. 219-473). Прво поглавље има два одељка: *Проналажење и изучавање издања Ђурђа Црнојевића* и *Монографска истраживања*. Говорећи о изворима и историог-

---

2 Боривоје Маринковић, *Библиографија о нашем ћириличком штампарству, штампаријама и књигама XV, XVI и XVII столећа*, књ 1, „*Мних Макарије от Чрније Гори*" *(XV-XVI)*, Цетиње 1988.

3 Ђорђе Сп. Радојичић, *О штампарији Црнојевића*, Гласник Скопског научног друштва, Скопље 1938, књ. XIX (11), 133-172.

рафији у првоме од њих, проф. Немировски истиче да основни извор за историју штампарства представљају саме књиге, које још нису доста изучене. Као најстарије познате споме́не штампарије Црнојевића он наводи један архивски документат из 1514. године – молбу Луке Примојевића, канцелара латинске канцеларије града Дубровника, упућену сенату да му се изда дозвола за отварање штампарије, помиње затим преписе издања Црнојевића, а такође и записе и рукописне додатке у штампаним и рукописним књигама. Следи потом прича о старим библиотечким списковима, односно пописима манастирских и црквених библиотека. Најстарији познати попис манастирске библиотеке код Јужних Словена потиче око 1593. године, а сачињен је у Цетињском манастиру, док се о некој редовнијој каталогизацији манастирских и црквених збирки може говорити тек од 18. века. У наставку књиге, хронолошким редом од 18. века до данас, енциклопедијски, у кратким цртама, приказују се истраживачи штампарије Ђурђа Црнојевића и њених инкунабула, са акцентом на важније радове и књиге о овој проблематици. Посебне одреднице овде су: *Матија Караман* (1700-1771), *Матија Совић* (поч. 18. в. – 1774), *Аустријски истраживачи* (помињу се Јохан Кристијан фон Енгел, 1770-1814, и Франц Карл Алтер, 1749-1804), *Лукијан Мушицки* (1777-1837), *Василиј Степанович Сопиков* (1765-1818), *Константин Фјодорович Калајдович* (1792-1832), *Петар Иванович Кеп̄ен* (1793-1864), *Павел Михајлович Стројев* (1796-1876), *Јозеф Добровски* (1753-1829), *Вук Стефановић Караџић* (1787-1864), *Георгије Магарашевић* (1793-1830), *Адам Драгосављевић* (1800-1862), *Павел Јозеф Шафарик* (1795-1861), *Библиофилске везе Михаила Петровича Погодина и Вука Стефановића Караџића, Примјери српско-словенског језика, Словенско-руска библиографија* (помињу се библиографи Вукол Михаилович Ундољски (1815-1864), Иван Прокофјевич Каратајев (1817-1886) и Алексеј Стефанович Родоски (1838-1908), који су оставили видан траг у историји библиографије словенских ћириличких књига и *Нӣћифор Дучић* (1832-1900).

Под монографским истраживањима, обухваћеним другим одељком анализираног поглавља, подразумевају се радови посвећени појединим аспектима јужнословенског ћириличког штампарства који се могу пратити од средине 60-их година 19. века, кад су већ била регистрована углавном сва прва штампана издања и објављени њихови предговори и поговори. Преглед тих истраживања дат је по пододељцима са следећим насловима: *Стојан Новаковић* (1842-1915), *Павел Аполонович Ровински* (1831-1916), *Четиристогодишњица штампарства у Црној Гори, Иларион Руварац* (1832-1905), *Прослав̄на сто-*

меница, Ватрослав Јагић (1838-1923), *Јован Н. Томић* (1869-1932), *Љубомир Стојановић* (1860-1929), *Период између два свјетска рата* (као значајнији истраживачи у овом периоду наводе се Радослав Грујић, 1878-1955, и Душан Вуксан, 1881-1994), *Ђорђе Сп. Радојичић* (1905-1970), *Владимир Алексејевич Мошин* (1894-1987), *Петар Атанасов* (1902-1987), *Дејан Медаковић* (1922–), *Младен Бошњак* (1912), *Историја Црне Горе* (реч је о другом тому друге књиге вишетомног издања са овим насловом где су обрађена нека питања о првој ћириличкој јужнословенској штампарији и њеним књигама),[4] *Саздање Цетиња. Извори и легенде* (у овом зборнику, који је приредио Радослав Ротковић, говори се, поред осталог, и о оснивању штампарије Ђурђа Црнојевића и о судбини њеног оснивача),[5] *Истраживања археографа* (овде су побројани археографи из времена после Другог светског рата који су се бавили истраживањима штампарије Ђурђа Црнојевића и њених инкунабула), *Факсимилна издања* (истиче се да су све четири сачуване инкунабуле Ђурђа Црнојевића факсимилно објављене)[6] и *Сводни каталог издања Ђурђа Црнојевића* (указује се на то да је сводни,односно збирни каталог издања Ђурђа Црнојевића дат у првој књизи првог тома *Црногорске библиографије*).[7]

На крају првог поглавља под насловом *Закључци и предлози* аутор наглашава да су данас скоро сви сачувани примерци књига Ђурђа Црнојевића пописани и да су захваљујући фототипским издањима оне доступне за разна изучавања. Он се такође залаже да се објаве критичка издања ових инкунабула, која треба да садрже исцрпан регистар речи у свим граматичким облицима, и то с упућивањима на листове и редове, како би се тако олакшала лингвистичка истраживања.

У другом поглављу, подељеном на три одељка – *Друштвено-политичке и општекултурне претпоставке, Материјално-техничке претпоставке* и *Рукописна књига* – пружају се најважније информације о друштвено-политичким и општекултурним приликама, о материјалним претпоставкама и о рукописној традицији – условима који

---

[4] *Историја Црне Горе*, књ. 2, *Од краја XII до краја XV вијека*, том 2, *Црна Гора у доба обласних господара*, Титоград 1970.

[5] *Саздање Цетиња: извори и легенде* (приредио Радослав Ротковић), Титоград 1984.

[6] *Октоих од петог до осмог гласа из штампарије Ђурђа Црнојевића*, Београд 1973; *Псалтир с последованьем Ђурђа Црнојевића 1494*, Цетиње 1986; *Октоих првогласник Ђурђа Црнојевића 1494*, Цетиње 1987; *Молитвеник Ђурђа Црнојевића 1495/96*, Подгорица, Цетиње 1993.

[7] *Црногорска библиографија: 1494-1994*, том 1, књ. 1, *Издања Ђурђа Црнојевића: 1494-1496* (аутор проф. др Евгениј Љвович Немировски), Цетиње 1989.

су претходили оснивању штампарије Црнојевића. Ту се говори о стварању државе Црнојевића, о Ивану Црнојевићу, Цетињском манастиру, Ђурђу Црнојевићу, о препороду (ренесанси) код Јужних Словена и о улози Цркве у очувању верског и националног идентитета. Казује се о гравираним натписима, новцу, печатима, жиговима, штампању тканина, гравираним иконама на хартији, о књигама рађеним ксилографском техником, о материјалима на којима се писало. Истичу се познати глагољички и ћирилички рукописи, од којих се посебно разматрају *Барски родослов, Мирослављево јеванђење, Вуканово јеванђеље, Иловачка крмчија* и *Манојлово јеванђеље*, а такође се износе и најбитнији подаци о скрипторијумима и библиотекама.

Треће поглавље књиге, посвећено почецима штампарства код Словена, има три одељка. У првоме од њих, са насловом *Штампање књига латиницом*, реч је о латиничким инкунабулама у земљама Јужних Словена, о библиотеци песника Марка Марулића (1450-1524), о штампаним књигама јужнословенских аутора, о јужнословенским штампарима у Италији Андрији Палташићу и Добрићу Добрићевићу, као и о словенским књигама штампаним латиницом.

У другом одељку, *Почетак глагољичког штампарства*, посебно се разматрају инкунабуле штампане глагољицом – *Мисал* из 1483, *Бревијар* око 1491, *Исповед Матеја Бошњака* из 1492, *Бревијар* из 1493, сењски *Мисал* из 1494. и *Општа исповед* из 1496, од којих су сачуване све, осим *Исповеди Матеја Бошњака*, о којој се зна према једном рукописном глагољичком *Зборнику* из 16. века.

У трећем одељку, *Почетак ћириличког штампарства*, говори се о првој ћириличкој штампарији код Словена, која се појавила у Кракову 1491. године, о животу и раду њеног оснивача и штампара Швајполта Фиола и о инкунабулама ове штампарије – *Октоиху, Часловцу, Триоду посном* и *Триоду цветном*. Прве две књиге су датиране (1491), док су друге две изишле анонимно. Након детаљног описа краковских инкунабула и откривања познатих у литератури и сачуваних примерака тих књига, проф. Немировски бави се и датирањем ове две анонимне инкунабуле. Анализом водених знакова хартије, он закључује да су се оне појавиле око 1491. године, редоследом како су овде наведене, што је у складу с датирањем Ундољског и Каратајева.[8] О неким везама између ове штампарије у Кракову и

---

[8] Вукол Михаилович Ундольский, *Очерк славяно-русской библиографии. Хронологический указатель славяно-русских книг с 1491-го по 1854-й год*, Москва 1871, бр. 1-5; Иван П.Каратаев, *Хронологическая роспись славянских книг, напечатанных кирилловскими буквами 1491-1730*, Санктпетербург 1861, 1 (бр. 1-2, 4-5).

штампарије Црнојевића још увек се не може говорити, јер нису пронађена архивска или нека друга сведочанства.

Срж анализиране студије чини четврто, последње и најопсежније поглавље, где је у неколико одељака обрађена кључна тема ове књиге, штампарија Ђурђа Црнојевића и инкунабуле издате у њој.

У првом одељку, *Измишљене штампарије*, реч је о штампарским радионицама чије постојање није утемељено на веродостојним чињеницама, већ су оне „плод фантазије". Такве су штампарија у Подгорици, штампарија у Љешанској нахији и ћириличка штампарија Андрије Торезаниса у Венецији.

У другом одељку, под насловом *Штампарија Ђурђа Црнојевића*, казује се о настанку ове штампарије, о месту њеног постојања и о штампару Макарију. Када је реч о месту штампарије, које је у науци изазвало доста полемике, проф. Немировски закључује да то није ни Обод, ни Венеција, јер ни за једно од њих не постоје документовани докази, већ да је то Цетиње, при чему он не искључује могућност да су први табаци издања Ђурђа Црнојевића могли бити отиснути у Венецији. Своју тврдњу он заснива на аутентичном податку о Цетињу као месту штампања, датом у *Псалтиру с последованьем* из 1495. године, јединој књизи Ђурђа Црнојевића у којој се помиње место штампања.

Говорећи о штампару Макарију, аутор напомиње да о његовом животу и раду не постоји ниједан документат у Црној Гори, већ такве изворе треба тражити у италијанским архивима. Многа питања о њему и даље су загонетна или нису у потпуности расветљена и поткрепљена архивским подацима, а једно од њих је и питање да ли су два Макарија, први црногорски и први влашки штампар, једна или две личности. Спор о идентичности ова два штампара, настао још у прошлом веку, траје и данас. Износећи аргументе у прилог и једне и друге тезе, он закључује да за обе од њих постоје оправдања, али, ако се полази од данас познатих извора, тај проблем је немогуће решити до краја.

У наставку су одељци посвећени детаљним описима издања Ђурђа Црнојевића, најпре сачуваних, а потом и оних несачуваних и измишљених. Све четири инкунабуле Ђурђа Црнојевића које данас постоје – *Октоих првогласник* из 1494, *Октоих петогласник* око 1494, *Псалтир с последованьем* из 1495. и *Требник* око 1496 – разматрају се појединачно. Прича о њима отпочиње казивањем историјата њиховог откривања, бележења и проучавања. Хронолошким редом јављања у литератури, наводе се сви познати примерци издања, укључујући и одломке, да би се на крају закључило колико их данас стварно постоји. Судећи по броју сачуваних при-

мерака, најређе инкунабуле Ђурђа Црнојевића су *Октоих петогласник* (3) и *Требник* (4), чешће се потврђује *Псалтир с последованьем* (27), док је највише сачуваних примерака *Октоиха првогласника* (81). Такође по хронологији, цитирају се записи дародаваца и власника примерака, који сведоче о њиховој судбини и кретању. Нису пронађени записи који сигурно потичу из времена штампања књига или непосредно после тога, а најстарије датиране записе имају *Октоих првогласник*, са записом из 1520, и *Псалтир с последованьем*, где је запис из 1539. године. У *Општем опису* сваке инкунабуле наводе се подаци о броју листова, броју свешчица, сигнатури свешчица, броју редова на страници, димензијама листова и текста. За разлику од *Октоиха првогласника* и *Псалтира с последованьем*, који се јављају и комплетни и у одломцима, од друга два издања, *Октоиха петогласника* и *Требника*, постоје само одломци, а овде је њихов опис реконструисан и хипотетички дат. У даљем излагању казује се о времену штампања књиге, о њеном саставу и садржају, а с тим у вези износе се резултати неких текстолошких поређења и указује се на могуће предлошке. Говори се и о словима (код *Октоиха првогласника* посебно се анализирају облици малих, великих и иницијалних слова), о штампарској техници и о уметничкој опреми, при чему се констатује да су књиге Ђурђа Црнојевића образац висококвалитетног типографског и естетског остварења. У опису хартије испитују се и графички се представљају водени знаци, а код *Октоиха првогласника* и код *Псалтира с последованьем* указује се и на њихов распоред по свешчицама, што је аутор први истражио. У излагању о *Октоиху првогласнику* износе се резултати испитивања лексике, правописа, морфолошких одлика, анализира се раздвојено и скраћено писање речи, као и употреба акцената. У ортографској анализи, која ме је, поред морфолошке, посебно заинтересовала, праћено је писање група *ја, је* у иницијалном и поствокалском положају, обележавање група *ља, ље, љу, ња, ње, њу* и коришћење слова ı (ї), *јер* (среће се само *танко јер*), ы, ѣ, ѕ, ѡ, ѱ, ѳ и ѵ. Резултати ових истраживања показали су мешање рашких и ресавских правила, што је карактеристично и за неке друге српскословенске писане и штампане књиге из тог посленесавског раздобља. Говорећи о морфолошким одликама, аутор нас упознаје с облицима речи, који сведоче о поштовању или о нарушавању књижевне норме. Иако методолошки поступак ове анализе није искристалисан, јер се полази од црквенословенске а не од српскословенске норме, а као морфолошке одлике наводе се и правописне и фонетске црте, наведени примери облика речи показују да је језик књиге српскословенски. Дату анализу правописа и језика, како и сам

аутор каже, треба сматрати „крајње почетном", а пре свега, као подстицај филолозима да се свестраније и дубље позабаве ортографским и језичким питањима, како ове инкунабуле тако и других ћириличких књига из времена старог штампарства. Од књига Ђурђа Црнојевића само је *Псалтир* филолошки детаљније испитан, и то у студији *Језик „Псалтира" из штампарије Црнојевића* проф. др Јасмине Грковић.[9] Кратко коментаришући језик и правопис *Псалтира*, проф. Немировски истиче да о томе неће подробније говорити, јер је проблем језика ове инкунабуле обрадила др Јасмина Грковић, нагласавајући да њену студију није видео, јер је она тада била у штампи.

У одељку *Несачувана и измишљена издања* говори се о *Зборнику* из 1495, *Октоиху* из 1492. и *Четворојеванђељу*, познатијем као *Бујановачко четворојеванђеље*. Пошто је детаљно размотрио податке из литературе, који иду у прилог постојања или непостојања ових књига, аутор закључује тиме да не верује да су оне уопште штампане.

Веома исцрпно, систематично и аргументовано излагање о штампарији Црнојевића и њеним књигама завршава се *Закључком* (стр. 475-484), где се под насловом *Престанак рада Прве црногорске штампарије. Судбина Ђурђа Црнојевића* казује о догађајима који су претходили престанку рада ове штампарије, која је могла радити најдуже до децембра 1496, а такође и о неизвесној судбини њеног оснивача Ђурђа Црнојевића.

У наставку ове монографске студије су *Скраћенице*, посебно библиотека и архива, а посебно литературе и библиографских извора (стр. 485-487) и *Регистри* (стр. 489-515). Од регистара, које су саставили Радмила Станковић и Видак Рајковић, постоје: *Регистар имена а) Азбучни* и *б) Абецедни, Регистар мјеста, Регистар установа и друштава* и *Регистар цркава и манастира*. На крају књиге су *Резимеи* (517-530), на руском и на енглеском језику.

Књига *Почеци штампарства у Црној Гори* представља успешну синтезу најважнијих досадашњих знања о штампарији Ђурђа Црнојевића, првој црногорској, првој српској и првој ћириличкој јужнословенској штампарији, и о њеним инкунабулама, а о неким питањима она доноси и нове чињенице.

Ова публикација врло је информативна, али и инспиративна за разна даља истраживања и делања у области историје, науке и културе. Несумњиво је да ће она бити користан приручник, како за истраживање старог ћириличког штампарства тако и за све оне који желе да се обавесте о почецима штампања српскословенских књига.

---

9 Јасмина Грковић-Мејџор, *Језик „Псалтира" из штампарије Црнојевића*, Подгорица 1993.

Душица Грбић

ДРАГОЦЕНА СВЕДОЧАНСТВА О СРПСКО--РУСКИМ КУЛТУРНИМ ВЕЗАМА У 19. ВЕКУ

Државна јавна историјска библиотека Русије једна је од највећих библиотека у тој земљи. Када је основана 1938. године, језгро њених фондова чиниле су највредније збирке Историјског музеја у Москви, отвореног 1883. године, а то су биле личне библиотеке чувених руских слависта и библиофила-ентузијаста: Александра Дмитријевича Черткова (1789-1858), Александра Ивановича Барјатинског (1814-1879), Александра Александровича Котљаревског (1837-1881), Павела Васиљевича Шчапова, Владимира Николајевича Рогожина и других.[1]

У веома богатим и разноврсним збиркама ове угледне установе налазе се и српске књиге епохе националног препорода српских земаља, од краја 18. века до 1878. године, а већина их је ту доспела с поменутим личним колекцијама.

Српске књиге из овог изузетно важног периода у културном и духовном животу српског народа у збиркама Државне јавне историјске библиотеке Русије презентоване су јавности у каталогу Н. М. Пашајеве *Сербская книга эпохи национального возрождения (конец XVIII в. – 1878 г.) в фондах ГПИБ России (Српска књига епохе националног препорода (крај XVIII в. – 1878. г.) у фондовима ДЈИБ Русије)*, објављеном у Москви 1996. године.[2]

---

[1] А. И. Чемерисский, *Основные этапы формирования книжных фондов Библиотеки*, Государственная публичная историческая библиотека: сборник статей (из опыта работы за 20 лет), Москва 1958, 9-26.

[2] Примерак *Каталога* (Б II 2577) доспео је у Библиотеку Матице српске као поклон директора Државне јавне историјске библиотеке у Москви др Михаила Дмитријевича Афанасјева, приликом његове посете Матици српској 1996. године.

Овај каталог формата 8° и брошираних корица има 130 нумерисаних и 10 ненумерисаних страница.

Отвара га уводна реч Н. М. Пашајеве насловљена *Отъ составителя (Од састављача)*, стр. 3-9, где се најпре кратко казује о историјату књига и о начинима њиховог прибављања, са акцентом на српско-руским контактима који су томе допринели, а затим се дају напомене о методологији описа књига и о изради каталога.

Иза списка скраћеница (*Списокъ сокращений*), стр. 10, следи каталог књига (*Каталогъ книгъ*), стр. 1-125. Од броја 1 до броја 471, азбучним редом аутора, односно наслова издања, нижу се њихови библиографски описи. Тих издања је заправо 473, јер два од њих имају поновљен редни број, с додатим малим словом а: 157а и 181а.

У каталогу се јављају и периодичне публикације, као што су месецослови, календари, алманаси, забавници, а такође и разне брошуре, затим беседе и друго.

Библиографски описи публикација рађени су de visu, а садрже податке о аутору и наслову издања, месту издања или штампања, издавачу или штампару и броју страница, као и о присуству списка претпланика.

Иза библиографског описа дате су напомене о особености примерка, цитирани су рукописни записи (потписи, посвете, белешке) и текстови печата и екслибриса, док су на крају наведени сигнатура и инвентарни број. Ако је издање заступљено у више примерака, ти примерци су означени редним бројевима 1-и, 2-и, 3-и итд., а за сваки од њих стављене су одговарајуће напомене.

У библиографском опису поштовани су језик и писмо публикације, а у одредницима имена аутора наведена су у фонетском облику, савременом ћирилицом.

Каталог прате два регистра: *Тематическій указатель* (*Тематски регистар*), стр. 126-127, и *Именной указатель* (*Именски регистар*), стр. 128-131. На последњих 8 ненумерисаних страница налазе се портрети Ђуре Даничића, Вука Стефановића Караџића, Симе Милутиновића Сарајлије, Доситеја Обрадовића, Јована Рајића, Осипа Максимовича Бодјанског, Александра Фјодоровича Хилфердинга и Александра Александровича Котљаревског.

Каталог Државне јавне историјске библиотеке у Москви јасно дочарава дух српског националног препорода на пољу стварања и издавања књига. У условима државне обесправљености и националног угњетавања, публиковање споменика националне мисли и културе код Срба добило је снажан патриотски и национално-ослободилачки значај. Словенска и национална историја, национал-

ни фолклор, проблем језика, као израз тежњи да народни језик постане књижевни, дубоко су инспирисли српске патриоте, просветитеље и препородитеље тога доба, што је оставило трага и на тадашњу књижну продукцију. Публикације са овим темама доминирају у анализираном каталогу, а сем њих овде налазимо и дела из белетристике, филозофије, педагогије, етнографије, етнологије, географије, религије, права, економике итд.

Значајно место заузимају и календари, месецослови, алманаси и забавници, који су тада били веома популарни и омиљени код шире читалачке публике, како у градовима тако и у селима.

Овде срећемо и разне брошуре и политичке листове који одражавају тадашњи свакодневни политички живот. Има и ода и беседа поводом разних свечаности, затим полемичких и других списа.

Преглед издања у овом каталогу показује да су ту дела најзначајнијих српских писаца, уредника, издавача, преводиоца, публициста и других културних стваралаца и прегалаца: Јована Рајића, Доситеја Обрадовића, Атанасија Стојковића, Лукијана Мушицког, Димитрија Давидовића, Милована Видаковића, Саве Текелије, Јоакима Вујића, Симе Милутиновића Сарајлије, Јована Пачића, Петра II Петровића Његоша, Бранка Радичевића, Јована Стејића, Јована Стерије Поповића, Димитрија Тирола, Вука Стефановића Караџића, Платона Атанацковића, Јована Хаџића, Милоша Поповића, Данила Медаковића, Ђуре Даничића, Меда Пуцића, Јована Суботића, Милорада Медаковића, Нићифора Дучића, Милана Милићевића и других.

Поред оригиналних дела, јављају се и преводи са руског, немачког, француског, мађарског, грчког, латинског и других језика.

Највише је књига с потписима и белешкама Осипа Максимовича Бодјанског (1808-1877), чувеног руског слависте и професора Московског универзитета, а такође и са њему упућеним посветама. Он је као млад научник био на службеном путовању по словенским земљама од 1837. до 1842. године, када је посетио и Београд и Војводину. Тада је прибавио доста српских књига на којима је бележио од кога их је добио, када и где је то било. Од пријатеља са којима је контактирао на том путовању добијао је књиге и касније, по повратку у Москву. После смрти Бодјанског, део његове библиотеке, где је било и српских књига, доспео је с колекцијом познатог руског библиофила Павела Васиљевича Шчапова у Историјски музеј Русије, а потом, како је већ истакнуто, и у Државну јавну историјску библиотеку. Судећи по цитираним записима, Бодјански је двадесет две књиге добио од Ђорђа Кирјаковића, трговца и љубитеља књиге из Новог Сада, 1840. године, када је боравио у овом граду.

Тринаест књига из овог каталога поклонио му је Сима Милутиновић Сарајлија. Неке му је дао у Пешти 1838. и 1839. године, док му је неке послао у Москву 1843, 1845. и 1846. године.

Од Милоша Поповића, публицисте и писца, добио је девет књига, такође неке док је био на путовању у Новом Саду 1839. и 1840, а неке по повратку у Москву 1845. и 1847. године. Како сведоче записи, Поповић је слао књиге Бодјанском у Москву из Београда и Будима.

Од описаних књига у овом каталогу Бодјанćком је шест даровао Павел Јозеф Шафарик, 1842, 1843. и 1846. године.

На три књиге среће се белешка Бодјанског да је књигу добио од Матице српске, 1839, у Пешти. То су: *Силоан и Милена* Милована Видаковића (Будим 1829), *Жертва на смрт* Аугуста фон Коцебуа (Будим 1830) и *Лира* Јована Суботића (Пешта 1837).

С посветама Јефрема Ненадовића, члана Савета Кнежевине Србије, упућеним Бодјанском, јављају се две књиге. Две књиге из овог каталога Бодјански је добио и од Владимира Јакшића, преводиоца. Једна од њих садржи белешку Бодјанског, писану у Београду 1839, а друга је с посветом Јакшића, писаном 1849, такође у Београду.

Према цитираним записима у овом каталогу, у време службеног путовања Бодјанском су по једну књигу поклонили Милован Видаковић, 1838, Пешта, Константин Каулиције, 1839, Нови Сад, и Семјон Шитјаревич, 1839, Пешта. По повратку у Москву, по једну књигу послали су му Платон Атанацковић, 1845, Будим, Вук Стефановић Караџић, 1849, и Медо Пуцић (година није назначена).

На петој свесци *Голубице* из 1843. и 1844. налази се белешка Бодјанског која казује да је она његово власништво. Ту је и посвета београдског издавача Глигорија Возаровића Библиотеци катедре словенске при Свеучилишту у Москви.

Ученик Бодјанског, познати слависта Александар Фјодорович Хилфердинг (1831-1872), имао је велику библиотеку у којој је било и српских књига. После његове смрти откупио ју је кнез и фелдмаршал Александар Иванович Барјатински, чија збирка књига касније доспева у Историјски музеј, а потом, како је већ речено, у Државну јавну историјску библиотеку. Посвете на књигама из овог каталога сведоче да су му књиге поклањали Медо Пуцић, 1863, Дубровник, Александар Андрић, Стефан Верковић, Милан Милићевић, А. Вукомановић, 1859, Београд, Данило Медић, Огњеслав Утјешиновић Острожински, 1869, Беч, и Димитрије Матић.

Три публикације припадале су руском научнику Петру Ивановичу Кепену (1793-1864). Путујући по словенским земљама 1821-1824, Кепен је посетио и Нови Сад и Пешту, где је упознао многе угледне

Србе, који су му потом слали књиге у Русију. Књиге из библиотеке Кепена доспеле су у Историјски музеј Русије с библиотеком Александра Александровича Котљаревског, а одатле и у Државну историјску библиотеку, када је она основана. Тако су се и три српске публикације, о којима је реч, нашле у овој Библиотеци. Две од њих, *Банатски алманах* за 1827, и *Словенску граматику* (Беч 1827), Кепен је добио од Димитрија Тирола. Ова друга му је стигла с писмом Вука Караџића из Беча, 1827. године. Трећу књигу *Вуков одговор на утук Г. М. Светића* (Беч 1843) послао му је Вук Караџић по господину Мошировићу, 1844. године.

У време када су аустријске власти на сваки начин покушавале да спрече ширење руских књига у словенске области Империје, а такође и словенских књига у Русију, Вук је, живећи у Бечу, често лично слао словенске књиге у Русију и у друге словенске земље, или је, пак, томе посредовао. Са Вуковим посветама у овом каталогу, поред већ поменутих књига упућених Хилфердингу и Кепену, налазимо још пет публикација. Две од њих даровао је чешком слависти Вацлаву Ханки (1791-1861), а по једну је поклонио Александру Фјодоровичу Малиновском, 1821, Беч, Николају Васиљевичу Бергу и Фјодору Павловичу Аделунгу (1768-1843), руском историчару, лингвисти и библиографу.

Више публикација из овог каталога припадало је Ивану Сергејевичу Аксакову (1823-1886), руском публицисти и песнику, а добио их је од Стефана Верковића, Нићифора Дучића, Милана Милићевића, 1868, Београд, Меда Пуцића, 1863, и од Читалишта београдског.

Нићифор Дучић, поред тога што је поклањао књиге Хилфердингу и Аксакову, даровао је и две књиге Михаилу Никифоровичу Каткову (1818-1887), руском новинару и публицисти, што потврђују посвете на њима.

Милан Милићевић је слао, како смо видели, Хилфердингу и Аксакову, али и Димитрију Ивановичу Иловајском (1832-1920), руском историчару, Владимиру Фјодоровичу Одојевском (1803-1869), руском писцу, филозофу и педагогу, 1868, Београд, и Михаилу Рајевском, 1868, Београд.

У овом каталогу наилазимо и на књигу с посветом Јанка Шафарика Историјској јавној библиотеци у Санктпетербургу, писаном 1863, у Београду.

Каталог открива још доста власника књига, који су се само потписали или оставили печат, али у овом приказу акценат је стављен на посвете и белешке, као драгоцена сведочанства о српско-руским културним везама у 19. веку.

Јасмина Грковић-Мејџор

НОВЕ КЊИГЕ У ЕДИЦИЈИ *ЋИРИЛСКЕ РУКОПИСНЕ КЊИГЕ БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ*

У едицији *Ћирилске рукописне књиге Библиотеке Матице српске* појавиле су се током 1996. две нове књиге: *Минеји, октоиси, триоди* и *Стихологија Кипријана Рачанина*. Оне су, као и претходне четири публикације, настале на пројекту *Каталог ћирилске рукописне књиге у збирци Библиотеке Матице српске од XIII до XVIII века*, којим руководи проф. др Вера Јерковић, истовремено и редактор едиције. Овај подухват је започео пре више година, с намером да се стручно опише и обради фонд старе ћирилске књиге Матичине Библиотеке, у жељи да се научној јавности представи део нашег богатог писаног наслеђа. Свакоме ко се језиком бави, а посебно језиком у дијахроној перспективи, добро је знано колико су издања ове врсте драгоцена, драгоцена за боље разумевање развоја језика у средњем веку и, шире посматрано, наше културне прошлости. Наши преци, неуморни посленици на пољу писања, преписивања и превођења жанровски разноврсних текстова, и у најтежим временима, оставили су потоњим нараштајима незаборавно завештање писане речи, али, нажалост, велики део овога блага остаје широј јавности још увек непознат, похрањен у библиотекама или манастирским и црквеним ризницама. Поштовање њиховом прегалаштву најбоље се исказује и дуг одужује систематским радом на обради и опису текстова које су за собом оставили. Истовремено, захваљујући оваквим подухватима постајемо у пунијој мери свесни своје културне историје и духовних источника који су у цивилизацијском смислу одредили наше биће. Мало је народа чија је писана баштина тако богата, разноврсна, а, опет, још недовољно проучена. Тек ако се и ово има у виду, схватиће се важност и значај пројеката какав је овај БМС, чиме се Матица

српска још једанпут потврђује као водећа културна институција српског народа. Реализација ове замисли била би тешко замислива без проф. Вере Јерковић, нашег најбољег зналца и водећег стручњака у овој области, која је у стручном погледу однеговала и највећи број сарадника на пројекту, упутивши их у рад и обраду старих текстова.

Минеји, окто̄ихи, то̄риоди, пета књига у едицији, садржи каталошку обраду 15 рукописа (8 минеја, 4 октоиха и 3 триода), насталих у 16. и 17. веку, док је само један с краја 15. столећа. Опис књиге, водених знакова, тип писма, тј. палеографских одлика, типа правописа, језичких црта, садржаја рукописа, као и евентуалних записа и историјата књиге прати и списак одговарајуће литературе. Каталошки приказ докумената је рађен веома прецизно и детаљно и заправо је мала студија о свакој појединачној књизи. Управо је то оно што га одваја од већине уобичајених описа овога типа, у којима се, рецимо, срећу уопштене констатације типа *ресавски то̄равопӣс* или *сро̄скословенски језик*. У овој књизи износе се, међутим, карактеристичне *цро̄ве* правописа, као и основне одлике језика: особине српскословенске норме у области фонологије и морфологије, као и евентуални наноси из народног говора, уз издвајање различитих типова датих наноса, како општештокавских, тако и оних који сведоче о провенијенцији дела, односно дијалекатској бази преписивача. Овако представљени подаци су од изузетне важности како за историју српскословенског језика, тј. праћење стабилности његове норме током векова, тако и за историју народног језика, у сегменту писарских омашки дијалекатске боје. Аутори каталошког описа су: Душица Грбић, Ксенија Минчић-Обрадовић, Катица Шкорић и Мирјана Гроздановић-Пајић (опис водених знакова).

Сви обрађени текстови, будући да су хронолошки релативно блиски (углавном 16. и 17. век), имају, с малим изузецима, сличне одлике: основни тип писма је полуустав, правопис је ненормализовани ресавски (понегде с јачим утицајем рашког ортографског типа, нпр. *Окто̄их скраћени из 15. века*, или *Окто̄их пето̄гласник из 16. века*, где други писар користи само танко јер). На фонолошком плану, српскословенска норма се поштује, а сви рукописи потврђују *а* као рефлекс полугласника и познати *екавизам* српскословенског језика. Морфолошки узус књижевног језика се такође спроводи, с ретким наносима из народног говора. Ове црте су по правилу општештокавског карактера, ређе регионалног. Занимљиво је да више рукописа показује да су писари, или барем неки од претходних преписивача, били носиоци косовско-ресавског дијалекта.

Овај изврсни каталошки опис прати шест научних прилога. У првом, чији је аутор Љупка Васиљев, *Илуминација и повез рукописних минеја, октоиха и триода Библиотеке Матице српске*, (83-96), анализирају се индивидуалне особине сваког писара и илуминатора и дају се карактеристике стилова заставица, иницијала и повеза у свих 15 рукописних књига.

Другу студију, под насловом *О рукописној служби за житијем св. Максима Бранковића из осме деценије 17. века, додатој уз минеј за јануар из прве деценије 17. века Библиотеке Матице српске* (97-117), написала је Душица Грбић. У овом раду се по први пут објављује једна до сада у литератури непозната служба са житијем св. Максима, при чему се текстолошки пореди са одговарајућим познатим службама, а у прилогу рада се дају текстолошке разлике у односу на службу у *Римничком србљаку*.

Душица Грбић је аутор и трећег прилога, *Проблем слова Х у Минеју за септембар јеромонаха Пахомија из 1702. године* (118-122). Овај краћи рад обрађује једну необичну појаву – често губљење Х, као и тзв. хиперкорекцију, писање слова Х (преко 100 пута) у етимолошки неоправданим позицијама, што сведочи о томе да народни говор писара Пахомија припада групи дијалеката у којима се ова фонема губи. Изненађује, међутим, тако често кршење норме књижевног језика, неуобичајено за српскословенске текстове, што, наравно, упућује на Пахомијево недовољно познавање књижевног језика. И, овде, опет сећање на старе писаре – нису преписивали, очигледно, увек високо образовани монаси, трудили су се, у оквиру својих могућности, и они који језику нису били толико вични, служећи Богу и народу.

Аутор рада *Седмични октоих у богослужбеној пракси цркве и монашком молитвословљу* је Станимир Јакшић (123-127). Он посебну пажњу посвећује седмичном октоиху, посебном типу октоиха, у настојању да открије његову практичну намену у прошлости. На основу широког познавања ове проблематике, аутор закључује да он није био погодан за коришћење у редовном храмовном богослужењу, већ му је употреба била „превасходно приватна и келејна".

Ксенија Минчић-Обрадовић у прилогу *Покајни тропари у октоисима петогласницима БМС* (128-136) детаљно испитује и пореди покајне песме у 6 српскословенских октоиха петогласника, 2 рукописна и 4 штампана, закључујући да се међу испитиваним Матичиним октоисима разликују два типа текстова овог жанра.

У последњој студији, *Палеографске одлике рукописа попа Томе у седмичном октоиху из 1643* (137-149), Катица Шкорић даје темељан палеографски опис поменутог рукописа, писаног мешовитим писмом.

Оно је, како ауторка каже, ближе полууставу по општем изгледу, а као мешовито га одређује присуство брзописних слова у врсти, оних која нису ушла у састав полууставa, продужавање стубова под утицајем брзописа, па и курзивних форми.

Сви научни прилози у књизи веома су добро и стручно написани, и, што је посебно привлачно, баве се разноврсном тематиком, осветљавајући различите проблеме са којима се истраживачи старих текстова сусрећу.

Стихологији Кипријана Рачанина, рукопису насталом на заласку српскословенске епохе, посвећена је шеста књига у едицији. Она садржи 9 студија, у којима се ово дело исцрпно анализира с разних аспеката. Овај текст то свакако заслужује, посебно због времена свог настанка. Он, с једне стране, показује стабилност српскословенске норме до краја редакцијске писмености. С друге стране, чињеница да је предложак *Стихологије* рускословенски, те да је текст без крупнијих проблема прилагођен српскословенском узусу, потврђује језичко јединство црквенословенског језика у ареалу Pax Slavia Orthodoxa, поникло на темељном културном и цивилизацијском заједништву православног света. Српскословенски језик је био инструмент националне културе, али се реализовао као варијанта општецрквенословенског, наднационалног, заједничког књижевног језика православних народа. Отуда су његове диференцијалне црте у односу на друге редакцијске језике углавном на фонолошком плану, у области вокализма, нешто мање на морфолошком, док на синтаксичком плану системских одступања у односу на наслеђено старословенско стање практично и нема. Чак и у области вокализма, где су извршене најкрупније промене, такозване књишке категорије показују да се водило рачуна о томе да не дође до превеликих одступања од наслеђеног обрасца, све у циљу очувања језичког заједништва. Најбољи пример овога су управо текстови богослужбеног, црквеног карактера, какав је Кипријанова *Стихологија*, где се језик, по правилима жанровске, тј. функционалне условљености језичке реализације, остварује у својој најчистијој форми.

Прва студија у књизи, *О Рачи и Рачанима* (11-33), дело је Катице Шкорић. Ослањајући се на релевантну литературу, ауторка износи низ драгоцених података о судбини манастира Раче и раду рачанских монаха пре и после Велике сеобе, пружајући увид у њихову преписивачку, преводилачку, илуминаторску делатност, оригинално стваралаштво, као и у укупну улогу у образовању нових српских културних средишта у Угарској.

У раду *Нови йодаци о рукойисима Кийријана Рачанина* (35-41) Љупка Васиљев осветљава питање рачанске преписивачке школе која ће „одиграти значајну улогу у развоју српске књижевности далеко ван граница српске државе", при чему посебну пажњу посвећује делу јеромонаха Кипријана, најдаровитијег писара и калиграфа ове школе. Љупка Васиљев је и аутор рада *Орнамен̄тика и йовез у Сйихолоїији Кийријана Рачанина* (89-93), у којем се бави анализом колорита, заставица, иницијала, наслова, маргиналних украса и завршних делова појединих страница.

Станимир Јакшић (*Сйихолоїија као химноїрафски зборник*, 51-55) упознаје читаоца са структуром стихологије, литургијског зборника који садржи ирмосе канона сврстане у осам гласова, анализирајући Кипријанову *Сйихолоїију* у контексту овог химнографског жанра и наглашавајући њене специфичности.

У прилогу *Палеоїрафске одлике Сйихолоїије Кийријана Рачанина* (57-87) Душица Грбић даје детаљан приказ палеографских одлика књиге, посебно малих и великих слова оних делова који су писани полууставом и брзописом, при чему их пореди с азбукама датим у *Буквару Кийријана Рачанина*. Она истиче да је *Сйихолоїија* „незаобилазан палеографски извор за проучавања српскословенске писмености у њеном последњем раздобљу". Д. Грбић је такође ауторка студије *Основне ор̄ïоїрафске одлике Сйихолоїије Кийријана Рачанина* (111-121), у којој се анализирају правописне карактеристике књиге, релевантне за одређивање ортографске школе и износи њихов однос према рашкој и ресавској норми.

Мирослава Гроздановић-Пајић у раду *Хар̄ïија и водени знаци у рукойисима Кийријана Рачанина йисаним у Сен̄ïандреји* (95-101) доноси закључке о пореклу хартије, одређује водене знаке, чиме и потврђује време настанка књиге. На основу поређења хартије текстова из Коморана, Ђура и Сентандреје, ауторка закључује да је Кипријанова *Сйихолоїија* настала у Сентандреји. У прилогу рада се дају цртежи водених знакова.

Вера Јерковић је написала опширну и детаљну студију *Фонейске и морфолошке црйе Сйихолоїије Кийријана Рачанина* (123-148). Истраживање свих релевантних категорија показује да се у рукопису српскословенска норма на фонетском и морфолошком плану поштује, уз незнатна одступања. Овај закључак је од изузетног значаја за историју нашег старог књижевног језика, будући да је реч о делу на самом заласку српскословенске епохе, што потврђује стабилност норме током векова. Испитивање ређих наноса из народног говора

упућује на претпоставку да је дијалекатска база Кипријана Рачанина била призренско-тимочки дијалекат.

У последњем прилогу у књизи (Јасмина Грковић-Мејџор, *Синтаксичке црте Стихологије Кипријана Рачанина*, 149-173), након испитивања одређеног броја категорија у *Стихологији*, закључује се да овај рукопис на синтаксичком плану у основи наставља старословенску традицију, чиме се поткрепљују и налази изнесени у претходном раду, о вековној стабилности српскословенске норме.

Ове две књиге на најбољи начин представљају научној јавности део нашег рукописног наслеђа, употпуњујући тако сазнања о културној и језичкој прошлости Срба. Свим ауторима, а посебно проф. Вери Јерковић, можемо захвалити на томе.

ЈОШ О *ПРАЗНИЧНОМ МИНЕЈУ* БОЖИДАРА ВУКОВИЋА

Празнични минеј (Саборник) Божидара Вуковића је по обиму највећа књига старог српског штампарства, а својом опремом и садржином је најуспелија књига српског штампарства у 16. веку. Почела је да се штампа 1536, а као шеста, може се рећи „главна" књига штампарије Божидара Вуковића, најзначајније српске штампарије у 16. веку, завршена је 19. јануара 1538. године. Ово издање штампао је јеромонах Мојсије Дечанац, родом Будимљанин. *Празнични минеј* је избор служби посвећених празницима и свецима којима се придавао највећи значај. Избор је из великог минеја, минеја у пуном облику, који садржи службе за велике, средње и мале празнике у току дванаест месеци црквене године.

Празнични минеј је књига великог формата (2°), од 432 листа, углавном у два ступца. У самом предговору се ова књига назива *Събор'никь* (чит. *Саборник*) и *Минеј*, а у поговору *Събор'никь*. У литератури се наводи под разним називима, нпр. *Зборник* или *Празнични минеј, Зборник (Изборни минеј), Саборник (Изборни минеј), Празнични минеј (Зборник), Празнични минеј, Минеј* тзв. *Празнични минеј, Минеј ѿразнични, Празнични минеј (Саборник), Саборник (Празнични минеј), Минеј ѿразнични (Саборник).*

Празнични минеј није ретко издање и то се у садашњем тренутку може поуздано рећи. О распрострањености минеја, и код нас и ван земље, сведочи број сачуваних примерака и број библиотека у којима се *Минеј* налази. Професор Е. Немировски регистровао је 184 примерка *Минеја* (в. нап. 14), а засигурно и овај број познатих примерака мањи је од броја штампаних. Оволики број несумњиво доказује важност и значај ове књиге и очигледно је да је популарност и потражња те књиге била велика. Као луксузни део тиража *Минеј* је штампан и

на пергаменту а Божидар Вуковић је наш први штампар који је успешно решио иначе компликовано штампање на пергаменту. Постоји (?) у Пакрацу и *Минеј* на плавој хартији, вероватно штампан за неку посебну прилику или особу. Е. Немировски сматра да се на основу великог броја сачуваних примерака може претпоставити да је и ово издање Божидара Вуковића прештампавано, као што се то радило и са другим његовим издањима, а да би се то открило, утврдило, потребно је испитати водене знаке у *Минејима*. Засад је сигурно да међу неким примерцима *Минеја* постоје извесне разлике на основу којих се може закључити да је покоји лист штампан на два начина.

Празнични минеј дели судбину многих српских старих књига које су током времена разнесене на разне начине. Чува се по збиркама различитих библиотека (манастирске, епархијске, музејске, архивске, академијске, универзитетске, националне, градске), код нас, на пример, у Новом Саду, Београду, Грачаници, Ердевику, Моровићу, Падеју, Смедереву, Сомбору, Старој Пазови, Ужицу, Цетињу, а ван наше земље примерци *Минеја* постоје у Хиландару, Пакрацу, Москви, Санкт-Петербургу, Софији, Сентандреји, Будимпешти, Бечу, Венецији, Букурешту, Даблину, Кијеву, Љубљани, Њујорку, Одеси итд. Нажалост, и на основу новијих података се не може рећи да ли примерци *Минеја* у неким збиркама још постоје или су нестали.

У старијим радовима о српским књигама штампаним од 15. до 17. века, нпр. радовима Ђорђа Магарашевића, Адама Драгосављевића, Лукијана Мушицког, Павла Јосифа Шафарика и Вука Стефановића Караџића, старе српске штампане књиге, међу њима и *Празнични минеј* Божидара Вуковића, најчешће су библиографски евидентиране – давани су основни подаци о издању: наслов, место штампања, издавач, штампар и година изласка из штампе. Временом, истраживачи старих српски штампаних издања употпуњавали су у својим радовима податке о *Празничном минеју* осветљавајући издање у целини или појединачне проблеме овог издања, нпр. студије о графичкој опреми и врло богатом декоративном фонду *Минеја* и самостални радови у којима су описивани примерци *Минеја* из разних библиотека.

Данас постоје и библиографски описи ове Вуковићеве књиге у којима су подаци о издању (наслов, место издања, издавач, штампар, датум почетка и завршетка штампања), о физичком изгледу издања (формат, број свешчица, листова и редова на страни, сигнирање табака и листова), о техници штампања, о типу и велични слога, о графичкој опреми књиге (проучене су и описане илустрације, заставице, вињете и иницијали), о садржају књиге. У описима постоје предговор и поговор (штампани су изворно или се дају изводи у транскрипцији),

напомене о језику књиге, попис библиотека у којима се *Празнични минеј* налази, а и литературе коришћене у раду. О типографским разликама напомене нема. Једино код Е. Немировског (в. нап. 14) у попису листова из *Минеја* на којима су заставице и виньете пише: л. 54' (варијанта).

Описи примерака *Минеја* у појединачним збиркама, односно описи конкретног примерка овог издања, било у каталозима било у научним прилозима, нису опширни у библиографском смислу. Они нам у сажетом облику пружају основне информације о примерку. После података о издању (наслов, место штампања, издавач, штампар, година почетка штампања и/или година изласка књиге из штампе) и сигнатури примерка одређене збирке, постоје подаци о физичком изгледу књиге (димензије, број листова, подаци о потпуности књиге, тј. о листовима или деловима који недостају, подаци о рукописним умецима или додацима), о општем физичком стању, о штампарским разликама међу примерцима (разлике се дају као *особености примерка* или *варијанта примерка*), о повезу, о записима (наводе се сви или само неки према избору по важности или се само напомиње да их у књизи има) и о историјату примерка. Методолошки поступак у описима је различит, а то је често условљено одређеним околностима и карактером рада. Наведени подаци се срећу и у другачијем редоследу. Подаци о појединим елементима у описима и изостају, па се о конкретном примерку не добија потпуна слика. Мене су у описима *Минеја* пре свега интересовале типографске разлике које раздвајају примерке. Збирке које имају по неколико *Минеја* омогућавале су њихово међусобно поређење. Ипак, у већини постојећих описа појединачних примерака једне збирке, и кад је у оквиру збирке *Минеј* заступљен у више примерака, не постоје подаци о томе да ли су ти примерци идентични или међу њима постоје разлике. У изузетно малом броју описа бележе се уочене разлике до којих се дошло сравњивањем више примерака неке збирке (лист са листом), али њихово бележење није једноставно (означен/неозначен прелом реда у цитирању ортографских разлика, назначена/неназначена боја штампе и сл.), па и на основу тих описа се не могу утврдити и одредити штампарске варијанте *Празничног минеја*, нити се примерак *Минеја* из неке досад необрађене збирке може повезати, прибројати неком раније описаном примерку, односно одредити као иста варијанта неког примерка већ описаног у литератури. Онај у Сомбору је поклон БМС, из 1959, са Михизовом посветом за стогодишњицу Библиотеке у Сомбору.

У Библиотеци Матице српске постоји 17 примерака *Празничног минеја*. Има их пет потпуних и дванаест непотпуних. У осам непотпуних примерака од укупног броја листова (432) недостаје до десет, а у четири књиге недостаје 18, 19 или 27 листова. Постоје у Библиотеци и два одломка. Један одломак има 20 листова, а други само два листа. Описујући *Минеје* у каталогу *Ћирилицом штампане књиге 15-17. века Библиотеке Матице српске* (в. нап. 16) у делу описа *особености примерка* исписала сам разлике међу примерцима које сам запазила поредећи лист са листом. Даћу преглед разлика према редоследу како се у књизи налазе. Разлике су на л. 24б (полеђина 8. л. у св. 3), на л. 54б (полеђина 6. л. у св. 7), на л. 62а (предња страна 6. л. у св. 8, десни стубац, ред 32-33), на л. 114а (предња страна 2. л. у св. 15) и на л. 391б (полеђина 7. л. у св. 49). У питању су стилизација украса, боја штампе, погрешке у сигнирању свешчица и ортографске разлике. Само у једној књизи (Р Ср IV 1.15) на л. 24б ћириличка сигнатура свешчице неправилно је одштампана, место *g* је *п*. Остале разлике приказаћу табеларно. Разлике у стилизацији украса и боји штампе даћу описно, навешћу уочену грешку у сигнирању, а разлике у тексту ћу цитирати (надредна слова су спуштена у врсту између вертикалних црта, додато слово због лакшег разумевања је у облим заградама, а косом цртом је означен прелом реда). Примерци *Минеја* у Библиотеци носе сигнатуру од Р Ср IV 1.1 до Р Ср IV 1.19. У табели, у рубрици „сигнатура" изостављала сам ознаку за припадност збирке (Р), скраћеницу провенијенције (Ср) и римски број који означава формат књиге (IV). Наводила сам из сигнатуре арапске цифре – прва је број књиге у оквиру формата, а број иза тачке означава број примерка *Минеја*, нпр. у табели 1.1 и 1.2 су књиге са сигнатуром Р Ср IV 1.1 и Р Ср IV 1.2. Из табеларног приказа изостају одломци (Р Ср IV 1.17 и Р Ср IV 1.19), јер у њима релевантни листови не постоје.

Сигнатура (без Р Ср IV)	Л. 54б, винъета је црна	Л. 62а	Л. 114а, латиничка сигнатура свешчице	Л. 391б, винъета са мотивом вреже
1.1	цветни мотив	вьсє цроѹюцıаго ха.вызываєıмı / ѱалоıмıскı. раıдıѹı сє мıчıн'коıмı	правилна: р II	црна
1.6,1.7,1.16*	мотив вреже	”	правилна: р II	црна
1.18*	цветни мотив	”	неправилна: d II	црна
1.2,1.3*	цветни мотив	в'сє црѹюцıаıг(о) ха.вьзываєıмı ѱалоıмıскı. раıдıѹı сє мıчıн'коıмı	правилна: р II	црвена
1.4.*	мотив вреже	”	правилна: р II	црвена
1.5,1.10,1.11,1.14*	цветни мотив	”	правилна: р II	црна
1.12*	мотив вреже	”	правилна: р II	црна
1.13*	цветни мотив	”	неправилна: d II	црвена
1.8.**	мотив вреже	вьсє цроѹюцıаго ха.вызываєıмı / ѱалом'скы.раıдıѹı Сє мıчıнıкомъ	правилна: р II	црна
1.9**	мотив вреже	”	правилна: р II	црвена
1.15***	мотив вреже	”	правилна: р II	црна

*У последњем реду на л. 62а у текстуалном блоку одштампана је рука као знак упозорења, црном штампом, па је ред померен удесно.

**У последњем реду на л. 62а нема руке и ред је одштампан у ширини ступца.

***У последњем реду на л. 62а нема руке и ред је одштампан у ширини ступца. На л. 24б ћириличка сигнатура свешчице је п место g.

На л. 54б винъета се појављује у две графичке варијанте – стилизовани цветни орнамент или стилизована винова лоза и гроздови, а штампа је увек црна. На л. 391б употребљена је винъета у једној графичкој варијанти. Она је увек са мотивом винове лозе и гроздовима, а избор боје је различит: чешће је црна, ређе је црвена. На л. 62а текст на крају десног ступца (ред 32-33) штампан је на три начина. Ортографске разлике у тексту су: разлика у писању јерова (*т̄анко јер / т̄јерак, дебело јер / т̄анко јер*), употреба различитог слова (оу / у, и / ы), скраћено писање / писање у низу, мало слово / велико слово. Постоје и разлике у распореду текста што показује косом цртом обележен прелом реда. У 14 *Минеја* у последњем реду десног ступца на л. 62а постоји мотив са руком, дакле знак да се читалац упозорава на ово месту у тексту. Три *Минеја* у 33. реду немају одштампану руку.

Неке разлике, као што је то случај са листовима на којима су погрешне сигнатуре (л. 24б и 114а), могу се објаснити. Јасно је да су

погрешно сигнирани листови случајне омашке. Што се тиче осталих разлика у Матичиним примерцима разлог због којег су настале се не зна. Разлике на л. 54б и 391б настале због друкчијег графичког решења не могу се објаснити, јер употребом виньете са једним, односно другим наведеним мотивом, у црној или црвеној боји, није се мењао распоред ових листова, а у суштини ни њихов изглед. Цитирани делови текста са л. 62а који су запажени да су другачији показују да постоје три решења, али узрок ортографских измена није познат.

Табела очигледно показује да су групе истих примерака мале. Иста су по два, три или по четири примерка, а остали су сви међусобно различити. Вероватно би број различитих појединости био и већи када би се прецизно и детаљно упоређивао ред са редом. Тек испитивањем водених знакова у *Минејима* и утврђивањем разлика међу примерцима моћи ће да се открије да ли је и ово издање Божидара Вуковића касније прештампавано или је *Минеј* штампан у високом броју, а неким ортографским изменама и изменама орнамената у току штампања створене су типографске варијанте. Неоспорна је чињеница да постоје *Минеји* који се разликују међусобно, али до данас разлике међу њима нису утврђене нити систематизоване.

Литература

1) И. Каратаев, *Хронологическая роспись славянских книг, напечатанных кирилловскими буквами 1491-1730*, Санкт-Петербург 1861, стр. 6, бр. 25.

2) И. Каратаев, *Описание славяно-русских книг, напечатанных кирилловскими буквами*, т. 1, Санкт-Петербург 1883, стр. 89-98, бр. 31.

3) *Стари српски записи и натписи*. Скупио их и средио Љуб. Стојановић, књ. I, Београд, 1902, стр. 159-163, бр. 493-494.

4) *Каталог Народне библиотеке у Београду*. IV Рукописи и старе штампане књиге. Саставио Љуб. Стојановић, Београд 1903, стр. 409.

5) Ђ. Сп. Радојичић, *Књиге на пергаменту из штампарије Божидара Вуковића штампане у Венецији 1537-1538*, Историјски записи, Цетиње 1950, стр. 354-356.

6) *Славянские книги кирилловской печати XV-XVIII вв.* Описание книг хранящихся в Государственной публичной библиотеке УССР, Киев 1958, стр. 15, бр. 8.

7) Д. Медаковић, *Графика српских штампаних књига XV-XVII века*, Београд 1958, стр. 46-49, 72-76, 116, 121, 204-207.

8) В. Поздеева, И. Д. Кашкарова, М. М. Леренман, *Каталог книг кириллической печати XV-XVII вв. Научной библиотеки Московского университета*, Москва 1980, стр. 30, бр. 7.

9) К. Мано-Зиси, *Старе ћириличке штампане књиге у Архиву Српске академије наука и уметности*, Археографски прилози, 6-7, Београд 1984-1985, стр. 302-304, бр. 11-16.

10) *Српске рукописне и штампане књиге у Славонији од XV до XVIII века* (редактор Л. Чурчић), Београд-Пакрац 1990, стр. 45-49, 66-67, бр. 88/50-98/60, 147/109-148/110.

11) Н. Р. Синдик, М. Гроздановић-Пајић, К. Мано-Зиси, *Опис рукописа и старих штампаних књига библиотеке Српске православне епархије будимске у Сентандреји*, Београд-Нови Сад 1991, стр. 375-376, бр. 6-9.

12) Е. Л. Немировский, *Неизвестный вариант Сборника (Праздничной Минеи) 1538 года*, Зборник Матице српске за славистику, 43, Нови Сад 1993, стр. 175-176.

13) Е. Л. Немировский, *Венецианская Праздничная Минея 1538 г. в книгохранилищах России и Украины*, Зборник Матице српске за славистику, 44-45, Нови Сад, 1993, стр. 227-234.

14) Е. Љ. Немировски, *Црногорска библиографија*, т. 1, кн. 2, Цетиње 1993, стр. 60-94, бр. 8.

15) Д. Грбић, К. Минчић-Обрадовић, К. Шкорић, *Ћирилицом штампане књиге 15-17. века Библиотеке Матице српске*, Нови Сад 1994, стр. 41-54, бр. 18-36.

16) *Пет векова српског штампарства 1494-1994. Раздобље српскословенске штампе XV-XVII в.* Приредили М. Пешикан, К. Мано-Зиси, М. Ковачевић, Београд 1994, стр. 89, 144-145, 223-224.

ИНТЕРНЕТ И БИБЛИОТЕКЕ

Неоспорно је да је развој Интернета феномен данашњице за који нема сличног примера. Као општа електронска мрежа која повезује хиљаде компјутера широм света, он омогућује корисницима невероватно брзу међусобну комуникацију, али и много више од тога – приступ удаљеним, периферним електронским фајловима, односно фајловима који нису на истој физичкој локацији као рачунар корисника, укључујући књиге, часописе, чланке, референсне збирке, чак и библиотечке каталоге.

Иницијално је замишљен да опслужи високообразовне и истраживачке институције у САД. Започет је седамдесетих година овог века, када су владе у неколико држава САД одлучиле да финансирају протокол (формални скуп правила који дефинише формат, улаз и излаз), чиме је омогућено комуницирање и размена података између више различитих мрежа и различитих типова компјутера. Владе су пристале да издвоје новац за овај пројекат зато што је, у случају рата, лакше сачувати од уништења пуно база података лоцираних на различитим компјутерима него једну велику базу на једном компјутеру.

У току касних осамдесетих многе образовне институције које су до тада користиле Интернет само за претраживање и комуникацију, почињу да прикључују своје локалне мреже и број потенцијалних корисника се вишеструко увећао. Интернет је убрзо престао да буде само америчка мрежа него је постао општа.

Данас је то једно од најузбудљивијих технолошких достигнућа, уједно, једно од оних која највише обећавају у будућности.

Према речима Винтона Серфа, председника друштва за Интернет, већ 1993. године био је на Интернет прикључен 1,5 милион компјутера, повезаних са више од 10.000 мрежа у око 50 земаља. Иако је тешко рећи тачан број корисника, Серф претпоставља да их је преко

5 милиона.[1] При томе сваки од њих има могућност за складиштење и размену информација.

Несумњиво је да оваква мрежа информација мора да има огроман утицај на библиотеке и у погледу обима и у погледу начина рада.

Развојем Интернета, када је повезаност са системом постала свеприсутна, и када су појединци и институције научили како да користе мрежу, сама природа умрежених електронских извора информација из корена мења и редефинише многе претпоставке којих су се библиотекари и информациони стручњаци традиционално држали. При томе нове премисе нису дате, ни сам утицај није до краја дефинисан, и веома се често дешава да се у новом окружењу библиотекари и библиотеке изгубе. Шта су ти утицаји, како ће се одразити на библиотеке и како библиотеке треба да одговоре на њих, теме су које већ неколико година преовладавају у стручној библиотекарској литератури.

Једно од првих питања које библиотекари постављају јесте ово:

Ако корисници имају приступ Интернету, да ли су њима потребне библиотеке и библиотекари?

Одговор је без двоумљења потврдан и то из два разлога. Први је сасвим кратак и заиста не захтева било какав коментар – још увек није све на Интернету. Други разлог је да је неопходно да се информације идентификују и организују извори за потребе библиотека и њихових корисника.

Претраживање података

Извори информација на Интернету могу се поделити у две групе: објекти и интерактивни сервиси. Потпуно је јасна аналогија између *објеката* и *докумената*. Објекти су, обично, фајлови као што је текст, слике, софтвер или дигитални видео. Интерактивни сервиси укључују огласне табле (Bulletin Boards) и дискусионе листе (Discussion Lists). Нацрт међународног стандарда који је припремила Међународна организација за стандарде[2] даје следећу дефиницију интерактивних сервиса која треба да појасни разлику међу њима:

---

1 Vinton Cerf, (March 23, 1993). *National information infrastructure*. Written testimony to the U.S. House, Committee on Science, Space and Technology, Subcommittee on Technology, Environment and Aviation. (E-mail message posted April 13, 1993 by vcerf@cnri.reston.va.us).

2 International Standards Organisation's Draft International Standard ISO/DIS 690-2.

Огласна табла је компјутерски систем у којем су информације и поруке које се односе на задату тему или теме учињене доступним за разгледање свим корисницима који могу да приступе систему.

Дискусиона листа је група расправа на задату тему или теме која се распростире широм компјутерске мреже међу потписницима на листи електронске поште и у којој се сваки допринос појединачног учесника аутоматски шаље као електронска пошта свим потписницима.

Ова подела на објекте и интерактивне сервисе није увек тако одређена у пракси, нпр. поруке послате на дискусионе листе могу бити архивиране за креирање *докумената као објеката*.

Постоји неколико типова алатки за претраживање на Интернету: претраживачи (Search engines), директоријуми и водичи (Resource Guides).

Претраживачи се користе онда када располажемо јасно дефинисаном терминологијом, односно када смо сигурни да знамо шта тражимо. Ту спадају: Alta Vista, HotBot, InfoSeek, Lycos, DejaNews итд. Директоријуми су, насупрот томе, добро оруђе када оно што тражимо није лако описати помоћу кључних речи и када желимо да добијемо преглед неке теме. Ту спадају: Yahoo, Magellan итд. Водичи су Интернетове библиографије где је за поједине области урађена пажљива селекција извора, уз анотације. Ту спадају Archie, Veronica итд.

Како ће корисник наћи ресурсе на Интернету? Базе као што су Lykos или Yahoo могу да донесу много информација, али неизбежна су питања око релевантности резултата и тачности процеса претраживања.

Већину данашњих алатки за добијање информација дизајнирали су људи са компјутерским образовањем. Неоспорно је да без њих Интернет не би постојао јер он је ипак високо технолошко окружење. Али, свако ко има доста искуства у раду на Интернету, нарочито у тражењу информација на овом хаотичном и пространом окружењу, мора да се сагласи да наћи корисну информацију на Интернету није лак задатак. Претраживање на Интернету може да буде тешко, фрустрирајуће, и да одузме пуно времена. Израз *тражити иглу у плаштуу сена* најбоље га осликава.

Само пре пет година Интернет је био знатно мањи, креирање информација је било знатно компликованије и стога је било много једноставније открити изворе информација и запамтити их. Али са порастом Интернета, негде од 1993. године наовамо, постало је јасно да има више, заправо, много више информација него што било ко може да прати без помоћи некакве врсте организовања. Компјутерски стручњаци су збрку информација комбиновану са недостатком организованости назвали *проблем проналаска извора информација*.

Почели су да траже начине за организовање извора информација и њихови први покушаји, као што су Gopher или Veronica, показали су се као добри, али не довољно добри да реше овај проблем. WWW (World Wide Web) најновије је Интернетово навигацијско оруђе које омогућава кориснику да се служи свим ресурсима, без обзира ког су типа или где су лоцирани. Међутим, то је довело до још већег популаризовања Интернета, охрабрило је још бројније креирање информација и проблем постаје све већи уместо да је све мањи. У једном таквом окружењу долази до изражаја традиционална способност библиотекара за организовањем информација и њихових извора. Потенцијалне улоге библиотекара у *интернетованој* библиотеци потпуно су јасне када се на ново окружење примени шема из класичног библиотекарства и своде се на следеће:

Посредује између корисника и информације тако што прима захтеве и обезбеђује *запаковани* одговор. На захтев корисника, претражује базе података и даје комплетан одговор, извлачећи их са различитих извора: из традиционално штампаног материјала, са онлајн библиографских банака података и са Интернета.

Помаже корисницима у претраживању и критичком вредновању добијених информација.

Олакшава коришћење Интернета. Аранжира информациону инфраструктуру: приступ мрежи, софтвер, обезбеђује лиценце за изворе информација који се плаћају, нпр. FirstSearch, Uncover, Ovid. Асистира при коришћењу персоналних банака података, као што је библиографски софтвер.

Подучава и упућује корисника на изворе у области која њих интересује. Обезбеђује курсеве за коришћење Интернета на којима показује корисницима које алатке могу да користе и тако драстично смање време проведено за компјутером, обучава их процесу претраживања извора информација, и упозорава на која све ограничења и збуњујуће ситуације могу да наиђу.

Креира веб станицу, односно, простор који његова библиотека заузима на вебу и на тај начин обезбеђује поглед на Интернет у складу са корисницима своје библиотеке. Лоцира, вреднује и обезбеђује везе са изворима информација важним за библиотеку. Са друге стране, такође на веб станици, организује информације о својој библиотеци и њеним библиотечким и информационим услугама и на тај начин своју библиотеку чини доступном свим корисницима Интернета.

Сваки корисник Интернета може уједно да буде и аутор и издавач и то уз минималне трошкове. Стандарди за публиковање и њихова примена још нису потпуно дефинисани, још су у експерименталној фази и одређују их издавачи и сама пракса. Библиотеке не смеју дозволити да у томе буду заобиђене, напротив, да би што боље обезбедиле услуге базиране на овим документима, библиотеке морају бити заинтересоване за одлуке које доносе издавачи и да објасне своје потребе ради приступа, прилагођавања услуга понуђених корисницима и ради комуникације, рачунајући и на аспект обавезног примерка и чувања.[3]

То што се све више публикација појављује на Интернету доноси нове проблеме, овај пут сасвим практичне, који се односе на обраду публикација са Интернета.

Много се расправљало о томе да ли фајлови са Интернета уопште треба да буду каталошки обрађени. Оно што је посебно збуњујуће јесте питање власништва. Заправо, једна од битних разлика између компјутерских фајлова на Интернету и осталих медија које библиотеке обрађују јесте у томе што је сав остали библиотечки материјал нешто што се налази у самој библиотеци, а у овом случају фајлови су лоцирани негде на електронској мрежи. За њих се пре може рећи да су доступни него да их библиотека поседује. Раштркани по целом свету, фајлови се пре чине као ничије него као нечије власништво.

Потврда да је неопходно каталошки обрадити ресурсе са Интернета може да се изрази у неколико врло једноставних разлога:

1. Има веома много вредних информација доступних на Интернету.

2. Ове изворе је потребно организовати тако да буду приступачни.

3. Приступ овим изворима је најуспешнији преко постојећих библиотечких техника и процедура и креирања записа претраживих у постојећим онлајн каталозима.

Међутим, оно што се чини да је превагнуло, јесте опет традиционално размишљање библиотекара, да је потребно сачувати фајлове са Интернета, јер они, ипак, спадају у културну и духовну баштину

---

3 Catherine Lupovici, *Standards and electronic publishing*, International Cataloguing and Bibliographic Control, Vol. 25, No 2, 1996, str. 41.

човечанства. Све чешће се чују и мишљења да их је потребно заштитити, и технички и правно. Многе националне библиотеке се залажу да се електронске публикације обухвате законом о обавезном примерку. Подстакнуте тиме, библиотеке су почеле да обрађују овај материјал, пре свега електронске часописе, књиге и друге текстуалне фајлове у зависности од тога колико су вредни и значајни за библиотеку. Национална библиотека Аустралије, на пример, обрађује електронске часописе од 1994. године и обрађени наслови укључени су у националну библиографију.[4]

Обе каталошке праксе, било да креирају записе према AACR2 или ISBD, доказују да је апсолутно могуће носити се са новим медијем применом традиционалног каталошког описа у новом мрежном електронском окружењу. Показало се да запис за нови медиј није много већи проблем него што су својевремено били музички и видео медији. При томе се MARC формат (USMARC и UNIMARC) показао сасвим погодан и довољно флексибилан за креирање каталошког описа и за обезбеђивање приступа удаљеним изворима информација.

Већи део записа је исти као за штампану књигу, или за видео траку, или било који други медиј. Главна разлика је у томе што удаљени извори морају бити доступни, тј. опис мора да садржи средства приступа. Ни то, међутим, није непознато, чак се, грубо речено, може изједначити са давањем сигнатуре материјалу који се налази у библиотекама. При томе је могуће (али то није увек случај) искористити погодности електронских комуникација и доступност фајлу учинити *живом* помоћу везе уграђене у запис, у форми хипертекста, који омогућава читање текста и визуалне информације на нелинеаран начин, односно, уз прескакање са једне тачке на другу. Корисник у том случају, када претражује каталог и нађе запис за фајл који га интересује, обележи везу, шкљоцне мишем и директно се повеже са делом описаним у каталошком запису.

Традиционална и нова каталошка пракса се знатно разликују у погледу третирања копија компјутерских фајлова у односу на копије других форми библиотечког материјала. Наиме, компјутерски фајлови могу у исто време бити доступни на неколико различитих физичких носача, нпр. у форми књиге, фајла на Интернету или фајла на диску. У жељи да се обезбеди што униформнији опис, садашњи напори су фокусирани на дефинисање шта је оригинал и шта то чини

---

4 Lesley Bezear, *Defining the National Library of Australia's Role in the Acquisition, Control and Preservation of Australian Electronic Publications.* – Cataloguing Australia, Vol. 21, No 3-4, 1995, str. 138.

репродукцију и на проналажење каталошких техника које најбоље могу то да опишу.

По природи ствари, електронска информација је предмет сталних промена. Наиме, за разлике од штампаног материјала који кад се једном појави из штампе не подлеже више никаквим преправкама до, евентуалног, следећег издања, фајл је могуће у свако доба дорадити, изменити у већој или мањој мери. Тако се дешава да уредник неког електронског часописа дода нове чланке и преправи старе чак и неколико месеци након изласка броја. Због тога се често о изворима са Интернета говори као о *покретним циљевима*. Ово ствара велике главобоље библиотекарима, али се може премостити тако што се сваки пут када се каталошка база података прерађује, аутоматски провери сваки URL (Uniform Resource Locator), односно, индикатор локације фајла на Интернету.

У компјутерској терминологији, када се говори о коришћењу похрањених информација, врло често се користе термини *метадата* и *сурогат* да означе традиционални каталошки опис (али и за још неке врсте података који имају исту сврху, тј. да описују или омогућавају приступ информацијама). При томе се први термин не сматра потпуно погодним јер има и друга значења. Независно од тога како су креирани, сурогати се међу компјутерским стручњацима сматрају корисним из више разлога. Пре свега много су мањи него објекти које представљају, тако да их је много лакше претражити, пренети и сачувати. Могу да опишу фајлове који нису истог момента доступни, нпр. велике дигиталне видео фајлове. Сами сурогати садрже и податке којих нема у фајловима, као што су нпр. предметне одреднице. Могу да имају веома важну улогу са комерцијалне тачке гледишта, јер могу да помогну приликом одлучивања да ли ће неки фајл бити откупљен или не. Као нешто што симултано представља интелектуалну имовину, могу да се користе при контролисању ауторског права.[5]

Са библиотекарске тачке гледишта, позитиван ефекат традиционалног каталошког описа очигледан је нарочито у погледу разрешавања практичних питања приликом каталогизације, као што су идентификовање извора информација, врста дела, ко му је креатор (аутор), ко/шта га чини доступним, када је створено итд.

Међународни стандард за библиографску обраду компјутерских фајлова, ISBD(CF), појавио се први пут 1990. године и веома брзо

---

5 Susanne Moir, *Descriptive Cataloguing and the Internet, Cataloguing Australia*, Vol. 22, No 1-2, 1996, str. 10.

се показао као међународно прихватљив и прихваћен сет прописа за опис компјутерских фајлова. Њиме су обухваћени не само фајлови са Интернета, него и све друге врсте фајлова, у физички различитим форматима (диск, касета), различитих величина (3 1/2 инча, 5 1/4 инча), при чему могу бити и у штампаном формату и, када је у питању удаљени електронски фајл, односно фајл са Интернета, пренет и прекопиран на диск или други медиј.

Компјутерски фајлови су, међутим, продукти технологије која се непрестано развија и потребан је знатан напор да се иде упоредо са њом. Огроман напредак у технологији у овом релативно кратком периоду рапидно се одразио на могућност примене ISBD(CF) и у исто време на његову способност да изађе у сусрет текућим библиографским потребама корисника. Стога је IFLA одлучила да покрене иницијативу за преглед и ревизију ISBD(CF). При томе је позвала све библиотекарске асоцијације у земљама које су већ ангажоване око обраде Стандарда за компјутерске фајлове да дају своје коментаре.

Група за дораду ISBD(CF) састала се у априлу 1995. у Вашингтону. Излазак из штампе ревидираног Стандарда најављен је за крај 1996. године, а резултати овог састанка укратко су донети у гласилу *Међународна каталогизација и библиографска контрола*.[6]

Џон Д. Бирам, председавајући Групе за дораду стандарда, као најважније смернице којима су се Група руководила и које ће се рефлектовати у ревидираном стандарду, истиче:

1. Да би требало да се узме у обзир појава интерактивног мултимедија, нове технологије која је још у развоју, и која комбинује и чува продукте аудио и видео технологије, заједно са текстом и графиком, на оптичком диску. Све ове ресурсе би, такође, требало инкорпорирати у нову верзију Стандарда, јер ниједан други ISBD не обухвата овај материјал (који се појавио на мас-маркету средином осамдесетих). По својим основним карактеристикама, он се разликује од мултимедије о којој говори Стандард за некњишки материјал јер њиме корисник манипулише, уз нелинијску навигацију, користећи компјутерски контролисану технологију. У новој верзији Стандарда интерактивни мултимедиј ће бити третиран као део компјутерских фајлова и, с тим у вези, биће додате или допуњене одредбе о изворима информација (0.5), издању (област 2), врсти и дужни фајла (област 3), подацима (област 4), физичком опису (област 5) и напоменама (област 7).

---

6 *International Cataloguing and Bibliographic Control*, Vol. 24, No 3, 1995, str. 51-52.

2. Да размотри утицај развоја оптичке технологије, јер нови и усавршени оптички дискови почињу да се користе уместо магнетских дискова. Група за дораду је одлучила да усаврши Стандард тако да он поред CD-ROM обухвати и CD-I (Compact Disk Interactive) и друге врсте које су се у међувремену појавиле, као нпр. фотооптички компакт диск. У новој верзији Стандарда биће додате или допуњене одредбе које се тичу извора информација (0.5), издања (област 2), физичког описа (област 5) и напомена (област 7).

3. Да посредује у доступности удаљених електронских фајлова на Интернету. У време када је Стандард за обраду компјутерских фајлова први пут формулисан то је била нова област, специјално осмишљена да третира ове фајлове, уз упозорење о врсти и броју детаља који треба да буду дати. Означавање врсте фајла је лимитирано на основне термине *подаци* и *програм* и њихову комбинацију *подаци и програм*. Ови термини су сада виђени као неадекватни за идентификацију многобројних различитих фајлова и софтвера на Интернету. Одељак који се односи на њихово означавање сада је детаљно прерађен и допуњен, при чему се област 3, врста и дужина фајла, појављује као највише промењена. У дорађеном Стандарду биће препоручено неколико нивоа спецификације. Садашњи термини *подаци* и *програм* биће и даље ауторизовани, али подаци, тј. дата фајлови алтернативно ће бити означени као нумерички, текстуални, сликовни, репрезентациони или звучни, док ће програми моћи да буду идентификовани као услужни (utility), као апликације или системи. Већина категорија је предвиђена и за даље, још специфичније означавање, када се то покаже као потребно, тако нпр. могу да буду идентификоване библиографске базе података или игре. Комбинација *дата и програм* ће и даље бити коришћена, када је то потребно. Свакако, алтернативна идентификација, као што су нарочити типови података или програма, могу бити узети из ауторизованог листинга и бити коришћени у вези са следећим терминима: *интерактивни мултимедиј* или *онлајн сервиси*. Ови последњи термини могу, такође, да се примене када термини са ауторизованог листинга нису погодни. Када у случају комбинације (програм и подаци) само један од термина (програм или подаци) може да се пренесе на целину, треба да буде дат само примарни термин. Група препоручује да термин *компјутерски фајл* може да буде задржан у недостатку боље алтернативе.

Што се тиче извора информација на Интернету, ревидиран Стандард ће обезбедити бољи третман мрежног окружења у којем неки електронски фајл може да буде доступан на неколико начина, да буде похрањен у неколико директорија и захтева детаљније инфор-

мације, омогућавајући корисницима да лоцирају и поново добију те фајлове. Сем тога, Стандард ће бити дорађен тако да укључи одредбе за URL (Uniform Resource Locators) и протоколе (FTP, Gopher или HTTP).

4. Да решава библиографске проблеме који израстају из репродукције компјутерских фајлова, што доводи до тога да су многи наслови доступни у физички различитим форматима. Иако ове проблеме није лако разрешити, Група за дораду ауторизовала је промене у областима 2 и 5 да би се боље разликовали оригинал и остале његове верзије. Промене су у томе што је дефиниција издања замењена дефиницијом шта се не сматра новим издањем. Такође су прерађени изрази *излазни медиј* и *дисплеј формат* да би боље рефлектовали технологију компјутерских фајлова.

Радна група се сложила да се знатно модификују одредбе које се тичу Извора информација (0.5). Област 4 (Издавање) биће измењена тако да омогући да се удаљени компјутерски фајлови третирају као публикован материјал. Уз то, речник и примери ће бити дорађени и умногостручени.

Закључне напомене

Број библиотека прикључених на Интернет свакодневно се мултиплицира јер су библиотекари свесни да не могу да занемаре појаву овог новог, технолошки веома високо развијеног система информисања. О утицају Интернета на библиотеке доста је писано у стручној литератури и ово је питање разматрано са различитих тачки гледишта.

Према ауторима студије *Библиотеке и Интернет*[7] скоро једнако су погођени сви типови библиотека, а и проблеми који се пред њих постављају су једнаки (ауторско право, повезаност, приватност, коштање услуга и сл.). Али свака библиотека мора да креира сопствени однос према Интернету у зависности од својих потреба и потреба својих корисника.

Универзитетске библиотеке предњаче у коришћењу ресурса са Интернета, по правилу њихови корисници су и највештији и технички најспремнији. Они у великој мери користе огласне табле и дискусионе

---

7 Charles R. McClure, William E. Moen, Joe Ryan, *Libraries and the Internet/NREN : perspectives, issues, and challenges*, Westport 1994.

листе, електронску пошту, али и складишта софтвера и шервера (софтвера који се дели) и специјализоване базе података.

У народним и градским библиотекама највише од свега користи се електронска пошта, а њоме се служе углавном библиотекари а не корисници библиотека. Међутим, њихово укључење је веома значајно јер омогућује да шири слој грађанства има приступ мрежи. Народне библиотеке ће у свакој земљи бити кључне у омасовљавању Интернета.

Националне библиотеке, по својој традиционалној улози, носе највећи део терета на својим плећима. Њима је препуштен стручни део библиотекарског посла, самим тим и највећи део нерешених питања који се тичу каталошке обраде фајлова са Интернета и, с тим у вези, организације доступности изворима информација.

О обрнутом утицају, односно, утицају библиотека на Интернет још се не може много рећи, али он увелико може да се наслути. Традиционална систематичност библиотекара је већ оставила трагове, а свакако ће се одразити и на даљи развој алатки за претраживање информација на Интернету. Постојеће библиотечке технике и процедуре и креирања записа претраживих путем постојећих онлајн каталога, спадају међу најуспешније приступе овим изворима. Свакако се не може занемарити ни број корисника којима ће Интернет бити доступан преко компјутера у библиотекама. Којих још утицаја има, како ће се одразити на Интернет и у којој мери, питања су на која још нема коначних одговора.

62. ГЕНЕРАЛНА КОНФЕРЕНЦИЈА ИФЛЕ
(избор текстова*)

Абделазиз Абид

ПРОГРАМ ПАМЋЕЊЕ СВЕТА – ЗАШТИТА ДОКУМЕНТАЦИОНОГ НАСЛЕЂА

И за појединце и за народе, памћење је саставни део егзистенције.

За народе је памћење од животне важности због очувања културног идентитета, због повезивања прошлог и садашњег и због уобличавања будућег. Документарно наслеђе у библиотекама и архивима чини највећи део тог памћења и одражава разноликост која постоји међу народима, језицима и културама. Али памћење је трошно.

Значајан део светског документационог наслеђа пропада због „природних" узрока: киселост мрви хартију а светлост, топлота, влага и прашина нападају кожу, пергамент и магнетну траку. Кинематографија је, на пример, у опасности да изгуби већину дела насталих у овом веку, баш онда кад обележавамо њену стогодишњицу. Хиљаде километара филма би могло нестати уколико се што пре не рестаурирају и сачувају. Нитратне ватре у Француској и Мексику, на пример, изазвале су знатне губитке.

Као и природни узроци, удеси редовно прете библиотекама и архивима. Поплаве, пожари, урагани, буре, земљотреси... врло је дуг попис страхота с којима је тешко носити се уколико се не предузимају превентивне мере. Недавна катастрофа у Јапану још нам је пред очима.

Требало би доста времена да се сачини списак свих библиотека и архива уништених или озбиљно оштећених у ратовима, бомбардовањима и намерним или случајним пожарима. Александријска библиотека је можда најчувенији историјски пример, али колико ли је других познатих или непознатих ризница нестало, као што су оне

---

* У Пекингу је крајем августа 1996. године одржана 62. Генерална конференција Ифле. У раду конференције учествовали су и представници Библиотеке Матице српске, дугогодишњег члана ове светске асоцијације библиотека. Преведени текстови који следе јесу одабрана саопштења са светског скупа библиотекара у Пекингу.

Истамбулу, Варшави, Фиренци, или недавно у Букурешту, Санкт Петербургу и Сарајеву. Има их тако много да је тужно што се пописивање не може ни закључити – да ни не помињемо растурене фондове током планираних или присилних пресељења архива и библиотека.

Право мерило напора потребних за очување тог ненадокнадивог „памћења света" захтева примену целовитог програма заштите који ће објединити напоре и искористити савремене технолошке могућности.

Чување и приступ

Сматрајући да је неопходна хитна акција да би се спречило нестајање великог дела светског документационог наслеђа, Унеско је 1992. године лансирао програм Памћење света да би заштитио и потпомогао то наслеђе.

Унесково дугорочно ангажовање на заштити светског документационог наслеђа првобитно је настало из све јаснијег сазнања о опасном стању у области заштите и о незадовољавајућем приступу документационом наслеђу у неким деловима света. Ратови и социјални преокрети, као и веома изражен недостатак средстава за предузимање заштите и за дисеминационе активности погоршали су проблеме који трају већ вековима.

Програм Памћење света замишљен је као нов приступ чувању светског документационог наслеђа, демократизовани приступ наслеђу и уздизању свести о његовом значају и потреби да се сачува.

Програм има четири циља који се међусобно допуњују и који су подједнаке важности:

а) да олакша заштиту светског документационог наслеђа најприменијим техникама;

б) да потпомогне приступ материјалу без дискриминације било којег корисника;

в) да у целом свету појача свест о његовом постојању и значају;

г) да пропагира Програм и његове интенције најширој могућој јавности.

Први циљ Програма је да најприменијим средствима обезбеди чување документационог наслеђа које има светски значај и да подржи чување наслеђа које има национални и регионални значај. Овоме је веома сличан и циљ да се то наслеђе приближи што већем броју људи

користећи при томе најпримереније технологију, како унутар земаља у којима се оно физички налази тако и изван њих.

Чување документационог наслеђа и побољшан приступ к њему међусобно се допуњују. Приступ олакшава заштиту а чување обезбеђује приступ. На пример, дигитализовани материјали доступнији су већем броју људи, а захтев за коришћењем може стимулисати рад на заштити.

Други елемент Програма је да унапреди свест земаља-чланица о њиховом документационом наслеђу, нарочито аспекте тог наслеђа који су значајни и за оквире заједничког светског памћења.

Најзад, Програм захтева израду продуката на основу документационог наслеђа, чиме оно постаје доступније за ширу дистрибуцију, док осигурава оригинале који се одржавају у најбољим могућим условима заштите и безбедности. Висококвалитетна текстуална, звучна и сликовна грађа може се сакупити и учинити приступачном у локалним и глобалним мрежама, а репродукције се могу извући из сваковрсних форми какве су компактни дискови, албуми, књиге, микрофилмови, разгледнице итд. Све што произађе од продаје одговарајућих производа биће поново уложено у Програм.

Делокруг Програма и структура

Због свега тога, делокруг Програма је широк и укључује различите учеснике, почев од студената, научника и остале јавности до власника, посредника и произвођача информација и извођача крајњих производа. Генерални директор Унеска именовао је Међународни саветодавни комитет за програм Памћење света, а овај треба да се брине о планирању и примени Програма у целини, као и да предлаже мере за јачање материјалних средстава, додељивање средстава и одобравање ознаке „Памћење света" изабраним пројектима, укључујући ту и оне које Програм није финансирао. Статут Комитета, који је потврдио Извршни комитет Унеска маја 1996, предвиђа нарочито тесну сарању с компетентним телима као што су IFLA и ICA и наглашава потребу да се олакша приступ угроженом документационом наслеђу коришћењем што савременије опреме. Комитет је одржао две седнице (Пултуск, Пољска, 1993. и Париз, 1995. године). На својој првој седници препоручио је да концепт документационог наслеђа буде проширен тако да обухвати, поред рукописа и других ретких и вредних докумената у библиотекама и архивима, и документе у било којем другом медијуму, посебно аудиовизуелне документе, компјуте-

ризоване записе и усмену традицију, чија се важност разликује од региона до региона. У свим тим областима постоји потреба за заштитом, понекад веома хитном уколико хоћемо да спречимо колективну амнезију и да подстакнемо културну размену.

Програм би требало код управних власти да побуди свест о потреби за заштитом документационог наслеђа, да ослободи потенцијале за акцију, да подржи активности професионалних, националних, регионалних и међународних организација и да стимулише акције.

На националном нивоу је препоручљиво да установљени комитет пре свега одабере програме који су у складу с међународним, да их поднесе Међународном саветодавном комитету, а затим да их спроводи. Чланови комитета требало би да буду стручњаци способни да активно допринесу остварењу пројеката, као и представници корисника. Подносиоци пројекта морају осигурати да права власника фондова и збирки буду заштићена. Поред тога, уза сваки пројекат би требало да се установи посебан тим научника-специјалиста који ће одредити опште смернице пројекта и надгледати његову организацију. Национални комитети пројекта Памћење света досад су основани у 15 земаља (Белорусија, Зеленортска острва, Кина, Колумбија, Хрватска, Куба, Руска Федерација, Финска, Мађарска, Малави, Мауританија, Пакистан, Словачка, Танзанија и Заир), док друге земље разматрају оснивање таквих одбора. Јордан и Сирија сматрају да националне институције већ играју улогу националних комитета.

Најзад, кад год се укаже потреба, регионални комитет може изабрати пројекте регионалног значаја, узимајући у обзир локалне карактеристике с намером да их поднесе Међународном комитету.

Пример ефикасног установљења програма је састанак стручњака који је одржан децембра 1994. године у Куала Лумпуру, на којем је дефинисана азијска компонента програма Памћење света. Учесници из двадесет земаља расправљали су о проблемима с којима се суочавају чувари националног документационог наслеђа које је угрожено због небриге, неодговарајућих физичких и климатских услова, политичке нестабилности... Ситуација је веома суморна у најнеразвијенијим земљама јер су ретки и драгоцени документи угрожени, а ако се у наредних неколико година ништа не предузме, они ће бити заувек изгубљени, док ће они који су још у мање или више стабилном стању ускоро бити угрожени уколико се не спроведе програм заштите и конзервације. Скуп се сагласио у томе да се предузму кораци како би државе-чланице установиле механизам на националном и регионалном нивоу да се идентификују прихватљиви пројекти у оквиру прог-

рама Памћење света, као и да се установи попис документационог наслеђа за сваку појединy земљу, да се припреме програми за заштиту и конзервацију таквог материјала и да се организују промоција и маркетиншка стратегија за прикупљање средстава којима ће се финансирати програми.

До сличних закључака се дошло и на субрегионалном скупу Памћења света који је одржан 9. и 10. марта 1995. у Будимпешти. Скупу су присуствовали учесници из Аустрије, Хрватске, Чешке, Мађарске, Румуније и Словачке. Мада је компјутеризација моћно оруђе којим се олакшава приступ, тако да је и чување оригинала олакшано, учесници су нагласили да и компјутеризација има својих ограничења због чега се не могу заменити конвенционални поступци заштите. Током састанка сачињен је нацрт субрегионалног кооперативног пројекта. Мобилна компјутерска опрема ће бити обезбеђена за земље-учеснице, па ће тако за више земаља постати приступачан компјутеризовани избор историјских докумената који је од заједничког интереса. Очекује се да ће пројекат омогућити институције-учеснице које ће тестирати рачунарску технику и опрему и проценити неопходне финансијске, правне и дисеминационе аспекте.

Прва међународна конференција о пројекту Памћење света одржана је у Ослу од 3. до 5. јуна 1996. На тој конференцији се очекује учешће око 200 делегата из целог света који ће ојачати свест о значају светског документационог наслеђа и о потреби његовог чувања за будуће генерације.

Регистар Памћења света

Учесници II седнице Међународног саветодавног комитета, која је одржана у Паризу маја 1995, сложили су се да треба израдити регистар Памћења света. Регистар ће пописати све документационо наслеђе које по критеријумима Комитета буде идентификовано као материјал светског значаја, на сличан начин као и Унесков попис светског наслеђа. Ипак, именовање и регистровање докумената у пројекту Памћење света неће имати законске и финансијске импликације.

Регистар Памћења света, сажет преглед докумената, рукописа, усмене традиције, аудиовизуелног материјала, библиотечких и архивских фондова универзалне вредности, сам по себи неће бити значајан документ уколико не постане и инспирација за народе и регионе да идентификују, попишу и заштите своје документационо наслеђе.

Поједине земље су охрабрене да установе сопствене регистре за документационо наслеђе упоредо с регистром Памћења света. Национални регистри ће ојачати свест о важности националног документационог наслеђа и о потреби координиране и обједињене политике да се обезбеди заштита угроженог документационог наслеђа.

Групе нација могу састављати регионалне регистре да би пописале документационо наслеђе које је саставни део њиховог заједничког памћења.

Приступни формулар послат је 2. фебруара 1996. свим Унесковим државама-чланицама и међународним професионалним удруженима с позивом да идентификују документационо наслеђе које кандидују за регистар Памћења света.

Критеријуми за селекцију

Сваки регистар – светски, регионални и национални – мора бити заснован на јасно дефинисаним критеријумима за процењивање културне вредности документационог наслеђа. Ти критеријуми се односе на утицај, време, место, људе, предмет, облик и стил, као и на друштвену вредност. Да би био оцењен као наслеђе, документ мора задовољити бар један од критеријума како би ушао у светски регистар, али је боље да буде процењен већим бројем мерила.

Документационо наслеђе је од светског значаја уколико:

Мерило 1: Утицај – имало је велик утицај на светску историју, превазилазећи границе националне културе.

Мерило 2: Време – одражава на изванредан начин период тренутне промене у светским пословима или је изванредан прилог за наше разумевање света у нарочито важном времену у његовој историји.

Мерило 3: Место – садржава важну информацију о месту или региону који је одиграо кључну улогу у највећим догађајима светске историје или културе.

Мерило 4: Људи – нарочита повезаност са животима или делима личности или људи који су дали веома велике прилоге светској историји или култури.

Мерило 5: Предмет/тема – на изванредан начин документују важан предмет или велику тему светске историје или културе.

Мерило 6: Облик и стил – важан је пример изванредног облика или стила.

Мерило 7: Социјална и културна вредност – има изванредну културну и социјалну или духовну вредност која превазилази националну културу.

Секундарна мерила: Поред ових седам великих мерила треба узети у обзир још два. Она могу увећати светски значај документационог наслеђа мада сама по себи нису довољна да установе његов значај.

Секундарно мерило 1: Целовитост – значај документационог наслеђа може бити увећан уколико га одликује велик степен целовитости или комплетности.

Секундарно мерило 2: Реткост – значај документационог наслеђа може бити увећан његовом јединственошћу или реткошћу.

Мерила ће тестирати Међународни саветодавни комитет а вредност фактора ће бити развијена тако да одразе релативну важност мерила.

Мерила за документа која треба да се нађу у националним или регионалним регистрима одређиваће одговарајући национални или регионални комитети. Препоручује се, међутим, да мерила светског регистра буду искоришћена као модел.

Предлоге да документационо наслеђе постане извор у програму Памћење света могу подносити национални и регионални одбори, владе, Међународни саветодавни комитет или друга професионална тела у земљи или региону. Документационо наслеђе предложено за подршку имаће престиж који обезбеђује светски регистар. Подршка ће захтевати да се испуне мерила која је донео Међународни саветодавни комитет.

Рестрикције приликом приступа документационом наслеђу неће систематски спречити улазак у Регистар, али могу умањити могућност добијања подршке преко програма Памћење света.

Осим тога, скуп у Пултуску је препоручио да би предност требало указати делатностима у неколико земаља и националним програмима који имају регионалну или међународну димензију, као и програмима који се остварују сарадднички, не превиђајући националне мањине и њихове културе. Нарочита пажња ће бити посвећена реконструисању памћења о народима чији су фондови пресељавани или растурани.

Пробне заштитне акције

1. Праг

Програм заснован на електронским медијима започела је Национална библиотека у Прагу у сарадњи с приватном фирмом Албер-

тином. Прво је 1993. године објављен демонстрациони компактни диск који представља неке од најдрагоценијих рукописа и других докумената из историјских збирки Националне библиотеке с анотацијама на чешком, енглеском и француском. Поред тога, почетком маја 1995. започето је да се на двама дисковима објављује читав низ дигитализованих записа. Овај поступак ће олакшати приступ најлепшим рукописима и палеотипима Националне библиотеке не излажући ово национално благо физичком коришћењу и тако доприносећи његовој заштити. Сем тога, док боје и мастило реагују у додиру с хартијом, пергаментом, свилом и другим традиционалним медијима, дигитална информација током времена не бледи и лако се може пренети с компактног диска на трајније медије да би допрли до будућности.

2. Радзивилска хроника

Написано старим руским језиком, ово монументално дело тумачи историју Русије и суседних народа од V до почетка XIII века у сликовној форми, представљајући историјске догађаје на преко 600 колорисаних илустрација. Научним круговима је *Радзивилска хроника* (или *Кенигзбершка*, према власништву у XVII и XVIII веку) позната као најстарији преостали пример руске илуминиране хронике. Она је препис из XV века архетипа из XIII века који чува Библиотека Руске академије наука у Санкт Петербургу. Комбинација текста и илустрације сврстава овај рукопис међу тако призната ремек-дела као што су *Мадридски йрейис грчке илуминиране хронике Јоана Скилиīе*, ватикански препис бугарске *Преведене хронике Конс*тан*тина Манасије*, будимпештански препис *Мађарске илуминиране хронике* и преписи великих француских хроника. У поређењу с овима, *Радзивилска хроника* се одликује богатством и бројем илуминација.

До сада је текст рукописа више пута објављиван. Илустрације су, међутим, објављене само једном, још почетком овог века, као део црно-беле репродукције целе *Хронике*. Од времена настанка, рукопис је претрпео знатна оштећења. Неколико пута је повезиван, ивице листова су опсецане а сликане минијатуре су дотрајале од времена и коришћења. У XX веку *Радзивилска хроника* је двапут рестаурирана.

Све већа трошност оригиналног рукописа као и његова велика важност за руску књижевност ставили су Библиотеку Руске академије наука пред недоумицу коју деле сви библиотекари у свету задужени за чување и обазриво коришћење културног блага. Руковање *Радзивилском хроником* мора се сасвим ограничити да би материјал уопште опстао. У исто време, научна оријентација којој Библиотека

припада упућује на коришћење тог важног документа у даљим озбиљним изучавањима. То је разлог што се Библиотека определила за дигитални медиј – излагање рукописа у бојама, да би се оригинал сачувао. Прототип компактног диска израђен је уз подршку Унеска и Конгресне библиотеке, као пробни пројекат и демонстрација коришћења дигиталних медија у служби заштите.

3. Света Софија

Група бугарских и француских писаца замислила је пројекат Света Софија као мултимедијално издање бугарских рукописа на интерактивном компактном диску. Диск подсећа на симболичну фигуру свете Софије, заштитнице главног града Бугарске.

Изабрани документи обухватају првенствено факсимилске репродукције бугарских рукописа у облику дигиталних слика, међу којима је и онај најстарији, *Књига апостолских посланица из Јенине*, из XI века. Ту су и репродукције илуминација, фронтисписа и декоративних мотива, и фотографије различитих историјских и археолошких локалитета. Штампане су транскрипције неких рукописа са старобугарског с преводима на савремени бугарски, енглески и француски.

4. Рукописи из Сане

После дуготрајних киша 1972. године срушио се део зида велике мошеје у Сани. У току радова на крову откривени су рукописи који су у давна времена били склоњени на таваницу грађевине. Пронађени су пергаментни и папирни фрагменти који потичу од неких хиљаду различитих свезака од којих су најстарије из првог века по хиџри. Многи од њих су одломци Курана и од значајног су интереса за лингвистичке, теолошке и палеографске студије књижевности из првих столећа ислама. Случајно и изванредно откриће ових докумената и њихова јединствена природа проналазак су од велике важности који ће мобилисати напоре и истраживања међународних размера. Захваљујући активном учешћу Немачке, план рада на фрагментима је започет, што је довело до изградње Дома рукописа, до рестаурације неких 12.000 фрагмената на пергаменту (од око 15.000), њиховом смештају, идентификацији и класификацији, као и до обучавања јеменских рестауратора и фотографа.

Истраживачки рад на илуминираним фрагментима и на повезима спроводи се уз потпору Института Гети. Тај рад, уз научна саопштења прочитана на конгресима и чланцима у научним часописима показује колико је то значајна збирка. Јеменске власти су се сложиле да збирка

представља изузетно културно наслеђе. На њихов захтев, Унескова комисија је посетила Сану да би проценила налаз и размотрила његово уношење у пројекат Памћење света. Показало се да је збирка изванредно богата и да оправдава статус споменика обухваћених тим пројектом, о чему сведоче њени историјски, археолошки, научни и документарни квалитети.

Национални комитет је наложио да се за пројекат идентификују најпогоднији докумети. У сарадњи са Центром за регионалну информациону технологију и софтверско инжењерство у Каиру (RITSEC) објављен је демонстрациони диск на основу избора из одломака Курана. Тај компактни диск нуди увод у арапску калиграфију јеменских рукописа, нарочито одломака из Курана. Описи и коментари су на арапском, енглеском и француском.

5. Памћење Латинске Америке

Новембра 1992. Удружење националних библиотека Латинске Америке поднело је Унеску пројекат Памћење Латинске Америке за програм Памћења света.

Пробни период пројекта биће посвећен заштити штампе XIX века објављене у Латинској Америци. Тиме ће се побољшати доступност материјала за историчаре и све заинтересоване.

Удружење националних библиотека је претходно организовало низ активности поводом петстоте годишњице сусрета двају светова у жељи да подстакне познавање документационог наслеђа иберијског света.

У оквиру тих активности прикупљена је база података која је пописала 90.000 књига од XVI до XVIII века, организоване су покретне изложбе и поновно издавање најважнијих историјских дела у контексту петстоте годишњице. Националне библиотеке седам земаља (Бразил, Колумбија, Костарика, Куба, Никарагва, Порторико и Венецуела) учествују у пројекту о штампи XIX века. То је довело до састављања компјутеризованог пописа око 2.000 новинских наслова и других органа штампе. Друга фаза тог пројекта је да се пописане збирке припреме за конзервацију и да се пренесу на микрофилм, у циљу размене између националних библиотека, организовања изложби и специјалних публикација.

6. Рукописи опсерваторије Кандили

Циљ овог пројекта је заштита збирке од око 1.300 астрономских рукописа на три језика (турски, персијски и арапски) који се чувају у

Библиотеци опсерваторије Кандили и Институту за изучавање земљотреса при Универзитету Богазичи у Истамбулу. Унесково учешће се састоји у припреми и објављивању каталога тих рукописа, одржавању машински читљивог каталога и изради компактног диска с репрезентативним страницама већине рукописа.

7. Памћење Русије

Овај пројекат треба да заштити и побољша приступ збирци словенских рукописа XV и XVI века која се чува у Руској државној библиотеци у Москви. У оквиру пројекта ће бити обухваћени и архиви многих од највећих руских писаца као што су Пушкин и Достојевски.

Све те пројекте је финансирао редовни Унесков програм. Многи други програми се делимично финансирају: заштита Дворжакових и Сметаниних рукописа из Музеја чешке музике у Прагу; набавка опреме и обука у Алжиру, Куби, Пољској и Венецуели; репродукција и репатријација историјских записа Антигве који се чувају у иностранству; објављивање рукописа *Libro de los Pareces de la Real Audiencia de Guatemala 1573-1655* ; репродукција рукописне картотеке руског језика од XI до XVII века на компактни диск, да би се олакшао приступ том материјалу. Разматра се још тридесетак пројеката. Ту је, на пример, пројекат о Албанији, рестаурација и заштита кинеског аудиовизуелног материјала (народна музика) у трајању од око 7.000 часова, заштита тамилских рукописа на палмином лишћу (Индија), заштита вијетнамског филмског наслеђа, заштита рукописа Лао, заштита јеврејске музичке збирке у Кијеву, обезбеђење рукописа из старих мауританских градова.

Технички оквири

Из наведених примера јасно произлази да су два основна принципа која усмеравају програм Памћење света: заштита докумената, фондова и збирки и демократизација њихове доступности. Та два принципа су суштински повезана јер приступ води ка заштити, а чување осигурава приступ.

Битни кораци за остваривање било којег пројекта из програма Памћење света јесу: избор и припрема докумената, обезбеђење погодне физичке средине за њихов смештај, њихово фотографисање

кад је то потребно, дигитална обрада, описивање и анотирање, припремање особља да уради те послове, ако је потребно и одговарајућом ад хок обуком, превођење библиографских описа где је то потребно, па чак и самих текстова и обезбеђење да ће резултат акције бити што шире дистрибуиран.

Спроведене су припреме за оснивање два поткомитета, првог за одређивање одговарајуће технологије која би се могла користити у раду на програму, и другог, за проучавање маркетиншких метода и продају готових производа широм света. Први поткомитет је одржао три седнице посвећене дигитализацији и припремио је заштитне стандарде и техничке смернице с табелом која показује за сваки тип носача (текстови и статичке слике с једне и звук и покретне слике с друге стране) препоручљиве дигитализационе стандарде за приступ и заштиту. Сугерира се да је програм дигитализације докумената најбољи компромис између супротстављених захтева за ширим приступом збиркама и бољом заштитом докумената.

Поткомитет је препоручио и да се за дигиталне копије рукописа и старог штампаног материјала у пројекту Памћење света користи хипертекст Markup Language (HTML 2.0) као основно презентационо оруђе које ће омогућити најшири могући приступ.

Што се тиче оригинала, низ брошура ће окупити попис најрелевантнијих стандарда. Биће припремљено шест брошура које ће покрити:

– хартију, кожу, пергамент, палмино лишће,
– фотографски материјал,
– микрографски материјал,
– аудиовизуелни материјал,
– електронске записе и
– електронске публикације.

Свака брошура ће расправљати о проблему уопштено, даће списак одговарајућих стандарда повезујући их међусобно, означиће празнине, омогућиће примену водича и упутстава и расправљаће о специфичностима трећег света као што су клима и финансијске околности, популарне и традиционалне технике заштите с минимумом стандарда.

Поткомитет за маркетинг одржаће током 1996. у Ослу прву седницу.

Најзад, да би Унеско могао одиграти улогу координатора и катализатора, израђују се три пописа у облику редовно попуњаване базе података у сарадњи с организацијама IFLA, ICA и другим компетентним професионалним телима као што су FID, FIAF, FIAT и IASA.

1) Попис библиотечких и архивских фондова који су претрпели непоправљива разарања од 1900. године. Овај попис, објављен као „Изгубљено памћење – библиотеке и архиви уништени у XX веку" (C II-96/WS/1), покушај је да се попишу највеће катастрофе које су уништиле или су изазвале ненадокнадиве штете библиотекама и архивима у овом столећу. Хиљаде библиотека и архива је уништено или тешко оштећено у биткама током два светска рата, нарочито у Француској, Немачкој, Италији и Пољској. Рат је био узрок и неизрецивих разарања библиотека и архива у новије време, као у претходној Југославији и у многим другим земљама.

Документ који су припремили Ј. ван Аибада (ICA) и Х. ван дер Хевен (IFLA) пописао је изгубљено документационо наслеђе у више од 100 земаља. Попис није замишљен да буде нека врста надгробног споменика него се њиме жели да се алармира јавно мњење и да се побуди свест међу професионалцима као и међу локалним и националним властима о нестанку архивског и библиотечког блага, да се привуче пажња на хитну потребу за заштитом угроженог документационог наслеђа.

2) Светски попис угрожених библиотечких и архивских фондова. Досад је више од 60 земаља предложило да се у попис угроженог документационог наслеђа уврсте збирке и фондови. Међународно удружење звучних архива (IASA) предводило је то истраживање на чијем је челу Џорџ Бостон. Оно је показало да најугроженији носачи звука нису нужно и најстарији. У области звучних записа, најбитније је да се сваке године губи много ацетатних плоча и трака. Уникатни ацетатни записи који су угрожени треба хитно да се копирају у новом формату.

3) Попис акција за заштиту документационог наслеђа које су у току. У прошлости је документационо наслеђе пропадало, а то ће се дешавати и у будућности. Циљ пројекта Памћење света је да обезбеди идентификацију и спасавање тог значајног материјала. Данашња технологија омогућује нам да идентификујемо локацију важног документационог наслеђа и да му приђемо. Овај попис који је припремљен у сарадњи с организацијом IFLA под руководством Џејн Лајал, пописаће највеће текуће активности на заштити. Информација за овај документ прибављена је помоћу широко разаслатог упитника на енглеском, француском, немачком, јапанском и шпанском преко Иф-лине мреже за заштиту и конзервацију (PAC). Била је намера да се прикупе информације од библиотека које имају збирке од националног значаја да би се идентификовали проблеми у различитим деловима света и да би се стекао увид о текућим активностима око заштите.

Примљено је више од 200 одговора који су унесени у рачунар. Ова база података, као и претходна, ради по програму CDS/ISIS, редовно ће се ажурирати а анализа података ће бити олакшана коришћењем програма IDAMS, статистичком пакету који је развио Унеско и који је компатибилан са CDS/ISIS. Ова два пописа сачињаваће незамењиву базу за програм, заједно с регистром Памћења света.

Ови пописи ће показати да су од непроцењиве помоћи у међународним кооперативним пројектима и вероватно ће бити представљени на Интернету.

Осим тога, као знак признања кинематографији због њеног утицаја на свет, одлучено је да се у оквиру прославе стогодишњице прикупи и објави, у контексту пројекта Памћење света, попис од око петнаест филмова из сваке земље који се сматрају репрезентативним и најважнијим у филмском наслеђу. Тај попис је доступан као бесплатан у програму PGI под насловом Национално кинематографско наслеђе (C II-95/WS/7).

Најзад, Унеско је недавно објавио смернице о техничком, правном и финансијском оквиру Програма и његови радну структуру. Тај текст је доступан на свим Унесковим званичним језицима, бесплатно, под насловом Памћење света – опште смернице о заштити документационог наслеђа (C II-95/WS-11).

Правни и финансијски контекст

Партнерски рад у међународном контексту значи да је правни оквир неопходан за пројекат Памћење света и да он треба да буде вођен на одговарајући начин. Ипак, оквир мора остати довољно флексибилан да би гарантовао оригиналност сваког пројекта и да би водио рачуна о разноликости националних законодавстава.

Битно је да се права власника збирки и фондова у пројекту поштују и да су односи између власника и техничких и комерцијалних корисника јасно дефинисани, нарочито у погледу расподеле права међу различитим странама, као и додељивање права власништва за производ и учешће у добити од продаје производа. Изгледа, међутим, доста јасно да би претерана заштита власништва могла ограничити доступност докумената, што би било у супротности с основним принципима Програма. Међународни саветодавни комитет је на својој другој седници препоручио да Унеско пажљиво прати правна питања која се тичу интелектуалног наслеђа у новом контексту све већег коришћења електронског чувања медија у библиотекама и архивима,

особито да се побрине за слободу приступа у оквиру ограничења која намећу национално и међународно законодавство. Радна група правних стручњака и представника влада донеће пилот-пројекат у сарадњи с другим заинтересованим странама, укључујући ту и Европску комисију и Радну групу G-7 за електронске библиотеке.

Најзад, што се тиче финансијске подршке, оснива се међународни фонд у окриљу Унеска за финансирање неких пројеката Програма. То ће обухватити првенствено пројекте који имају регионалну и међународну димензију. Остали пројекти, који се поклапају с усвојеним критеријумима могу користити ознаку програма Памћење света а да не добију помоћ од Унеска или фонда. Унеско је отворио посебан текући рачун за пројекат Памћење света. Комплети промотивних материјала који осветљавају циљеве Програма шаљу се на све стране. Тај материјал ће бити употребљен и за привлачење средстава за Програм. Предвиђен је двоструки прилаз: програмски оријентисана кампања и пројектно оријентисана кампања.

Сваки пројекат из програма Памћење света је специфичан случај, нарочито што се тиче финансирања. Док профит никад не може бити предуслов за спровођење пројекта, сваки пројекат мора се суочити с финансијском равнотежом између, с једне стране, улагања потребних за компјутеризацију, репродукцију и дистрибуцију производа, и за припрему и репродукцију збирки и фондова за конзервацију и, с друге стране, почетних прилога из локалних и спољних извора и прихода од могуће продаје производа. Та равнотежа се не може постићи без учешћа спонзора и техничких и финансијских партнера. Трагање за партнерима је важна, да не кажемо одлучна фаза сваког пројекта из програма Памћење света.

Закључак

Чим је објављен, програм Памћење света почео је да изазива велико интересовање. Захтеви за помоћ, понекад чак вапаји, редовно доспевају до Унеска. То је задатак који обесхрабрује због своје ширине а само ангажовање свих заинтересованих чинилаца може претворити декларацију о намерама у велику светску радионицу за спасавање, репродукцију и дисеминацију угроженог документационог блага.

С те тачке гледишта, не могу бити довољно наглашене економика операције и знатна улагања која се траже. Двоструки циљ – обез-

бељење опстанка наслеђа и олакшавање приступа том колективном памћењу тако да је оно на дохват руке што већег броја људи – неумољиво захтева нова схватања о финансирању, нарочито у сарадњи с приватним сектором.

Превео *Душко Вртунски*

Иза де Пинедо и Кристина Маљано

КООПЕРАТИВНА КАТАЛОГИЗАЦИЈА – КРЕИРАЊЕ ПОДАТАКА, ЊИХОВА РАЗМЕНА У ЕВРОПСКОМ ПРОЈЕКТУ И СТУДИЈА ЕВРОПСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ О ИЗВОДЉИВОСТИ: ИТАЛИЈАНСКО ИСКУСТВО

Овај рад расправља о ономе што се тиче италијанског искуства, а то су два аспекта кооперативне каталогизације. У нашој земљи та активност се развија и заснива на националном и на међународном нивоу, у овом другом случају у оквиру европског пројекта чија решења и резултати у овом тренутку нису довршени, али ипак могу бити од општег интереса за анализу унутар теза предвиђених за ову седницу.

Европски кооперативни пројект надамо се да је добро познат и изван Европе, али о њему ће можда бити занимљиво да понешто чују наши пријатељи с Истока, па ћемо их укратко упознати с две различите стране тог подухвата. Затим ћемо покушати да укажемо на највеће недоумице које су се испречиле, као и компромисе и решења која су прихваћена да би се достигло заједничко тло које је постигнуто последњих година и које је омогућило да се сарађује и да се ради без неподношљивих и неприхватљивих притисака појединих националних традиција међу члановима-учесницима.

Ми смо недвосмислено уверени да се општи суд не може изрећи, али се с друге стране јако залажемо да извучемо неке закључке који ће, надамо се, моћи бити од помоћи на ширем пољу кооперације.

SBN (Servizio Bibliotecario Nazionale) – Национални библиотечки сервис

SBN, италијанска библиотечка мрежа, основана пре више од десет година, онлајн је повезала централизоване функције јуна 1992. SBN је основало Министарство културе и животне средине у сарадњи с регионалним и универзитетским телима одговорним за локалне и универзитетске библиотеке, а циљ му је да изради, одржава и учини приступачним, заједно с низом других специјализованих база података, јединствени национални каталог на основу узајамне онлајн каталогизације.

ICCU (Istituto Centrale per il Catalogo Unico delle Biblioteche Italiane e per le Informazioni Bibliografiche -Централни институт за јединствени каталог италијанских библиотека и за библиографске информације), институција је чији је задатак, између осталих, да координира делатност државних библиотека у земљи, а одговорна је и за функционисање мреже и за вођење редакторског тима задуженог за каталог и одржавање ауторског фајла. Овај фајл ће ускоро бити онлајн доступан.

Библиотеке које учествују у Сервису и које су повезане централним системом, такозваним индексом, делују у двема његовим главним функцијама: у узајамној каталогизацији и у међубиблиотечкој позајмици; библиотеке су различитих типова (државне, универзитетске, локалне, јавне итд.), с различитим задацима, у зависности од својих фондова, од различитих оснивача и различитих крајњих корисника. До сада је више од 500 библиотека онлајн повезано, од којих 424 активно делују у бази података. Унос записа је обезбеђен за сваку библиотеку-учесницу, према професионалној обучености њених библиотекара и доступности на различитим каталошким нивоима. Записи, кад је потребно, могу затим бити проширени и издати у другим библиотекама, помоћу кооперације и активности редакторског тима.

У зависности од каталошких разлика које захтевају две врсте материјала, јединствени каталог је замишљен у два одвојена фајла, један за текуће а други за старије публикације, а обома је заједнички ауторски фајл.

Текући и старији, као и ауторски фајл записа, доступан је за улагање уз магнетну подршку, у формату UNIMARC.

Институт и пет библиотека из SNB су пуноправни чланови Конзорцијума европских научних бублиотека.

Конзорцијум европских научних библиотека (CERL)

Окружење у којем се међународни пројекат развија јесте Конзорцијум европских научних библиотека (Consortium of European Research Libraries).

Конзорцијум је установљен почетком 1992, прво као привремено тело, с добро дефинисаним програмом, роковима и средставима, а намена програма је била да се финансира креирање базе података која би обухватила записе о штампаном материјалу у периоду европског ручног штампарства (1450-1830).

Конзорцијум делује од пре две године као непрофитна организација коју финансирају његови чланови за трогодишњи период, с могућношћу продужавања. Компанија с ограниченим јемством, која је оперативни чинилац, установљена је у Великој Британији и она сад обједињује 28 пуноправних и 19 придружених чланова најрелевантнијих и најпрестижнијих библиотечких институција Западне и Источне Европе.

Примарни задатак Конзорцијума је да створи базу података у којој ће бити забележен период ручног штампарства у Европи под именом База података о ручно штампаним књигама. Пројекат је оријентисан том циљу активностима документовања, очувања и ширења непроцењивог европског културног наслеђа. Циљ пројекта је да подстакне историјска истраживања тиме што ће креирати првокласне записе доступне прво у Европи а затим и у целом свету, библиотекарима и крајњим корисницима.

Развој пројекта

Конзорцијум, да би постигао свој основни циљ, и у складу са захтевима Европске заједнице, расписао је 1993. године понуду европским и ваневропским учесницима са задатком да се пронађе систем у којем би се пројекат развио и да се изабере хост за будућу базу података о ручно отиснутим књигама. Основа позива за понуду биле су спецификације какве су дефинисане и договорене у извођачкој студији. Понуду коју је поднела Група научних библиотека у САД разматрао је за ту прилику формирани технички комитет који је оценио да та понуда највише одговара захтевима пројекта.

Група научних библиотека, Маунтенвју, Калифорнија, дакле, хост је базе података о ручно отиснутим књигама за период од три

године. Од 23. јануара 1996, после периода тестирања, свим пуноправним члановима Конзорцијума омогућен је приступ првом фајлу на Информационој мрежи научних библиотека (RLIN). Тај фајл је испоручила Баварска државна библиотека из Минхена и он садржи око 520.000 записа из периода 1501-1830. За тим фајлом уследиће ускоро записи из Краљевске библиотеке из Стокхолма (око 40.000 записа), ICCU из Рима (око 40.000), из Националне библиотеке Француске (40.000), Краљевске библиотеке у Хагу, Националне и универзитетске библиотеке у Загребу, Националне библиотеке Шкотске и из Британске библиотеке.

База података о ручно отиснутим књигама подразумеваће појединачне фајлове учесника које су доставиле библиотеке или друге организације, чиме ће се изградити јединствен фајл са записима на вишем каталошком нивоу. Јединствени фајл ће имати функцију указивања на записе библиотека-чланица.

Договорени формат за попуњавање и смештај података је UNIMARC. Ове две протекле године Конзорцијум је врло тесно сарађивао с одговарајућим телом организације IFLA (PUC) на прилагођавању формата и на томе да он постане погоднији за каталошке потребе за стари и редак материјал.

Поступци коришћења и штампања биће могући у другој фази пројекта која почиње октобра 1996.

Паралелне делатности

Пројекат Конзорцијума, у којем су сви учесници европске институције, створен је захваљујући добровољној сарадњи, али независно од акције која за библиотеке обезбеђује неколико оквирних програма за истраживање, технолошки развој и телематику Комисије Европске заједнице који су такође били у последњих неколико година природно окриље за посебну студију о изводљивости, а коју је финансирала Европска заједница: PROLIB/CoBRA-UNIMARC.

У ствари, септембра 1995, после неколико иницијалних прилаза бољем дефинисању простирања и лимита студије, коначни предлог су усагласили Конзорцијум и Европска заједница. Кад су чланови Конзорцијума предложили Европској заједници, а ова прихватила, да буду уговорне стране, Баварска државна библиотека из Минхена преузела је улогу предводника као главни уговарач. Задатак је довршен крајем јануара, а завршни извештај прихваћен крајем марта 1996. године.

Учесници пројекта су били:
– Баварска државна библиотека, Немачка
– Национална библиотека Француске,
– Краљевска библиотека Албер I, Белгија,
– Краљевска библиотека, Шведска,
– Централни институт за јединствени каталог, Италија,
– Британска библиотека.

Опис студије о изводљивости CoBRA/UNIMARC био је да се идентификују и тестирају разилажења при коришћењу компоненти библиографског описа у запису UNIMARC и да се идентификују проблеми који искрсавају из тих и других разлога кад се сједине записи из више различитих извора. Пројекат о изводљивости је припремио израду софтвера за анализу података из формата UNIMARC. Та анализа обезбеђује профиле, карактеристике и трендове различитих база података при одређивању која су разилажења, ако их има, нађена у пракси због коришћења формата UNIMARC, а која потичу од самих података.

Резултати анализе биће искоришћени за препоруке око прилагођавања и компатибилности сетова података и анализираних обичаја с препорукама PUC о минимуму садржаја у запису. Подаци ће бити објављени чим Европска заједница финансира публиковање.

Док је пројекат Конзорцијума, схваћен као најшира сарадња између библиотека-учесница, представио природно поље на којем би се могла развити студија о изводљивости, с друге стране, иста студија је значајно допринела да се обједине активности око бољег коришћења формата за размену, за ту врсту материјала, при установљењу базе података о ручно отиснутим књигама.

Формат UNIMARC и наша непосредна искуства

Треба имати на уму да је пракса машински читљиве каталогизације веома разнолика у Европи, као и у свету: техничка примена, каталогизовање и коришћени формати најбоља су демонстрација о томе какве разлике могу библиотекари створити при раду под утицајем фантазије и индивидуалности. Не можемо их кривити због тога. Привредни, друштвени и културни развитак нису увек и свугде напредовали подједнако.

Што се тиче доприноса Института (ICCU), ми смо се сасвим привикнули на проблеме који произлазе из кооперативног сценарија и тичу се каталошких правила, стандарда и формата. Врло добро

знамо да поред свега напори учињени у том правцу, не само у стандардизовању него и у надгледању, редиговању и побољшању квалитета базе података, погрешке и погрешна тумачења јесу, као што ће и бити, неизбежни узроци дупликата како у нашем тако и у сличним системима, у свим јединственим каталозима у којима се тежи да један запис опише иста издања једне библиографске јединице са информацијама у чијим је фондовима.

Институт (ICCU) ће можда бити повлашћен као учесник у две активности, од тренутка кад записи Националног библиотечког сервиса буду доступни у формату UNIMARC а исти формат буде изабран за руковање подацима, како у пројекту Конзорцијума тако и у студији о изводљивости. Али ствари се не одвијају тако глатко као што смо на почетку могли помислити.

Пре свега, формат UNIMARC, до сада толико широко коришћен у размени података свугде у Европи, односио се на текуће публикације. Доступност стандарда је често до извесне мере чисто теоријска конструкција која не обухвата одмах сва издања предвиђена за његову примену. Као и сви стандарди, нађена и усвојена решења у неким посебним случајевима биће потребно поново процењивати после периода свакодневног коришћења и примене. Без обзира на то, мирне душе можемо рећи да је UNIMARC(A) на свом првом старту нашао у пројекту CERL/CoBRA најбољу прилику за тестирање, на добробит свих учесника, као што су и чланице Конзорцијума постали добровољни заморчићи овог великог опита.

Формат UNIMARC је постао веома прикладан за већину захтевних потреба дескриптивног каталогизовања старијег материјала не мењајући при томе његов обим и структуру, а врло тесна сарадња између Ифле и Конзорцијумових саветника свих ових месеци се показала веома ефикасном у изналажењу и дефинисању решења, уз задовољство свих учесника, и поред тога што највише проблема настаје често из националне и локалне каталошке праксе и опредељења. То је за нас значило непрекидно комуницирање и проверавање свих могућних одлука и договора о решењима која су у супротности с нашим националним окружењем.

У оквире овог саопштења не спада подробније испитивање свих проблема који су искрснули у пракси, али се можемо укратко осврнути на неке од њих, о којима смо расправљали како на националном тако и на међународном нивоу.

Очекивало се да ће постојећи формат на неки начин бити у несагласности с разликама које се односе на особености материјала. То је као непосредан исход довело одмах до дефинисања нових поља,

потпоља и ознака прилагођених да подрже различите захтеве ове врсте материјала у идентификацији, опису и блоковима за примедбе. Били смо принуђени да се суочимо са свим аспектима и елементима потребним за коректну идентификацију описаних издања, пошто је и ручна штампа сасвим различита техника од машинске. А опет, да би се обезбедила могућност диференцирања међу варијантама истог издања, постоји дилема да ли је потребно дати нов библиографски опис или је довољно информацију допунити белешком, с проценом да ли ће постојеће поље за примедбе моћи обухватити и ову врсту информација које се односе на описани примерак, итд.

Поред тога, пошто су и пројекат и студија развијани у окружењу међународног вишејезичког јединственог каталога, неки релевантни проблеми су постали и кодиране информације и међународна употреба блокова. С друге стране, важне одлуке су биле и оне које се тичу коришћења сетова слова и оне које се тичу потребе повезивања фондова с библиотечким локацијама у различитим пољима где се то захтева, или где се процени да је неопходно да се то уради.

Морамо додати да, поред проблема налажења и усаглашавања заједничког модела који ће користити не само чланови Конзорцијума који учествују у пројекту, него и сви корисници овог формата у будућности, сваки појединачни учесник је такође обавезан да се суочи с решењима које често није лако прихватити, с различитим форматом коришћеним у бази података хоста, а то је USMARC.

Толико о међународној сарадњи, а ми се усуђујемо да кажемо да је то веома тежак задатак.

У својој земљи се служимо форматом UNIMARC као што се и европски библиотекари служе. У ствари, Национална библиографија Италије и записи Националног библиотечког сервиса доступни су у том формату. У оба случаја, формат се односи на текуће публикације. Од почетка пројекта Националног библиотечког сервиса за старији материјал је обезбеђен конверзивни формат за записе да би се могли укључити у UNIMARC. Ту конверзију можемо за дужи период сматрати привременом, у време док још није био дефинисан формат UNIMARC(A). Софтвер је требало прерадити и поново саставити, ако не баш од почетка а оно бар за оне проблематичне делове за које су се накнадно нашла решења. То је био врло тежак и пипав посао, паралелно с развојем пројекта Конзорцијума и пројекта CoBRA.

У неким случајевима, као на пример оно што се тиче сетова специјалних слова за која је Национални сервис предвидео веома темељито и широко коришћење, били смо обавезни да узмемо у обзир сетове из стандарда ISO који су намењени за UNIMARC и да им

редукујемо функције, у складу с постојећим могућностима у нашем систему.

У другим случајевима, као на пример у библиотечким ознакама, које се стриктно односе на локације фондова, користили смо националне стандардне ознаке које су у специјалној бази података (Адресар регистрованих библиотека) која је онлајн доступна на систему Националног библиотечког сервиса. Узимајући у обзир специфичне захтеве које је истакао Конзорцијумов јединствени кооперативни каталог, пројекат је морао да се прилагоди старнадрду ISO SC46 који је дефинисао стандард за библиотечке кодове.

Разматрања о првом ступњу кооперативног пројекта

Не желимо да извлачимо било какав закључак у овој фази али морамо саопштити неке коментаре, нарочито оне који се тичу нашег искуства.

Установљење базе података ове врсте (у којој су прилози резултат различитих каталошких пракси, као и различитих нивоа у развоју програма и технологија у појединим институцијама-учесницама) захтевало је посебно обухватан став.

Сви делови обухваћени различитим нивоима учествовања, националног и међународног, били су, а и сад су понекад разбијени потребом налажења директнијег приступа да се достигне крајња тачка пројекта у којем је крајњи корисник последњи по редоследу али не и по важности у ланцу циљева. Врло напорно смо радили на одржавању континуиране, поштене и уредне равнотеже у реализацији циљева, како према техничким решењима која олакшавају посао, тако и по расположивости фондова и потребе да се сретну, ако не сви, а оно бар најзначајнији захтеви вишејезичког и мултикултурног окружења. Све то да би се очувале специфичности европског наслеђа и уочавања посебних и разноликих традиција европских институција.

Архитектура базе података, узимајући у обзир специјалну материју којом рукујемо, посебно вишејезичко окружење у којем се она развија, ако је на самом почетку изазивала неку збуњеност, нарочито откад смо прешли на национални централни каталог у којем се претпоставља да је опис истог издања дела представљен једним записом за који су везане све локације библиотека које имају то издање, сада је за нас извор гласног преиспитивања. У ствари, база података те врсте, кад су записи сачињени из различитих извора и у веома различитој каталошкој пракси, нису одмах интегрисани него се чувају

посебно, механизмом „кластера" – што је важно не за одржавање и преживљавање поједине каталогизаторске традиције, која се у сваком случају негује и чува на свом националном нивоу, него зато што се предвиђа могућност смештаја, за ретроспективне намене, свих тих записа који су сачињени у складу са специфичном праксом. Даље редакторске активности, да би се записи начинили прихватљивим према различитим националним правилима, биће садржане онолико колико се трошкови буду снижавали.

То се чини веома тешким задатком, али он је већ дао а и у будућности ће дати за узврат неке резултате, бар у развијању врло доброг нивоа сарадње, у проверавању производа и пројеката кооперативно развијаних на националном нивоу и у нуђењу широких могућности размене искустава. То се показало вредним утрошеног времена чак и у неким случајевима кад смо били присиљени да се понечега одрекнемо.

На том ступњу смо сасвим свесни да договори који су постигнути на формату за размену неће разрешити све преостале проблеме повезане с различитим каталошким праксама и који се односе на избор одредница и представљања, али до сада урађени посао могао би бити добар почетак за упоређивање разлика и процењивање могућности будућих заједничких решења на том пољу. Уверени смо да ће нова и напредна технологија бити на нашој страни ка том циљу и да ћемо вероватно бити у могућности да у веома блиској будућности суочимо наше могуће разлике и што се надамо да ћемо постепено смањивати и њихов број и њихову разноликост.

Можемо рећи, дакле, да је тај пројекат, у којем смо имале срећу да учествујемо, достигао свој први циљ. База података о ручно штампаним књигама постоји и приступачна је својим члановима захваљујући сарадњи свих укључених чланица: 28 библиотека из 13 земаља на најмање 11 различитих језика.

Превео *Душко Вртунски*

Ф. Ј. Девадасон
П. Пратаи Лингам

МЕТОДОЛОГИЈА ЗА ИДЕНТИФИКАЦИЈУ ПОТРЕБА КОРИСНИКА

Увод

Бурна и промењљива информациона средина захтева континуирано истраживање које ће осигурати да се потребе корисника задовоље и да информациони стручњаци обезбеде неопходну експертизу за управљање информационим ресурсима и за планирање будућности. Зато је неодложна потреба да се разуме и објасни комплексни процес „идентификације информационих потреба" који је витално повезан са низом операција од прикупљања до дисеминације информација. Може се утрошити много времена, напора и новца у трагању за изворима информација и прикупити много значајних података који не дају одговор на кључне проблеме корисниковог одлучивања и деловања. Отуда, покретање, изградња и развој неког информационог центра / система, морају се у потпуности окренути идентификацији информационих потреба.

Осим тога, ефикасност једног информационог система зависи од степена у којем су карактеристике система у сагласности са ситуацијом корисника и од тога колико је потенцијални корисник спреман и способан да користи његове услуге (1). Пажљива идентификација, анализа и класификација „стварних" информационих потреба корисника (укључујући и потенцијалне кориснике и некориснике) чини суштинску основу за планирање, имплементацију и деловање информационог система. У ствари, сваки пропуст у тачној идентификацији информационих потреба утицаће на деловање и ефикасност информационих система и услуга.

0.1 Информационе потребе

У свакодневном раду, информационе потребе темеље се на извесном недостатку. Ове информационе потребе откривају пукотине у знању корисника. Поред изражених или артикулисаних потреба, постоје и неартикулисане потребе којих је корисник свестан, али не жели да их изрази. Трећу категорију потреба чине потребе које су пасивне или неразвијене, којих корисник није свестан. Али, онај који пружа информационе услуге мора бити у стању да осветли и овакве потребе (2). Потреба је специфична и временски ограничена, непосредно или одложено. Информације обезбеђене за неку потребу биће искоришћене. Ако је реч о неком интересу, информације могу али и не морају бити коришћене. Према Крафорду (2), информационе потребе зависе од:

– дисциплине / поља / области интересовања;
– радних активности;
– расположивих капацитета;
– хијерархијске позиције појединаца;
– мотивационих фактора за информационе потребе;
– потребе за доношењем одлука;
– потребе за новим идејама;
– потребе за вредовањем идеја;
– потребе за доприносима професији;
– потребе да се установе приоритети за истраживање итд.

На информационе потребе утичу различити фактори какви су:

– опсег доступних информационих извора;
– сврха коришћења информација;
– основа, мотивација, професионална оријентација и друге индивидуалне карактеристике корисника;
– социјално, политичко, економско, правно и регулаторно окружење корисника и
– последице коришћења информација (4).

Откривање информационих потреба је комплексан процес. Неки фактори доприносе овој комплексности:

– различити корисници различито перципирају одређене информације као своје информационе потребе. Вредносни системи корисника различито утичу на информационе производе и услуге;

– истраживачи траже оригиналне документе, док су планерима потребни прегледи различитих мишљења;

– информације служе за различите сврхе (истраживачко особље, примењени истраживачи и техничари користе информације на различите начине);

– потребе се задовољавају доступом до информација у одређеној форми и у одговарајуће време;

– проток информација и канали комуникације су сложени и повећавају комплексност и

– индивидуални приоритети и аспекти понашања додају нове димензије.

Уз поменуте проблеме постоје и додатни, узроковани понашањем појединца:

Корисник не жели да открије своје потребе желећи да покаже да зна њихове изворе. Он може одвраћати или обмањивати, или изражавати псеудопотребе. Неко ко је надређен може приказивати псеудопотребе да би спречио подређене да добију праву информацију. Интеракција свих фактора чини да је процес индентификације информационих потреба сродан истраживачком или детективском послу, и да је то једна од „сивих зона" истраживања у библиотечко-информационој науци последњих деценија.

0.2 Делокруг разматрања

Било је више студија корисника информационих потреба, претраживања и коришћења информација (2, 5-14), а број радова у овој области са чланцима у часописима (3, 4, 15-18) процењује се на преко 2.000 (15). То доказује тешкоће ове области истраживања, мада су предложени различити методи сазнања.

Да би се открише информационе потребе и увидели реални информациони захтеви, требало би усвојити различите методе прикупљања података о различитим факторима који утичу на информационе потребе. Ниједан појединачни метод или оруђе нису сасвим одговарајући. Неопходна је пажљива селекција и спајање разних техника у зависности од корисника чије потребе се испитују (19). У наставку текста предлажемо формалну процедуру истраживања информационих потреба која може бити прихватљива за већину корисника. Осим прикупљања и записивања информационих потреба, пажљивом анализом издвајају се актуелне потребе из прикупљених података. Предложена методологија укључује теоријско и емпиријско истраживање информационих потреба корисника комбинујући

предности „априорног" и „прагматичног" приступа. Главни кораци у овом процесу приказани су у Табели 1.

Истраживања предмета интереса организације / корисника, 1. Истраживање организације и њеног окружења, 2. Истраживање непосредног окружења корисника, 3. Студија корисника, 4. Формални интервју, 5. Индентификација и записивање информационих потреба, 6. Анализа и процена индентификованих потреба.

Табела 1: Кораци у процесу индентификације информационих потреба

1. **Припрема за идентификацију информационих потреба**

Библиотекари и информациони стручњаци суочавају се са веома необичном ситуацијом. Они не могу да пропишу потребне информације својим клијентима, онако како то раде друге професије као лекари, правници, архитекте, инжењери, где такве препоруке имају коначни ауторитет и које клијенти радо прихватају. Овакво прописивање је ауторитативно углавном зато што клијенти лекара или других професија траже савет у подручјима у којима су неуки, док су клијенти информационих професионалаца углавном специјалисти у областима у којима траже информацију и професионални савет. То је и разлог због којег информациони професионалци тешко разликују жеље од стварних потреба корисника (20). Отуда се информациони професионалац мора припремити тако да створи поверење корисника у његове професионалне способности. Ако се хоће успешно истраживање информационих потреба, ваља имати на уму да идентификатор информационих потреба треба да буде прихватљив и да има поверење свих нивоа корисника (и менаџмента). Нека упутства у форми процедуре „корак по корак" помоћи ће у овом истраживачком / детективском послу.

2. **Истраживање предмета**

Идентификатор информационих потреба мора истраживати предмете (дисциплине и субдисциплине) од интереса за организацију / систем / кориснике, и открити језгро, периферне и помоћне области.

Методологију истраживања предмета информационог рада и услуга описао је Батахарија (21). Резултат такве студије је „приручник о предмету који води даљем раду на откривању информационих потреба". Овај приручник није само упутство за техничко особље, већ и оруђе за информационе професионалце. Такав приручник би из перспективе предмета доносио следеће:

– дефиниције теме, прикупљене из различитих ауторитативних извора, уз истицање сличности и разлика; подручје теме и подтема, области теме које се тичу њеног развоја;

– различите врсте класификације теме укључујући специјалне класификације, таксономију, општу класификацију докумената и контролисана речничка оруђа као тезаурус;

– историјски развој предмета са значајним обележјима, тренд истраживања предмета који је откривен у документима и тренд образовања и обуке који се тиче предмета;

– значајне изворе информација какви су документарни извори (примарни часописи, апстракти и индекси, приручници, упутства, прегледи, базе података и сл.), институционални извори и људски извори (специјалисти) и процес трансфера информација између корисника.

Након оваквог истраживања идентификатор информационих потреба стиче поверење да настави посао идентификације потреба изражен техничком терминологијом и структуром теме.

3. **Истраживање организације и њеног окружења**

Други корак је истраживање организације и њеног окружења и одређивање профила организације. На овој тачки корисно је знати тип организације у којој корисник ради, било да је то канцеларија корпорације, пословно или индустријско предузеће и такође разликовати да ли је то приватни или јавни сектор, владина или невладина организација, профитна или непрофитна организација и одредити различите типове и стилове управљања и одлучивања у вези са информационим потребама. За ову сврху морају се проучити глобални циљеви, функције и фактори који се тичу деловања организације. Треба анализирати шему организације, њених функција и активности, годишње извештаје, пројекте, интерне извештаје и друге публикације организације. Корисно би било посетити и специјалне курсеве који се обично организују за нове раднике и менаџере. Ови курсеви су обично у облику серије предавања у року од три до шест месеци, а држи их искусно особље организације. То би покрило све области

пословања организације – базичну научну и техничку позадину и појединости подручја организације за посматрање и практично упознавање одређених појединости пословања.

Даље, треба анализирати околину у којој организација ради и њен утицај. Истраживач може проучавати надређене организације, њихове циљеве и функције итд., околину и факторе који могу утицати на појединачну организацију. Ако се ради о националној организацији, онда је битно политичко, социјално, економско и технолошко окружење.

Постоји обиље регулаторних мера којима влада може интервенисати и надгласати снаге тржишта. Регулаторни услови који утичу на пословање једног предузећа укључују следеће(22-24):

– политику индустријских лиценци;
– увозна ограничења и правила;
– закон о монополу и ограничењу трговине;
– закон против трустова;
– диференцијалне пореске мере;
– умањења пореза;
– алокацију иностране размене основних роба и стратешких сировина и компоненти;
– политику извозних обавеза и замене увоза укључујући подстицајне мере и / или обавезе трошкова развоја и истраживања;
– рационисање роба;
– контролу цена;
– усмеравање стране помоћи и сарадње;
– техничку сарадњу са страним фирмама;
– кредитне гаранције и приоритетне кредите и сл.;
– емисиону контролу;
– резервацију улагања у јавном сектору;
– радно законодавство и
– судске одлуке у вези са државном регулативом.

Као извори за овакво истраживање могу служити економски и пољопривредни извештаји, владини извештаји и сл. Само после оваквих студија истраживач је спреман да открије информационе потребе и да разуме окружење корисника, као и да осети које потребе издвојити и какве су импликације тих потреба.

4. **Студије корисничког окружења**

Следећи корак је испитивање специфичне / непосредне околине корисника. Овде је нужно описати категорије корисника чије потребе истражујемо. Истраживач мора упознати околину појединачног корисника пре израде интервјуа о његовим информационим потребама. Таква студија треба да обухвати:

– позадину или историју његове радне јединице / одељења, њених циљева и функција;

– организациону структуру;

– детаље о производима и / или процесима производње и / или истраживања;

– детаље о фабрици, машинама, опреми другим капацитетима (10);

– опсег сваке активности / функције одељења;

– проток информација (вертикални и хоризонтални) у функционисању одељења;

– информационе изворе (спољашње и унутрашње) и канале и медије који се користе у одељењу;

– типове информационих услуга у одељењу;

– специфичне теме о којима се траже информације, укључујући тип информације и начин презентације (теоретски, експериментални, комерцијални, технички – у сажетом виду, преглед, збир података, преглед гледишта итд.);

– значајне скорашње догађаје и проблеме и начин на који су они решени, укључујући специфичне информације за решавање проблема и њихове изворе и

– све друге занимљиве појединости какви су будући пројекти, припрема обуке у одељењу и слично.

Истраживања са овом сврхом укључују месечне / квартално / годишње извештаје одељења / јединица и његових функција, време за састанке, извештаје о раду, пројектима и истраживањима, преписку, предлоге, записнике о опреми, машинама и другим капацитетима. Можда ће истраживач морати да проведе доста времена у одељењу корисника да би разумео и схватио функционисање одељења, организацију и активности одељења итд., и да тиме разуме ситуацију у којој корисник делује. То ће помоћи истраживачу да лако повеже корисникове потребе са његовом ситуацијом / окружењем и да разуме корисникове намере у будућем интервјуу са њим.

5. **Истраживање корисника**

Корисници су често склони да класификују своје жеље или интересе у фрагментарним листама, пошто њихове истинске потребе могу бити откривене тек дубљим разумевањем корисника као личности (25). Отуда нагласак треба да буде на базичним потребама појединаца као личности а не само на „истраживању". Истраживач треба свеобухватно да размотри проблем корисника. Ако је ово прихватљиво, онда изражавање информационих потреба корисника престаје да буде безлични научни ентитет и постаје неразумљиво ако се одвоји од корисника.

Отуда следећи корак, после испитивања корисниковог окружења, јесте истраживање појединачних корисника. Корисници су индивидуе, али у изградњи информационих система корисно је класификовати корисничке групе. У односу на постојеће или планиране информационе капацитете могу се разликовати бар четири типа корисника (18):

– потенцијални корисник – корисник коме су потребне информације које може (или не може) обезбедити из специфичних услуга и информационих капацитета,

– очекивани корисник – корисник који намерава да користи одређене информационе услуге (претплатник специфичних информационих услуга),

– актуелни корисник – корисник који стварно користи информационе услуге, без обзира хоће ли из њих стећи било какво преимућство,

– задовољни корисник – корисник који добија мерљиву задовољавајућу информациону услугу.

Преобраћање потенцијалних корисника у актуелне и задовољне кориснике треба да буде циљ у планирању, изградњи и деловању информационих система.

Корисници могу бити категорисани и према следећим функционалним групама (према улози у радном процесу):

– руководећи менаџмент – одговоран за доношење одлука, стратешко дугорочно планирање интеграција, набавки, капитала, нових производних линија,

– истраживачко-развојно особље – одговорно за истраживање, иновације, техничка генерација,

– средњи менаџмент – одговоран за решавање проблема и испуњавање циљева и политике руководећег менаџмента,

– надзорно особље – одговорно да осигура да се производи и услуге на време продукују, уз одговарајућу цену и квалитет,

– оперативно-технички персонал – одговоран за рутинске операције.

Штавише, у организацији корисник може имати различите специфичне радне улоге у испуњавању својих дужности и извршавању обавеза и одговорности. Неке од специфичних улога менаџера су (26):

– вођа тима,
– човек за везу,
– посматрач / контролор,
– односи са јавношћу,
– алокација ресурса,
– истраживање ресурса,
– преговарање,
– доношење одлука.

Док испуњавају специфичне улоге, корисници ће се сусрести са неколико догађаја у вези са својим активностима:

– примање чињеница, мишљења, савета итд.
– давање чињеница, мишљења, савета итд.
– тражење чињеница, мишљења, савета итд.
– размена информација (дискусије, сусрети) и
– припрема тумачење и слање докумената, меморандума итд.

Неке од комуникационих активности менаџера и проценти њихових дешавања су следећи (14):

1. пријем информација, чињеница 27,8%
2. примање захтева за информацијама, чињеницама 8%
3. примање захтева за деловање 5,1%
4. тражење одобрења 1,1%
5. примање мишљења 0,7%
6. тражење мишљења 0,4%
7. пријем молби за положај 0,4%
8. пријем позива 0,4%
9. давање информација, чињеница 12,1%
10. давање мишљења 0,7%
11. давање упутстава 0,7%
12. тражење информација и чињеница 9,2%
13. издавање наређења 3,3%
14. тражење мишљења 0,4%
15. оверавање и потписивање докумената 6,6%
16. циркулација докумената 2,6%
17. прављење записа и забелешки 1,5%

18. интервјуи 1,1%
19. дискусије 0,7%
20. уводни говори 0,4%
21. учешће у одлучивању 0,4%
22. одлагање одговора 0,4%
23. опште дискусије, састанци 12,8%
24. комплексна дешавања 1,8%
25. остало 1,5%

Појединац може учествовати у протоку информација у једној организацији у три следећа правца (27):

1. Комуникација надоле, са пет основних типова:

– радне инструкције – специфичне наредбе;

– образложење радних задатака – информације за разумевање задатака и њихових односа према другим радним процесима;

– информације о процедурама и пракси организације;

– подаци о карактеристикама подређених;

– индоктринација циљева – информације идеолошког карактера о смислу посла.

2. Комуникација нагоре, која се може свести на оно што људи говоре:

– о себи, својим особинама и проблемима;

– о другима и њиховим проблемима;

– о политици и пословању организације;

– о томе шта и како треба радити.

3. Хоризонтална комуникација између колега на истом хијерархијском нивоу.

Сем тога, корисник је у професионалном раду у сталној интеракцији са:

– својом културом, вредностима и политиком, као и другим утицајима и ставовима;

– политичким системом који подстиче или спречава проток информација;

– правним и економским системом који намеће законска и финансијска ограничења доступу до информација;

– формалним информационим системима какви су библиотеке и информациони центри;

– чланством професионалних удружења која контролишу званичне канале информација;

– групама појединаца са сличним специјалностима или интересима, али који не морају припадати истој организацији;

– невидљивим колегијумима као групама са посебним комуникационим моделима;

– формалним организацијама (као његовом радном организацијом);

– радним тимом као подсистемом организације са интерперсоналним особинама и

– својим когнитивним системом, мотивацијом и ставовима (18).

Проучавање корисника у тако комплексним ситуацијама мора укључити различите директне и индиректне методе.

Неки од директних метода проучавања корисника јесу:

– коришћење упитника;

– посматрање корисника у раду (канцеларија, лабораторија, фабрика, састанци);

– дијалог са корисником за време коришћења информационих услуга;

– посматрање корисника информационих извора и услуга;

– посматрање корисника у диксусији са колегама;

– посматрање корисника у току предавања / презентација;

– интервјуисање корисника, његових надређених, подређених, асистената и колега;

– лични неформални контакти са корисником.

Неки од индиректних метода јесу:

– истраживање описа посла корисника;

– анализа корисникових питања;

– анализа докумената које употребљава корисник;

– анализа повратне спреге са информационим сервисима;

– студија цитата и референци у публикацијама корисника;

– студије корисникових чланака, књига итд.;

– анализа цитата у корисниковим публикацијама;

– испитивање преписке и извештаја корисника;

– анализа патената, пројеката и сл.;

– студија дневничких забелешки о деловању корисника.

Предности директног посматрања су у томе што истраживач долази у лични и директни контакт са корисником кроз дијалог, интервју или разговор и да тако има прилику да посматра корисника у његовој уобичајеној околини. Отуда директно посматрање пружа информације о личности и моделу понашања корисника у различитим ситуацијама. Ограничења оваквог посматрања зависе од истраживачких способности и могућности да спроведе посматрачку анализу. Потешкоће могу настати због професионалног нивоа, способности комуникације, зрелости, такта и знања у извођењу истраживања.

Закључци могу зависити од случајних особина посматрача. Анализа и закључци индиректног истраживања утемељеног на раду корисника базирају се на озбиљном размишљању и нису само ad hoc ставови. Отуда записи о раду корисника могу обезбедити поуздане индикације о њиховим субјективним интересима, нивоу разумевања, оријентацији, актуелности, способности и изражавању идеја у комуницирању. Такве студије дају довољно времена за анализе. Ипак, прикупљени подаци сведоче о појединачном времену и контексту, а екстраполирају се у динамичку и променљиву ситуацију. Корисник је живо, развојно биће, које дела у систему који се стално мења. У наставку текста размотрићемо неке методе истраживања корисника.

5.1. Прелиминарно истраживање корисника

Овакво истраживање веома је корисно за почетак изучавања. Главне карактеристике корисника које истраживач жели да проучи могу се груписати на следећи начин (5):

1. Предмет интересовања
1.1. Област специјализације.
1.2. Специфична интересовања.
1.3. Теме тесно везане са горепоменутим.
2. Академска основа и оријентација
2. 1. Образовна основа.
2.2. Професионална основа.
2. 3. Истраживачке, развојне, менаџерске активности итд.
3. Психолошке карактеристике, посебно
3. 1. Темперамент.
3. 2. Прихватање и размена идеја.
3. 3. Ставови о радном тиму и колегама у организацији.
4. Способност прецизног изражавања идеја
5. Став према коришћењу алата и техника информационих сервиса.

Истраживачу су потребне и следеће специфичне информације о кориснику:

– специфичне и сродне теме интересовања;
– аутори и корпоративна тела чији су радови интересантни;
– годишње ревије и периодика од интереса;
– часописи са релевантним текстовима;
– образовне, увежбане и посебне способности;
– знање страних језика;

– функције, активности, задаци и одговорности у организацији;

– чланство у управама и радним групама;

– чланство у професионалним телима;

– периодика и друге информационе услуге на основу чланства или претплате;

– типови извештаја које корисник прима или шаље или које би желео да добија;

– канали везе између корисника и других одељења и других организација са којима корисник има академске или професионалне контакте;

– врста информационих медија које корисник преферира;

– посебне улоге корисника у протоку информација у организацији;

– најповољније време за примање информационих услуга.

Неке информације о кориснику могу се добити студирањем његових личних података. Истраживач би требало да обави такво испитивање користећи упитник. Истраживач треба да попуни упитник након изучавања теме, организације, радне јединице корисника и података о њему. Ту може уочити несклад са личним подацима корисника и концентрисати се на тако уочене информације. Невоље са методом упитника су у ниској повратној спрези. Као што каже Блез Кронин, „Свеприсутност упитника принудила ме је да признам да он ствара иритирајућу збрку у светској научној заједници" (2, стр. 43).

Такође, ваља имати на уму да:

– на питања за која корисник сматра да могу имати негативне последице по њега често се одговара нејасно;

– на питања која корисник не сматра посебно интересантним он често одговара на начин који очекује испитивач;

– корисници често дају насумичне одговоре на извесна питања (18, стр. 22).

Ипак, информације прикупљене упитником и истраживање података о корисницима, уз резултате истраживања корисниковог окружења (радне јединице), дају подлогу за даља испитивања и помажу у идентификацији информационих потреба.

5.2. Истраживање радног дневника корисника

Неки корисници воде дневник о послу ради властите користи. Он може садржати детаље о ангажовању у:

– процедурама и техникама које корисник изводи;

– радним процесима;
– посматрањима;
– резултатима добијеним у решавању проблема;
– методама одлучивања или вероватним разлозима;
– тражењу специфичних информација, докумената, извора, сервиса, канала и медија;
– дискусијама и сусретима са експертима и колегама у решавању специфичних проблема;
– разматрањима како унапредити организацију;
– активностима у примени дозвола;
– избору консултативних организација.

У неким организацијама вођење дневника је обавеза руководећег особља. Испитаници би требало да воде дневник о свим значајним догађајима, проблемима, методама одлучивања, специфичним информационим изворима, услугама, каналима и медијима. Треба их замолити да записују догађаје према редоследу појављивања. Такви дневнички записи, веродостојни и пажљиво вођени, могу обезбедити корисне информације о интересовањима корисника, методама и техникама које користи или планира да користи у свом раду, врсти докумената, извора и услуга које најчешће користи, времену које проводи у читању књига, чланака, извештаја и слично, дискусијама са колегама и стручњацима и врсти услуга коју корисник преферира. Дневник може пружити и информације о личностима у организацији и изван ње са којим корисник најчешће комуницира.

5.3. Истраживање коришћења информационих извора и услуга

Следећи корак је истраживање различитих извора и услуга које корисник употребљава. Оваквим истраживањем утврђује се релевантност различитих извора, услуга, фреквенција коришћења, њихова доступност, одређивање приоритетних услуга, као и релевантност записа у корисниковом окружењу. Пратап Лингам предложио је модел упитника за изучавање коришћења информационих извора и идентификацију информационих потреба инжењера (11). Овај модел може се прилагодити и другим категоријама корисника. Истраживање треба извести на примерима различитих типова докумената поменутих у упитнику.

6. **Формални интервју**

Следећи корак је формални интервју са корисником. После поменутих фаза истраживач може утврдити релевантна питања, неопходна разјашњења и друге појединости за дискусију са сваким појединачним корисником. То ће зависити од категорије корисника, његовог окружења, улога и одговорности. Питања би се могла односити на специфичне радне улоге корисника. На пример: Шта бисте урадили као маркетинг менаџер? Истражио бих конкуренте на тржишту. Како? Узео бих број продаја конкурената, целокупну потражњу у земљи, региону, нашој организацији, индустрији, проценат учешћа наше производње на тржишту итд. (Укратко, екстерне информације – потражња у земљи и региону и информације о конкуренцији; и интерне информације о продаји.)

Утврђена питања могу бити корисна у таквом интервјуу, али не би смела да спутавају разговор. Пре формалног разговора са корисником истраживач, као резултат претходних фаза (одељци (2-5), треба да припреми за сваког корисника:

– приближну листу очекиваних информационих потреба (једну врсту прогнозе информационих потреба);

– типологију захтеваних информационих услуга;

– преглед постојећих извора и услуга који се користе у организацији;

– преглед извора и услуга који су доступни, али се не користе.

Процена информационих потреба је темељни документ за доцније потврђивање и модификације током интервјуа – потврђивање правих и одбацивање псеудопотреба. За неке од прикупљених података тражиће се додатна разјашњења. Неке идентификоване потребе могу имати само привремени карактер. Извештаји истраживања из одељака 2, 3 и 4, добро припремљена класификација теме, контролисани речнички алати у виду тезауруса и одабрани примери релевантних информација услуга и производа прикупљени су кроз интервју, тако да их и корисник може прегледати. Пример који приказује информационе потребе у текстилној индустрији дат је у (28). Треба напоменути да само идентификовање предмета интересовања не одражава истинске потребе појединих корисника, пошто различити корисници имају различит поглед или вредносни став према истим предметима или информацијама.

Хомер (7) је показао да коришћење информација више зависи од актуелне потребе него од области којом се корисник бави. Отуда, истраживач би требало да сазна:

– каква информација;

– у којој форми;

– за коју потребу;

– колико често и кад је потребна;

– за коју сврху.

За сваку специфичну информациону потребу:

– која је врста и природа информације – чињенице, мишљења, гледишта, савети, технички детаљи, статистички подаци, вести, теорије; у којој форми – скраћена, извршна, кратка, табела, графикон, преглед развоја, извештај, оригинални документ;

– у каквом је обиму – целовита, селективна, само скорашња, у ограниченом периоду; колико често – дневна, недељна, месечна, у зависности од објављивања публикације;

– у каквом је медију – штампана, аудио, визуелна, презентација кроз графички софтвер;

– у којој количини – да се прочита, види или чује за 5, 10 или 30 минута;

– са каквим степеном приоритета – веома високим, високим, ниским итд.

Најподесније је то сазнати од корисника. Истраживач би требало да покаже кориснику одговарајући информациони сервис за изражавање његових потреба. Он треба да начини процену да ли се ради о истинској или лажној потреби. Из искуства је познато да постоје тенденције, посебно код извршне власти, да се неки информациони захтеви преувеличавају, док се други могу превидети као безначајни. У првом случају корисник може бити преплављен сувишним информацијама, а у другом може остати без важних података. Корисник треба да процени значај потреба према функцијама које обавља (наравно, вредност потребе зависи од категорије корисника и послова које он обавља). Тако се може оценити да ли се ради о истинској или лажној потреби. Корисна разјашњења могу се добити и кроз разговор са надређеним и подређеним.

Тако се потребе могу класификовати према редоследу приоритета. Другим речима, кроз интервју истраживач открива које потребе имају највиши приоритет, које су актуелне, које потенцијалне, које сродне, које се могу изоставити или које се могу додати прогнозираним потребама. Вредност потребе у корелацији је са вредношћу и ценом информације за њено задовољавање. Приоритети у информационим потребама зависе од: а) корисникових обавеза, б) позиције у организацији, в) процедура у организацији које утичу на посао корис-

ника, г) функција, д) властитих приоритета, ђ) регулаторних мера у његовом послу које утичу на целу организацију.

О прве четири ставке може се водити евиденција интерним белешкама или на информативним састанцима. Посебно је значајна шеста ставка – промене у правилима (објављене у циркуларним писмима, владиним извештајима, буџетским и банкарским ставкама) могу изменити приоритете, претворити потенцијалне потребе у актуелне и донети нове потребе. За откривање и модификацију информационих потреба и антиципацију нових потреба и за претварање потребе у захтеве треба посећивати састанке пројектних, техничких и руководећих тимова чији је члан корисник. Може бити корисна повратна спрега између информационих сервиса и сугестија корисника о његовим интересовањима и његовој организацији. Периодичне дискусионе групе (види одељак 7) могу дати нове податке о променама и будућности организације.

Добро је да корисник буде ослобођен тежих послова да би своје идеје слободније изразио. У току интервјуа са корисником истраживач треба да:

– примерима релевантних информационих услуга покаже како може помоћи кориснику у препознавању информационих потреба. Колико је год могуће, примери треба да потичу из области којом се бави корисник;

– постављањем актуелних проблема погодно утврди које информације корисник тражи и издвоји потребе које нису експлицитно изражене;

– помогне кориснику да кроз адекватну терминологију јасно и недвосмислено изрази своја интересовања;

– помогне кориснику да прецизира предмете својих интересовања коришћења профила организације, класификационих схема или тезауруса;

– прикупи мишљења о различитим типовима услуга тражењем корисникових идеја о тим услугама;

– прикаже различите информационе изворе и открије друге и корисније изворе. (Пре тога истраживач мора размотрити које изворе и канале информација корисник употребљава. Питања о коришћеним изворима водиће не само до идентификације непознатих извора и докумената, већ и до открића кориснијих и повољнијих извора);

– прикаже доминантне комуникационе канале у организацији и открије моделе комуникације корисника (10, стр. 31).

7. **Континуирано процењивање и ажурирање информационих потреба**

Пожељно је периодично окупити мање групе, до 15 људи сличних занимања – дизајнери, техничари, оператери – ради дискусије са истраживачима и другим информационим особљем о информационим сервисима и потребама, укључујући и промене у информационим захтевима групе. Чланове групе треба охрабрити да разговарају о свом послу, проблемима са којим се суочавају, неопходним информацијама и услугама, укључујући предлоге како постојеће сервисе прилагодити појединачним информационим потребама. Ако се дискусије воде на прави начин, корисничке групе могу комбиновати упитнике, интервјуе и неформалне разговоре (5, стр. 77). Штавише, кроз ове дискусије могу се установити промене и будући развој организације. То може помоћи у континуираном модификовању и ажурирању информационих потреба и у подешавању услуга променљивим потребама.

8. **Закључак**

Концепција информационих потреба укључује:

– студије корисника;

– њихову околину и

– коришћење информација.

Ова област је једна од најнеодређенијих у истраживањима библиотечких и информационих наука у последње четири деценије. Методологија коришћена у већини студија била је неадекватна за откривање реалних потреба, њихово мерење и класификовање (15). Библиотека и информациона наука су практичне дисциплине. Очекујемо да ће методологија коју смо предложили бити прихваћена и применљива у пракси. У пракси ће она постајати јаснија из корака у корак. Праћење ове методологије повећава разумевање процедура за откривање реалних потреба. Идентификација потреба је једна ствар, а задовољавање потреба друга. Предложена методологија није корисна само у откривању потреба, већ има утицај и на путеве и начине њиховог задовољавања. Истовремено истраживач открива и различите идеје, оруђа, методе и технике задовољавања информационих потреба корисника. Другим речима, ако откријете информационе потребе својих клијената, и начине њиховог задовољавања, иницира-

ћете акцију и изазвати промене код корисника, у његовим гледиштима и у организацији као целини.

Превео *Жељко Вучковић*

Референце

1. K.W. Neubauer, Informationsangebot und Informationsverhalten in Bibliotek und Dokumentation. U: Werner Kunz, Horst Rittel, W.J. and , Werner Schwuchow, Methods of analysis and evaluation of information needs : A critical review. Munchen. Verlag Dokumentation. 1977; str. 9.

2. Blaise, Cronin, Assessing information needs. (Aslib Proceedings. 33 (2); 1981; str. 40)

3. Susan Crawford, Information needs and uses. (Annual Review of Information Science and Technology. 13; 1978; str. 61-81).

4. Paisley, W.J. Information needs and uses. (Annual Review of Information Science and Technology. 1968; str. 1-30).

5. Documentation research and training centre. Indian statistical institute. Seminar on reference service : Working papers and proceedings. Bangalore, DRTC. 1971. str. 68.

6. David, Ellis, Deborah Cox and Katherine Hall. A comparison of the information seeking patterns of researchers in the physical and social sciences. (Journal of Documentation. 49 (4); 1993. str. 356-369).

7. J.H. Homer, Patterns in the use of information : The right to be different. (Journal of American Society for Information Science. 1981; March; str. 103-112).

8. Masaru, Itoga. Seeking understanding beneath the unspecifiable : An alternative framework for mapping information needs in communication. (Libri. 42 (4); 1992; str. 330-344).

9. Carol C. Kuhlthau, A principle of uncertainty for information seeking. (Journal of Documentation. 49 (4); 1993; str. 339-355).

10. P. Pratap Lingam, Methodology for identifying and recording information needs of users in an industrial enterprise; A case study. (Library Science with a slant to Documentation. 17 (2); 1980; str. 27).

11. P. Pratap Lingam, Design engineer : His information requirements. (International Forum on Information and Documentation. 8 (2); 1983; str. 29-35).

12. M. Slater, Information needs of social scientists : A study by desk research and interview. Boston Spa, BLRDD. 1989. (British Lirary Research Paper No. 60).

13. T.D. Wilson, On user studies and information needs (Journal of Documentation. 37; 1981; str. 3-15)

14. T.D. Wilson and D.R. Streatfield, Information needs in local authority social services departments : An interim report on project INISS. (Journal of Documentation. 33 (4); 1977; str. 290).

15. N.F. Rhode, Information needs. (Advances in Librarianship. 14; 1986; str. 49-50). New York. Academic Press.

16. B. Dervin and M. Nilan, Information needs and uses. (Annual Review of Information Science and Technology. 21; 1986; str. 3-33).

17. E.T. Hewins, Information need and use studies. (Annual Review of Information Science and Technology. 25; 1990; str. 145-172).

18. Werner Kunz, Horst W.J. Rittel, and Werner Schwuchow. Methods of analysis and evaluation of information needs : A critical review. Munchen, Verlag Dokumentation. 1977; str. 16.

19. F.J. Devadason, Identifying information needs : Discussion Paper at the Regional Consultation on Provision of Information Services to End Users, UN / ESCAP Fertiliser Advisory, Development and Information Network for Asia and the Pacific – Network Fertiliser Information Systems (FADINAP / NFIS). Bangkok, 20-24 Nov, 1989.

20. P. Pratap Lingam, Some selecteed extra-curricular components in information science. (Library Science with a slant to Documentation. 22 (4); 1985; str. 196).

21. G. Bhattacharyya, Project on study of subjects. (Library Science with a slant to Documentation. 12; 1975; sveska G.)

22. A. Neelameghan, Modern business environment and environmental scanning. (Library Science with a slant to Documentation. 12 (1); 1975; str. 5).

23. A. Neelameghan, Information for small enterprises. (Bangalore, Sarada Ranganathan Endowment for Library Science. 1992; str. 50).

24. P. Pratap Lingam, Towards a methodology for developing a mechanism for business environmental scanning. (IASLIC Bulletin. 31 (3); 1986; str. 84, 92-96).

25. H.A. Taylor, Archival services and the concept of the user : a RAMP study . Paris, Unesco. 1984; str. 21.

26. H. Mintzberg, The nature of managerial work New York, Harper. 1973. U: T.D.Wilson and D.R. Streatfield, Information needs in local authority social service departments : An interim report on project INISS. (Journal of Documentation. 33 (4); 1977; str. 290).

27. D. Katz and R.L. Kahn, The social psychology of organisations. Ed 2. New York, John Wiley. 1978.

28. P. Pratap Lingam, Manapower planning for sectoral information and documentation system in India with an illustrative case study of textile industry. (IASLIC Bulletin. 32 (1). 1987; str. 24-26).

Дијан Руш Феја

НОВЕ УЛОГЕ БИБЛИОТЕКАРА У ПОДРШЦИ ИСТРАЖИВАЧИМА У ДРУШТВЕНИМ НАУКАМА: УТИЦАЈ НОВЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ

Увод

Пошто су структура и садржаји друштвених наука и њихових информационих колекција блиско повезани са друштвеним системом одређених земаља (образовни систем, социјална структура, парламентарни и законски систем, друштвене службе), организација, представљање и опис ових садржаја су веома специфични. Под утицајем нове технологије могу се издвојити извесне интернационалне сличности. Ипак, остаје висока корелација садржаја и лингвистичких специфичности. Појачано коришћење Интернета, национална и лингвистичка ограничења, пружају нове изазове библиотекарима у друштвеним наукама. То не утиче само на методе и на инструменте претраживања и прибављања информација, већ и на развој услуга које постављају информацију у одређени контекст и на обезбеђивање тражених података у широким областима сазнања. Извесни интернационализам преовлађује и у појединим друштвеним наукама (нпр. у психологији), али уопште узев, технолошке иновације могу да премосте социолошке различитости. Развој вишејезичних извора (на матерњем и на енглеском језику) повећаваће шансе за сарадњу. Примарни утицај нових технологија у библиотекама друштвених наука огледа се у ширењу интернационалних извора и актуелних база података посредством Интернета. То захтева нове вештине и методе претраживања, презентовања и посредовања информација и често учешће библиотекара у креирању и обликовању нових информационих услуга. Према томе, утицај нове технологије редефинише улогу библио-

текара као специјалисте за информационе мреже, посредника информација и дизајнера система. Свака од ових професионалних оријентација укључује сегменте сродних информационих професија и демонстрира метаморфозу библиотекарске професије, посебно у вези са техничким окружењем у којем раде библиотеке и библиотекари. У суштини, од информационих професионалаца захтевају се специјализована знања о технологији и претраживању информација, као и одговарајуће компетенције и способности вредновања. Ове аспекте треба укључити у обуку библиотекара и у перманентно образовање за коришћење нове технологије.

Није нека велика новост чињеница да библиотекар није више одговоран само за прибављање информација за добро организоване библиотеке истраживачких институција и приступ до извора информација. Међутим, начин на који библиотекар испуњава своје задатке претраживања информација мења се под утицајем нових технологија. Коришћење нове технологије у библиотекама друштвених наука почело је са CD-ROM медијем, проширило се изградњом CD-ROM мрежа, а неке институције развиле су сопствене базе података на свом медију. Данас нова технологија, заправо Интернет протокол, омогућава интеграцију информационих ресурса из различитих програмских платформи. Не ради се само о коришћењу Интернета као приручног оруђа, већ о обезбеђивању доступа до кључних истраживачких ресурса у најприступачнијем облику. То укључује и креирање презентација библиотеке, често и матичне институције, на светској мрежи кроз сажет приказ информација и конверзију каталога и других база података у форми компатибилној са технологијом Интернета и очекивањем корисника. У анализи нове улоге библиотекара у друштвеним наукама биће размотрене основне претпоставке за испуњавање стручних функција и описане неке од нових активности библиотекара и информационих стручњака закључно са мартом 1996. године. На крају ћемо испитати извесне импликације нове технологије на рад библиотекара и информационих стручњака.

Основне претпоставке за нову улогу библиотекара у библиотекама и информационим центрима у друштвеним наукама

Утицај нових технологија је кумулативан процес који захтева набавку компјутера и информатичке способности за управљање технолошким променама. Компјутерска писменост није више само нова тема, већ и потреба за све специјалне библиотеке. Уз познавање база

сада је неопходно познавати и језик претраживања и структуру онлајн или CD-ROM база, или познавање онлајн доступних каталога.

Познавање структуре база података укључује различите структуре и формате погодне за преузимање у датотеке истраживача, модификовање онлајн каталога или производњу нових CD - ROM база података. Уз уважавање Интернета као најзначајнијег инструмента нове технологије, познавање база података простире се од коришћења Телнет веза за доступ до удаљених библиотечких каталога до укључења постојећих база података на Интернет користећи разноврсне програме за индексирање и претраживање, или конвертовањем целих ових база у Z 39.50, Hyper G или сличне базе које директно могу прегледати корисници Интернета. Отуда, познавање база података проширило се како хоризонтално (укључујући широки спектар структура база података), тако и вертикално (као обрнута пирамида), укључујући метабазе и аутоматизовано индексирање које издваја информације на контролисаној или неконтролисаној основи за потребе истраживања.

На сличан начин проширила се и технологија мрежа. У многим институцијама без раније информатичке инфраструктуре библиотеке су често биле подстрекачи повезивања истраживачких компјутера и библиотечких каталога. У институцијама са развијенијим компјутерским мрежама и сервисима, аутоматизација библиотека морала се прилагодити постојећим оперативним системима или је понекад развијана паралелна, одвојена библиотечка мрежа. То је захтевало познавање различитих оперативних система (PC, Macintosh, UNIX, VMS, MSW) и различитих мрежних ограничења. После одговарајућих мрежних повезивања библиотечких услуга са компјутерима истраживача, морало се размишљати о новим аспектима технологије укључивања и доступности информационих ресурса. Неопходно је било упознати више оперативних система и услужних програма (за претраживање, повезивање са удаљеним хостовима, умрежавање компакт дискова, умрежавање библиотечких база итд.) да би се решили кориснички проблеми са меморијским простором, доступношћу и преузимањем података. Нова улога библиотекара као стручњака за мреже унутар матичних институција може утицати на налажење решења за проблем некомпатибилности различитих оперативних система, као и на креирање нових услуга за унутрашње и спољашње коришћење. У зависности од структуре стручњака за компјутере у истраживачкој институцији, то може бити значајно за распоред простора на диску, одржавање и симултано коришћење програма уз повезивање са другим мрежама, хостовима и сервисима који почивају на другим опера-

тивним системима. То обухвата и различите верзије појединих услуга за различите оперативне системе са редовним ажурирањем података. Библиотекар се може преобратити у универзалног стручњака за преузимање и промет свим врстама података (не само библиотечких), који је познатији по својим информатичким него по својим библиотекарским улогама. Овде спада сервисна оријентација библиотечких и информационих центара и учвршћивање статуса библиотекара у истраживачким институтским структурама. Поменуте карактеристике не важе само за библиотекаре у друштвеним наукама, али за разлику од других академских дисциплина где су мрежни ресурси већ раније коришћени, они тек сада стичу поверење истраживача. Чак и у институцијама са развијеним компјутерским ресурсима и стручњацима, библиотекар који поседује и технолошке и информационе способности погоднији је за испуњавање информационих потреба истраживача него компјутерски специјалист са ограниченим познавањем методологије претраживања информација.

Библиотеке у истраживачким институцијама које су реализовале стабилне мреже и непосредну доступност каталога и других библиотечких услуга до сваког истраживача, побољшавају свој статус и пружају технолошке предности за истраживаче. Ипак, ширењем информационе инфраструктуре базична функција библиотеке као информационог центра поново је доведена у питање због просте чињенице да приступ Интернету и другим мрежним ресурсима може заобићи библиотеке у лоцирању, претраживању и прибављању информација. Кориснике треба убедити у предности библиотека и информационих центара у обезбеђивању информационих услуга, обезбеђивању докумената и истраживању информација. Такве нове услуге истраживачима штеде време и пружају предности над њиховим самосталним претраживањима информација на Интернету.

Нове технологије уз повећање технолошких способности захтевају и нова специјализована сазнања. Не само да је нова технологија прожела истраживачки рад у друштвеним наукама као и у многим другим областима (можда ипак у мање драматичном степену), већ су и друштвене науке видљивије унутар нових информационих ресурса. Оваква изложеност, међутим, доноси додатне проблеме некомпатибилности директног поређења или вербалног описа социјалних система различитих земаља. Проблем почиње на лингвистичком нивоу вербалног описа, а шири се са тешкоћама превођења или значења терминологије. Ни ту није крај. Пошто су структура и садржаји друштвених наука и њихових информационих колекција блиско повезани са друштвеним системом одређених земаља (образовни сис-

тем, социјална структура, парламентарни и законски систем, друштвене службе), организација, представљање и опис ових садржаја су веома специфични и понекад чак контрадикторни. Под утицајем нове технологије могу се издвојити извесне интернационалне сличности. Ипак, остаје висока корелација садржаја и лингвистичких особености, што са појачаним коришћењем Интернета пружа нове изазове библиотекарима. То не утиче само на методе и на инструменте претраживања и прибављања информација, већ и на развој услуга које постављају информацију у одређени контекст и на обезбеђивање тражених података. Према томе, библиотекар све више постаје специјалиста за информационе мреже, посредник информација и дизајнер система, да поменемо само неке нове улоге. У суштини, од информационих професионалаца захтевају се специјализована знања о технологији претраживања информација, као и одговарајуће компетенције и способности вредновања.

Активности библиотекара и информационих стручњака у друштвеним наукама

Као резултат интеграције мрежне технологије, од библиотекара се може захтевати креирање мрежних услуга у институцији и изван ње. То може укључивати доступност до текућих садржаја часописа, укључивање јавних библиотечких каталога у Интернет, креирање презентације матичне институције на светској мрежи, сервисе за одабир и изградњу приступа на Интернет за специјализована истраживања и развој истраживачких механизама и програма обуке за истраживање у коришћењу нових информационих извора (статистички и демографски подаци, архивски подаци, водичи и прегледи релевантних софтвера за вредновање, доступност и развој база података). Нова технологија у библиотекарску професију уводи и функције дизајнера система. После изградње интегрисаног система унутар библиотеке, акценат је на новим услугама базираним на новој технологији у циљу укључивања у постојеће електронско окружење. Ово укључује изградњу метабаза података за претраживања за различите нивое корисника, мрежне софтвере за повезивање и заштиту спољних сервера и интерних информација, адаптацију протокола за аутоматизовано претраживање и укључивање база података на Интернет итд. Многе од ових нових функција нису специфичне само за библиотеке у друштвеним наукама, али се најчешће срећу у специјализованим библиотекама.

Библиотекар као посредник информација мора бити у стању не само да пронађе литературу већ и да оцени њену вредност и погодност за корисника. Установљивање нових критеријума за одређивање квалитета информација представља нови аспект у процесу посредовања информација. Читава област научног публиковања добија нови изглед. Електронско објављивање истраживачких резултата и научних радова кроз мрежу утиче на библиотечко пословање са периодиком, као и на моделе претплате и новог тржишта за појединачне текстове. Библиотекари ће бити укључени у развој одговарајућих капацитета електронских часописа за своје кориснике. Технике архивирања заједнички ће развијати издавачи часописа и библиотеке. Биће уговарани нови видови претплате и коришћења. Различите верзије текстова у часописима знатно ће изменити библиотечке каталоге и створити нова правила индексирања и обраде. Библиотеке ће, кроз издаваштво у електронској мрежи, утицати на графичку и текстуалну припрему електронских публикација. У научној заједници вредновање штампаних радова базирано је на фактору утицаја часописа у којем је текст објављен, на учесталости цитирања и информацијама какве су текстови у тематским издањима, траженост чланака, време између предавања и објављивања чланка и време између објављивања и првог цитирања. Пошто је штампана литература на енглеском језику за већину часописа укључена у *Индексе научних цитата*, текстови који се истовремено појављују у штампаној форми и у електронским часописима, као и они који се објављују само у електронском облику, нису у потпуности презентовани у истраживању цитираности. Мораће се развити нови методи за статистику коришћења и цитирања, као и нови системи сцијентометријске цитатне анализе.

Са системске тачке гледишта, нова технологија уноси велике промене у библиотеке и информационе центре. Нове услуге, одржавање сервиса са мање особља и развој нових услуга према потребама истраживача и других корисника карактеристика су библиотечког професионалног живота. На библиотеке у друштвеним наукама посебно утиче чињеница да су њихова околина и тематика изучавања уклопљене у друштвене структуре и економски развој на који непосредно утичу нове технологије (нпр. редукција послова, уклањање сувишних рутинских послова и процедура итд.). Такође, истраживачи у друштвеним наукама више се ослањају на изворе који припадају категорији „официјелних публикација". Овакви извори су лако доступни, често у електронском облику (на компакт-дисковима или на мрежи) и бесплатни. Системски дизајнирани приступи могу бити ко-

рисни у формулисању рутинских питања коришћењем адекватних истраживачких техника и механизама индексирања да би се добили најновији документи. Према томе, системски дизајн и континуирано ширење одговарајућих техника у зависности од медија (WWW, CD--ROM, онлајн хостови) и повезивање информација из различитих медијума биће неопходни да се обезбеде адекватне и ажурне информације. Библиотекари могу пронаћи тржиште услуга које нуде мреже, или, према профилу захтева, развијати услуге за њих и њихове истраживаче. Најзад, библиотекари и информациони професионалци често морају бити и специјалисти за информационе мреже. Уз знање како повезати различите технологије у мрежу, свакодневно се шире варијанте мрежа. То укључује не само технологије повезивања компјутера, радних станица и периферне опреме са централним компјутером, већ и интеграцију различитих оперативних система унутар институције. Укључује и мрежну технологију Интернет протокола (TCP- IP) и друге аспекте виртуелних веза унутар Интернета и других мрежа. У мањим институцијама библиотекари могу поставити или одржавати WWW сервер, израдити презентацију библиотеке или институције на мрежи, или организовати обуку и друге специјалне услуге на Интернету.

Последице ширења нове технологије за библиотекаре и информационе стручњаке у друштвеним наукама

Утицај нове технологије већ се осећа, посебно у библиотекама у друштвеним наукама. Информациони ресурси Интернета утичу на садржај библиотечких колекција и укључују електронске часописе, актуелне услуге, прибављање докумената, па чак и ефемерне информације из Интернета. Библиотекари и информациони стручњаци користе кључне ресурсе Интернета и чак стварају властите. Услуге помоћу којих ресурси Интернета задовољавају потребе корисника библиотеке одабирају се, структуришу и презентују кроз хипертекстуалне ресурсе, повећавајући свакодневни референдални рад. Библиотекари ће обучити истраживаче у коришћењу Интернета, тако да ће матични ресурси бити њихов заједнички пројекат. Поручивање књига, међубиблиотечка позајмица, електронски доступ до докумената, дакле скоро све библиотечке услуге, захтевају познавање мреже, кључних ресурса и економичности различитих услуга. Нови електронски ресурси, статистички и архивски подаци, информације о институцији и слично, постају све важније у библиотечкој понуди.

Директна подршка истраживању и активностима матичне институције кроз ове нове услуге допринеће статусу библиотека и новом продуктивном партнерству са истраживачима на темељу потребе за актуелним и специјализованим информацијама.

Закључак

Специјалиста за мреже, посредник информација и дизајнер система – то су нове улоге библиотекара. Заправо, глобална интензивна специјализација у технолошком и информатичком смислу, као и посебне вештине и евалуативне способности очекују се од информационих професионалаца и морају се уважавати и у обуци и у образовању библиотекара, као и у перманентном образовању за технолошке промене.

Превео *Жељко Вучковић*

СТРАТЕГИЈА КОРИШЋЕЊА ИНТЕРНЕТА: ПЛАНОВИ СИНГАПУРА – ИТ 2000 И БИБЛИОТЕКА 2000

Увод

Ова студија разматра однос Интернета и неких стратешких планова у Сингапуру. После прегледа информационих технологија које планира Влада Сингапура, презентован је развој Интернет индустрије у Сингапуру. Коришћење Интернета у библиотекама анализира се у контексту планова ИТ 2000 и Библиотека 2000. План ИТ 2000 даје стратешку визију националне информационе инфраструктуре (НИИ). Прати га план трансформације библиотечких услуга у земљи Библиотека 2000. После дискусије о коришћењу Интернета у овим плановима, истакнути су неки примери коришћења Интернета у библиотекама.

Сингапурски ИТ план

Сингапур је мала и релативно млада земља са мешовитом популацијом од 2,8 милиона становника. Налази се у југоисточној Азији и има органичене природне ресурсе. Влада је користила информациону технологију (ИТ) да подстакне економски раст и унапреди националну конкурентност. У радовима Лианга, Соа и других аутора разматрана је улога Владе у планирању и примени информационе технологије у Сингапуру. Они су класификовали планирање и развој ИТ у три фазе. Циљ прве фазе био је компјутеризација државног сектора, у другој фази потпомогнута је компјутеризација приватног

сектора, а циљ треће фазе је развој земље као интелигентног острва са општедоступним комуникацијама. Свака фаза је формулисана националним ИТ планом, који предвиђа циљеве, политику и ресурсе.

У првој фази, 1980-1985, започет је Програм компјутеризације државних служби и формиран је Национални компјутерски одбор за планирање и развој аутоматизације.

До 1985. начињен је знатан напредак. Онда се Сингапур суочио са рецесијом. Комитет за планирање ИТ препоручио је нови стратешки план, усредсређен на локалну информатичку индустрију, ИТ апликације за пословање и телекомуникациону инфраструктуру. Препоруке су 1986. укључене у извештај Економског комитета а Влада их је прихватила. Током друге фазе, 1986-1990, Национални ИТ план (НИТП) био је развијен и примењен.

У другој фази фокус је померен са јавног на приватне секторе. Коришћен је стратешки приступ НИТП. Он је укључивао подршку информатичкој индустрији, примени технологије, висококвалитетном кадру, комуникационој инфраструктури, предузетништву и координацији. Неки аспекти плана укључивали су побољшавање националне телекомуникационе мреже имплементацијом опште мреже и специјалних апликација као што су Трговинска мрежа и Правна мрежа. Трговинска мрежа је прва национална мрежа која је повезала 20 владиних агенција у аутоматизованом процесирању трговачких докумената. Уведена је јануара 1989. и револуционисала је овај сектор у Сингапуру. Друге апликације прилагођене су правном и медицинском сектору. Правна мрежа укључује правилнике и законске пројекте Владе, а устројена је 1990. у Општој правосудној библиотеци.

План НИТП предвидео је трансформацију сингапурске економије ка високим технологијама. Пет година после његовог формулисања, Управни одбор састао се да предложи агресивнији програм развоја информатичке технологије. Међу ауторима који су критички процењивали план ИТ 2000 били су Со и многи други. Као и ранији планови, ИТ 2000 био је усмерен на повећање конкурентности Сингапура. Али, он је укључивао и више учесника из приватног сектора (200 водећих индустријалаца), био је организован у 11 сектора међу којима су образовање, здравствена заштита, финансијски сектор, и био је више „окренут потребама". Плански напори усмеравали су ИТ политику на изградњу националне информатичке инфраструктуре за широк спектар услуга за школе, куће и бизнис.

Трећа фаза, која још траје, почела је 1991. године лансирањем главног ИТ 2000 плана. Циљ плана је развој потпуне аутоматизације Сингапура. Неколико стратешких праваца приказано је на табели 1. Визија плана ИТ 2000 је повезивање сваког домаћинства, канцеларије и министарства до 2005. године, интелигентном комуникационом мрежом названом НИИ. НИИ укључује каблове, садржај и прорачуне. Мада Сингапур континуирано развија ИТ индустрију и телекомуникације, неопходне су развијеније технологије и инфраструктура, којих нема на локалном нивоу.

Табела 1. - ИТ 2000 и Библиотека 2000

ИТ 2000: стратешки правци	Библиотека 2000: стратешки правци
1. Развој глобалних чворова	1. Прилагодљиви систем јавних библиотека мрежа националних библиотека три нивоа система јавних библиотека: регионалне библиотеке бибиотеке локалне заједнице библиотеке у суседству
2. Подршка економији	2. Мрежа библиотека без граница
3. Унапређење потенцијала индивидуе	3. Координирана национална стратегија набавке
4. Веза локалне и глобалне заједнице	4. Квалитет услуга кроз тржишну оријентацију
5. Повећање квалитета живота	5. Симбиоза бизниса и заједнице
	6. Општа арбитража знања

Организован преко 11 индустријских сектора, ИТ 2000 предвиђа виши ниво повезивања у компјутеризацији, телекомуникацијама, бизнису и друштвеним активностима у односу на раније планове. Пошто то укључује партиципацију различитих агенција, Министарство за информације и Министарство за образовање почели су да истражују развојне потенцијале плана ИТ 2000. Министарства су предложила своје услуге за 21. век и улоге у имплементацији плана ИТ 2000. Министарство за информације 1992. године овластило је Комитет Националне компјутерске управе да предложи начин ревитализације сингапурског система јавних библиотека. Препоруке плана Библиотека 2000 Влада је усвојила 1994. године. Главни захтев био је развити услуге јавних библиотека и успоставити мрежу библиотека без граница. То је захтевало нове информационе професионалце, коришћење аутоматизације у обављању библиотечких услуга и формирање одбора за управљање и имплементацију ових препорука. Осим за библиотеке, сличне препоруке дате су у ранијим плановима какви су

били Програм компјутеризације државних служби и НИТП. У студији Нгиана (1995) приказана је текућа стратегија имплементације плана. У табели су дати и стратешки правци пројекта Библиотека 2000. Преображај библиотечких услуга у складу је са секторима медија, издаваштва и информационих услуга плана ИТ 2000. Као што примећује Стивен Јео, извршни директор Одбора за компјутеризацију, „Сан плана ИТ 2000 да Сингапур постане потпуно компјутерски повезана нација, постаје реалност". Наводећи пројекте као што је *Учионица за студенте и учитеље*, овај аутор описује разлоге за растућу популарност Интернета. Интернет је показао какве су могућности плана ИТ 2000 и какве услуге може пружити компјутерска мрежа.

У следећем одељку дајемо преглед активности Владе Сингапура у промовисању и развоју Интернета, као и преглед начина на који библиотеке користе Интернет.

Развој Интернет индустрије у Сингапуру

У Сингапуру Интернет пружа импозантну прилику за бизнис. Мада је у раној фази развоја, он подстиче предузетништво, сарадњу, координацију, маркетинг, пословно удруживање и друге путеве пословања. Априла 1996. Интернет статистика бележи 80.000 претплатника, а помиње се и бројка од 100.000. Са Интернетом се појавило читаво удружење провајдера, двадесетак нових послова и 10 милиона долара прихода у 1995. Овај раст може се повезати са Владином подршком Интернету. Влада је одредила три провајдера са лиценцом Телекомуникационе управе, а подржала је и локалне компаније и предузетнике. Влада је саветовала свим министарствима да објављују на Интернету и да га користе као модел за више електронских услуга. Године 1995. Национална библиотека, министарства развоја, рада, одбране и спољних послова почели су да користе онлајн комуникације. У најави своје Интернет стратегије Влада је истакла да ће то унапредити њен рад, као и рад подмладака политичких партија и комерцијални сектор.

Интернет индустрије

Развој Интернета у Сингапуру створио је нову индустрију у три правца. Прво, Влада је продајом омогућила технолошки и економски приступ Интернету, лиценцирајући неколико провајдера. Pacific Inter-

net је најзначајнији провајдер у региону. Он је формиран 1991. као јединица Националног универзитета, да обезбеди Интернет услуге за образовање, истраживање и развој. У складу са политиком приватизације, преузеле су га три компаније 1995. године. Влада верује да ће приватизација појачати конкурентност, иновативност и ефикасност.

Друго, Интернет је створио нове послове из потребе за новим производима и услугама. Пример је Pacific Internet. Једна од 3 компаније које су га преузеле већ је откупила 75% Дигиталног медијског центра Националне компјутерске управе. Особље овог центра и стручњаци Националног универзитета активно су користили сервисе Gopher и World Wide Web и креирали Интернет презентације. Од њих су ове услуге тражиле и комерцијалне компаније. WWW је био новост, па Сингапур није имао одговарајућу компанију. Чланови Дигиталног медијског центра покренули су пројект прве комерцијалне компаније за публиковање у Интернету назване Silk Route.

Треће, Интернет као информатичка револуција покренуо је нове послове унутар већ постојећих. Компаније за телекомуникације и информације укључиле су своје капацитете у ново тржиште. У 1994. години сингапурски Telecom користио је своје телекомуникационе сервисе да обезбеди рад првог Интернет провајдера у Сингапуру. Компанија је приватизована 1993. године. И трећи провајдер, Cyber Way, применио је сличан пословни концепт. Његове предности су окренутост бизнису, локалним садржајима (сингапурске новине), уз план да се нови претплатници проналазе сваких десет минута.

Трендови у Интернет индустрији

После појаве Интернет индустрије, правила тржишне утакмице мењају се на неколико начина. Ови трендови слични су онима које је описао Друкер анализирајући управљање у друштвеним мрежама. Према његовом мишљењу, напредак зависи од односа организације и појединаца и поштовања између различитих организација, а управљање захтева ново понашање, ставове и вештине.

Добар пример је сарадња у којој једна организација повери целокупну функцију другој фирми специјализованој за такав посао. Има неколико таквих случајева. Технолошки универзитет поверио је процесирање информација компанији Digital. Школа за информатику обавља обуку за фирму Cyber Way, а има овлашћења за образовање у 75 центара из 16 земаља Средњег Истока, Југоисточне Азије, Индије

и Кине. Сингапурске туристичке агенције повериле су израду и одржавање својих презентација на мрежи фирми Silk Route.

Друкер је указао на пословне савезе као средство за напредак бизниса. Интернет је стимулисао овакве савезе и партнерство, као у случају фирми Pacific Internet и Cyber Way. Cyber Way је склопио уговор са Националним компјутерским системом, који нуди широк спектар Интернет сервиса укључујући мрежно публиковање, електронско трговање, консултантске услуге и обучавање. Ова нова компанија је настала из раније Националне компјутерске управе. Од 900 запослених, 700 је раније радило у Националној компјутерској управи.

Интернет провајдери користе пословне савезе за различите производе и услуге. Cyber Way нуди приступ Интернету и специјализованим регионалним базама података. То је слично услугама комерцијалних онлајн компанија као Compu Serve и America Online. Cyber Way нуди пословне информације из локалних и регионалних новина какве су Business Times и The Straits Times. Трендови повезивања руше локалне, регионалне и интернационалне границе. Провајдери су формирали савезе да би решили неке технолошке захтеве какви су преоптерећеност, спорост и централизованост мреже. Један од стратешких савеза зове се Asia Internet Holding, као конзорцијум фирми Pacific Internet, Internet Initiative Japan, Hong Kong Supernet и Sumitomo Corporation. Циљ удруживања је стварање централне мреже за азијске провајдере, уместо повезивања са различитим провајдерима у Америци и Европи. Чвориште система налази се у Токију.

У исто време, Sing Net поставља властиту верзију мреже за бржи и јефтинији приступ за регионалне кориснике. Његови партнери укључују провајдере из Филипина, Вијетнама, Кине, Шри Ланке и Брунера.

Интернет, ИТ 2000 и Библиотека 2000

После прегледа трендова развоја Интернет индустрије у Сингапуру, погледајмо како је Интернет утицао на локалне библиотеке. У контексту планова ИТ 2000 и Библиотека 2000, библиотекари су активно укључени у коришћење Интернета. У 1995. години седам библитека имало је своје презентације на мрежи и објављивало је своје информације. По традицији Интернета, већина од њих су високошколске библиотеке.

Априла 1996. овај број повећао се на дванаест библиотека. Неке специјалне библиотеке саме су креирале своје презентације. Библи-

отекари су похађали програме на Технолошком универзитету у Нањангу и правили мрежне странице у оквиру курса примењених информационих технологија. Специјализовани одсек формиран је 1993. године ради подршке информационим специјалистима. Иако се ради о делимичном програму, похађало га је више од 120 студената.

Мрежне странице бибилотека Националне компјутерске управе и Управе за продуктивност у вези су са планом ИТ 2000 и стратегијом повезивања локалне и глобалне заједнице. Оне су значајне за локална и регионална истраживања и развој заједнице, јер идентификују пословне ресурсе и публикују програме чланица. То је у складу са опредељењем плана Библиотека 2000 да се подрже информационе потребе пословне заједнице. Интернет се користи као маркетиншко оруђе у библиотекама Управе за развој трговине и Центра за трговину и инвестиције. Овај Центар, уз друге услуге, рекламира своје услуге назване Globalink (http: // www.tdb. gov.sg.). Управа за развој трговине ствара централну пословну библиотеку, као што је препоручено у плану Библиотека 2000. Део тога чини и повезивање различитих пословних библиотека у Сингапуру. Тренутно је у току повезивање Националне компјутерске управе, Корпорације Јуронг и Управе за економски развој. Такође, информациони центар Националног одбора за продуктивност планира да постане главна пословна библиотека у Сингапуру. Други пример коришћења Интернета пружа Национална библиотека. Она има властиту презентацију названу NL Line од 1995. Користећи NL Line могу се добити информације о библиотекама, продужити задужења, затражити претраживања, предложити нови наслови и захтевати додатне услуге. Од покретања, ова линија месечно се користи 6.000 пута. Она је заједнички напор Националне библиотеке и Управе за компјутере.

У складу са планом Библиотека 2000, Национална управа за библиотеке, установљена крајем 1995, ради на обнови и ширењу услуга јавних библиотека. У циљу стварања мреже библиотека, NL Line обезбеђује приступ који смањује географске и физичке баријере протоку информација. Управе за библиотеке и компјутеризацију, у сарадњи са фирмама Pacific Internet, Novell и Compaq, формирале су стратешки савез за слободни приступ до Интернета свим јавним библиотекама у Сингапуру. Сервис се зове Internet@Library и свако може претраживати мрежу и формирати своје датотеке. Десет одељења Националне библиотеке инсталирало је 16 нових персоналних компјутера за бесплатно получасовно прегледање Интернета. Pacific Internet обезбедио је обуку за библиотекаре и студенте. Студенти волонтерски раде као Интернет патроле за помоћ корисницима.

У циљу подстицања јавног коришћења информационих технологија и стварања информатичке културе, сарађују информатички стручњаци и библиотекарска заједница. Ова сарадња дала је додатне шансе за заједнички рад библиотека и фирме Pacific Internet. Pacific Internet организује једнонедељну обуку за јавне библиотеке. Литература и одговарајуће апликације доступне су потенцијалним корисницима. Осим течајева који се плаћају, библиотеке организују и предавања о Интернету. То су начини за подстицање Интернет културе међу публиком. Представљање Интернета као глобалне мреже припрема Сингапур за информатичку еру и друштво учења. Описане активности у складу су са плановима ИТ 2000 и Библиотека 2000. У Сингапуру се библиотеке схватају као научне институције које се морају развијати између технолошких и културних захтева. Технолошка стаза укључује дигитализацију информација и стварање мреже библиотека. Ово је у складу са коришћењем Интернета и технологија за ширење информационих ресурса и развој дигиталних библиотека. Културолошка стаза укључује развој личности и породице. У складу са потребама друштва, план Библиотека 2000 препоручује да се услуге јавних библиотека хијерархијски формирају кроз систем регионалних, локалних и дечјих библиотека.

Прва регионална библиотека у граду Тампинесу замишљена је као социјални и технички експеримент. Понудила је CD-ROM, ласерске дискове, онлајн каталог, видео и Интернет. У плану су биле и друге регионалне библиотеке. Марта 1996. отворена је библиотека у шопинг центру у Јуронгу, по пројекту Сингапурски онлајн ресурси. Она ће омогућити претраживање база података и фотографија Сингапура. Информације ће обезбеђивати Национални архив и Управа за библиотеке Сингапура. У исто време отворена је Дечја библиотека у Нанјангу. Њену концепцију најавио је премијер То Чок Тонг 1992. године. Коштала је 200.000 долара и била десета дечја библиотека од објављивања плана Библиотека 2000. Она је заједнички подухват Фондације Народне партије и Националног одбора за библиотеке.

Трендови коришћења Интернета у библиотекама

Трендови коришћења Интернета у библиотекама Сингапура могу се приказати у оквиру вредносне и функционалне интеграције. Интернет утиче на вредности мењајући начине за обављање послова. Вредносни ланац чине инпути, унутрашње активности у креирању производа и услуга, и аутпути. Значајно је како менаџери прихватају

нову технологију и како технологија мења радни процес. Откада је Интернет понудио брзу и јефтину везу купаца и понуђача, многе библиотеке у Сингапуру користе Интернет за претраживање референци, учешће у електронским форумима, контактирање, међубиблиотечку позајмицу и подршку каталогизацији прегледањем онлајн доступних записа. Коришћење нове технологије чине библиотечке процесе ефикаснијим и јефтинијим.

Ради подршке овим напорима, Одсек за информатику Универзитета у Нанјангу удружио се са Библиотекарском асоцијацијом Сингапура. Они, у циљу перманентног образовања, припремају семинаре о Интернету. Преглед семинара дат је у табели

2. Табела 2 - Интернет курсеви које нуди Библиотекарска асоцијација Сингапура

Наслов	Садржај	Ниво	Трајање
Вредновање Интернет ресурса	Усмерен на вредновање приступа за WWW. Обезбеђује моделе евалуације и кључне идентификаторе важних података.	Виши (мора се познавати коришћење WWW)	Један дан
Информациони ресурси на Интернету	Увод у алате за претраживање Интернета, стратегије претраживања и додатне податке. Корисно за референе стручњаке.	Почетни	Један дан
Интернет: за инструкторе	Преглед ресурса и стратегија за обуку. Усмерен на помоћ у планирању обуке за Интернет.	Виши (мора се познавати коришћење WWW)	Један дан
Стратешко планирање за Интернет: Системски приступ за менаџере	Студија приступа, стратешких планова и ширења Интернета. Преглед систематског планирања Интернета.	Почетни или виши (мора се знати Интернет терминологија)	Пола дана или један дан
Техничке услуге кроз Интернет	Преглед сервиса за подршку библиотечких услуга.	Почетни (за особље техничких сервиса)	Пола дана
Интернет у тржишном истраживању	Преглед тржишних ресурса на Интернету. Предности и ограничења тржишних истраживања на Интернету.	Виши (мора се познавати коришћење WWW)	Један дан

Локалне организације су такође схватиле да технологија базирана на рачунарским мрежама може подстаћи промене у традиционалном пословању или развити нове услуге. Библиотеке редефинишу своје функције према новој улози у мрежном окружењу. Добар при-

мер функционалне интеграције даје Библиотека информационих услуга Сједињених Држава (USIS). Она више не обавља позајмицу и друге класичне функције јавне библиотеке. Променила је име у Реферативно-истраживачки сервис. За специјализоване клијенте обезбеђује претраживања комерцијалних база података и сервиса WWW, контактирајући посредством телефона, факса и електронске поште. Фирма је потпуно променила своје услуге у складу са новим потребама својих клијената.

Информационе технологије као подршка тимском раду

Информационе технологије као што су електронска пошта, електронске огласне табле и видеоконференције користе се да олакшају тимско учење. Оно се темељи на заједничком учењу и откривању. Локални тимови изучавају дигитализацију библиотека, нове наставне планове и обуку за нове информационе специјалисте и кориснике електронских библиотека. Тако, на пример, пројекат HARP укључује софтверске стручњаке, програмере, специјалисте за претраживање информација, каталогизаторе, социологе и антропологе. Пројекат су покренули Технолошки универзитет у Нанјангу и Институт за информациону технологију. Стручни тим бави се онлајн тезаурусима и процедурама за откривање дупликата у базама података.

Интеграција организација

Повећање информатичке сарадње, техничка комплексност и ширење и развој специјализованих система водили су до стварања тимова за кооперативне пројекте. Користећи Интернет као информациони механизам, неколико пројеката истражује приступ до информација у различитим мултимедијалним форматима кроз јединствени протокол Z 39.50. Дигитални библиотечки пројект назван SATIN повезује све научне и технолошке библиотеке. Пројекат се шири и на пословне, истраживачке и јавне библиотеке. О њему се дискутује на јавним састанцима. Пројекат воде Управа за библиотеке и компјутеризацију и Институт за информатичку технологију.

Преструктурирање организација

Неке организације експериментишу са алтернативном организационом структуром као одговор на нове визије своје улоге и изазове мрежног окружења. Тако је, на пример, Студентски саветодавни сервис изменио своје функције. Нова, приватизована агенција нуди информације о студирању у Сједињеним Државама. Агенција је продукт сарадње сингапурске фирме USIS и компаније Peterson Guide из Њу Џерсија. Користећи онлајн ресурсе америчког партнера, агенција обезбеђује широк спектар професионалних услуга.

Наведени примери илуструју различите начине на који сингапурске библиотеке и информациони центри користе Интернет.

Закључак

Влада Сингапура схватила је значај Интернета, планирања и развоја ове информационе технологије. Као и у Сједињеним Државама, Интернет се користи као прототип развоја националне информационе инфраструктуре. Резултати истраживања значајни су за библиотеке. Уз подршку Владе, библиотеке могу размотрити своју улогу у обезбеђивању услуга из мреже. Иако Влада води ове послове, библиотеке треба да обезбеде приступ Интернету и другим технологијама за најширу публику. Библиотеке имају активну улогу у обуци и образовању за коришћење информационих услуга, у претраживању информација, информатичком описмењавању и вредновању информација као подршке свакодневним активностима и перманентном образовању. Такође су неопходне и друге информационе услуге, обука и програми за самообразовање.

Култура перманентног образовања неопходна је да би земља одржала своју конкурентност. Морају се појачати и стратешка повезивања библиотека и бизниса. У развоју Интернет индустрије јачају сарадња и партнерство различитих организација. Пошто су библиотеке специјализоване за организацију, дисеминацију и претраживање информација, руководиоци библиотека треба да искористе прилику да обезбеде специјализоване информације, претраживање, дигитализацију, као и семинаре за информатичко описмењавање. Коришћењем Интернета и домаћих база података библиотеке могу допринети и технолошком и културном развоју, јачању и ширењу заједнице корисника. Ко ће други, ако не библиотеке, обезбедити информационе услуге, приступ и обуку за оне којима су информације неопходне?

Превео *Жељко Вучковић*

Патрик Мекгламери

УНАПРЕЂИВАЊЕ УСЛУГА У БИБЛИОТЕКАМА ЗА КАРТОГРАФИЈУ: ИСКУСТВО БИБЛИОТЕКЕ ДРЖАВНОГ ИНСТИТУТА У КОНЕКТИКАТУ

Геопросторни подаци у библиотеци

Амерички биро за статистику издао је 1990. године Датотеку за топографију са интегралним географски шифрованим и референсним подацима (TIGER) за целу територију САД. Датотека обезбеђује попис географских топонима, обухватајући имена улица, малих насеља, општина, области и држава. Табеларни демографски подаци о становништву и подаци о стамбеним објектима (прикупљени званичним десетогодишњим пописом) могу се повезивати са различитим географским појмовима због израде графичких приказа демографских трендова и тенденција развоја. Поврх тога, корисници могу упоредити и допунити сопствене датотеке о улицама са подацима које обезбеђује Биро. Овај процес зовемо „гео-кодирање".

Влада је у склопу Федералног депозитарног програма дистрибуирала копије TIGER датотека на CD-у у 1.400 библиотека широм САД. Компакт дискови су израђени тако да обезбеђују широј јавности приступ на више различитих начина. Данас ћу говорити о томе како су ови и још многи други геопросторни подаци представљени у Информационом центару за картографију и географију (MAGIC) при Универзитетској библиотеци на Државном универзитету Хомер Бабиц у Конектикату.

MAGIC

MAGIC.LIB.UCONN.EDU је адреса сервера Информационог центра за картографију и географију. У оквиру Универзитетске библиотеке Центар MAGIC предњачи у настојањима да постане виртуална библиотека. У првом делу излагања говорим о пословној политици и теоријским поставкама управе Библиотеке која је придржавајући се стандарда и примењујући нове технологије довела до таквог развоја. Други део излагања садржи опис техничких имплементација. Закључна размишљања посвећена су развоју MAGIC-а у служби привреде Конектиката.

Центар прикупља, уређује и обрађује геопросторне информације у складу са потребама истраживача, а обезбеђује приступ информацијама и свим осталим корисницима. Овакво функционисање дефинише MAGIC, а мислим да означава и виртуалну библиотеку. За обављање послова библиотекара у таквој библиотеци потребно је све више знања, његов рад постаје функционалнији и кооперативнији.

Прошлост

Развој виртуалног библиотечког ситема на Универзитету у Конектикату почиње 1984. године програмом OCLC M300. Већ 1987. године развијањем овог програма добијамо Lsca grant: „Карте за будућност: Компјутерска картографија за јавност". PTOLEMY је био информациони систем израђен на основу овог програма.

На том програму заснован је развој информационог система који обезбеђује попис картографске грађе за Конектикат по градовима и по областима. Након имплементирања програма показало се да обим и врста података изискују подршку већег рачунара од дотадашњег персоналног рачунара. До замене је дошло 1987. године. Набављен је рачунар XT са 254 Mb оперативне меморије и диском од 80 Mb и EGA монитором. Једини приступ подацима био је преко траке, једино место за похрањивање података било је на OS диску, а најподеснији софтвер био је SAS (SAS/AF и SAS/Graph). Поврх свега програм је предвиђао израду карата према пописаним подацима расположивим у SAS формату. Умрежавање је тако постало неопходно.

Традиционална израда карата према службеним подацима трајала је још неко време. Новина коју је донео програм Lsca grant је ангажовање библиотекара у изради карата. Приликом селекције података потребних за израду карата постали су видни недостаци у

дотадашњем развоју библиотечких збирки. Проблеми попуњености збирки везивали су се и за питања ко је корисник библиотеке и да ли су кориснику подаци потребни да би реферисао о њима или због потреба истраживања. За „референсне" кориснике на Универзитету у Конектикату сматрамо студенте који још нису дипломирали. Њихов задатак је израда карата димензије 8x11 инча. Они настоје да тај посао обаве у што краћем временском року. Други тип корисника су истраживачи који раде на неком од актуелних пројеката и имају „све време овога света". Програм је израђен за први тип корисника и обухвата најтраженије демографске податке.

Селекција електронских података из картографије о градовима и областима у Конектикату урађена је уважавајући потребе корисника ове строго специјализоване библиотеке.

Најважнији задатак био је израдити одговарајући интерфејс за кориснике. Искоришћен је SAS/AF програм. Израда менија је одговоран посао. Потребно је било одредити параметре за претраживања. Консултације са другим библиотекарима у много чему су користиле. Неопходно је било размишљати на строго формалан начин и уважавати принципе рада вештачке интелигенције. Улога библиотекара је очигледна у раду са неупућеним корисницима. На тим примерима видимо да смо ми библиотекари „интерфејс" за тражене информације.

У 1989. години поменути XT био је једини рачунар у Центру за картографију. Податке на рачунару могао је да користи само један корисник. Стварањем мреже рачунара информациони систем PTOLEMY могао је да се користи подједнако и у кабинету за географију и у библиотеци.

Истраживачи нису били занемарени. Стварањем мреже и њима је омогућено коришћење података из система PTOLEMY, након чега они постају његови најчешћи корисници, упркос томе што су користили демографске и картографске податке без интерфејса. Имали су директан приступ OS диску и писали су своје програме за коришћење.

Будућност

Умрежавање је постало неопходно. CD-ROM-ови улазе у свакодневну употребу у исто време кад и дискови од 300 и више Mb. Појавило се питање, због чега је тешко управљати информацијама, да ли зато што је на једном диску записана огромна количина информација или зато што само једна датотека заузима више од 50 Mb. У систему

са једним рачунаром обе ставке представљају проблем, а код мрежних система проблем је обим датотеке. Па ипак, оваква ситуација није безизлазна. Могућност стварања локалних мрежа података уз подршку великих рачунара појавила се 1987. године, а сада, коришћење Интернета дозвољава поделу података и на међународном нивоу. Центар MAGIC подједнако опслужује кориснике и у Лос Анђелесу и у Берну. Важно је познавати потребе корисника да би могли добро осмислити наш рад. Морамо знати ко су наши клијенти и какве су им способности. У виртуалној библиотеци корисници не морају доћи у библиотеку већ сами успостављају везу са похрањеним подацима. Потребно је развити начине за комуникацију са овим корисницима.

Предвиђам да ћемо много времена потрошити на обезбеђивање телефонских и онлајн веза, као и на изградњу других информационих оруђа потребних за овај начин рада.

О корисницима нашег Центра размишљамо с обзиром на њихову упућеност у Географско-информациони систем (GIS) и с обзиром на њихове потребе за информацијама. Упућеност у GIS говори колико је корисник способан да сам преузима и посредује информације. За добру упућеност потребно је познавање хардвера и софтвера. Без одговарајуће рачунарске опреме информације записане на диску или доступне помоћу телефона немају никаквог значаја, такође ни у случају када не располажемо одговарајућим програмима. Само ваљана употреба хардвера и софтвера чини расположиве информације информацијским системом и ствара могућност израде сложених анализа за веома кратко време.

Одређивање потреба корисника за геопросторним информацијама везујемо за њихов референсни односно истраживачки рад. При том не смемо мислити да смо израдом карата на рачунару испунили очекивања свих наших корисника или да програмима за персоналне рачунаре попут PCGlobe и AutoRoute пружамо корисницима више садржаја од осредњих картографских збирки. Обиље информација које пружамо има своју сврху коришћењем у мрежи. Корисници из свих делова САД сами одабирају и користе пружене информације. У последње време примећен је огроман пораст посета Центру MAGIC као виртуалној електронској библиотеци, једним делом и зато што MAGIC ради 24 часа дневно док је библиотека отворена „само" осам часова.

Као библиотекари имамо својеврсну улогу у пружању и посредовању информација. Сваки дан појављује се нешто ново на World Wide Web сервису, нови FTP сервер, нови Gopher сервер и још много тога. Са овим новинама корисници се сусрећу свако у својој области инте-

ресовања, а питања која им се при том појаве постављају библиотекару. Због тога и ја једном недељно радим са неупућеним корисницима. Ова претраживања су понекад тешка, хаотична и непоуздана. Очекује се да настале проблеме разрешимо одмах у библиотеци. Претраживање информација у мрежи је уметност, не наука. Зато је потребно да презентацију наше библиотеке на Интернету води библиотечко-информациони стручњак. У случају кад би информације на Интернету „експлодирале" од нас библиотекара се очекује да их поново покупимо.

Теоретске основе

– MAGIC је виртуална библиотека.

– То је библиотека, не збирка.

– Садржај фондова одређују ставови развојне политике.

– Збирке су каталогизиране или описане помоћу MARC записа прилагођеног OPAC програму Универзитетске библиотеке у Web сервису.

– Збирке су доступне јавности у самом Центру за картографију и географију, Универзитетској библиотеци, преко универзитеске мреже WAN, као и преко FTP сервиса за међународну јавност.

– Библиотека обезбеђује приступ до информација, а не само појединачним подацима.

– Доступ геопросторним информацијама подразумева представљање и одржавање формата за конвертовање.

У чему је ствар

Одлуке које доносимо као библиотекари зависе од финансијске подршке коју добијамо. Уверен сам да је дужност нас професионалних библиотекара да у зависности од расположивих средстава обављамо, што је могуће боље, послове који су везани за унапређивање збирки, каталогизацију и обезбеђивање приступа информацијама. У САД постоје бројни програми за развој и унапређење рада специјализованих библиотека за картографију. Најбољи примери су развојни програми библиотека Универзитета у Минесоти и Универзитета Санта Барбара у Калифорнији. За програм у Минесоти одвојено је 1,5 милиона долара.

Дозволите да опишем Центар у којем радим. MAGIC има запосленог једног професионалног радника са пуним радним временом. У последњих шест месеци мој радни дан је продужен. Додати су ми и послови програмера. Преостали део радног времена програмера обавља један студент. Његов посао је брига о програмској и техничкој опремљености Центра. Нас двојица смо добар тим. Током свих ових година заједничког рада увидео сам шта се све може програмирати, а шта не. Студент-програмер је у служби OCLC/HOMER сервиса. Радно време Центра је од 9 до 12 и од 13 до 17 часова од понедељка до петка. Понедељком, уторком и четвртком Центар је отворен и од 18,30 до 21,30 часова. Укупно 44 радних часова.

Финансијска средства Центра намењена набавци публикација и осталих информација износе око 14.000 долара годишње. Набавком су обухваћене карте, књиге, атласи, микроформе, програми за рачунаре као и набавка датотека са геопросторним информацијама. Ове године смо набавили програме MapExpert и AutoRoute за САД и Европу, различите програмске апликације и 10 корисничких лиценци за приступ различитим електронским мрежама. Остале набављене публикације штампане су на папиру. На набавку дигиталних информација и микроформи просечно потрошимо око 25% добијених средстава. Прошле године потрошили смо око 90% средстава на куповину публикација штампаних на папиру. Куповали смо публикације из држава бившег совјетског блока у жељи да надокнадимо досадашњи недостатак информација о овим просторима.

Прича о техничком опремању Центра је типична као и у свим осталим организацијама које су имале потребе за набавком рачунара крајем осамдесетих година. До сада је већина опреме обновљена савременијим уређајима. Јануара 1995. године набављен је Pentium (90 Mhz) са 32 Mb оперативне меморије и три диска од 1,2 Gb. Стари сервер је проширен, садашњи има укупно 3.736 Gb меморијског простора. Располажемо са CD-ROM уређајем са седам читача. Вишак старе опреме служи запосленима у њиховом раду. За потребе библиотечког пословања користи се рачунар Getaway 2000P5-90 са одговарајућим програмским пакетом. За каталошку обраду у употреби је и рачунар Olde Magick 486 (33 Mhz). Сви рачунари су међусобно умрежени. Имамо и HP 560 Color Inkjet штампач, те остале уређаје потребне за израду карата.

Било би добро да се специјализоване библиотеке за картографију озбиљније ангажују око штампања карата, јер ће, по мом мишљењу, штампање карата од стране савезних органа и органа локалних власти престати у року од око пет година. Иронија је, што је и поред обиља

информација о простору штампање карата још увек веома тежак посао, понекад и немогућ.

Универзитетска библиотека је купила изузетно добар рачунарски систем под називом Sun Ultra 1. Центру MAGIC је обезбеђен приступ и рад на том рачунару. Захваљујући поклоњеном софтверу настојимо да нашу библиотеку дигиталних географско-картографских података развијемо у дигиталну географско-картографску библиотеку.

Рачунарска опрема представља проблем. Када је једном набављена мора се редовно одржавати. Све што се набави истог тренутка је већ застарело. Претходно поменуте теоријске основе одређују врсту опреме која ће се набавити. Највећи део онога што Центар MAGIC има је застарело. Ситуација је слична и у другим библиотекама.

Унапређивање библиотечких збирки

Набавна политика Центра првобитно је била у функцији истраживачких и наставних потреба Универзитета у Конектикату. Због сарадње са Државном библиотеком Конектиката почињемо да равноправно уважавамо и потребе грађана, посебно захтеве за дигиталним подацима. Критеријуме за унапређивање збирки како дигиталних тако и аналогних података одредићемо помоћу параметара за територију, сразмер, формата за конвертовање и тему – садржај. Приступ нашим збиркама података преко Интернета ограничили смо на оне које су за јавност најважније. Искуство које смо имали пре неколико година такође одређује нашу набавку. Приликом куповине података о улицама за Конектикат од MapInfo увидели смо, нажалост прекасно, проблеме и ограничења које доноси некомпатибилна опрема. Центар даје првенство набавци геопросторних података за територију државе Конектикат. На другом месту су подаци о Новој Енглеској, пре свега подаци који су непосредно везани за Конектикат, Лонг Ајленд, реку Конектикат и за транспортни коридор између Њујорка и Бостона. На трећем месту су подаци о САД.

Интересују нас подаци у сразмеру од 1:100.000 или већи, због датотеке TIGER (1:100.000 DLGs) и у сразмеру 1:24.000 за поједине податке.

Податке у сразмеру 1:24.000 добијамо од државног Министарства за заштиту природне средине (DEP). Подаци се углавном односе на територију градова. Градови су у држави Конектикат основне административне јединице. Центар је на овај начин стекао огромну коли-

чину података. Министарство зна да је MAGIC у служби једне веома важне економске функције – дистрибуције информација. Корисници информација које шаље Министарство су првенствено истраживачи на америчким универзитетима и многобројни инжењери и консултанти. Ови корисници су нарочито инсистирали на омогућавању коришћења података преко World Wide Web сервиса помоћу програма као што је Netscape.

Конвертовање података је један од начина за увећање и попуну збирки Центра. Основни проблем који се појавио био је одбир одговарајућег формата. Тренутно користимо формате PC ArcInfo и MapInfo-ов ArcLink.

„Тематски" подаци почињу да заузимају незамисливо много места у библиотекама за картографију. То су подаци који се могу довести у везу са географијом. Службени статистички подаци, примери лајмове болести, типови соје, подаци о аутомобилским несрећама и о још много тога што се дешава на земљиној површини а нема форму карте, али се може пренети на форму карте. Да ли је наша обавеза да их прикупљамо? Да ли ова врста библиотека има такву обавезу?

Обрада и опис података

Публикације које поседује Центар обрађене су у MARC формату према OPAC програму за Библиотеку Универзитета Хомер Бабиц. Програми за претраживање су HOMER и WAIS у Gopher сервису. За обраду збирки користимо програм Spatial Metadata (SMD). Овим програмом и графичким интерфејсом за кориснике покушавамо да разрешимо бројна ограничења које има текстуални каталог. MARC запис смо користили за библиографску контролу. То није био увек најбољи начин за претраживање геопросторних података. Био је једноставно најпогоднији и широко примењиван у свим врстама библиотека. Програм Spatial MetaData Standards је развила Радна група за стандарде Федералног комитета за географске податке. То је паралелни запис који је израђен и имплементиран према захтевима корисника. SMD обезбеђује и стандардни опис за нетекстуалне електронске податаке. Ради се на премошћивању SMD записа и MARC записа или на проналажењу потпуно новог начина за претраживање. Лично сам заинтересован за проналажење оваквих решења.

Послови каталошке обраде и опис геопросторних података у нашем Центру имају највећи приоритет. Прикупљањем података и

израдом квалитетних каталошких записа стварамо богате изворе информација.

Приступ информацијама

Збирке публикација које поседујемо доступне су корисницима у самом Центру, у Универзитетској библиотеци, преко универзитетске мреже WAN, и преко Интернета. MAGIC има три програмска пакета за израду карата ArcView, MapInfo за Windows и IDRISI за подржавање све већег броја апликацијских програма типа MapExpert, AutoRoute и PCGlobe.

Сложеност дигиталних геопросторних података условљава и сложеност приступа тим подацима. Постоје различите могућности представљања на рачунару, у формату карте, базе података, извештаја и табеларног приказа. Карта може бити на екрану, у датотеци као графички приказ, на папиру се може добити слика. Библиотека мора одредити, па чак и ограничити могућности презентовања података. Примера ради, поједине библиотеке ће дозволити приступ свим подацима TIGER датотеке, а друге ће посредовати само сажетке информација из те базе података преко Интернета (погледај преко WWW понуду Универзитета у Вирџинији на адреси http://www.lib:virginia:edu/socsi/). Као што је већ речено, Центар прикупља и чува све податке о држави Конектикат на свом серверу. То обухвата TIGER.DLG., StateDEP и тако даље. На располагању су три различита формата за размену: MapInfo MIF, ArcInfo E00 и AutoCAD DXF. Наведени формати се најчешће користе од стране учесника Информационог система за географију у држави Конектикат. Циљ библиотекара је да корисник дође до информација на што ефикаснији начин.

Корисници центра у привреди

Од самог почетка рада MAGIC је имао велику подршку привредних институција. Подстицан је развој Центра као онлајн библиотеке електронских података. Почетне основе су постављене у сарадњи са Државним министарством за економски развој. Школа за пословну администрацију је помогла обезбеђивањем програма за прикупљање статистичких података заснованих на службеним подацима о попису становништва. Одабрани подаци су похрањени у dBase форматима и дају одличне могућности за студиј демографије.

Статистика о коришћењу услуга у протеклих две године показује да се Центар најчешће користи за наставне сврхе (:edu). Коришћење у пословне сврхе (com. net. i org.) подједнако је са коришћењем за потребе истраживача.

Корисници често зову или шаљу е - mail тражећи помоћ, објашњења или даља упутства. У привреди су то најчешће инжењери и консултанти различитих организација овлашћених од стране државних и локалних органа власти.

Сви ови корисници имају пуно поверења у Центар и његове способности пружања квалитетних информација. Они такође, на различите начине потпомажу рад библиотеке.

Закључак

Центар MAGIC убрзано постаје виртуална библиотека. Шта то значи? То значи истовремено управљати са две библиотеке. То такође значи константно пратити развој геопросторних информација на локалном, регионалном и националном нивоу. То значи набављати и одржавати одговарајућу рачунарску технику и програмску опрему. То значи бити увек међу првима у обезбеђивању дигиталних података. А све то подразумева непрестално учење, подучавање и вежбање. У последњих осам година десило се много узбудљивих ствари. Можемо очекивати да ће и будућа дешавања бити исто тако узбудљива. Предвиђам сталну финансијску помоћ без великих ограничавања. „Функционална библиотека" постаје средиште развојних догађања за геопросторне информације за државу Конектикат. Не очекујем да ћемо имати пасиван однос према променама које државне или локалне власти предузимају у обезбеђивању просторних информација. Библиотеке су друштвене установе за дистрибуцију информација, зато оне треба да буду активни учесници у развијању и планирању начина за преношење дигиталних података. Темељне улоге у прикупљању, каталогизирању и обезбеђивању доступа информацијама дају смисао нашој друштвеној мисији.

Превела *Људмила Иваз*

Оле Бронмо

ЗАКОНОДАВСТВО О АУТОРСКОМ ПРАВУ, ПРАВИЧНО КОРИШЋЕЊЕ И ЕФИКАСНО ШИРЕЊЕ НАУЧНИХ САЗНАЊА

Ауторско право треба да реши и супротстављене интересе. Мене више занимају питања правичности и рационалних и ефикасних решења него правна питања, политика и судска пракса. Моја тачка гледишта поклапа се с гледиштима истраживачких и високошколских установа и усредсредиће се на оваква питања:

– Које су карактеристике система научних публикација?

– Ко доприноси стварању знања и његовом ширењу?

– Каква врста коришћења легално прибављеног материјала, заштићеног ауторским правом, треба да буде допуштена институцији-купцу?

– Зашто би издавачи требало да користе резултате библиотечких напора тако да се за будућност прикупи објављени материјал, да би он био на располагању?

– У којем обиму копирање заиста умањује продају научне периодике и књиге?

Дистинктивне карактеристике научне литературе

Објављивање научне литературе је систем документације и комуникације између истраживача, универзитетских наставника и студената.

Објављивање радова и њихова цитираност у другим научним публикацијама су важни чиниоци при оцењивању истраживача и истраживачких група, а оцене са своје стране играју улогу у додељивању

посла, плата, професионалних признања итд. Систем награђивања повезан је с тим чиниоцима а не с хонорарима или истраживачевом платом.

И коришћење и настајање текстова у научним институцијама карактеришу више посебних аспеката и функција за које је важно бити свестан кад делују закони и прописи у области ауторског права.

У области високог образовања и истраживања може се начинити дистинкција између два главна типа издања, од којих сваки поставља потпуно различит низ проблема. У случају монографских публикација, нарочито уџбеника, аутори ће у већини случајева имати интереса да спрече незаконито коришћење које ограничава продају публикације. Ипак, у далеко већем броју случајева научне публикације се објављују у облику чланака у часописима, саопштења, радова с научних скупова итд. Та област издаваштва има веома специфичну функцију која се у овоме разликује од традиционалних издавачких активности:

Док је број објављених радова огроман, појединачни чланци и саопштења имају веома ниску учесталост коришћења. Чак и у најпрестижнијим научним часописима сваки чланак чита веома мали број људи.

Литература о већини тема брзо постаје застарела. Педесет процената захтева из литературе о техничким и научним темама тиче се радова који нису старији од две године.

Стварање прихода није примарни циљ научног издаваштва. Аутори по правилу не добијају накнаду кад им се научни чланци објаве. Напротив, у неким случајевима аутори чак нешто треба и да плате да би им се рад објавио.

Саопштавање о истраживачкој активности је саставни део истраживачеве или наставникове обавезе према установи у којој је запослен. Послодавац по правилу нема интереса да исплаћује хонораре за издавачку делатност својих истраживача. Његов главни интерес је да има ефикасан систем за размену информација.

Комерцијални интереси који се могу повезати с научним публикацијама тичу се само комерцијализације производа и процеса а не продаје часописа или истраживачких саопштења. Са становишта појединог истраживача, главни циљ при објављивању је да стекне признање унутар научне заједнице; поред тога, ту су и идеалистички циљеви као што су увећање целокупног знања и стављање на увид научних резултата колегама ради критичке оцене. Тако су интереси корисника и аутора често идентични. Научници су заинтересовани да

обезбеде себи најлакши приступ радовима других истраживача у својој специјалности и да до максимума дисеминирају сопствене радове.

Научно издаваштво је у великој мери затворен систем. Истраживачи пишу за друге истраживаче. Претежну већину чланака у научним часописима објављује особље научних и образовних установа као део својих уобичајених обавеза према послодавцу. Научне часописе набављају институције које запошљавају ауторе радова у тим истим часописима.

Научне и образовне установе су истовремено и произвођачи и потрошачи истог објављеног материјала, и својом претплатом, која је већа за њих него за индивидуалне претплатнике, финансирају издавача да делује као посредник у систему размене научних информација.

Научно издаваштво је јавно заснован систем за ширење научних информација при чему издавачи играју улогу посредника а аутори по правилу немају финансијских интереса.

Квалитет осигуравају рецензенти који такође потичу из истих таквих институција које су и прозвођачи и потрошачи објављеног материјала.

Објављивање у научним часописима важан је део документације истраживачких делатности који се остварује на универзитетима и у научним установама.

Ко доприноси целовитом информационом систему?

Учесници на неким нивоима у систему научних информација и комуникација сад показују жељу да извуку веће приходе од целине система захтевајући наплаћивање или забрањујући традиционално коришћење научне литературе у оквиру појединих институција. Научне и високошколске установе имају, међутим, и економске и професионалне интересе да и даље управљају системом научних информација и комуникација. Значајан удео средстава која настају у вези с научним издаваштвом ствара се као део нормалних активности тих организација. Ширење знања је један од њихових главних циљева. Универзитет и истраживачки сектор због тога имају очигледних интереса, како економских тако и моралних, у погледу ауторског права, али би требало да формирају политику договарања на пољу научне и универзитетске комуникације. Због тога је крајње време да тај сектор преузме одговорност око заштите сопствених интереса.

Истраживачку и научну делатност, што је предуслов за свеколико издаваштво у овој области, истраживачке и високошколске уста-

нове спроводе углавном буџетским средствима. Људи који пишу књиге или научне радове, а ови произлазе из истраживачких делатности, запослени су у тим институцијама, а исти је случај и с рецензентима чије процене гарантују издавачу квалитет радова. Научне часописе и књиге купују институције и библиотеке. Другим речима, издавачу се може приписати врло мали део финансијске активности који чини основу за издавање оваквих публикација. Ипак, издавачи и организације које су власници ауторских права желе да контролишу цео комуникациони систем и да наметну правила о томе шта институције могу чинити с научним публикацијама.

Било је врло мало покушаја да се испитају односи приликом обезбеђења средстава, трошкова и финансијске добити међу издавачима, произвођачима база података, високошколских установа, њихових библиотека и читалаца, и то би требало да буде предмет посебног изучавања.

Исто тако, недостају нам поуздане процене о актуелним губицима у продаји које трпе издавачи и аутори због копирања којим се служе корисници. Ипак, нема сумње да јавни сектор преко истраживачких институција, универзитетских и научних библиотека и архива дају највећи допринос промоцији интелектуалних радова и да обезбеђују да већина корисника, укључујући ту издаваче и ауторе, има приступ научним радовима и кад се оконча њихов релативно кратак комерцијални век.

Институције-купци као корисници научних публикација

Главни купци научне литературе су институције. Наметање ограничења због којег се сужава доступност литературе особљу или студентима те институције под утицајем рестриктивнијег тумачења приватног и некомерцијалног коришћења служи само спречавању нормалног коришћења у окриљу институције. Мало пажње је посвећено правима институција-купаца књига и периодике по којима је њихова основна активност да омогуће коришћење научних дела. Типични начини коришћења периодичних публикација у научној или образовној установи обухватају:

– часопис кружи унутар институције;

– садржај часописа се копира и дели онима који су заинтересовани;

– појединци службеници копирају чланак тако да часопис остаје доступан другима, док они на њему понешто бележе или подвлаче оно што ће цитирати у расправама о чланку с колегама;

– чланци или поглавља књиге се копирају за потребе интерних семинара;

– корисник који позајми часопис из библиотеке копира делове рада;

– библиотека шаље копију да би избегла слање оригинала ван институције.

Ове видове коришћења не би требало сматрати разлогом да се универзитетима одреди већа куповна цена у односу на редовну цену часописа или књиге.

Значајан удео у претплати на научне часописе и при куповини научних књига припада институцијама. Због тога би могло бити погодно да се законски прописи о ауторском праву заснивају на ономе што је нормално коришћење у оквиру институције. Нарочита пажња мора бити посвећена дефинисању права појединца који је повезан с организацијама и институцијама при коришћењу литературе коју набавља институција. Целисходно коришћење често може значити израду више копија истог чланка за потребе истог корисника једноставно због практичних предности при раду.

Треба ли издавач да убира плодове библиотекарског рада?

Могло би се поставити питање о томе да ли универзитетске и научне библиотеке, због чињенице што сносе трошкове смештаја и омогућавања приступа литератури, треба да добију нека права у њиховом коришћењу. Рестриктивна политика коју воде издавачи у погледу одржавања фондова радова јасна је индикација, кад се узму у обзир сви трошкови који се односе на услуге приступа објављеном материјалу, да нема никакве добити у омогућавању приступа публикацијама после једног веома ограниченог периода. Има врло мало изузетака од овог општег правила , а они се односе на врло мали број публикација које стичу статус "класичних радова". Због тога је нормално да ће трошкове смештаја, обраде и омогућавања приступа сносити универзитетске и научне библиотеке. То покреће питање о томе да ли је поштено да коришћење које омогућавају напори универзитетских библиотека треба да повећа приход издавача.

Иста ситуација ће вероватно искрснути на пољу електронског издаваштва у којем ће бити веома много материјала који уопште неће

бити уносно чувати у базама података, или бар не после извесног времена. Биће могућно наћи нешто од тог материјала у јавним базама података уколико се универзитетским и научним библиотекама пружи прилика да стварају електронске збирке. И у вези с овом ситуацијом поставља се питање да ли је поштено да институције сносе трошкове док издавачи убирају плодове.

Универзитетске библиотеке се труде да препознају специфичне потребе корисника сакупљајући и чувајући информације и посредујући у систему за претраживање способном за "паковање" информација које су распршене у научним или техничким часописима. У томе је битан библиотекарски приступ, израда индекса, библиографија и библиографских база података. Сами издавачи нису способни да одговоре појединачном корисниковом захтеву у специјализованој техничкој информацији. Много захтева се односи на литературу које више нема на тржишту или је објављена у иностраним земљама због чега је кориснику тешко да је прибави. Неки захтеви су толико специфични да кориснике не занима куповина целог рада. У таквим случајевима универзитетске библиотеке играју важну улогу као набављачи специјализованих информација.

На који обим копирање умањује продају научне литературе?

До сада није довољно познат однос између фотокопирања и опадања продаје објављених радова. Копирање омогућава образовним установама да снабдеју студенте индивидуализованим комбинацијама радова и одбира материјала као допунама уџбеницима на начин који би био немогућ ако би студенти морали куповати довољан број оригиналних радова.

Без могућности копирања радова вероватно би дошло до промене у радним методима образовног сектора, већег коришћења библиотека, мање слободе у избору програма, концентрације на мањи број стандардних дела итд. Свако повећање продаје књига због тога било би ограничено на мањи број публикација од оних које су копиране. "Губитак" који трпе издавачи због фотокопирања је због тога вероватно тешко утврдити и могао би се веома лако приписати губитку једног дела тржишта. У постојећим условима, нека дела која би остварила добит да нема фотокопирања, не би била ни објављена. Да ли је то само по себи довољна основа за увођење растрикција у копирању, питање је о којем треба да одлуче политичке власти. Целина питања је веома комплексна и требало би је проучити да би се дошло

до утемељеније представе о последицама фотокопирања по издаваче и ауторе, нарочито о последицама по продају фотокопираних радова.

Одредба која се тиче приватног коришћења и других правила о позајмици заснована је на премиси да таква репродукција није у супротности с нормалним коришћењем рада и да не штети неразумно легитимне интерсе аутора. Тешко је рећи до којег обима у опадању продаје доводи копирање писаног материјала у некој институцији, оног који је на располагању студентима и запосленима, као што је и мало напора уложено у истраживање тог аспекта. Због тога је неопходно прецизније истраживање тог питања.

Приватно/поштено насупрот професионалног коришћења

Концепт „приватног коришћења" је кључна тачка у расправи о обиму корисникових трошкова које образовне установе треба да наплате за копирање материјала заштићеног ауторским правом. Све стране које у овом учествују чини се да се слажу о извесној свети за копирање кад се ради с појединцима у вези с хобијем или професионалним интересовањем (али не у вези с упражњавањем професије или са студијама), па се то може прогласити као „приватно коришћење". Такође се чини да постоји сагласност и да појединац, кад копира део документа који је купио за приватно коришћење, поступа у оквиру онога што се сматра „приватним коришћењем".

Неизвесност око тога шта треба сматрати приватним коришћењем искрсава пре свега у случају кад институција купује књигу или часопис, или се претплати на базу података, а копија се изради за студента или запосленог у тој институцији. У таквим случајевима често се корисник држи само свог професионалног делокруга, или да би се припремио за испите – тако је и то од неке професионалне користи.

Бар у Норвешкој, несугласица се првенствено креће око тога да ли копирање јесте или није остварено у вези с обављањем професије, а експертиза је непоуздана у области одредбе о приватном коришћењу и праву институције да копира купљени материјал.

Грубо говорећи, копирање се може класификовати у три групе, у зависности од намене:

– копирање које се предузима да би се повећала ефикасност личног рутинског рада, на пример да би се избегло читање чланка у библиотеци у неко ограничено време, и да би се избегло писање личних извода руком;

– копирање омогућава да неколицина читалаца чита документ истовремено; такво копирање може заменити куповину или претплату на други примерак дела или циркулацију једног примерка међу већим бројем читалаца; финансијско гранање тог облика копирања није довољно истражено;

– за универзитетске наставнике и студенте копије су радни материјал који корисник задржава да би их коректно цитирао у својим радовима, да би подвлачио поједине пасусе или исписивао белешке на маргинама, да би могао да га понесе на путовање итд. Правила морају узети у обзир оно што се може назвати савременим коришћењем, кад корисник ишара копију а онда начини другу, с другом наменом. Чињеница што појединци израђују више копија истог чланка не може се сматрати заменом за исти број претплата за одређени часопис. То је пре питање методе рада него копирања као замене за куповину или претплату.

Куповина, смештај, обрада и омогућавање приступа литератури представљају знатне трошкове за високошколске и научне установе. Наплата и контролни систем приликом копирања те литературе само повећавају те трошкове. После дугог периода је развијен ефикасан систем за размену информација на пољу истраживања и образовања који се модерном технологјом и даље може унапредити. Због тога не би требало уводити законске намете у облику додатних трошкова за институције, друштво и студенте уколико не би било доказано да су прави издавачи лишени знатних прихода због коришћења савремене технике копирања.

Законодавство о ауторском праву биће битан елемент будућег система ширења научних информација. У тој области закони би требало да буду тако замишљени да помогну ефикасан финансијски систем за размену информација. Од највеће је важности да увођење нове технологије за дистрибуцију професионалне литературе не учини јавни приступ информацијама тежим и скупљим него што је данас.

Напротив, информациона технологија би требало да омогући прилику за постизање веће демократизације протока информација. Законодавство о ауторском праву такође мора штитити легитимне интересе високошколских и истраживачких установа како би ове

могле прикладно користити информације настале у њиховом окружењу.

Посебни случајеви који се односе на коришћење информација у електронском облику

Проблеми који се односе на кршење ауторског права веома су слични и кад је реч о литератури пренетој на дигитални облик и доступној преко мреже – као и за литературу друкчије дисеминирану. Ипак, обим могућне злоупотребе је веома различит због тога што је лакше дисеминирати, копирати, произвести и руковати интелектуалним радовима, а такве операције су сад у царству могућности за велик број лица и установа. Док могућност манипулисања и преправке текста не значи нову претњу ауторском праву и заштити интелектуалног рада, електронска технологија је то учинила много лакшим да злоупотреби систем.

Али ипак се морају предузети кораци да би се избегла ситуација у којој би прописи спречили рационално коришћење предности које нуди нова технологија, нарочито ако се не може доказати да она не иде на уштрб носиоца ауторског права. С тим у вези нарочита пажња се мора посветити пракси стварања приватних архива који се састоје од збирки копираних материјала из одговарајућих часописа. Чини се неразумним не дозвољавати установљење сличних архива у електронском формату на основи база података. Приватни архиви тог типа пројектују се да одговоре потребама појединца и зато су од малог значаја за ширу јавност. Осим тога, трошкови одржавања и руковања великом базом података и даље су толико високи да је тешко очекивати да ће се из тога моћи начинити уносан подухват.

Једно решење би било да се допусти носиоцима индивидуалних права да уговарају сопствена правила у погледу експлоатације база података, тако да правила која се тичу коришћења могу постати и елемент у формирању опште цене у формирању цене у издавачком и информационом сектору.

Власници база података моћи ће да регулишу коришћење својих база података уговорима. У уговорима о базама података које су у текућој употреби уобичајено је да се уговарају правила коришћења, да се регулише приступ базама података, да се примењује диференцијална ценовна политика у зависности од броја запослених или студената, или од типа коришћења итд. Другим речима, то је слично систему диференцијалног наплаћивања који се користи при претпла-

ти на часописе, при којем је цена претплате за библиотеке виша него за појединце. Исти систем се обично примењује и за програмске лиценце. То омогућава да се установе различити правилници за различите базе података.

Ипак постоји опасност да уговори о базама података поставе већа ограничења за коришћење од ауторског права. Требало би пронаћи задовољавајућу равнотежу између онога што би могло бити регулисано уговором између власника базе података и корисника.

На исти начин би се могло посматрати и установљење система који је сличан ономе у којем издавачи традиционалне периодике уводе диференцијалне цене да би компензирали вишеструко коришћење, што су они у неку руку већ и учинили тиме што институцијама наплаћују већу претплату него појединцима. Тај систем диференцијалне наплате може се комбиновати с либералним тумачењем правила о приватном коришћењу. Интерес универзитета у области законодавства о ауторском праву је најшире повезан с питањем коришћења материјала набављеног од стране студената и наставног особља. Опет треба приметити да у многим случајевима претплатници на научну периодику нису појединци него институције. Законодавство о ауторском праву би требало то да узме као полазну тачку.

Требало би такође имати на уму чињеницу да модерна технологија нуди могућност да се смање трошкови дистрибуције, док се у исто време труди да обештети праве власнике, и то можда све док узбуђени адвокати не стекну прилику да изграде ригидни систем у покушају да заштите сваког од било којег схватљивог нарушавања закона о ауторском праву, систем који ефикасно спречава развој рационалног система уређивања вишеструког коришћења објављеног материјала унутар институција, а овај је од обостране користи и за издавача и за јавност.

Превео *Душко Вртунски*

Емануела Ђавара

ПЛАТФОРМА ЕВРОПСКОГ КОРИСНИКА АУТОРСКОГ ПРАВА

Желела бих да вас информишем о веома узбудљивом пројекту на пољу ауторског права. По први пут су на европском нивоу библиотеке преузеле иницијативу у расправи с ауторима, издавачима и уређивачким одборима о изузецима око ауторског права приликом коришћења електронских информација. Ти изузеци су различито дефинисани у сваком од европских законодавстава. У британском концепту то се зове „правична расподела", у већини других европских земаља то се односи на копирање за приватну употребу, истраживања и наставне намене.

Међу библиотекарима има много недоумица о томе шта је допуштено да чине с електронским информацијама у погледу ауторског права. Фактор неизвесности је у томе што се аутори и издавачи још нису одлучили о ономе шта ће се допустити. Први корак у уочавању проблема око ауторског права који су нове технологије ставиле пред библиотекаре учинио је Генерални директоријум Европске комисије (документ DGXIII/E-4). Директоријум је организовао тематски скуп 29. новембра 1993. у Луксембургу. На скупу су покренута многа важна питања која би требало да се реше у блиској будућности. Показало се да су библиотеке у изразито неповољном информационом положају кад је реч о ауторском праву. Европски биро библиотечких, документационих и информационих удружења (EBLIDA) понудио је помоћ и годину дана финансирао програм из документа DGXIII/E-4 да би се утемељио пројект Платформа европског корисника ауторског права (ECUP) и да би водио кампању о ауторском праву за библиотеке. Пројекат Платформа европског корисника започео је 28. октобра 1994. Он обухвата 38 пуноправних чланова Европског бироа, а то су

националне библиотеке, информациона и документациона удружења. Посебна Управна група је установљена да координира рад и процењује резултате пројекта. Прво бих желела да вас обавестим о резултатима пројекта Платформа европског корисника, а онда да вас упознам с продужетком усаглашене акције.

Циљеви пројекта Платформа европског корисника ауторског права јесу:

– створити свест о ауторском праву код библиотекара-информатора,

– идентификовати проблеме ауторског права у електронским услугама,

– претрести ове проблеме с већим издавачким кућама,

– саставити прописе о добрим обичајима за коришћење електронских информација.

Да би се повезала идентификација проблема ауторског права и све израженија свест о томе, организовано је 14 семинара у земљама Европске заједнице и један у Норвешкој. Одржана су три састанка Управне групе на којима је сачињен документ Положај библиотека у електронским услугама који је шематски претворен у модел. Тај модел прописује разнолике библиотечке активности које су за крајњег корисника бесплатне, као и оне за које крајњи корисник плаћа. Становиште овог документа и овај модел могу се сматрати првим кораком ка дефинисању корисникових права при коришћењу електронске информације. Документ наглашава следеће принципе: задатак библиотеке је да гарантује приступ највећој множини информација свом читаоцу; ауторско право штити законска права власника ауторства, али ипак технички напредак и приступ информацијама не би требало да буду осујећени тим правима: библиотеке желе да распрше неспоразум по којем оне нису вољне да под извесним условима плате разумну накнаду за информације које су заштићене ауторским правом; библиотечке услуге више допуњују издавачке активности него што им конкуришу; библиотеке су вољне да примене законска и техничка обезбеђења да би се спровела уговорена ограничења, али библиотеке не могу бити одговорне за намере крајњег корисника којем су оне прибавиле информацију.

О положају пројекта Платформа европског корисника ауторског права расправљало се 10. јула 1995. Скупу су присуствовали неки од великих европских издавача и међународне издавачке асоцијације. Једна од тема које су одмах отвориле расправу било је питање међубиблиотечке позајмице. По мишљењу издавача, међубиблиотечку позајмицу би требало третирати исто онако као и испоруку електрон-

ских докумената и не би требало да буде бесплатна делатност. Међубиблиотечка позајмица не би требало да буде призната у електронском окружењу. Наглашено је да је имплицитно учешће највећи проблем.

Резултати расправе могу најбоље бити сажети у завршној изјави издавача објављеној на крају скупа. У уводу те изјаве наглашава се да учесници представљају мишљење присутних и да они не говоре у име целе издавачке делатности. Они су изразили спремност за сарадњу, али не на основу прописа или добрих обичаја него на основама типског уговора. Јаснији су им проблеми с којима су суочене библиотеке и желели би да буду укључени у будуће расправе.

Изјава се није усредсредила на модел уговора због тога што би то била потпуно различита дискусија. Представници су били вољни да дискутују о моделу унутар својих организација и у Радној групи европских библиотекара и издавача. „Електронска испорука информација значајно мења комерцијалне односе између издавача и корисничких група. Електронско коришћење материјала под ауторским правом биће омогућено појединачним уговорима између издавача и корисничких група, укључујући ту и библиотекаре.Такво уговарање ће допустити електронску испоруку докумената корисницима непосредно од издавача и тиме се искључује међубиблиотечка електронска испорука докумената која се спроводи у име међубиблиотечке размене. Напредак би могао бити у развоју типског уговора између издавача и корисничких група." Наглашено је да изјава одражава будућност електронског издаваштва и да се не односи на садашње стање. Управна група је осетила да су састанак и дискусија о моделу уговора били први корак у правом правцу.

Рад на Платформи европског корисника ауторског права завршен је октобра 1995. Да би се наставила расправа о додатном финансирању власника ауторских права, затражено је да се формулише предлог библиотечког програма о томе. Недавно је у акту Генералног директоријума Европске комисије (DGXIII/E-4) одобрено финансирање истраживачког пројекта у облику трогодишње усаглашене акције. Пројекат је започео 15. јануара 1996. Концепт Платформе европског корисника углавном је исти. Новина је само у формирању још једне инстанце за питања ауторског права. Циљеви су:

– наставак дискусије о библиотечким овлашћењима у електронским услугама и примерених одредаба о лиценцама за коришћење електронских информација с обзиром на права власника и аутора;

– наставак акције којој је циљ да библиотекари постану свесни импликација ауторског права у електронским услугама и да се уведу у резултате расправе с власницима ауторских права и ауторима;

– установити центар за питања о ауторском праву и информацијама у законодавству Европске заједнице;

– ојачати позицију библиотека у расправама о ауторском праву с одговарајућим телима.

Усаглашена акција пројекта Платформа европског корисника ауторског права организује се у 4 радна сегмента:

Први радни сегмент – Положај библиотеке у електронским услугама

Биће организован састанак с представницима власника ауторских права да би се наставила расправа о библиотечким овлашћењима у електронским услугама и типске одредбе о лиценцама које дефинише Управна група.

Други радни сегмент – Подизање свести

Одржаваће се семинари који ће наставити да унапређују свест библиотекара о ауторском праву и да се упознају резултати расправе о положају библиотеке у електронским услугама онако како их је дефинисала Управна група и резултати до којих се дошло на састанцима с власницима ауторских права.

Трећи радни сегмент – Центар за питања о ауторском праву

Основаће се центар за питања о ауторском праву који ће подржати следеће услуге: вођење пописа о европском законодавству о ауторском праву; консултације; прилаз припремним радњама при доношењу европског закона о ауторском праву. Центар је замишљен да делује као место на којем ће се пратити европска законодавства о ауторском праву. Расправа ће почети фебруара 1997. године.

Четврти радни сегмент – Законодавне препоруке

Управна група ће после расправе с власницима ауторског права дефинисати препоруке о положају библиотека у електронском окружењу које ће упутити националним законодавним форумима. Управна група пројекта Платформа европског корисника ауторског права проширена је представницима из организација LIBER и IFLA.

Превео *Душко Вртунски*

Грeам Корнии

СИСТЕМИ ЗА ЗАШТИТУ АУТОРСКИХ ПРАВА ПОДАТАКА НА ЕЛЕКТРОНСКИМ МЕДИЈИМА: СНОВИ, НОЋНА МОРА ИЛИ РЕАЛНОСТ?

Увод

Широка употреба електронске технологије за производњу, чување, руковање и дистрибуцију свих врста информација једно је од великих достигнућа информационе епохе. Развој дигиталне технологије за манипулисање текстовима, звуком и визуелним сликама створио је скоро безграничне могућности. Не постоје само могућности манипулисања материјалом у оквиру основног формата већ је могуће креирање мултимедијалних пакета информација из различитих извора, могуће је њихово похрањивање, копирање, уређивање и преношење, да би се одговорило захтевима корисника, или за израду потпуно нових производа који ће бити доступни на отвореном тржишту информација.

Како год било, један од највећих проблема везаних за дигиталне информације је проблем доступности и заштите информација. Материјали у дигиталној форми као и материјали у конвенционалној форми садрже интелектуалну својину многобројних стваралаца. Једноставан текст може у себи садржати делове више аутора, може бити илустрован сликама различитих аутора, а звучни запис обухватати музику различитих композитора. Индустрија за заштиту интелектуалне својине је велики бизнис и не дозвољава копирање, препакирање и пиратску дистрибуицију њених производа без одговарајуће економске надокнаде. Сваки производ са садржајима који се могу лако копирати представљају велики проблем. У исто време квалитет израђених копија је изузетно добар па је немогуће утврдити колико копија је у

ствари направљено. Лакоћа копирања и квалитет копија погодују нелегалном копирању и коришћењу. Такви поступци се свакако морају контролисати.

Главни учесници

Аутори су примарни стваоци интелектуалне својине и без њих не би било потребе за заштитом ауторских права. Због намера да се заштита ауторских права што боље уреди потребно је начинити јасну разлику између аутора различитих врста материјала приликом достављања докумената.

Други важни учесник је издавач. Он преузима интелектуалну својину и чини је доступном. Многи издавачи ће потврдити да је у процесу припреме текстова за публиковање најважнији део одлучивање и одабирање дела за објављивање. Производња и дистрибуција су релативно једноставне операције. Стварни проблеми везани су за доношење одлуке о комерцијалној оправданости монографских или електронских публикација, односно вредности часописних чланака.

Издавачи се уопштено деле на три групе: издавачи у служби универзитетских и школских установа, чија је основна делатност дисеминација информација, а само изузетно штампање комерцијалних издања; комерцијални издавачи специјализовани за издавање универзитетских, школских и образовних публикација, који раде да би стекли доходак, али ипак усклађују своју делатност према потребама образовних институција; комерцијални издавачи који издају публикације искључиво за забаву. Ове три групе издавача имају веома различите интересе у вођењу заштите ауторских права.

Већина издавача, иако не сви, користе механизме за дистрибуцију како би учинили своје производе доступним. Дистрибутере можемо најбоље описати као „информационе посреднике". Они не стварају интелектуалну својину нити је препоручују. Њихова улога је посредовање између произвођача (издавача) и корисника издатих информација.

Дистрибутери се могу поделити на продавце књига, агенције за прикупљање претплата, хостове база података, библиотеке и организације за посредовање информација. Од свих поменутих, продавци књига најређе преузимају улогу посредника у обезбеђивању докумената. Они су усредређени на добављање оригиналних материјала а не копија. У свим осталим случајевима односи постају нејасни. Агенције за прикупљање претплата све чешће учествују у системима за непос-

редно обезбеђивање докумената. Истовремено, хостови различитих база података настављају са изградњом веза према различитим организацијама за обезбеђивање докумената, иако су задужени да превасходно изграде механизме помоћу којих би власници интелектуалне својине дистрибуирали своје електронске податке. Уобичајено је да хостови уговарају хонораре и услове за рад између стваралаца и корисника, без обзира на то да ли се ради о посредницима или крајњим корисницима. Међутим, библиотеке јесу информациони посредници. Оне прикупљају и чувају велике количине публикованог материјала и чине га доступним њиховим читаоцима (крајњим корисницима), и то на начин који дозвољава корисницима његово коришћење у најразличитије сврхе. Традиционално су библиотеке пасивни посредници информација. То значи да су оне прикупљале, похрањивале и сређивале информације на много различитих начина, препуштајући крајњим корисницима да их користе како њима највише одговара. У последње време библиотеке постају активни информациони посредници, обезбеђујући детаљне и аналитичке водиче о својим збиркама, израдом билтена приновљених публикација, ажурним обавештавањем о новим услугама и активном библиотечком позајмицом заснованом на жељи да се удовољи захтевима читалаца. Библиотечка позајмица је део услуга обухваћених системом селективне дисеминације података (СДИ). Библиотекари настоје да обезбеде што већу доступност својих збирки и да ажурно упознају јавност чиме све располажу. Развој Система услуга за обавештавање о новопристиглим чланцима (CASIAS) најбоље показује колико су се услуге библиотека промениле.

У садашњим економским приликама библиотеке све више користе своје збирке у комерцијалне сврхе због стицања финансијских користи, а не само за добробит читалаца. Као допуна конвенционалних библиотека, у свету постоји неколико организација које се баве обезбеђивањем докумената – библиотечком позајмицом како за појединце тако и за библиотеке. Ове организације су се специјализовале за добављање публикација користећи збирке конвенционалних библиотека. Брзи развој њихових услуга створио је велик притисак на издавачку индустрију тиме што захтева развој одговарајућих механизама помоћу којих би се овај својеврсни посао наставио и увећао, задовољавајући захтеве из целог света и уједно обезбеђујући заштиту права издавача и аутора. Уско везане за библиотеке, али другачије од њих су организације за посредовање информацијама. Те организације су превасходно комерцијалне. Оне утврђују информационе потребе појединаца и институција и покушавају да изађу у сусрет тим потре-

бама развијајући различите врсте услуга укључујући израду информационих пакета по наруџбини, услуге селективне дисеминације информација и обезбеђивања докумената. Организације ове врсте по правилу немају своје збирке материјала, већ се ослањају на библиотеке или на друге организације за обезбеђивање докумената тражећи појединачне примерке за своје клијенте (крајње кориснике). Како је њихова улога искористити комерцијалну добит и искористити материјал за који они нису ништа платили издавачима, односно ауторима, било би потребно да се за ову област развију системи за заштиту ауторских права података на електронским медијима.

Крајњи корисник

Крајњи корисници су ти због којих се сваки документ издаје. Издаваштво уопштено значи обезбеђивање доступности јавности, то јест публици која чита и којој је издаваштво намењено. Очигледно је да крајњи корисници желе или им је потребан публикован материјал из различитих разлога, укључујући опште информације за свакодневни живот, за забаву, за образовање на свим нивоима, интелектуална истраживања и за индустријску и комерцијалну употребу. Само мали број крајњих корисника је све до недавно имао директни приступ огромној количини публикованог материјала. Свима осталима је то било могуће искључиво преко посредника као што су библиотеке. Овај образац се брзо мења све чешћом применом онлајн издаваштва. Крајњи корисници сада могу да обезбеде приступ електронским базама података преко терминала у библиотекама, истраживачким центрима или директно у својим домовима.

Потребе

У постојећим технолошким условима и ствараоци и корисници интелектуалне својине имају одређене основне потребе које се морају задовољити ако су системи за обезбеђивање докумената ти који испуњавају њихову све комплекснију улогу. Било би исувише поједностављено ако бисмо покушали да означимо потребе власника појмом *заштита*, а корисника појмом *приступ*. Потребно је преиспитати још много других захтева пре него што се одлучимо за било који систем електронске контроле.

Када се ради о правима власника, потребу за заштитом не треба гледати као спречавање коришћења већ као контролисање коришћења. Превасходно је потребно имати могућност контроле власничких права:

– при копирању са електронских формата на папир,

– при копирању са електронског формата на електронски формат укључујући и процесе похрањивања и преноса,

– при вишестуком копирању.

Потребно је такође имати могућности да:

– одредимо различите цене у зависности од типа коришћења. На пример, за различите делове база података одредити различиту цену зависно од вредности садржаја. Истраживачу-саветнику или академику можемо дозволити приступ бази података у целости јер такве особе имају неопходну платежну способност док приступ студентима мора бити много ограниченији. Дешава се и да поједини власници ауторских права не желе да омогуће приступ широј јавности из личних или безбедносних разлога;

– одредимо за различите ауторске прилоге у оквиру једног производа различите накнаде.

Власницима ауторских права је такође потребан:

– систем заштите против неауторизованог коришћења од стране појединаца или организација који нису откупили права за обављање претходно поменутих активности;

– систем заштите против неауторизованог коришћења производа. Нису сви заинтересовани да се њихова музика користи за промоцију моторних возила или да њихове речи буду цитиране у политичким кампањама;

– систем који обезбеђује податке о коришћењу у маркетиншке сврхе. Посредници информација продирањем на нова тржишта биће у могућности да обезбеде знатну количину података о маркетиншким могућностима за производе и услуге;

– систем који обезбеђује накнаде за све активности над којима власник ауторских права има искључиво право контроле. Потребно је уредити да се наплата повластица и ауторских хонорара, па макар они били минимални, одвија ефикасно.

Посредници информација треба да буду у стању да:

– унапређују доступност радовима;

– похрањују радове;

– преносе радове у различитим форматима више пута у зависности од потреба корисника;

– користе нова тржишта на која власници ауторских права не могу да допру;

– обезбеђују нове услуге које издавачи нису вољни или нису у стању да развију.

Корисници материјала заштићеног ауторским правима треба да буду у стању да:

– консултују радове;

– похрањују радове;

– буду сигурани у заштиту приватности коришћења.

Питање је да ли је такав систем уопште могућ, да ли је реалан или је само сан. Без обзира на то, давнашња изрека каже: „Кад један човек сања то је само сан, а кад неколико људи сања исту ствар то постаје реалност".

Неколико могућих система

Проблем је почео озбиљно да се разматра од стране адвоката, стручњака, власника ауторских права и власти у многим деловима света. У Европској заједници, на пример, конзорцијум CITED (Заштита ауторских права при преносу електронских докумената) може да послужи као узор. Много искустава доносе и партнери као што су Одељење за развој рачунарске индустрије и Архив за звучне записе при Британској националној библиотеци.

Основна филозофија пројекта CITED је следећа: откако похрањујемо информације, пре свега дигиталним процесирањем, постало је могуће у дигиталном окружењу контролисати процесе који су обавезан део дигиталне технологије и имају за последицу контролу копирања материјала који подлеже заштити ауторских права. У садашњем контексту неважно је какве се информације представљају дигиталним сигналом. Оно што је сада могуће, јесте развој општег модела за заштиту ауторских права дигиталних информација заједно са одговарајућим упутствима и оруђима, као и примена модела у одређеним областима. Модел CITED је веома уопштен и то омогућава његово релативно лако правно уређивање и планирање како садашњег тако и будућег развоја.

Јасно је да постоје области у систему обезбеђивања докумената у којима CITED неће одговарати или бити могућ, али исто тако и оне где ће његово коришћење у електронском окружењу бити од суштинског значаја у корист како власника тако и корисника.

Обезбеђивање докумената постаје индустрија која се развија и све је сложенија. Улоге различитих учесника постају нејасне, и поред свега

тога претходно описани основни захтеви остају исти. Модел CITED нуди могућност лаког приступа, флексибилности, обимност података и обештећивање власника различитих врста ауторских права.

Накнаде

Премда је могуће реализовати евиденцију о накнадама помоћу овог система, пожељно би било да се то не ради појединачно за сваку врсту ауторских права већ централизовано, слично Организацији за заштиту права за прештампавање (RPO). За библиотеке би било идеално кад би постојала могућност установљивања агенције CITED која би централизовано надгледала и уређивала све делове система. Постоји још много области овог модела и његових апликација које треба развити. Један од њих је и концепт управљања. Међу најважнијим препрекама за систем заштите ауторских права података на електронским медијима је управо евиденција о накнадама. Упркос томе што је технички могуће контролисати копирање и надгледати потрошњу новца за копирање појединаца и институција, практично је веома тешко управљати сумом готовог новца. Читаоци користе дела која припадају великом броју различитих издавача и аутора и због тога је изградња механизама за прикупљање, обрачунавање и распоређивање накнада за сваког од њих приоритетан задатак. Плаћање унапред (користећи једну врсту телефонског система кредитних картица) је најбољи метод, али претпоставља чување записа о потрошњи власника картице, а подаци о томе би се морали преносити „трећем лицу" (агенцији која није део система) због наплате. Уколико би био прихваћен метод наплате по доспећу обавеза, то би изискивало израду посебног програма за регистровање о томе колико стварно кошта коришћење сваког документа. Тако нешто је урађено у оквиру пројекта COPYSMART.

Следећи кораци

Сада је CITED још само модел. Постављени су сви кораци потребни за реализацију прихватљивог минимума стандарда за заштиту и приступ. Обухваћено је много могућности онако како смо их у овом раду већ навели. То у сваком случају није део хардвера или софтвера, мада је овај модел до сада примењиван у оквиру појединих система као што је ADONIS. Само поједини библотекари се слажу са овим настојањима, јер ова врста технологије представља озбиљан изазов

конвенционалном ставу по којем библиотеке треба и даље да задрже привилеговану позицију обезбеђујући отворен приступ до што већег броја публикованих производа и извора информација. Упркос свему, у нади да будућност крије много више могућности и изазова од опасности, Британска библиотека је помогла развој модела CITED неколиким пројектима. Један такав пројекат је COPICAT (Заштита ауторских права помоћу рачунара). Пројекат је разматрао потребу да се уравнотежи приступ до информација и пратећих материјала са обавезама према власницима ауторских права. Програм је предвидео да уколико желимо да дођемо до материјала (за читаоце је он „сакривен") морамо имати посебан кључ за његово тумачење. До сада су израђени системи који могу да заштите материјал док је у процесу слања. Програм COPICAT не ради само на тај начин, већ је у стању и да обезбеди заштиту док се материјал користи, а притом да легитимни корисници докумената не знају да је израђена таква врста заштите.

Модел је био развијен за рад у образовне сврхе, иако је било могуће применити га и у другим окружењима. Експериментално је систем постављен да ради у универзитетској мрежи: публикације обухваћене овом мрежом похрањене су на једном месту и доступне наставницима и студентима са њихових радних места. На Универзитету у Даблину студенти Технолошког факултета ће добити задатак да покушају да „сломе" заштитни механизам. Претпоставља се да ће студенти бити у стању да превазиђу заштитне механизме. Па ипак, на овај начин долазимо до сигурнијих система заштите.

Закључак

Системи за заштиту података на електронским медијима полако постају стварност. За власнике то значи обистињавање њихових снова. Они ће доћи до својих накнада и до контроле над копирањем практично свих електронских докумената. За поједине библиотекаре и кориснике то је ноћна мора зато што ће тиме бити омогућена потпуна контрола приступа информацијама од стране власника ауторских права, и потпуни монопол над интелектуалном својином. За информационе раднике из праксе то је реалност која ће се десити. Питање је само како и на који начин.

Важно је свакако постићи да снови једне особе не постану за неког другог ноћна мора.

Превела *Људмила Иваз*

ГРАЂА ЗА БИБЛИОГРАФИЈУ ЖИВАНА МИЛИСАВЦА

Академик, књижевни и културни историчар, есејиста, критичар и публициста Живан Милисавац рођен је 25. II 1915. године у Батровцима код Шида. Школовао се у Прњавору, Лешници, Лаћарку, Сремској Каменици, Новом Саду, Загребу и Београду. Био је један од оснивача Омладинског културно-привредног покрета 1936. и уредник омладинског листа *Наш живот* од 1936. до 1938. године. За време рата био је у партизанима, у IV војвођанској бригади. Од 1944. године био је члан Агитпропа Главног штаба Војводине, где је био уредник листа *Војвођански борац*, а затим уредник листа *Истина* све до ослобођења. После рата постао је члан Агитпропа ПК КПЈ за Војводину и шеф Одсека за културу при Повереништву за просвету и културу ГНООВ-а. Дужност секретара Матице српске је обављао од 1945. до 1954. и од 1956. до 1969. године. Главни уредник *Летописа Матице српске* је био од 1945. до 1957. године. Од 1969. је био саветник у Матици српској све до пензионисања 1976. године. Председник Матице српске је био од 1983. до 1991. године.

Живан Милисавац је члан редакције *Лексикона писаца Југославије*, а био је члан редакције билтена *Војводина - СССР*, лексикона *Világirodalmi lexikon* (Будимпешта), едиције Војводина у борби и више зборника. Уредио је едицију Српска књижевност у сто књига у издању Матице српске и Српске књижевне задруге. Био је један од оснивача Стеријиног позорја и Змајевих дечјих игара. Учествовао је на многобројним научним скуповима и одржао многа пригодна предавања у земљи и иностранству. Обављао је значајне друштвене функције. Био је посланик Савезне народне скупштине (1963-1965) и на његов предлог Библиотека Матице српске прима обавезни примерак Југославије.

Проучавајући књижевну историју, Живан Милисавац је писао есеје и студије од којих су најзначајније о Душану Васиљеву, Јовану Јовановићу Змају и Јовану Стерији Поповићу. Као културни историчар проучавао је Матицу српску, Омладински покрет, културну и књижевну сарадњу јужнословенских народа XIX и почетком XX века. Његово капитално дело је *Историја Матице српске*. Објављена су два тома за период 1826-1880, а трећи, који обухвата период 1880-1918, налази се у штампи.

Грађа за библиографију Живана Милисавца обухвата монографске публикације и прилоге објављене у монографским и серијским публикацијама од 1929. до 1997. године. Грађа садржи 1017 библиографских јединица. Опис библиографских јединица урађен је de visu. За мањи број јединица опис је урађен на основу секундарних извора, најчешће на основу података добијених од самог аутора. Уз нумерацију таквих јединица стављена је звездица. Монографске публикације су обрађене према *Међународном стандарду за библиографски опис монографских публикација* ISBD(M), а прилози у монографским и серијским публикацијама према модификованом *Међународном стандардном библиографском опису компонентних делова* ISBD(CP). Уз опис неких јединица дате су потребне напомене или попис садржаја.

Библиографска грађа је подељена у неколико целина: 1. Књиге, 2. Посебни отисци, 3. Радови у зборницима и серијским публикацијама, 4. Предговори, поговори, рецензије, 5. Разговори, 6. Преводи, 7. Приређивање, избор, уређивање, редакција и 8. Литература. Распоред библиографских јединица у оквиру првих пет целина је хронолошки, према години издавања. У оквиру исте године јединице су распоређене према наслову азбучно. Јединице на страним језицима распоређене су иза јединица на српском у оквиру исте године, абецедно. У целинама 6, 7 и 8 распоред је азбучни према имену аутора монографије или прилога. У оквиру истог ауторства распоред је хронолошки. Публикације у којима се Живан Милисавац јавља као вишеструки аутор (на пример: уредник и аутор прилога) обрађене су више пута а јединице су распоређене у одговарајуће целине.

Као основа за прикупљање ове *Грађе* послужиле су белешке самог аутора, које су марљиво и прецизно вођене почев од првог рада написаног у гимназијским данима па све до данас. Захваљујући томе *Грађа* обухвата и такве јединице које нису до сада забележене ни у једној библиографији. То су радови који нису потписани или су потписани псеудонимом или иницијалима. Коришћени су и следећи извори: 1. Каталог Библиотеке Матице српске (електронски и лисни), 2.

Библиографија Југославије. Књиге, брошуре, музикалије, 3. *Библиографија Југославије. Чланци и прилози у серијским публикацијама. Серија Ц, Уметност, спорт, филологија, књижевност*, 4. *Библиографија Војводине. Серија 1, Монографске публикације*, 5. *Библиографија Матице српске* / Јелена Николић, 6. *Садржај Летописа Матице српске* / Марко Малетин, Стојан Трећаков.

Књиге

1. Борба за књигу и културу. - Нови Сад : Матица српска, 1947. - 39 стр. ; 17 cm
   „Предавање одржано на Народном универзитету у Новом Саду" — полеђина насл. листа.
2. Васа Стајић : нацрт за студију. - Нови Сад : Матица српска, 1949. - 129 стр. ; 17 cm
3. Из књижевног и културног живота. - Нови Сад : Матица српска, 1951. - 293 стр. ; 21 cm
   Садржај: I (5-117): Писци омладинског покрета (7-25); Српски покрет четрдесетосме у књижевним делима савременика (26-48); Два табора (49-67); Змајев Шаран (68-77); Пет књига о народноослободилачкој борби (78-105); Максим Горки (106-117). - II (119-276); Тражење и сналажење (121-126); Културна политика Матице српске (127-145); Сто двадесет пет година Матице српске (146-194); Матица српска и Књиге за народ (195-206); Напори Матице српске око народног просвећивања (207-233); Светозар Марковић и Матица српска (234-254); Један мост између Срба и Руса (255-276). - III (277-[294]): Двеста година Новог Сада (279-[294]); Напомена ([295]).
4. Песник пораза : студија о Душану Васиљеву. - Нови Сад : Матица српска, 1952. - 160 стр., [4] стр. с таблама : фотогр. ; 21 cm
5. Змај. - Београд : Ново поколење, 1954. - 235 стр. : илустр. ; 20 cm
   Садржај: Пред постољем без споменика (9-16); Златна греда (17-35); Од псалтира до студија права (37-55); Првенци (57-67); Ђулићи (69-84); Уставно доба (85-111); Уз Милетића (113-135); „Не сме нам умрети" (137-152); На низбрдици (153-188); „Памтите децо---" (189-200); Последња сеоба (201-223); Бесмртност (225-236).
6. Савест једне епохе : студија о Јовану Стерији Поповићу. - Нови Сад : Матица српска, 1956. - 243 стр. ; 21 cm
   Садржај: Реч љубави и поштовања писцу и човеку (7-15); Poetarum patriarcha (17-35); Између литературе и стварности (19-24); Трагом Николе Молера (24-29); Први стихови (29-35). - Путевима епигонства (37-57): Између Видаковића, Матице и Вука (39-42); Романтичне повести (43-57). - Опроштај с младошћу (59-82): Ослобођење од књижевних окова (61-65); Подсмех Видаковићу и самом себи (65-70); Против струје (70-77); Коректура осуде (77-82). - Сликар малога света (83-113): Поглед на чаршију (85-90); Први захвати из живота (90-100); Сусрет покондирене тикве и славеносербског поете (100-106); Зла жена, џандрљив муж и брак из рачуна (106-113). - „Српски Молијер" (115-129). - У служби нације (131-145): Професор и организатор просвете (133-137); Темељи научног рада (137-141); Стара страст (141-145). - Данак времену (147-159): Поуке прошлости (149-157); Химна Србији (157-159). - Бекство из Србије (161-181); Оставка (163-165); Сукоби с Вуком и његовом групом (165-169); Завист ситних душа или „судбина једног разума" (169-177); Последњи опроштај са Србијом (177-181). - У вихору четрдесетосме (183-203): Две политике (185-194); Критика чаршијског родољубља (194-203). - Анатема живота (205-226): Биланс једног живота (207-222); Последњи дани у Вршцу (222-226). - Легенде о Стерији (227-233); Литература (235-[244]).
7. OMPOK : omladinski kulturno-privredni pokret : 1936-1938. - Novi Sad : Progres, 1959. - 328 str. : ilustr. ; 20 cm. - (Biblioteka „Progres" ; knj. 2)

Садржај: Предговор (5-9); Предратне традиције (11-19); Покушаји организовања омладине после Првог светског рата (21-27); Под диктатуром (29-34); Прикупљање и организовање напредних снага (39-50); Омладински културно-привредни покрет (51-80); Делатност омладине на културном плану (81-95); Омладинске едиције (97-121); „Није истина да нас више нема" (123-148); „Бранићемо Југославију" (149-158); Прилози (159-315); Напомена (317); Регистар имена (319-324).

8. Шума није олистала : хроника о побуни комуниста у једном затвору на крајњем североистоку Хортијеве Хунгарије. - Нови Сад : Матица српска, 1961. - 275 стр. ; 21 cm

9. Матица српска : 1826-1964. - Нови Сад : Матица српска, 1965. - 311 стр. : илустр. ; 24 cm

Садржај: Прошло је сто четрдесет година--- (7-11). - Од 1826. до 1944. године (13-151): Од оснивања до забране рада (15-48); Обнова рада Матице српске (49-73); У ери Баховог апсолутизма (74-89); Милетићев период (90-106); Утрвеним траговима (107-118); Реформа Матице српске (119-132); Матица српска између два рата (133-151). - Од 1945. до 1964. године (153-248): Тражење и сналажење (155-188); Период великих подухвата (189-248). - Прилози (249-307).

10. Поруке иза решетака. - Нови Сад : Савез удружења бораца НОР Србије за Војводину, 1968. - 471 стр. : илустр. ; 21 cm. - (Војводина у борби. Серија „Логори и затвори")

11. Dzieje Macierzy Serbskiej : (Matica srpska) : 1826-1967 / [tłumaczył z originału serbochorwackiego Lech Paździerski]. - Wrocław ; Warszawa ; Kraków : Zakład narodowy imienia Ossolińskich, 1970. - 160 str., [12] str. s tablama : fotogr. ; 20 cm

12. Писци и идеје. - Београд : Слово љубве, 1974. - 271 стр. ; 21 cm

Садржај: Писци и идеје (5-251): У славу Климента Охридског (7-9); Шафарик и Летопис Матице српске (10-41); Јован Стерија Поповић (42-63); Интересовање Бранка Радичевића (64-68); Пред стопедесетогодишњицу рођења Јакова Игњатовића (69-72); Јован Јовановић Змај (73-132); Лаза Нанчић (133-184); Тихомир Остојић, реформатор Матице српске (185-232); Душан Васиљев, песник пораза (233-251). - Сусрети и растанак (253-271): Васа Стајић (255-261); Вељко Петровић (262-269); Уз текстове у овој књизи (271-[272]); Од истог писца ([273]).

13. Књижевни токови. - Нови Сад : Матица српска, 1975. - 301 стр. ; 20 cm

Садржај: Изворишта српског реализма (5-31): Значај сатире за развој реализма у српској књижевности (7-31). - Књижевни токови (33-195): Културна сарадња јужнословенских народа у другој половини XIX и почетком XX века (35-74); Корени српске и словачке комедиографије: Стерија и Халупка (75-97); Први контакти Матице српске са Руском академијом наука (98-109); Србија и Бугарска у Змајевом песничком огледалу (110-134); Словачке теме у поезији Јована Јовановића Змаја (135-142); Две приповетке Лазе Лазаревића у бугарској преради (143-158); „Српски књижевни гласник" и руска литература (159-189); Сарадња припадника „Svita" са Матицом српском (190-195). - Разговори о језику и око језика (197-254): Поглед на распру око „ситница језикословних" (199-215); Матица српска и Вук (216-220); Покушаји израде заједничке југословенске терминологије у XIX веку - одраз тежњи ка политичком и националном јединству (221-240); Од Бечког до Новосадског књижевног договора (241-254). - Три епохе српске омладине (255-299): Под заставом штуровских идеја (257-262); Уједињена омладина српска (263-275); Баштина Уједињене омладине српске Новој омладини (276-295); Уз текстове у овој књизи (297-299). Од истог писца (300).

14. Матица српска : 1826-1976. - [Нови Сад : Матица српска], 1976. - 63 стр. : илустр. ; 20 cm

15. Matica srpska : 1826-1976 / [translated by Alan Duff]. - [Novi Sad : Matica srpska], 1976. - 63 str. : ilustr. ; 20 cm

16. Матица сербская : 1826-1976 / [с сербскохорватского перевела В. Девич-Романова]. - Нови Сад : Матица српска, 1976. - 63 стр. : илустр. ; 20 cm

17. Šuma nije olistala : (hronika o pobuni rodoljuba zatvorenih u Šatoraljaujhelju). - 2. izmenjeno i prošireno izd. - Novi Sad : Institut za istoriju, 1983. - 345 str. : ilustr. ; 20 cm. - (Edicija „Vojvodina u borbi". Serija hronike. ; knj. 30)

18. Историја Матице српске. Део 1, Време националног буђења и културног препорода : 1826-1864. - Нови Сад : Матица српска, 1985. - 974 стр. : илустр. ; 25 cm

19. Матица српска и Вукова реформа. - Нови Сад : Матица српска, 1987. - 232 стр. ; 20 cm

20. Omladinski kulturno-privredni pokret u Vojvodini. - [2. izd.].- Novi Sad : Muzej socijalističke revolucije Vojvodine, 1988. - 193 str. : ilustr. ; 21 cm

21. Завршница борбе за Вукову реформу. - Нови Сад : Војвођанска академија наука и уметности, 1989. - 96 стр. ; ауторова слика ; 21 цм. - (Академске беседе ; књ. 18)

22. Историја Матице српске. Део 2, Време изневерених нада и борбе за опстанак: 1864-1880. - Нови Сад : Матица српска, 1992. - 699 стр. : илустр. ; 25 cm

Посебни отисци

23. Извори за изучавање Душана Васиљева. - [Нови Сад : Матица српска, 1950]. - Стр. 9-17 ; 24 cm
П.о.: Научни зборник Матице српске, Серија друштвених наука; св. 1, 1950.

24. Омладинска скупштина у Новом Саду 1880. године. - [Нови Сад : б.и., 1955]. - Стр. 365-372 ; 24 cm
П.о.: Историски часопис САН; књ. 5.

25. Активност предратне напредне омладине на задружном плану : Издавачко-просветна задруга „Змај" С.О.Ј. - Нови Сад : [б. и., 1959]. - Стр. 67-80 ; 24 cm
П.о.: Задружни архив; књ. 7, 1959.

26. Штампа у Војводини за време народноослободилачког рата. - [Нови Сад : Матица српска, 1961]. - Стр. 121-145 ; 24 cm
П.о.: Зборник Матице српске за друштвене науке; св. 30, 1961.

27. Значај сатире за развој реализма у српској књижевности. - [Нови Сад] : Матица српска, 1963. - Стр. 59-77 ; 25 cm
„Реферат за V међународни конгрес слависта у Софији 17-23. септ. 1963. године" — стр. 59. - П.о.: Летопис Матице српске; књ. 392, св. 1. јул 1963.

28. Шафарик и „Летопис Матице српске". - [Нови Сад : Матица српска, 1963]. - Стр. 107-127 ; 25 cm
П.о.: П.Ј. Шафарик : (1795-1861), Нови Сад; 1963.

29. Тихомир Остојић, реформатор Матице српске. - [Нови Сад] : Матица српска, 1965. - Стр. 169-198 ; 24 cm
П.о.: Зборник Матице српске за књижевност и језик; књ. XIII/1, 1965.

30. Поглед на распру око „ситница језикословних". - Београд : [б. и.], 1966. - Стр. 75-89 ; 24 cm
П.о.: Вуков зборник / Српска академија наука и уметности; књ. 400.

31. Культурное сотрудничество между южнославянскими народами во второй половине XIX и начале XX в. - Sofia : Académie bulgare des sciences, Institut d' études balkaniques, 1966. - Str. 53-80.
П.о.: Études balkaniques; t. 4.

32. Izbor Jozefa Škultétyja za počasnog člana Matice srpske. - Martin : [Matica slovenská], 1967. - Str. 251-254 ; 24 cm

P.o.: Literárny archív, Martin; 1967.

33. Dve „Narodne ilirske pesme" namenjene Hamuljakovoj Zori. - [S. l. : s. n., 1969]. - Str. 267-275 ; 24 cm
P.o.: Literárny archív, Martin; 1969.

34. Покушаји израде заједничке југословенске терминологије у XIX в. - одраз тежњи ка политичком и националном јединству. - Нови Сад : [Матица српска], 1969. - Стр. 101-114 ; 25 cm
П.о.: Зборник за филологију и лингвистику; књ. XII, 1969.

35. Origines sociales des thèmes balkaniques de Jovan Steria Popović. - Beograd : Académie Serbe des sciences et des arts, 1970. - Str. 183-196 ; 24 cm
P.o.: Balcanica; 1.

36. Сербия и Болгария в поэтическом отражении И. И. Змая. - Sofia : Éditions de l'Académie bulgare des sciences, 1971. - Str. 207-222 ; 24 cm
П.о.: Actes du Premier congrès international des études balkaniques et sud-est européennes ; 7.

37. Две приповетке Лазе Лазаревића у бугарској преради. - [Б. м.: б. и., 1972]. - Стр. 291-302 ; 24 cm
П.о.: Зборник радова посвећених успомени Салке Назечића, Сарајево; 1972.

38. Корени српске и словачке комедиографије : (Стерија и Халупка). - Нови Сад : [Филозофски факултет], 1973. - Стр. 81-95 ; 24 cm
П.о.: Реферати за VII међународни конгрес слависта у Варшави (1973).

39. Покушај стварања заједничког књижевног језика Јужних Словена : (средина XIX века). - Нови Сад : [б. и.], 1974. - Стр. 73-76 ; 24 cm
П.о.: Зборник за филологију и лингвистику / Матица српска; 17/2, 1974.

40. Стерија у Кежмарку. - Београд : [Српска академија наука и уметности], 1974. - Стр. 473-538 : илустр. ; 24 cm
П.о.: Зборник историје књижевности / Српска академија наука и уметности; књ. 9.

41. Летопис 1825-1848. - [Б. м. : б. и., 1976]. - Стр. 19-33 ; 24 cm
П.о.: Реферати и саопштења / 5. научни састанак слависта у Вукове дане, Београд, Нови Сад, Тршић, 11-16. IX 1975.

42. Сава Текелија - последњи заточник славеносербског језика. - Београд : Филолошки факултет, 1976. - Стр. 270-279 ; 24 cm
П.о.: Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор; књ. XLII, св. 1-4, 1976.

43. Сеоба Матице српске у Нови Сад. - [Нови Сад] : Матица српска, [1976]. - Стр. 23-40 ; 24 cm
П.о.: Зборник за друштвене науке; бр. 61, 1976.

44. Борба Матице српске за баштину Саве Текелије. - Београд : [Балканолошки институт], 1977. - Стр. 737-747 ; 24 cm
П.о.: Balcanica; VIII.

45. Origines sociales des thèmes balkaniques de Jovan Steria Popović. - Athènes : Association internationale des études du sud-est européen, 1978. - Str. 901-916 ; 24 cm
P.o.: Actes du IIe congrés international des études du sud-est européen; tom 5, 1978.

46. Književni list „Sedmica" o Rumunima i rumunskoj književnosti. - [Bucureşti : s. n., 1979]. - Str. 379-387 ; 24 cm
P.o.: Actele simpoziunului româno-iugoslav; 1979.

47. Руска књижевност у Летопису Матице српске у првој половини XIX века. - [Нови Сад] : Матица српска, 1980. - Стр. 190-205 ; 24 cm

П.о.: Прилози проучавању српско-руских књижевних веза, Нови Сад; 1980.

48. Социјалистичке идеје у Новосадској гимназији : (1870-1880). - Београд : Српска академија наука и уметности, 1982. - Стр. 43-49 ; 24 cm
П.о.: Научни скуп Светозар Марковић, омладина и марксизам, 21-22. фебруар 1977.

49. Вељко Петровић и Матица српска. - [Нови Сад : Матица српска, 1985]. - Стр. 203-207 ; 24 cm
П.о.: Дело Вељка Петровића: зборник радова, Нови Сад; 1985.

50. „Летопис" Тихомира Остојића. - [Нови Сад : Матица српска, 1995]. - Стр. 327-337 ; 24 cm
П.о.: Зборник Матице српске за књижевност и језик; 42/1-3, 1994.

51. Победе и порази Јована Хаџића. - [Нови Сад : Матица српска, 1996]. - Стр. 7-19 ; 24 cm
П.о.: Зборник Матице српске за друштвене науке; бр. 97, 1994.

Радови у зборницима и серијским публикацијама

52. Племенито срце. - Зорица, Београд, 1929, VII, бр. 7, стр. 111.

53. * Ekskurzije Muške gimnazije i „Jovan Jovanović Zmaj", đačko umjetničko-literarno udruženje. - Novi glas, Split, 20. IV 1934, I, br. 2, str. 1.

54. * Завршна реч. - Алманах Трезвењачког кола „Будућност", Сремска Каменица, 1934, I, књ. 1, стр. 34-37.

55. * Из уредништва. - Алманах Трезвењачког кола „Будућност", Сремска Каменица, 1934, I, књ. 1, стр. 38.

56. * Краљевић Марко : песма. - Алманах Трезвењачког кола „Будућност", Сремска Каменица, 1934, I, књ. 1, стр. 31-32.

57. * Увод. - Алманах Трезвењачког кола „Будућност", Сремска Каменица, 1934, I, књ. 1, стр. 5-6.

58. * Školska omladina i život. - Novi glas, Split, 20. IV 1934, I, br. 2, str. 1.

59. * Змај : репортажа. - Глас омладине, Загреб, 5. И 1936, ИИ, бр. 1, стр. 3.

60. Мало статистике. - Наш живот, Нови Сад, 20. XI 1936, I, бр. 1, стр. 8.

61. На млађима свет остаје. - Наш живот, Нови Сад, 20. XI 1936, I, бр. 1, стр. 1.

62. Ђаци - путници. - Наш живот, Нови Сад, 20. I 1937, II, бр. 3, стр. 11.

63. Јединство пре свега. - Наш живот, Нови Сад, 1. IX 1937, II, бр. 10, стр. 1.

64. Још неколико речи о Милетићевом споменику. - Војвођанин, Панчево, 31. X 1937, XV, бр. 43, стр. 1.

65. Ми пишемо--- : (одговор онима који пишу а радови им се не штампају). - Наш живот, Нови Сад, 20. IV 1937, II, бр. 6, стр. 12.

66. Милетићу се диже споменик. - Наш живот, Нови Сад, 1. X 1937, II, бр. 11, стр. 10.

67. Паркови. - Наш живот, Нови Сад, 20. V 1937, II, бр. 7, стр. 11.

68. Полугодиште је завршено. - Наш живот, Нови Сад, 20. II 1937, II, бр. 4, стр. 11.

69. Са скупштине Матице српске. - Наш живот, Нови Сад, 1. X 1937, II, бр. 11, стр. 5.

70. Случај на загребачкој Универзи. - Наш живот, Нови Сад, 20. V 1937, II, бр. 7, стр. 9.

71. Студентска матица : (поводом год. скупштине). - Наш живот, Нови Сад, 1. X 1937, II, бр. 11, стр. 3.

72. Васа Стајић и ми. - Наш живот, Нови Сад, 1. III 1938, III, бр. 16, стр. 1.

73. Ивон Делбос у нашој средини. - Наш живот, Нови Сад, 1. I 1938, III, бр. 14, стр. 1.

74. Из Задружне школе у Каменици. - Наш живот, Нови Сад, 1. III 1938, III, бр. 16, стр. 4.

75. Оживимо прошлост. - Наш живот, Нови Сад, 1938, III, бр. 20-21, стр. 7.

76. Омладина и Матица српска. - Наш живот, Нови Сад, 1. II 1938, III, бр. 15, стр. 10-11.

77. Преглед послератне књижевности у Војводини. - Војвођански зборник : алманах, Нови Сад, 1938, стр. 167-177.

78. Иво Козарчанин: Тихи путови. - Летопис Матице српске, 1939, CXIII, књ. 352, св. 1-2, стр. 153-155.

79. Омладински листови у послератној Војводини. - Војвођански зборник : алманах, Нови Сад, 1939, стр. 166-169.

80. Светислав Шумаревић: Ђура Јакшић. - Летопис Матице српске, 1939, CXIII, књ. 351, св. 5-6, стр. 479-480.

81. * [Уводна реч]. - Обавештење, Сремска Каменица, 1. X 1939, бр. 3.

82. Емил С. Петровић: На делу. - Глас Матице српске, 1940, VII, бр. 106, стр. 14-15. Приказ.

83. Вера ваша спашће вас!. - Истина, 6. X 1944, IV, бр. 112, стр. 1.

84. Владимир Обрадовић-Камени : [некролог]. - Истина, 8. VI 1944, IV, бр. 99, стр. 5.

85. Давно очекивани догађаји. - Истина, 8. VI 1944, IV, бр. 99, стр. 1-2.

86. Долазак Васе Стајића на ослобођену територију. - Истина, 26. IX 1944, IV, бр. 111, стр. 2.

87. Како ћемо писати за „Истину"?. - Истина, 29. VIII 1944, IV, бр. 107, стр. 1-2.

88. Међу својима. - Слободна Војводина, 29. IX 1944, III, бр. 22, стр. 2.

89. Наши у Босни. - Истина, 18. VI 1944, IV, бр. 100, стр. 2.

90. Обрадимо свако парче земље!. - Слободна Војводина, 22. XI 1944, III, бр. 27, стр. 7.

91. Поздрав Срема. - Истина, 13. IX 1944, IV, бр. 109, стр. 1.

92. Славни дани црвене армије. - Истина, 30. VII 1944, IV, бр. 104, стр. 2.

93. Срем за своју војску. - Истина, 21. VII 1944, IV, бр. 103, стр. 1-2.

94. Стоти пут говори „Истина" народу Срема. - Истина, 18. VI 1944, IV, бр. 100, стр. 1-2.

95. У дванаестом часу. - Истина, 5. IX 944, IV, бр. 108, стр. 1-2.

96. У пуној слободи. - Истина, 29. X 1944, IV, бр. 113, стр. 1.

97. Војводина. - Народни календар, Нови Сад, 1945, стр. 69-73.

98. Матица српска и „Књиге за народ". - О Матици српској данас. - Нови Сад : [б.и.], 1945. - Стр. 29-36.

99. Матица српска треба да постане културно жариште. - Слободна Војводина, 2. VIII 1945, IV, бр. 233, стр. 7.

100. Наша штампа у Војводини за време окупације : поводом изложбе штампе на Антифашистичкој изложби у Новом Саду. - Слободна Војводина, 11. III 1945, IV, бр. 111, стр. 6.

101. * Партизанска пошта у Срему. - Глас омладине, 17. V 1945, бр. 33.

102. Пет младих књижевника палих у борби за слободу. - Сећање на пале другове : 1941-1944 : споменица књижевницима и уметницима Војводине палим у народно-ослободилачкој борби. - Нови Сад : [б. и.], 1945. - Стр. 19-24.

103. Пред скупштину Матице српске. - Слободна Војводина, 8. IV 1945, IV, бр. 134, стр. 6.

104. Борба Срема за слободу и културу. - Народни календар, Нови Сад, 1946, стр. 127-140.

105. Бранко П. Сучевић, О писању, о књигама и још о неким стварима. - Летопис Матице српске, 1946, год. 120, књ. 357, св. 2, стр. 174-176.

106. Другарски поздрав. - Летопис Матице српске, 1946, год. 120, књ. 357, св. 3, стр. 268.

107. Е. Тарле, Наполеонова најезда на Русију 1812. година. - Летопис Матице српске, 1946, год. 120, књ. 357, св. 1, стр. 85-87.

108. Један зборник посвећен народноослободилачкој борби : (Хрватско коло 1945, Издање Матице хрватске). - Летопис Матице српске, 1946, год. 120, књ. 357, св. 2, стр. 142-148.

109. Једна важна установа за народно просвећивање. - Слободна Војводина, 1. V 1946, V, бр. 466, Књижевни прилог, стр. [3].

110. Једна збирка српских песама у Америци. - Летопис Матице српске, 1946, год. 120, књ. 356, св. 3, стр. 267-268.

111. Матица српска - културни центар Срба : поводом стодвадесетгодишњице рада. - Летопис Матице српске, 1946, год. 120, књ. 359, св. 2, стр. 97-103.

112. Могућности рада књижевника Војводине. - Слободна Војводина, 6, 7. и 8. I 1946, V, бр. 368-370, стр. 10.

113. Народне књижнице - основ народног просвећивања на селу. - Слободна Војводина, 20, 21. и 22. IV 1946, V, бр. 458, стр. 8.

114. Непосредни задаци Матице српске. - Именик Матице српске. - Нови Сад : Матица српска, 1946. - Стр. 3-9.

115. Партизанска штампа у Војводини. - Слободна Војводина, 7. VII 1946, V, бр. 524, стр. 4.

116. Популарност Горкога. - Летопис Матице српске, 1946, год. 120, књ. 358, св. 1, стр. 81-82.

117. Светозар Марковић : (1846-1875) : пред прославу стогодишњице рођења. - Слободна Војводина, 15. IX 1946, V, бр. 581, стр. 3.

118. Светозар Марковић и Матица српска. - Летопис Матице српске, 1946, год. 120, књ. 358, св. 2-3, стр. 172-186.

119. Тражење и сналажење : пред обновом културног рада. - Летопис Матице српске, 1946, год. 120, књ. 356, св. 1-2, стр. 1-5.

120. Matica srbská - kultúrne centrum Srbov. - Náš život, Báčsky Petrovec, 1946, I, br. 3-4, str. 102-107.

121. Битка на Лиснику. - Слободна Војводина, 7. VII 1947, VI, бр. 842, стр. 2.

122. [Васа Стајић] : говор. - Летопис Матице српске, 1947, год. 121, књ. 360, св. 3, стр. 180.

123. Велико славље у данима пред победу. - Слободна Војводина, 1. V 1947, VI, бр. 785, стр. 10.

124. Два табора. - Летопис Матице српске, 1947, год. 121, књ. 361, св. 2-3, стр. 93-104.

125. Један мост између Срба и Руса. - Војводина-СССР, 1947, II, бр. 4, стр. 30-44.

126. Књижевна заоставштина Максима Горког. - Летопис Матице српске, 1947, год. 121, књ. 360, св. 5, стр. 311.

127. Омладински дан на Бранковом Стражилову : прилог историји Омладинског покрета. - Слободна Војводина, 21. IX 1947, VI, бр. 907, стр. 3.

128. Песма о Титу у Срему : из партизанске бележнице. - Слободна Војводина, 29. XI 1947, VI, бр. 966, стр. 8-9.

129. Поводом Словенског конгреса у Београду. - Летопис Матице српске, 1947, год. 121, књ. 360, св. 1, стр. 1-6.

130. Први конгрес Друштва за културну сарадњу Југославије са СССР. - Војводина - СССР, 1947, II, бр. 3, стр. 1-3.

131. Предратни омладински покрет у Војводини : поводом десетогодишњице рада. - Слободна Војводина, 6, 7. и 8. I 1947, VI, бр. 687, стр. 9.

132. С Мајевице и Семберије Славка Мићановића : „Свјетлост", Сарајево 1947. - Летопис Матице српске, 1947, год. 121, књ. 361, св. 6, стр. 47-49.

133. Три календара. - Летопис Матице српске, 1947, год. 121, књ. 360, св. 5, стр. 312-313.

134. Улазимо у нов период рада. - Гласник Матице српске, 15. VI 1947, II, бр. 5, стр. 1-2.

135. Бригада Вјекослава Калеба. - Летопис Матице српске, 1948, год. 121, књ. 362, св. 1, стр. 59-61.

136. Да ли је то бирократија?. - Слободна Војводина, 30. V 1948, VII, бр. 1121, стр. 3.

137. Долазак Васе Стајића на слободну територију : из партизанске бележнице. - Слободна Војводина, 9. I 1948, VII, бр. 1000, стр. 6-7.

138. Нови Сад и борба за демократизацију културе. - Летопис Матице српске, 1948, год. 122, књ. 362, св. 2, стр. 159-163.

139. Пред изложбу совјетске архитектуре. - Слободна Војводина, 19. II 1948, VII, бр. 1035, стр. 5.

140. А. С. Пушкин : [одломак из реферата]. - Слободна Војводина, 16. VI 1949, VIII, бр. 1445, стр. 2.

141. Година излажења „Летописа Матице српске". - Летопис Матице српске, 1949, год. 125, књ. 363, св. 6, стр. 394-395.

142. Две три речи студенту Семјону Циганову : против клевета и лажи. - Слободна Војводина, 16. X 1949, VIII, бр. 1550, стр. 2.

143. Један детаљ у мозаику истине. - Летопис Матице српске, 1949, год. 125, књ. 364, св. 3, стр. 163-165.

144. „Новосрпски" покрет Васе Стајића : одломци. - Летопис Матице српске, 1949, год. 125, књ. 363, св. 2, стр. 97-102.

145. Писци Омладинског покрета : (уз књигу „Посмртни сусрет петорице"). - Летопис Матице српске, 1949, год. 125, књ. 364, св. 1-2, стр. 78-89.

146. Predratni časopis „Naš život". - Književne novine, Beograd, 20. IX 1949, II, br. 38, str. 3.

147. Прослава стодесетгодишњице Београдског универзитета. - Летопис Матице српске, 1949, год. 125, књ. 363, св. 1, стр. 59-60.

148. Српски покрет Четрдесетосме у књижевним делима савременика. - Књижевност, Београд, 1949, IV, бр. 9, стр. 218-231.

149. Részlet az igazság mozaikjából. - Híd, Novi Sad, 1949, XIII, br. 9, str. 483-485.

150. Dve naše trajne tekovine. - Književne novine, Beograd, 10. X 1950, III, br. 41, str. 1.

151. Dušan Vasiljev : (povodom pedesetogodišnjice rođenja). - Književne novine, Beograd, 13. VII 1950, III, br. 29, str. 3.

152. Значајна годишњица Летописа Матице српске. - Летопис Матице српске, 1950, год. 126, књ. 365, св. 1-2, стр. 3-6.

153. Извори за изучавање Душана Васиљева. - Научни зборник Матице српске, Серија друштвених наука, 1950, 1, стр. 9-17.

154. Летопис Матице српске уочи другог светског рата : (1929-1941). - Летопис Матице српске, 1950, год. 126, књ. 366, св. 6, стр. 405-418.

155. Omladinske tradicije u Vojvodini : (odlomak iz monografije „Omladinski pokret u Vojvodini između dva rata"). - Mladost, Beograd, 10. X 1950, VI, br. 10, str. 907-911.

156. Поводом 125-годишњице Матице српске. - Просвјета : народни календар, Загреб, 1950, стр. 125-131.

157. Распуштање Омладинског културно-привредног покрета. - Научни зборник Матице српске, Серија друштвених наука, 1950, 1, стр. 185-189.

158. Sloboda redaktora - „sloboda" kritičara. - Književne novine, Beograd, 24. X 1950, III, br. 43, str. 4.

159. Битка на Лиснику. - Војводина у борби : збирка чланака из народноослободилачке борбе. - Нови Сад : Матица српска, 1951. - Стр. 97-101.

160. Долазак Васе Стајића на слободну територију. - Војводина у борби : збирка чланака из народноослободилачке борбе. - Нови Сад : Матица српска, 1951. - Стр. 253-[258].

161. Dramski pokušaji Dušana Vasiljeva : (odlomak iz veće studije). - Naša scena, Novi Sad, 15. X 1951, V, br. 28, str. 1.

162. Душан Васиљев у Београду : одломак из студије о песнику. - Књижевност, Београд, 1951, VI, књ. 13, св. 7, стр. 36-51.

163. Зборник Војводина у борби. - Летопис Матице српске, 1951, год. 127, књ. 367, св. 2, стр. 166-169.

164. Културна политика Матице српске. - Летопис Матице српске, 1951, год. 127, књ. 367, св. 1, стр. 3-13.

165. Напредна војвођанска омладина пре рата. - Просвјета : народни календар, Загреб, 1951, стр. 113-117.

166. Оснивање Омладинског културно-привредног покрета. - Годишњак Историског друштва Војводине, 1951, стр. 38-46.

Одломак из рукописа „Омладински покрет у Војводини између два рата".

167. Партизанска пошта у Срему. - Војводина у борби : збирка чланака из народноослободилачке борбе. - Нови Сад : Матица српска, 1951. - Стр. 235-239.

168. Партизанска пошта у Срему : (из књиге „Војводина у борби"). - Слободна Војводина, 13. V 1951, VIII, бр. 2016, стр. 4.

169. Партизанска штампа у Војводини. - Војводина у борби : збирка чланака из народноослободилачке борбе. - Нови Сад : Матица српска, 1951. - Стр. 169-173.

170. Pozdrav nepoznatima : iz beležaka sa puta po Hrvatskoj. - Književne novine, Beograd, 3. IV 1951, IV, br. 14, str. 1.

171. Problem o kome se malo ko brine. - Književne novine, Beograd, 8. V 1951, IV, br. 19, str. 1.

172. Прозор у европску културу : 125 година Летописа и Матице српске. - НИН, Београд, 14. I 1951, I, бр. 2, стр. 9.

173. Сретен Л. Поповић: Путовање по новој Србији. - Летопис Матице српске, 1951, год. 127, књ. 367, св. 3, стр. 253-254.

174. У Ченеју : одломак из студије о Душану Васиљеву. - Летопис Матице српске, 1951, год. 127, књ. 368, св. 5, стр. 350-354.

175. Ablak az európai kultúra felé : a Szerb Matica és a Letopisz alapításának százhuszonötödik évfordulójára. - Híd, Novi Sad, 1951, XV, br. 1, str. 53-55.

176. Dušan Vasiljev u Temišvaru. - Svedočanstva, Beograd, 29. VI 1952, I, br. 8, str. 10.

177. За истину о Матици српској. - Летопис Матице српске, 1952, год. 128, књ. 369, св. 2, стр. 133-141.

178. За истину о Матици српској. - Летопис Матице српске, 1952, год. 128, књ. 369, св. 3, стр. 214-218.

179. Једовита немоћ : поводом једне „дискусије". - Слободна Војводина, 2. II 1952, XI, бр. 2241, стр. 4.

180. Наш живот : трибина напредне војвођанске омладине уочи рата. - Глас средњошколаца, Нови Сад, 4. IV 1952, II, бр. 5, стр. 2 и 5.

181. Нека актуелна питања о културном подизању Војводине : пред дискусију о културно-просветном и уметничком животу у Новом Саду. - Слободна Војводина, 22. I 1952, XI, бр. 2232, стр. 4.

182. „Савест једне генерације" : (одломак из необјављене књиге о песнику Душану Васиљеву). - Слободна Војводина, 29. и 30. XI и 1. XII 1952, XI, бр. 2497, стр. 12.

183. Светолик Ранковић: Сабрана дела. - Летопис Матице српске, 1952, год. 128, књ. 370, св. 1-2, стр. 122-123.

184. Темишварски шарени балон. - Слободна Војводина, 3. I 1952, IX, бр. 2215, стр. 3.

185. A partizánsajtó Vajdaságban. - Híd, Novi Sad, 1952, XVI, br. 11, str. 659-661.

186. Наши часописи. - Летопис Матице српске, 1953, год. 129, књ. 371, св. 1, стр. 3-6.

187. Посвета. - Дневник, Нови Сад, 1. и 2. I 1953, XII, бр. 2523, стр. 10.

188. Пред постољем без споменика : уз годишњицу Змајеве смрти. - Дневник, Нови Сад, 2. VI 1953, XII, бр. 2662, стр. 7.

189. Седам дана у кругу „Зелене породице" : са 38 светског конгреса есперантиста. - Дневник, Нови Сад, 18. VIII 1953, XII, бр. 2728, стр. 6.

190. Седам дана у кругу „Зелене породице" : са 38 светског конгреса есперантиста : наставак. - Дневник, Нови Сад, 25. VIII 1953, XII, бр. 2734, стр. 6.

191. У потрази за најбољом приповетком : поводом конкурса „Дневника". - Дневник, Нови Сад, 29. и 30. XI и 1. XII 1953, XII, бр. 2817, стр. 9.

192. Уједињена омладина српска. - Радио универзитет, Београд, 1953, бр. 1, стр. 73-83.

193. Анкета о језику. - Дневник, Нови Сад, 1. I 1954, XIII, бр. 2843, стр. 4.

194. Змајево доба. - Новосадски дневник, 24. III 1954, I, бр. 4, стр. 6.

195. Матица српска и њени нови задаци : неколико мисли о Матици српској. - Календар / Матица српска, 1954, стр. 27-31.

196. Матица српска на прагу нове епохе. - Војводина : 1944-1954 / [уредник Милош Хаџић]. - Нови Сад : Матица српска, 1954. - Стр. 409-414.

197. На низбрдици : (одломак из књиге Змај). - Летопис Матице српске, 1954, год. 130, кн. 373, св. 5, стр. 384-406.

198. Poslednja seoba : (odlomak). - Republika, Zagreb, 1954, X, knj. 1, br. 4, str. 344-349.
Iz knjige o Zmaju.

199. Сусрет с песником : седамдесет година од рођења Вељка Петровића. - Дневник, Нови Сад, 4. II 1954, XIII, бр. 2870, стр. 3.

200. Уз Милетића : (одломак из књиге о Змају). - Књижевност, Београд, 1954, IX, кн. 18, св. 6, стр. 489-501.

201. * Inter samideanoj en Vieno : el mia vojagkajero. - La Suda Stelo, Beograd, 1954, XVII, br. 2 (134).

202. Štúdie Zmaja : (z knihy „Zmaj"). - Nový život, Novi Sad, 1954, VI, br. 2, str. 95-98.

203. Zmáj szárnypróbálgatásai / (fordította Kis-Jovák Magda). - Híd, Novi Sad, 1954, XVIII, br. 7-8, str. 313-316.

204. Антун Барац : (20. VIII 1894 - 2. XI 1955). - Летопис Матице српске, 1955, год. 131, кн. 376, св. 6, стр. 654-656.

205. „Необјављени роман" Душана Васиљева. - Летопис Матице српске, 1955, год. 131, кн. 376, св. 6, стр. 623.

206. Омладинска скупштина у Новом Саду 1880. године. - Историски часопис / Српска академија наука, Београд, 1955, кн. 5, стр. 365-372.

207. Анте Цетинео : (1898-1956). - Летопис Матице српске, 1956, год. 132, кн. 378, св. 4, стр. 366-367.

208. Без оријентације. - Летопис Матице српске, 1956, год. 132, кн. 377, св. 3, стр. 285-287.

209. Danak vremenu i pouke prošlosti. - Naša scena, Novi Sad, 13. IV 1956, X, br. 112-113, str. 8-9.

210. „И, не заборавите - пре свега - на људе!". - Летопис Матице српске, 1956, год. 132, кн. 377, св. 1, стр. 54-57.

211. Између литературе и стварности. - Гледишта, Ниш, 1956, IV, бр. 3, стр. 1-13.
Одломак из студије „Савест једне епохе".

212. Један несвакидашњи састанак у Матици српској. - Летопис Матице српске, 1956, год. 132, кн. 378, св. 5, стр. 466-467.

213. Јован Ст. Поповић сликар свога времена : (одломак из студије Савест једне епохе). - Књижевност, Београд, 1956, XI, кн. 22, св. 5, стр. 375-396.

214. Јован Ст. Поповић у Сремским Карловцима. - Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд, 1956, књ. 22, св. 1-2, стр. 90-94.

215. Još jednom oko pitanja pozorišne zgrade u Novom Sadu. - Naša scena, Novi Sad, 1956, X, br. 118-119, str. 10.

216. Легенда о Стерији. - Дневник, Нови Сад, 1. I 1956, XV, бр. 3469, стр. 15.

217. Опроштај с младошћу : (из књиге Савест једне епохе). - Летопис Матице српске, 1956, год. 132, књ. 377, св. 3, стр. 227-243.

218. Пасторчад. - Летопис Матице српске, 1956, год. 132, књ. 377, св. 2, стр. 140-142.

219. „Разговор о књижевним часописима". - Летопис Матице српске, 1956, год. 132, књ. 378, св. 6, стр. 591-593.

220. „Српски Молијер" : (одломак из студије: Савест једне епохе). - Живот, Сарајево, 1956, V, књ. 8, св. 3, стр. 124-132.

221. Sterija u vihoru Četrdesetosme : (iz studije „Savest jedne epohe"). - Pregled, Sarajevo, 1956, VIII, br. 3-4, str. 157-163.

222. Sterijina anatema života : (iz studije „Savest jedne epohe"). - Mogućnosti, Split, 1956, III, br. 4, str. 280-290.

223. Стеријино бекство из Србије : (из студије „Савест једне епохе"). - Савременик, Београд, 1956, бр. 5, стр. 597-605.

224. Стеријино епигонство : (из студије „Савест једне епохе"). - Стварање, Титоград, 1956, XI, бр. 5, стр. 332-342.

225. Фототипско издање Стеријиних забавних календара. - Летопис Матице српске, 1956, год. 132, књ. 378, св. 5, стр. 473-474.

226. Sterijová divadelná činnosť v Srbsku. - Nový život, Novi Sad, 1956, VIII, br. 1, str. 49-51.

227. [Glasamo za savremenu dramu...]. - Naša scena, Novi Sad, 1957, XI, br. 124-125, str. 20.

228. „Za sebe" ili „za nas"?. - Književne novine, Novi Sad, 6. I 1957, VIII, br. 32, str. 4.
Nadnasl.: Antologija Zorana Mišića.

229. Jugoslovenska antologija ili antologija jugoslovenskih naroda. - Književne novine, Beograd, 12. VII 1957, VIII, br. 46, str. 1 i 9.

230. Покидане нити. - Дневник, Нови Сад, 1. I 1957, XVI, бр. 3802, стр. 8.

231. Салва - до звезда. - Летопис Матице српске, 1957, год. 133, књ. 380, св. 6, стр. 511-512.

232. U poseti kod Paje Jovanovića. - Književne novine, Beograd, 13. XII 1937, VIII, n.s., br. 57, str. 1 i 2.

233. Човек човеку вук - да ли?. - Дневник, Нови Сад, 29, 30. XI и 1. XII 1957, XVI, бр. 4129, стр. 8.

234. Шта спутава правилан раст наше критике. - Савременик, Београд, 1957, бр. 5, стр. 598-600.

235. Док вишње процветају : (Магда Симин: „Док вишње процветају", Војводина у борби. Коло I, књига 2, Нови Сад, 1958). - Дневник, Нови Сад, 9. III 1958, XVII, бр. 4225, стр. 11.

236. Matica srpska. - Jugoslovenski pregled, Beograd, 1958, II, br. 9, str. 364-365.

237. Наш мали шарени свет. - Борба, Београд, 31. VIII 1958, XXIII, бр. 222, стр. 3.

238. „Не познајемо се довољно". - Дневник, Нови Сад, 21. XII 1958, XVII, бр. 4473, стр. 11.

239. О осмеху. - Борба, Београд, 14. XII 1958, XXIII, бр. 310, стр. 4.

240. Одлучан корак. - Борба, Београд, 28. IX 1958, XXIII, бр. 246, стр. 3.

241. Омладина и Матица српска : из прошлости напредног омладинског покрета. - Браничево, Пожаревац, 1958, IV, бр. 2, стр. 58-63.

242. Полет наше савремене књижевности. - Зрењанин, 27. XII 1958, VII, бр. 328-329, стр. 11.

243. Прва књига. - Дневник, Нови Сад, 5. X 1958, XVII, бр. 4409, стр. 11.

244. Сећање, још једном---. - Дневник, Нови Сад, 29, 30. XI, 1. XII 1958, XVII, бр. 4456, стр. 8.

245. Хартија на асфалту. - Борба, Београд, 12. X 1958, XXIII, бр. 258, стр. 3.

246. Centrá a epicentrá juhoslovanské literatúry / preložil Alex. Georgijević. - Nový život, Novi Sad, 1958, X, br. 3-4, str. 139-145.

247. * Centrá a epicentrá juhoslovanské literatúry. - Slovenské pohlády, Bratislava, 1958, LXXIV, br. 4, str. 410-417.

248. Активност предратне напредне омладине Војводине на задружном плану : Издавачко-просветна задруга „Змај" С.О.Ј. - Задружни архив, Нови Сад, 1959, бр. 7, стр. 67-80.

249. Дан војвођанске културе XIX века. - Зрењанин, 21.II 1959, VII, бр. 336, стр. 4.

250. Diskusija o izdavanju dela jugoslovenskih klasika. - Knjiga i svet, Beograd, 1959, III, br. 21, str. 4.

251. Едиције омладинског покрета. - Летопис Матице српске, 1959, год. 135, књ. 383, св. 4, стр. 360-378.
Из књиге „Омладински културно-привредни покрет у Војводини".

252. Интересовања Бранка Радичевића. - Дневник, Нови Сад, 1, 2, 3. I 1959, XVIII, бр. 4482, стр. 13.

253. Novo mecenatstvo. - Književne novine, Beograd, 16. I 1959, X, n. s., br. 82-83, str. 2 i 4.

254. Reforma pravopisa. - Jugoslovenski pregled, Beograd, 1959, III, br. 1, str. 27-29.

255. „Šta je književnost jednog naroda". - Književne novine, Beograd, 16. I 1959, X, n. s., br. 84, str. 4.

256. * Kultura signifo de esperanta movado. - La Suda Stelo, Beograd, 1959, XXII, br. 3, str. 37-38.

257. Веран младости и социјализму. - Дневник, Нови Сад, 29. XI 1960, XVIII, бр. 5070, стр. 18.

258. Literarna biografija. - Književne novine, Beograd, 11. III 1960, XI, n. s., br. 114, str. 1.

259. Mladi u Matici i Matica među mladima. - Index, Novi Sad, 15. II 1960, III, br. 17-18, str. 8.
Odgovor na anketu Draška Ređepa, između ostalih i Ž. Milisavca.

260. Мој сапутник из Стокхолма : (из путописа). - Зрењанин, 30. IV 1960, IX, бр. 398, стр. 6.

261. Na štetu književnosti. - Književne novine, Beograd, 21. X 1960, XI, n. s., br. 130, str. 6.

262. Najzad, kritička izdanja!. - Knjiga i svet, Beograd, 1960, IV, br. 30, str. 2.

263. Нешто као пролог. - Дневник, Нови Сад, 1. V 1960, XVIII, бр. 4892, стр. 15.

264. Osnivanje „Omladinskog kulturno-privrednog pokreta" 1936. godine. - Četrdeset godina : zbornik sećanja aktivista jugoslovenskog revolucionarnog radničkog pokreta. Knj. 4, 1935-1941. Deo 2. - Beograd : Kultura, 1960. - Str. 17-21.

265. „Светска антологија" или антологија „за свет"?. - Дневник, Нови Сад, 27. XI 1960, XVIII, бр. 5068, стр. 11.

266. Скансен : из путописа. - Дневник, Нови Сад, 28. II 1960, XVIII, бр. 4836, стр. 10-11.

267. Sto pedeset godina Novosadske gimnazije. - Pedagoška stvarnost, Novi Sad, 1960, VI, br. 9, str. 593-599.

268. Тачка и зарез. - Дневник, Нови Сад, 23. X 1960, XVIII, бр. 5038, стр. 10.

269. У Копенхагену. - Календар / Матица српска, 1960, стр. 82-87.

270. Укорак са светом : сто педесет година Новосадске гимназије. - Дневник, Нови Сад, 27. XI 1960, XVIII, бр. 5068, стр. 12.

271. „Хотел Буберј" : (одломак). - Дневник, Нови Сад, 1. I 1960, XVIII, бр. 4788, стр. 18.

272. Zločin. - Index, Novi Sad, 27. II 1961, br. 34, str. 1.
Govor na mitingu u Novom Sadu 14. II 1961.

273. О чему писци ћуте?. - Дневник, Нови Сад, 1. I 1961, XIX, бр. 5097, стр. 10.

274. Последњи транспорт : из хронике „Шума није олистала". - Сремске новине, Сремска Митровица, 29. XI 1961, I, бр. 48, стр. 7.

275. Подсећамо се заједно. - Дневник, Нови Сад, 30. IV, 1, 2. и 3. V 1961, XIX, бр. 5199, стр. 9.

276. Ужас у ћелијама : (из хронике „Шума није олистала"). - Дневник, Нови Сад, 1. X 1961, XIX, бр. 5351, стр. 11.

277. Штампа у Војводини за време народноослободилачког рата. - Зборник Матице српске за друштвене науке, 1961, св. 30, стр. 121-145.

278. Az utolsó látogatás : (részlet „Az erdő nem borult zöldbe" című krónikából). - 7 Nap, Subotica, 13. X 1961, XVI, br. 41, str. 9.

279. Живот тече даље--- : (одломак из недавно објављеног романа „Шума није олистала"). - Трибина, Нови Сад, 29. IV 1962, III, бр. 85, стр. 10.

280. Издавач - библиотека : анкета. - Библиотекар, Београд, 1962, XIV, бр. 2, стр. 126-127.

281. Јеретичка реч о поезији. - Дневник, Нови Сад, 1. и 2. V 1962, XX, бр. 5560, стр. 16.

282. Још један покушај : о историји југословенске књижевности, опет. - Дневник, Нови Сад, 30. IX 1962, XX, бр. 5711, стр. 12.

283. Letopis Matice srpske. - Enciklopedija Jugoslavije. [Tom] 5, Jugos-Mak. - Zagreb : Leksikografski zavod FNRJ, 1962. - Str. 519-520.

284. Сарадња двеју матица : уз сто двадесету годишњицу оснивања Матице хрватске. - Дневник, Нови Сад, 23. XII 1962, XX, бр. 5793, стр. 12.

285. Чији оно беше Ђура Јакшић?. - Дневник, Нови Сад, 30. XII 1962, XX, бр. 5799, стр. 11.

286. Шума није олистала : [одломак]. - Зрењанин, 24. II 1962, XI, бр. 493, стр. 4.

287. Добротвори - данас. - Календар / Матица српска, 1963, стр. 75-76.

288. Змајева награда је нашла своје место. - Дневник, Нови Сад, 10. II 1963, XXII, бр. 5840, стр. 15.

289. Значај сатире за развој реализма у српској књижевности. - Летопис Матице српске, 1963, год. 139, књ. 392, св. 1, стр. 59-77.

Реферат за V међународни конгрес слависта у Софији 17-23. септ. 1963. године.

290. Кад бих имао времена да уживам у књизи!. - Дневник, Нови Сад, 14. VII 1963, XXII, бр. 5992, стр. 13.

291. На стодвадесетпету годишњицу Библиотеке Матице српске. - Библиотекар, Београд, 1963, XV, бр. 5, стр. 341-345.

292. Од Бечког до Новосадског књижевног договора. - Летопис Матице српске, 1963, год. 139, књ. 391, св. 4, стр. 313-323.

293. Од Ћирила и Методија до поборника модернизма : пети међународни конгрес слависта. - Политика, Београд, 6. X 1963 LX, бр. 17962, стр. 15.

294. Pompeji. - Riječka revija, 1963, XII, br. 11, str. 829-833.

295. Стари трагови : поводом неких „књижевних дискусија". - Политика, Београд, 29. XII 1963, LX, бр. 18044, стр. 17.

296. „Фрушка гора горарину плаћа" : (одломци). - Дневник, Нови Сад, 29. и 30. XI 1963, XXII, бр. 6130, стр. 23.

297. Чији оно беше Ђура Јакшић?. - Багдала, Крушевац, 1963, V, бр. 46, стр. 1.

298. Шафарик и „Летопис Матице српске". - П. Ј. Шафарик : (1795-1861) : зборник чланака поводом 100-годишњице смрти. - Нови Сад : Матица српска, 1963. - Стр. 107-127.

299. Jače istaći značaj i ulogu društvenih nauka. - Naučnoistraživački rad. - Beograd : Mladost, 1964. - Str. 64-65.
Diskusija na sednici Prosvetno-kulturnog veća Savezne skupštine.

300. Научна конференција о часопису Slovenské pohl'ady у Братислави. - Летопис Матице српске, 1964, год. 140, књ. 393, св. 5, стр. 465-468.

301. Неодужен дуг : уз осамдесетогодишњицу Вељка Петровића. - Дневник, Нови Сад, 30. IV, 1. и 2. V 1964, XXIII, бр. 6280, стр. 5.

302. О заједничкој терминологији, још једном : (реферат одржан на састанку у Новом Саду 24. фебруара 1964). - Дневник, Нови Сад, 8. III 1964, XXIII, бр. 6227, стр. 13.

303. Прозори су широм отворени : са пута по Чехословачкој. - Дневник, Нови Сад, 17. V 1964, XXIII, бр. 6295, стр. 13.

304. Сјајан импровизатор : [у спомен Милану Богдановићу]. - Дневник, Нови Сад, 1. III 1964, XXIII, бр. 6220, стр. 13.

305. Стогодишњица пресељења Матице српске у Нови Сад. - Летопис Матице српске, 1964, год. 140, књ. 394, св. 6, стр. 478-486.

306. Obloky sú otvorené dokorán---. - Hlas l'udu, Novi Sad, 1. V 1964, XXI, br. 18, str. 9-10.

307. Roham : (részlet). - 7 Nap, Subotica, 20. III 1964, XVII, br. 11, str. 8-9.
Odlomak iz knjige „Šuma nije olistala".

308. V znamení spolupráce : [pozdravný prejav]. - Slovenské pohl'ady, Bratislava, 1964, god. 80, br. 7, str. 118-120.

309. Добродошлица времена : сусрет писаца балканских народа у бугарском часопису. - Дневник, Нови Сад, 21. XI 1965, XXIV, бр. 6843, стр. 13.

310. Како је почело?. - Дневник, Нови Сад, 19. IX 1965, XXIV, бр. 6780, стр. 15.
Текст поводом 20 година новосадског Народног универзитета.

311. Nančić, Laza. - Enciklopedija Jugoslavije. [Tom] 6, Maklj-Put. - Zagreb : Jugoslavenski leksikografski zavod, 1965. - Str. 200.

312. Опроштај с младошћу. - Јован Стерија Поповић / [избор и редакцију извршио Васо Милинчевић]. - Београд : Завод за издавање уџбеника Социјалистичке Републике Србије, 1965. - Стр. 153-174.
Одломак из књиге „Савест једне епохе", Нови Сад, 1956, стр. 61-83.

313. Под заставом штуровских идеја. - Дневник, Нови Сад, 31. X 1965, XXIV, бр. 6822, стр. 15.

314. Српска књижевност данас. - Завичај : календар за 1965, Београд, 1965, стр. 233-239.

315. Тихомир Остојић, реформатор Матице српске. - Зборник Матице српске за књижевност и језик, 1965, књ. 13, св. 1, стр. 169-198.

316. Čije je ovo tmurno proleće?. - Savremenik, Beograd, 1965, XI, br. 10, str. 257-268.

317. Štúrovské idey a slovanský juh. - Pravda, Bratislava, 28. X 1965, XLVI, br. 299, str. 5.

318. [Закључна реч после дискусије о реферату]. - Славянска филология, София, 1966, том 8, стр. 189.

319. Значај сатире за развој реализма у српској књижевности. - Славянска филология, София, 1966, том 8, стр. 175-176.

320. Југославенска академија наука и умјетности и Матица српска. - Библиотекарски годишњак Војводине 1966, 1967, VII, стр. 153-155.
Реч на отварању изложбе.

321. Конференција о изради „Речника словачке књижевности". - Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд, 1966, књ. 32, св. 1-2, стр. 147-151.

322. Место Ријеке у југословенској култури : Винко Антић, Писци - Ријека - Завичај. Пододбор Матице хрватске у Ријеци, Ријека, 1965. - Зборник Матице српске за књижевност и језик, 1966, књ. 14, св. 1, стр. 179-181.
Приказ.

323. Могућности сарадње : конференција у Смоленицама. - Дневник, Нови Сад, 13. XI 1966, XXV, бр. 7194, стр. 11.

324. Мост између народа на Балкану : први балканолошки конгрес. - Дневник, Нови Сад, 11. IX 1966, XXV, бр. 7131, стр. 12.

325. Поглед на распру око „ситница језикословних". - Вуков зборник. - Београд : Научно дело, 1966. - Стр. 73-89.

326. [Поздравни говор на прослави 1050-годишњице Климента Охридског]. - Споменица Климент Охридски 916-1966. - Охрид : Одборот на прослава на 1050-годишнината од смртта на Климент Охридски, 1966. - Стр. 56-57.

327. Ponovo o kongresu Saveza književnika. - Polja, Novi Sad, 1966, XII, br. 90, str. 16.

328. Размисли и расуди, грађанине. - Дневник, Нови Сад, 18. IX 1966, XXV, бр. 7138, стр. 14.

329. У име Новосадског договора---. - Дневник, Нови Сад, 30. IV, 1. и 2. V 1966, XXV, бр. 6999, стр. 11.

330. U ime Novosadskog dogovora. - Književne novine, Beograd, 14. V 1966, XVIII, n. s., br. 275, str. 8.

331. У славу Климента Охридског. - Дневник, Нови Сад, 18. IX 1966, XXV, бр. 7138, стр. 12.

332. Культурное сотрудничество между южнославянскими народами во второй половине XIX и начале XX в. - Études balkaniques, Sofia, 1966, br. 4, str. 53-80.

333. Војводина се опрашта од свога барда. - Дневник, Нови Сад, 28. VII 1967, XXIV, бр. 7448, стр. 1 и 4.

334. Izbor Jozefa Škultétyja za počasnog člana Matice srpske. - Literárny archív : 1967 : (pramene a dokumenty). - Martin : Matica slovenská, 1967. - Str. 251-254.

335. Између прошлости и будућности : два писца о истој теми. - Дневник, Нови Сад, 5. II 1967, XXV, бр. 7273, стр. 11.

336. Kritička izdanja u kritičnom krugu. - Književne novine, Beograd, 18. II 1967, XIX, n. s., br. 295, str. 8.

337. Politička angažovanost Jovana Jovanovića Zmaja. - Savremenik, Beograd, 1967, XIII, knj. 26, sv. 7, str. 631-655.

338. Апел на разум и морал. - Борба, Београд, 31. XII 1967, 1. и 2. I 1968, XXXII, бр. 359, стр. 10.

339. Баштина Уједињене омладине српске Новој омладини. - Уједињена омладина српска : зборник радова / [уредник Живан Милисавац]. - Нови Сад : Матица српска ; Београд : Историјски институт, 1968. - Стр. 559-572.

340. Вељко Петровић : [некролог]. - Извештаји Матице српске : за 1967. годину, 1968, стр. 5-7.

341. Др Марко Малетин секретар Матице српске : in memoriam. - Дневник, Нови Сад, 5. V 1968, XXVI, бр. 7724, стр. 11.

342. Књижевност испред лингвистике : пред славистички конгрес у Прагу. - Дневник, Нови Сад, 21. VII 1968, XXVI, бр. 7801, стр. 12.

343. Славна и крвава година : шта узбуђује писце света. - Дневник, Нови Сад, 10. III 1968, XXVI, бр. 7670, стр. 12.

344. Slovačke teme u poeziji Jovana Jovanovića Zmaja. - Literárne vzťahy Slovákov a južných Slovanov : sborník prác z vedeckej konferencie v Smoleniciach od 30. 10. do 1. 11. 1966. - Bratislava : Vydavatel'stvo Slovenskej akademie vied, 1968. - Str. 218-226.

345. Splitski razgovori : [diskusije]. - Encyclopaedia moderna, Zagreb, 1968/69, III, br. 7, str. 16-17 i 24-25.

346. Уз чланак Југословенски студенти на Лицеју у Кежмарку двадесетих година XIX века. - Зборник Матице српске за књижевност и језик, 1968, књ. 16, св. 1, стр. 31-40.

347. Nepreciza informo. - La Suda Stelo, Beograd, 1968, XXIX, br. 3, str. 59.

348. Велики усамљених. - Багдала, Крушевац, 1969, XI, бр. 121, стр. 8-9.

349. Критичар јасне опредељености : Василије Калезић: „Критички спорови", Нови Сад, 1969. - Дневник, Нови Сад, 28. XII 1969, XXVII, бр. 8381, стр. 16.

350. OMPOK : Omladinski kulturno-privredni pokret 1936-1938. - Index, Novi Sad, 26. IV 1969, XII, br. 168, str. 23.

351. OMPOK : Omladinski kulturno-privredni pokret 1936-1938. - Index, Novi Sad, 8. V 1969, XII, br. 169, str. 11.

352. OMPOK : Omladinski kulturno-privredni pokret 1936-1938. - Index, Novi Sad, 15. V 1969, XII, br. 170, str. 11.

353. OMPOK : Omladinski kulturno-privredni pokret 1936-1938. - Index, Novi Sad, 22. V 1969, XII, br. 171, str. 15.

354. „Осман" на руском : Гундулићев спев у преводу В. К. Зајцева. - Дневник, Нови Сад, 27. IV 1969, XXVII, бр. 8077, стр. 11.

355. Покрајинска или општенародна организација : о Матици српској данас. - Књижевне новине, Београд, 12. IV 1969, XXI, бр. 351, стр. 1-2.

356. Покушаји израде заједничке југословенске терминологије у XIX в. - одраз тежњи ка политичком и националном јединству. - Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, 1969, св. 12, стр. 101-114.

357. Борбени пут војвођанских Словака. - Дневник, Нови Сад, 1. III 1970, XXVIII, бр. 8379, стр. 13.
Приказ књиге „Spomienky na účasť Slovákov v NOB".

358. Књижевни односи Словака и јужних Словена. - Зборник Матице српске за славистику, 1970, бр. 1, стр. 209-212.

359. Матица српска. - Багдала, Крушевац, 1970, XII, бр. 135-136, стр. 10-11.

360. Proslava 100-godišnjice Matice srpske i otkrivanje spomen-ploče P. J. Šafarika, 1927. godine u Novom Sadu. - Petrovské gymnázium vo vývine slovenskej kultúry vo Vojvodine : zborník prác zo sympózia 5. a 6. októbra 1969 v Petrovci. - Nový Sad : Obzor, 1970. - Str. 237-243.

361. Origines sociales des thèmes balkaniques de Jovan Sterija Popović. - Balcanica, Beograd, 1970, 1, str. 183-196.

362. Almanah. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 15-16.

363. Andrejević, Jovan-Joles. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 16.

364. Arsić, Eustahija. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 21.

365. Avakumović, Jovan. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 23.

366. Bačka vila. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 24.

367. Baraković, Juraj. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 27.

368. Bečki književni dogovor. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 31-32.

369. Vasiljev, Dušan. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 557.

370. Vasiljev, Dušan. - Enciklopedija Jugoslavije. [Tom] 8, Srbija - Ž. - Zagreb : Jugoslavenski leksikografski zavod, 1971. - Str. 465.

371. Vilovski, Stefanović Teodor. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 567.

372. Vitošević, Dragiša. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 569.

373. Vojnić Hajduk, Blaško. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 573.

374. Georgijević, Krešimir. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 131.

375. Grčić, Jovan-Milenko. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 141.

376. Dejanović-Dimitrijević, Draga. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 89.

377. Dimović, Đuro. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 96.

378. Dragašević, Jovan. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 101.

379. Društvo srpske slovesnosti. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 104.

380. Durković-Jakšić, Ljubomir. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 111.

381. Đorđević-Malagurska, Mara. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 116.

382. Žeželj, Mirko. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 593.

383. Živančević, Milorad. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 594.

384. Živković, Mita. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 594.

385. Ivakić, Joza. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 167.

386. Ilić, Vojislav I. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 162.

387. Jakovljević, Stevan. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 171.

388. Једна српкиња у Америци : над страницама једног узбудљивог дневника. - Дневник, Нови Сад, 25. IV 1971, бр. 8793, стр. 12.
Приказ књиге „Добротворна мисија за Србију у I светском рату" Јелене Лозанић.

389. Jovanović, Jovan Zmaj. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 179-182.

390. Jozefinizam. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 183-184.

391. Kalezić, Vasilije. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 200.

392. Карловачки усамљеник. - Дневник, Нови Сад, 7. II 1971, бр. 8716, стр. 13.
О Васи Стајићу.

393. Katalinić-Jeretov, Rikard. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 207.

394. Kerbler (Körbler), Đuro. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 208.

395. Ketig, Tomislav. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 210.

396. Kovijanić, Risto. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 250.

397. Kujundžić, Milan-Aberdar. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 265-266.

398. Letopis Matice srpske. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 276-278.

399. Marković, Svetozar. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 302-303.

400. Masleša, Veselin. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 306.

401. Matica srpska. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 310-313.

402. Matica hrvatska. - Jugoslovenski književni lekiskon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 309-310.

403. Mijović Kočan, Stijepo. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 323.

404. Mikić, Aleksa. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 323-324.

405. Mitić, Spiridon. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 334.

406. Mitrov, Nenad. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 334-335.

407. Nedeljković, Dušan. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 363.

408. Нова снага старог песника : НОБ у књижевности Војводине. - Дневник, Нови Сад, 20. X 1971, бр. 8969, стр. 12.
О Вељку Петровићу.

409. Novosadski dogovor. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 375-376.

410. Ognjanović, Ilija-Abukazem. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 382.

411. Pavlović, Stevan. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 394.

412. Песничка реч о револуцији. - Дневник, Нови Сад, 28, 29. и 30. XI 1971, бр. 9008, стр. 16.

413. Песничко признавање револуције : НОБ у књижевности Војводине. - Дневник, Нови Сад, 10. X 1971, бр. 8959, стр. 12.

414. Petrović, Vasilije. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 404.

415. Petrović, Zoran. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 406.

416. Pitović, Vladimir. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 411.

417. Poljaković, Matija. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 416.

418. Popović, Jovan. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 419.

419. Popović, Jovan Sterija. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 419-421.

420. Popović, Mića. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 421.

421. Popović, Stevan - Čika Steva. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 422.

422. Први књижевни лексикон. - Политика, Београд, 6. II 1971, LXVIII, бр. 20596, Култура, уметност, XV, бр. 807, стр. 3.

423. Први статут Матице српске. - Рад Матице српске, 1971, CXLIV, бр. 1, стр. 68-73.

424. Председници Матице српске. - Рад Матице српске, 1971, CXLV, бр. 3, стр. 45-51.
Садржај: Михаило Јовановић; Сава Текелија; Платон Атанацковић.

425. Radulović, Jovan. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 443.

426. Сведочанства поезије и прозе : НОБ у књижевности Војводине. - Дневник, Нови Сад, 17. X 1971, бр. 8966, стр. 9.
О Ериху Кошу.

427.Sekelj, Tibor. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 472.

428. Српска књижевност и Европа : Драгиша Живковић: „Европски оквири српске књижевности", Просвета, 1970. - Дневник, Нови Сад, 12. XII 1971, бр. 9020, стр. 12.
Приказ.

429.Srpsko učeno društvo. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 505.

430. Stajić, Vasa. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 505-506.

431. Stajić, Vasa. - Enciklopedija Jugoslavije. [Tom] 8, Srbija-Ž. - Zagreb : Jugoslavenski leksikografski zavod, 1971. - Str. 119.

432. Старе поруке и нови погледи : НОБ у књижевности Војводине. - Дневник, Нови Сад, 27. X 1971, бр. 8976, стр. 10.

433. Subotić, Jovan. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 516.

434. Tomić, Jaša. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 539.

435. Trajković, Stanislav-Saša. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 541.

436. У једној руци пушка, у другој перо : НОБ у књижевности Војводине. - Дневник, Нови Сад, 13. X 1971, бр. 8962, стр. 9.
О Јовану Поповићу.

437. Flaker, Aleksandar. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 125.

438. Flora, Radu. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 125.

439. Hadžić, Jovan. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 148-149.

440. Cucić, Sima. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 67.

441. Čiplić, Miloje. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 71.

442. Човек у кошмару рата : НОБ у књижевности Војводине. - Дневник, Нови Сад, 24. X 1971, бр. 8973, стр. 13.
О приповеци „Циганска песма" Бошка Петровића из књиге „Лагано промичу облаци".

443. Džonić, Uroš. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 112.

444. Šafarik, Pavel Jozef. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 519.

445. Šicel, Miroslav. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - Str. 525.

446. Сербия и Болгария в поэтическом отражении Й. Й. Змая. - Actes du Premier congrès international des études balkaniques et sud-est Européennes. [Vol.] 7, Littérature, éthnographie, folklore. - Sofia : Académie Bulgare des sciences, 1971. - Str. 207-222.

447. Závet Zjednotenej omladiny srbskej Novej omladine. - Slovanské štúdie. [Tom] 11, Historia. - Bratislava : Slovenská akadémia vied : Ústav dejín európskych socialistických krajín, 1971. - Str. 179-194.

448. Анатема још на снази? : пред стопедесетогодишњицу рођења Јакова Игњатовића. - Политика, Београд, 17. VI 1972, LXIX, бр. 21084, Култура, уметност, XVI, бр. 876, стр. 4.

449. Bajić, Branko. - Leksikon pisaca Jugoslavije. [Tom] 1, A-Dž. - Novi Sad : Matica srpska, 1972. - Str. 130.

450. [Говор на сахрани у Београду]. - Споменица посвећена преминулом академику Вељку Петровићу / уредник Војислав Ђурић. - Београд : Српска академија наука и уметности, 1972. - Стр. 9-10.

451. Две приповетке Лазе Лазаревића у бугарској преради. - Zbornik radova posvećenih uspomeni Salke Nazečića. - Sarajevo : Svjetlost, 1972. - Str. 289-302.

452. Književni leksikon : o primjedbama uoči novog izdanja. - Odjek, Sarajevo, 15-31. V 1972, XXV, br. 10, str. 21.

453. Народноослободилачка борба и револуција у делима српских писаца из САП Војводине. - Народноослободилачка борба и револуција у литерарном стваралаштву / [уредник Чедомир Ђурђевић]. - Београд : Савез удружења бораца народноослободилачког рата СР Србије, 1972. - Стр. 42-53.

454. NOB i revolucija u delima srpskih pisaca iz Vojvodine. - Negovanje i razvijanje revolucionarnih tradicija. - Novi Sad : Pokrajinski odbor Saveza udruženja boraca NOR SAP Vojvodine, 1972. - Str. 189-197.

455. Omladinski kulturno-privredni pokret, pokret napredne omladine u Vojvodini. - Omladina u antifašističkom pokretu Jugoslavije : 1936-1945 : zbornik radova naučnog skupa, Bihać, 25-26. 9. 1969. - Bihać : Predsjedništvo SOJ : Muzej Prvog zasjedanja AVNOJ-a : Regionalni muzej, 1972. - Str. 127-140.

456. Омладински културно-привредни покрет 1936-1938. године у Војводини. - Нови љетопис, Загреб, 1972, бр. 2, стр. 78-83.

457. Председници Матице српске. - Рад Матице српске, 1972, CXLVI, бр. 4, стр. 81-90.
Садржај: Павле Трифунац; Павле Којић; Стеван Брановачки; Јован Суботић; Стеван Павловић; Ђорђе Натошевић; Лаза Станојевић.

458. Председници Матице српске. - Рад Матице српске, 1972, CXLVI, бр. 5, стр. 58-67.
Садржај: Милош Димитријевић; Антоније Хаџић; Гедеон Дунђерски; Радивоје Врховац; Васа Стајић; Александар Моч; Милан Петровић; Вељко Петровић.

459. Секретари Матице српске. - Рад Матице српске, 1972, CXLVI, бр. 6, стр. 61-73.
Садржај: Теодор Павловић; Давид Давидовић; Јован Ђорђевић; Антоније Хаџић; Милан Савић; Тихомир Остојић; Васа Стајић; Марко Малетин; Стеван Ћирић; Светислав Баница; Тодор Манојловић; Жарко Васиљевић; Никола Милутиновић.

460. Слава Српске Црње : поводом изложбе „Седморо из Црње" у Матици српској. - Дневник, Нови Сад, 5. III 1972, бр. 9102, стр. 13.

461. Змај као надзорник Текелијанума и деловођа Матице српске. - Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд, 1973, књ. 39, св. 1-2, стр. 91-112.

462. Корени српске и словачке комедиографије : (Стерија и Халупка). - Реферати за VII међународни конгрес слависта у Варшави. - Нови Сад : Филозофски факултет, 1973. - Стр. 81-95.

463. Датум смрти Павла Трифунца. - Рад Матице српске, 1974, CXLVIII, бр. 10, стр. 58-59.

464. Iz literature o Jovanu Steriji Popoviću. - Tvrdica ; Rodoljupci / Jovan Sterija Popović. - Zagreb : Školska knjiga, 1974. - Str. 116.

465. Матица српска и Вук. - Политика, Београд, 15. IX 1974, LXXI, бр. 21892, Специјални додатак, стр. 16-17.

466. Најлепша честитка вољеном граду : поводом отварања галерије ликовне уметности - Поклон збирке Рајка Мамузића. - Дневник, Нови Сад, 23. X 1974, XXXII, бр. 10050, стр. 8.

467. Nastavljač humorističke tradicije. - Oslobođenje, Sarajevo, 28. XII 1974, XXXII, br. 9543, str. 3.
O Branku Ćopiću.

468. Poezija revolucije - poezija života. - Odjek, Sarajevo, 1-15. I 1974, XXVII, br. 1, str. 16 i 24.

469. Покушај стварања заједничког књижевног језика Јужних Словена : (средина XIX века). - Зборник за филологију и лингвистику / Матица српска, 1974, XVII, 2, стр. 73-76.

470. Пројекат УНЕСКА о изучавању културе словенских народа : поводом међународне научне конференције у Москви. - Дневник, Нови Сад, 8. XII 1974, XXXII, бр. 10094, стр. 18.

471. Реч Живана Милисавца [на отварању изложбе поводом педесет година од смрти Душана Васиљева]. - Рад Матице српске, 1974, CXLVIII, бр. 10. стр. 43.

472. Стерија у Кежмарку. - Зборник историје књижевности / Српска академија наука и уметности, Одељење језика и књижевности, 1974, књ. 9, стр. 473-538.

473. A diktatúra éveiben : szemelvények az ifjúsági mozgalom történetéből. - Képes -Ifjúság, Novi Sad, 16. X 1974, XXX, br. 1337, str. 16-17.

474. Az egyesült Szerb ifjúság 70. évfordulójának megünneplése : szemelvények az ifjúsági mozgalom történetéből. - Képes Ifjúság, 6. XI 1974, XXX, br. 1340, str. 16-17.

475. Az ifjúság első világháború utáni meszervezésének kísérletei. - Képes Ifjúság, 2. X 1974, XXX, br. 1336, str. 12-13.

476. Az ifjúság forradalmasítása : szemelvények az ifjúsági mozgalom történetéből. - Képes Ifjúság, 23. X 1974, XXX, br. 1338, str. 16-17.

477. Az OMPOK feloszlatása : szemelvények az ifjúsági mozgalom történetéből. - Képes Ifjúság, 13. XI 1974, XXX, br. 1341, str. 16-17.

478. A vajdasági ifjúság szervezkedése : szemelvények az ifjúsági mozgalom történetéből. - Képes Ifjúság, 30. X 1974, XXX, br. 1339, str. 16-17.

479. Возникновение национальных культурных центров и учреждений у южных славян. - Славянские культуры в эпоху формирования и развития славянских наций (XVIII-XIX в.в.) : международная научная конференция : тезисы докладов и сообщений. - Москва : Наука, 1974. - Стр. 17-19.

480. Јован Јовановић Змај. - Поезија и критика 1 / [приредили] Недељко Мијушковић, Слободан Филимоновић. - Београд : Нова књига, 1975. - Стр. 743-744.

481. Први књижевни конкурси у Срба. - Летопис Матице српске, 1975, год. 151, књ. 416, св. 6, стр. 764-784.

482. Prvi koraci Letopisa Matice srpske : uz 150-godišnjicu našeg najstarijeg književnog časopisa. - Odjek, Sarajevo, 1-15. XI 1975, XXVIII, br. 21, str. 11.

483. Реч непосредна и искрена : седам деценија од рођења Јована Поповића. - Дневник, Нови Сад, 9. XI 1975, XXXIV, бр. 10426, стр. 16.

484. Сарадња Јована Поповића са напредном омладином Војводине. - Књижевне новине, Београд, 16. XII 1975, XXVII, бр. 501, стр. 4.

485. Saradnja pripadnika Svita sa Maticom srpskom. - Výročie časopisu Svit ako päť desiat rokov organizovaného literárneho života Slovákov vo Vojvodine : zborník prác z vedeckej konferencie v Báčskom Petrovci, 24. novembra 1973. - Nový Sad : Obzor, 1975. - Str. 187-190.

486. „Српски књижевни гласник" и русская литература. - Русско-югославские литературные связи : вторая половина XIX - начало XX века. - Москва : Наука, 1975. - Стр. 191-211.

487. Утицај Светозара Марковића на књижевно стваралаштво „нове омладине". - Светозар Марковић и српска књижевност / уредили Димитрије Вученов и Предраг Палавестра. - Београд : Нолит : Институт за књижевност и уметност, 1975. - Стр. 151-160.

488. Flaker, Aleksandar. - Világirodalmi lexikon. 3 köt., F-Groc. - Budapest : Akadémiai kiadó, 1975. - Str. 191.

489. Flora, Radu. - Világirodalmi lexikon. 3 köt., F-Groc. - Budapest : Akadémiai kiadó, 1975. - Str. 207.

490. Grčić, Jovan-Milenko. - Világirodalmi lexikon. 3. köt., F-Goc. - Budapest : Akadémiai kiadó, 1975. - Str. 732.

491. Hadžić, Jovan. - Világirodalmi lexikon. 4. köt., Grog-Ilv. - Budapest : Akadémiai kiadó, 1975. - Str. 128.

492. Богате везе са научним и културним установама у земљи и свету : сто педесет година Матице српске. - Политика, Београд, 4. XII 1976, LXXIII, бр. 22688, Култура, уметност, XVII, бр. 1111, стр. 13.

493. Век и по рада. - Дневник, Нови Сад, 5. XII 1976, XXXV, бр. 10810, стр. 14.
Прештампано из Југословенског књижевног лексикона.

494. Dan vojvođanske kulture XIX veka : iz kulturne prošlosti Zrenjanina. - Ulaznica, Zrenjanin, 1976, X, br. 51-52, str. 3-8.

495. Летопис 1825-1848. - Реферати и саопштења / 5. научни састанак слависта у Вукове дане, Београд, Нови Сад, Тршић, 11-16. IX 1975. - Београд : Међународни славистички центар СР Србије, 1976. - Стр. 19-33.

496. Nekoliko reči o mojim velikim prijateljima. - Ulaznica, Zrenjanin, 1976, X, br. 57, str. 49-52.

497. Нови дух. - Дневник, Нови Сад, 5. XII 1976, XXXV, бр. 10810, стр. 13-14.

498. ОМПОК и омпоковци 1. - Дневник, Нови Сад, 6. IX 1976, XXXV, бр. 10722, стр. 10.

499. ОМПОК и омпоковци 2. - Дневник, Нови Сад, 7. IX 1976, XXXV, бр. 10723, стр. 15.

500. ОМПОК и омпоковци 3. - Дневник, Нови Сад, 8. IX 1976, XXXV, бр. 10724, стр. 13.

501. ОМПОК и омпоковци 4. - Дневник, Нови Сад, 9. IX 1976, XXXV, бр. 10725, стр. 12.

502. ОМПОК и омпоковци 5. - Дневник, Нови Сад, 10. IX 1976, XXXV, бр. 10726, стр. 19.

503. ОМПОК и омпоковци 6. - Дневник, Нови Сад, 11. IX 1976, XXXV, бр. 10727, стр. 14.

504. ОМПОК и омпоковци 7. - Дневник, Нови Сад, 12. IX 1976, XXXV, бр. 10728, стр. 18.

505. ОМПОК и омпоковци 8. - Дневник, Нови Сад, 13. IX 1976, XXXV, бр. 10729, стр. 11.

506. ОМПОК и омпоковци 9. - Дневник, Нови Сад, 14. IX 1976, XXXV, бр. 10730, стр. 15.

507. ОМПОК и омпоковци 10. - Дневник, Нови Сад, 15. IX 1976, XXXV, бр. 10731, стр. 15.

508. ОМПОК и омпоковци 11. - Дневник, Нови Сад, 16. IX 1976, XXXV, бр. 10732, стр. 14.

509. ОМПОК и омпоковци 12. - Дневник, Нови Сад, 16. IX 1976, XXXV, бр. 10733, стр. 20.

510. Позитивно и трајно културно наслеђе српског народа : век и по Матице српске. - Књижевне новине, Београд, 16. IX 1976, XXVIII, бр. 509, стр. 6.

511. Сава Текелија - последњи заточник славеносербског језика. - Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд, 1976, књ. 42, св. 1-4, стр. 270-279.

512. Svečani govor... - Pola stoleća nade i istrajnosti : spomen-knjiga povodom 50-godišnjice postojanja Udruženja esperantista u Novom Sadu. - Novi Sad : Udruženje za esperanto „Marko Nešić", 1976. - Str. 7-9.

513. Сеоба Матице српске у Нови Сад. - Зборник Матице српске за друштвене науке, 1976, св. 61, стр. 23-40.

514. Хронологија Матице српске. - Политика, Београд, 5. XII 1976, LXXIII, бр. 22689, [Додатак], стр. 3-4.

515. Maradandó kulturális örökség : a Matica srpska másfél évszázada. - Magyar Szó, Novi Sad, 22. II 1976, XXXIII, br. 51, str. 14.

516. Biografske zabeleške o Vasi Stajiću. - Stav, Kikinda, 1977, II, br. 6, str. 26-27.
Preuzeto iz Enciklopedije Jugoslavije, knjiga 8, S - Ž, izdanje i naklada JLZ, Zagreb, 1971.

517. Борба Матице српске за баштину Саве Текелије. - Balcanica, Beograd, 1977, VIII, str. 737-747.

518. Побуна у Шатораљаујхељу. - Дневник, Нови Сад, 22. III 1977, XXXVI, бр. 10915, стр. 6.

519. Scensko osavremenjivanje Sterijinih dramskih dela : razgovor u Vršcu (15-16. X 1976). - Scena, Novi Sad, 1977, br. 4, str. 95-96.

520. Jovanović, Jovan. - Világirodalmi lexikon. 5. köt., Im-Kamb. - Budapest : Akadémiai kiadó, 1977. - Str. 783-784.

521. Борац за прогрес, људску и друштвену правду : поводом стогодишњице рођења Васе Стајића. - Дневник, Нови Сад, 10. II 1978, XXXVII, бр. 11233, стр. 8.

522. Društveno-političke prilike u kojima je živeo i stvarao Jovan Sterija Popović : razgovor u Vršcu u okviru „Sterijinih dana" - 1977. - Scena, Novi Sad, 1978, br. 5, str. 103-105 i 112-113.

523. Наслеђе напредног човечанства : поводом 150-годишњице рођења Чернишевског. - Дневник, Нови Сад, 14. V 1978, XXXVII, бр. 11325, стр. 12.

524. Политички лик Јакова Игњатовића. - Зборник Матице српске за књижевност и језик, 1978, књ. 26, св. 1, стр. 5-33.

525. Radite vredno i predano---. - Modra lasta, Zagreb, 1. i 15. I 1978, XXIV, br. 9-10, str. 4.

526. U spomen Vasi Stajiću : uz stogodišnjicu rođenja Vase Stajića. - Ulaznica, Zrenjanin, 1978, XII, br. 61, str. 9-14.

527. A haladás, az emberi és a társadalmi igazság harcosa : Vasa Stajić születésének századik évfordulójára. - Magyar Szó, Novi Sad, 10. II 1978, XXXV, br. 39, str. 11.

528. Origines sociales des thèmes balkaniques de Jovan Steria Popović. - Actes du IIe congrès international des études du sud-est européen, (Athènes, 7-13 1970). Tom 5, Linguistique et littérature. - Athènes : Association internationale des études du sud-est européen, 1978. - Str. 901-916.

529. Književni list „Sedmica" o Rumunima i rumunskoj književnosti. - Actele simpozionului româno-iugoslav, București, 21-25, octombrie 1976. - București : [s. n.], 1979. - Str. 379-387.

530. A Szerb Matica pesti korszaka, 1826-1864 / (fordította Gyetvai Mária). - Helikon, Budapest, 1979, br. 4, str. 509-512.

531. Главни Змајев издавач. - Дневник, Нови Сад, 21. XII 1980, XXXIX, бр. 12263, стр. 13.

532. Omladinski kulturno-privredni pokret (OMPOK). - Kulturni život, Beograd, 1980, XXII, br. 7, str. 422-426.

533. Први гласови о потреби оснивања СНП-а. - Позориште, Нови Сад, 22. IV 1980, XLVII, бр. 9, стр. 12.

534. Руска књижевност у Летопису Матице српске у првој половини XIX века. - Прилози проучавању српско-руских књижевних веза : прва половина XIX века. - Нови Сад : Матица српска, 1980. - Стр. 190-205.

535. Първите контакти на Матица сръбска с Руската академия на науките. - Studia balcanica, Sofia, 1980, br. 15, str. 121-127.

536. Iz literature o Jovanu Steriji Popoviću. - Tvrdica ; Rodoljupci / Jovan Sterija Popović. - 2. izd. - Zagreb : Školska knjiga, 1981. - Str. 116.

537. Нешто као постскриптум. - Летопис Матице српске, 1981, год. 157, књ. 428, св. 5, стр. 759-763.

538. Пером лечио род свој : слово о Стерији. - Дневник, Нови Сад, 10. V 1981, XL, бр. 12401, стр. 13.

539. Други (и последњи) постскриптум о истом. - Летопис Матице српске, 1982, год. 158, књ. 430, св. 1-2, стр. 107-111.

540. Заокругљена етапа : двадесет пет година Змајевих дечјих игара. - Дневник, Нови Сад, 10. VI 1982, XLI, бр. 12790, Култура, наука, уметност, бр. 125, стр. I.

541. Змајеве дечје игре. - Дечје искре, Крагујевац, 1982, XVI, бр. 10, стр. 403-404.

542. Јован Јовановић Змај : (Нови Сад. 6. XII 1833 - Сремска Каменица, 14. VI 1904). - Тик-так, Горњи Милановац, 1. VI 1982, XIII, бр. 19, стр. 4-5.

543. Лик који се памти. - Песник-борац Дејан Бранков : споменица. - Вршац : Књижевна општина Вршац, 1982. - Стр. 45-47.

544. Социјалистичке идеје у Новосадској гимназији : (1870-1880). - Научни скуп Светозар Марковић, омладина и марксизам, 21-22. фебруар 1977. - Београд : Српска академија наука и уметности, 1982. - Стр. 43-49.

545. Четири Крлежина писма. - Летопис Матице српске, 1982, год. 158, књ. 429, св. 2, стр. 375-382.

546. 25 [dvadeset pet] godina Zmajevih dječjih igara. - Maslačak, Osijek, 1982/83, VIII, br. 5, str. 2-8.

547. Доситејева културна баштина : реч на отварању Доситејевих дана у Иригу. - Дневник, Нови Сад, 29. IX 1983, XLII, бр. 13261, Култура, наука, уметност, бр. 193, стр. I.

548. Змајев идејни и песнички пут : 150-годишњица рођења Јована Јовановића Змаја. - Дневник, Нови Сад, 15. XII 1983, XLII, бр. 13336, Култура, наука, уметност, бр. 204, стр. I-II.

549. Оснивање и прве деценије рада Матице српске. - Културно-политички покрети народа хабсбуршке монархије у XIX веку / [уредници Никола Петровић и Живан Милисавац]. - Нови Сад : Матица српска, 1983. - Стр. 23-34.

550. Плод пробуђене националне свести. - Дневник, Нови Сад, 24. II 1983, XLII, бр. 13046, Култура, наука, уметност, бр. 162, стр. I-II.

551. Пред делом Миливоја Николајевића : реч на отварању изложбе академика и сликара Миливоја Николајевића. - Дневник, Нови Сад, 28. IV 1983, XLII, бр. 13109, Култура, наука, уметност, бр. 171, стр. I.

552. Avakumović, Jovan. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 32.

553. Almanah. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 18-19.

554. Andrejević, Jovan-Joles. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 20.

555. Arsić, Eustahija. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 29.

556. Atanacković, Platon. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 31-32.

557. Ašanin, Miodrag. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 30.

558. Baraković, Juraj. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 41.

559. Bačka vila. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 35.

560. Berić (Popović), Jovan. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 53.

561. Bečki književni dogovor. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 48.

562. Bilbija, Jelena. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 61.

563. Blečić, Milorad R. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 64.

564. Brančić, Blagoje. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 79.

565. Vasiljev, Dušan. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 860-861.

566. Вељко Петровић и Матица српска : са научног скупа „Дела Вељка Петровића". - Дневник, Нови Сад, 6. XII 1984, XLIII, бр. 13687, Култура, наука, уметност, бр. 259, стр. II.

567. Вељкова Војводина : уз стогодишњицу рођења Вељка Петровића. - Мисао, Нови Сад, 25. II 1984, X, бр. 6, стр. 24-25.

568. Vilovski Stefanović, Teodor. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 875.

569. Vitošević, Dragiša. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 879.

570. Vojvodić, Radoslav. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 885-886.

571. Vojnić Hajduk, Blaško. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 884.

572. Vujičić, Stojan. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 892.

573. Gavrilović, Draga. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 209.

574. Georgijević, Krešimir. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 210.

575. Grčić, Milenko Jovan. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 228.

576. Dve publikacije istog imena i iste idejne usmerenosti : (Náš život, časopis Matice slovačke i Naš život, list vojvođanske omladine). - Časopis Nový život v literatúre a kultúre Slovákov vo Vojvodine : zborník prác zo sympózia v Novom Sade, 24. a 25. mája 1979. - Nový Sad : Obzor, 1984. - Str. 33-38.

577. Dejanović-Dimitrijević, Draga. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 140-141.

578. Dimović, Đuro. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 152.

579. Dragašević, Jovan. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 161.

580. Društvo srpske slovesnosti. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 167.

581. Durković-Jakšić, Ljubomir. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 174-175.

582. Đorđević-Malagurska, Mara. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 182.

583. Žeželj, Mirko. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 914.

584. Živančević, Milorad. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 916-917.

585. Živković, Mita. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 918.

586. И реке власништво. - Политика, Београд, 25. I 1984, LXXXI, бр. 25252, стр. 13.

587. Ivakić, Joza. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 265.

588. Ilić, Vojislav I. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 258.

589. Jakovljević, Stevan. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 271.

590. Jovanović Zmaj, Jovan. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 290-292.

591. Jozefinizam. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 293-294.

592. Kalezić, Vasilije. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 314.

593. Karavelov, Ljuben. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 322.

594. Katalinić-Jeretov, Rikard. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 328.

595. Kengelac, Pavao. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 331.

596. Kerbler (Körbler), Đuro. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 331.

597. Ketig, Tomislav. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 334.

598. Kovijanić, Risto. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 387.

599. Komarčić, Lazar. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 366.

600. Kujundžić-Aberdar, Milan. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 408.

601. Letopis Matice srpske. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 427-429.

602. Malešev, Bogdanka. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 456.

603. Marković, Svetozar. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 464-465.

604. Masleša, Veselin. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 470.

605. Matica srpska. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 475-478.

606. Matica hrvatska. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 474-475.

607. Mijović-Kočan, Stijepo. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 496.

608. Mikić, Aleksa. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 496.

609. Milovanov Georgijević, Luka. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 507-508.

610. Mitić, Spiridon. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 515.

611. Mitrov, Nenad. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 516.

612. Моји први сусрети : сто година од рођења Вељка Петровића. - Политика, Београд, 4. II 1984, LXXXI, бр. 25262, Култура, уметност, наука, IV, бр. 232, стр. 9.

613. Nančić, Laza. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 540.

614. Naš život. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 553.

615. Nedeljković, Dušan. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 560.

616. Novosadski dogovor. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 579-580.

617. Ognjanović-Abukazem, Ilija. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 588.

618. Pavlović, Stevan. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 608.

619. Petrović, Vasilije. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 627.

620. Petrović, Zoran. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 629-630.

621. Pitović, Vladimir. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 637.

622. Pozdrav predsednika Matice srpske dr Živana Milisavca. - Glasnik Slovenske matice, Ljubljana, 1984, VIII, br. 1, str. 2.

623. Poljaković, Matija. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 644.

624. Popović, Dušan. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 648.

625. Popović, Jovan. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 648-649.

626. Popović, Mića. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 649.

627. Popović, Panta. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 650.

628. Popović, Stevan - Čika Steva. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 651-652.

629. Popović Sterija, Jovan. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 653-655.

630. Прва деценија Летописа Матице српске. - Летопис Матице српске, 1984, год. 160, књ. 434, св. 6, стр. 781-807.

631. Protić, Miodrag. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 674-675.

632. Radulović, Jovan. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 687.

633. Sekelj, Tibor. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 729.

634. Serbska pčela ili Novij cvetnik. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 737.

635. Srpsko učeno društvo. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 774.

636. Stajić, Vasa. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 774-775.

637. Subotić, Jovan. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 793.

638. Tekelija, Sava. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 828-829.

639. Todorović, Miroljub. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 831.

640. Tomić, Jaša. - Jugoslovenski književni leksikon. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 834.

641. Tošić, Todor. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 836-837.

642. Trajković, Stanislav Saša. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 837.

643. Hadžić, Jovan. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 236-237.

644. Cucić, Sima. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 106.

645. Čiplić, Miloje. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 114.

646. Džonić, Uroš. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 176.

647. Šafarik, Pavel Jozef. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 798.

648. Šević, Milan. - Jugoslovenski književni leksikon. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - Str. 807.

649. My First Encounters : A Hundred Years since the Birth of Veljko Petrović / (translated by Vera Tošić). - Књижевне новине, Београд, 15. X 1984, XXXV, br. 674-675, Relations, str. 2.

650. Вељко Петровић и Матица српска. - Дело Вељка Петровића : зборник радова. - Нови Сад : Матица српска, 1985. - Стр. 203-207.

651. Георгије Магарашевић и Димитрије Давидовић. - Дневник, Нови Сад, 14. III 1985, XLIV, бр. 13783, Култура, наука, уметност, бр. 273, стр. II

652. Нешто као пролог : (уз књигу „Шума није олистала"). - Политика, Београд, 28, 29. и 30. XI 1985, LXXXII, бр. 25918, стр. 13.

653. Pesnik i revolucionar : uz 80. godišnjicu Jovana Popovića. - Odjek, Sarajevo, 1-15. XII 1985, XXXVIII, br. 23, str. 3.

654. Писма Вељка Петровића Живану Милисавцу. - Свеске Матице српске, 1985, 1, стр. 8-49.

655. Прва деценија Летописа Матице српске : (наставак из претходне свеске). - Летопис Матице српске, 1985, год. 161, књ. 435, св. 1, стр. 130-155.

656. [Reč na kongresu]. - Dokumenta / IX kongres Saveza književnika Jugoslavije, 18-20. april 1985. - Beograd : Savez književnika Jugoslavije ; Novi Sad : Književna zajednica Novog Sada, 1985. - Str. 224-227.

657. [Reč na skupu]. - AVNOJ i književnosti Jugoslavije : svečani skup Saveza književnika Jugoslavije u čast 40-godišnjice Prvog i Drugog zasedanja AVNOJ-a, Jajce, 1-2. novembar 1983. - Kragujevac : Svetlost, 1985. - Str. 26-29.

658. Simi Cuciću, dugogodišnjem saradniku i prijatelju : povodom osamdesetogodišn[j]ice Sime Cucića. - Detinjstvo, Novi Sad, 1985, XI, br. 1-2, str. 7-10.

659. Слово о сараднику и пријатељу : осамдесети рођендан Симе Цуцића. - Дневник, Нови Сад, 28. III 1985, XLIV, бр. 13797, Култура, наука, уметност, бр. 275, стр. II.

660. Тридесетогодишњица Новосадског договора. - Летопис Матице српске, 1985, год. 161, књ. 435, св. 4, стр. 656-660 и 675-677.

661. Шта може часопис : уз десетогодишњицу часописа Scientia Yugoslavica. - Дневник, Нови Сад, 17. X 1985, XLIV, бр. 13998, Култура, наука, уметност, бр. 303, стр. I.

662. Az OMPOK és a Híd kapcsolata / Borbély János fordítása. - Létünk, Novi Sad, 1985, XV, br. 1, str. 7-12.

663. Матица српска - општенародна установа : уз стошездесетогодишњицу Матице српске - реч на Свечаној седници Матице 16. фебруара 1986. - Летопис Матице српске, 1986, год. 162, књ. 437, св. 4, стр. 631-636.

664. Неколико звезданих тренутака : одговор на „Дневникову" анкету: Шта је за вас био културни догађај у 1985. години. - Дневник, Нови Сад, 12. I 1986, XLV, бр. 14081, Култура, наука, уметност, бр. 314, стр. 16.

665. Rekli su o Zmajevim dečjim igrama : Živan Milisavac. - Hronika Zmajevih dečjih igara : 1958-1982 / Zdravko Malbaša. - Novi Sad : Zmajeve dečje igre, 1986. - Str. 71-72.

666. Сад и одсад, без престанка, за свагда!. - Дневник, Нови Сад, 16. II 1986, XLV, бр. 14116, Култура, наука, уметност, бр. 319, стр. 13.

667. Uz desetogodišnjicu časopisa Scientia Yugoslavica. - Scientia Yugoslavica, 1986, vol. 12, br. 1-2, str. 100-102.

668. „Благородна именом и сердцем Госпожа" : први Вуков боравак у Новом Саду. - Дневник, Нови Сад, 22. III 1987, XLVI, бр. 14509, Култура, наука, уметност, бр. 375, стр. 15.

669-688. Вук и Матица српска (1-20) : фељтон. - Дневник, Нови Сад, 2. III 1987, XLVI, бр. 14489-14508.

669. Вукови претходници. - Стр. 14.
670. Пресудни сусрет с Копитаром. - Стр. 14.
671. Пријатни дани у Карловцима и Шишатовцу. - Стр. 17.
672. „Ум свој дао под аренду". - Стр. 15.
673. Јерес звана „репата јота". - Стр. 16.
674. Вуку пензија од руског цара. - Стр. 18.
675. Калуђери не знају за шалу. - Стр. 20.
676. Митрополит наредио „страшну инквизицију". - Стр. 14.
677. Букнуо притајени сукоб. - Стр. 14.
678. „Ово је све карловачко масло". - Стр. 18.
679. „Матицу ћу морати мало ћушнути". - Стр. 18.
680. Писци не знају народни језик. - Стр. 16.
681. Шта казују по Новом Саду. - Стр. 16.
682. Повика на речи свињара и говедара. - Стр. 18.
683. Тријумф Вукових идеја. - Стр. 16.
684. „Најлуђа партија у литератури нашој!". - Стр. 14.
685. Кнез Милош позива на мегдан!. - Стр. 18.
686. Нова генерација подржала Вука. - Стр. 16.
687. Вуков правопис забрањен у Београду. - Стр. 20.
688. Живот борбе завршен победом. - Стр. 16.

689. Vuk nas obavezuje. - Misao, Novi Sad, 25. I - 5. II 1987, XIII, br. 3-4, str. 9.

690. Đorđe Natošević u Matici srpskoj. - Pedagoška stvarnost, Novi Sad, 1987, XXXIII, br. 9-10, str. 720-728.

691. Између Карловца и манастира Шишатовца. - Вук Караџић између Земуна и Карловца. - Београд : Музеј града Београда, Завичајни музеј Земуна, 1987. - Стр. 34-42.

692. Корени отпора Вуковој реформи у Матици српској. - Ковчежић, Београд, 1987-1988, књ. 24-25, стр. 123-132.

693. Матица српска према Вуку. - Дневник, Нови Сад, 20. IX 1987, XLVI, бр. 14689, Култура, наука, уметност, бр. 401, стр. 15.

694. О Новосадском договору. - НИН, Београд, 31. V 1987, XXXVII, бр. 1900, стр. 4.

695. Оснивање Матице српске. - Сентандрејски зборник, Београд, 1987, 1, стр. 113-128.

696. Песник и револуционар Јован Поповић : округли сто у Матици српској. - Свеске Матице српске, Серија књижевности и језика, 1987, св. 2, стр. 5-6, 12-13 и 46.

697. Slovo o Vuku. - Trinaesti sabor prosvetnih radnika Vojvodine '87. - Novi Sad : Pedagoški zavod Vojvodine, 1987. - Str. 59-65.

698. Станица на важном путу : између Карловца и манастира Шишатовца. - Дневник, Нови Сад, 14. VI 1987, XLVI, бр. 14591, Култура, наука, уметност, бр. 387, стр. 13-14.

699. У се и у своје кључе. - Дневник, Нови Сад, 18. XII 1987, Специјално издање, стр. 3.

700. Matica srbská a Vuk : 200 rokov narodenia Vuka Stefanovića Karadžića : (úryvok z väčšej práce). - Hlas ľudu, Novi Sad, 26. IX 1987, god. 44, br. 39, Obzory, IV, br. 9, str. 4.

701. Slovo o Vukovi / zo srbochorvátčiny preložil Ján Cicka. - Hlas ľudu, Novi Sad, 31. I 1987, god. 44, br. 5, Obzory, IV, br. 1, str. 1-2.
Prejav na tohtoročnom XIII. sneme osvetových pracovníhov Vojvodiny v Novom Sade.

702. A Vuk Karadžić reformjai iránt megnyilvánuló ellenállás Szèrb Maticából eredő gyökerei / Mák Ferenc fordítása. - Üzenet, Subotica, 1987, XVII, br. 10-11, str. 644-651.

703. Vuk Karadžić tanításának időszerűsége / Borbély János fordítása. - Dolgozók, Novi Sad, 1987, XL, br. 8, str. 28.

704. Bitka na Lisniku. - Staza crveno obojena : (sećanja boraca Četvrte vojvođanske udarne brigade). - Novi Sad : Institut za istoriju, 1988. - Str. 48-52.

705. Грађа за историју српске ђачке дружине у Пожуну : (1839-1852) : уводна реч. - Свеске Матице српске, 1988, 10, стр. 5-6.

706. Zarobljenici. - Staza crveno obojena : (sećanja boraca Četvrte vojvođanske udarne brigade). - Novi Sad : Institut za istoriju, 1988. - Str. 145-147.

707. Kao među najbližom rodbinom. - Visovi ravnice : Prhovo u ratu i revoluciji. - Novi Sad : Institut za istoriju, 1988. - Str. 343-346.

708. Leš na zavejanoj Majevici. - Staza crveno obojena : (sećanja boraca Četvrte vojvođanske udarne brigade). - Novi Sad : Institut za istoriju, 1988. - Str. 102-104.

709. Матица српска према Вуку и његовој књижевно-језичкој реформи. - Реферати и саопштења. [Књ.] 4, Вук Караџић и његово дело у своме времену и данас / 17. научни састанак слависта у Вукове дане, Београд, Нови Сад, Тршић, 14-20. IX 1987. - Београд : Међународни славистички центар на Филолошком факултету, 1988. - Стр. 13-19.

710. Moje najbolje i najgore predavanje u životu. - Staza crveno obojena : (sećanja boraca Četvrte vojvođanske udarne brigade). - Novi Sad : Institut za istoriju, 1988. - Str. 52-54.

711. Поздравна реч на скупу у име Матице српске. - Реферати и саопштења. [Књ.] 1, Вук Караџић и његово дело у своме времену и данас / 17. научни састанак слависта у Вукове дане, Београд, Нови Сад, Тршић, 14-20. IX 1987. - Београд : Међународни славистички центар на Филолошком факултету, 1988. - Стр. XV-XVI.

712. Hlebovi. - Staza crveno obojena : (sećanja boraca Četvrte vojvođanske udarne brigade). - Novi Sad : Institut za istoriju, 1988. - Str. 26-30.

713. Хлебови. - Дневник, Нови Сад, 19. XI 1988, XLVI, бр. 15109, стр. 17.
Из књиге „Стаза црвено обојена".

714. Биографске забелешке о Васи Стајићу. - Великокикиндски диштрикт : 1776-1876 / Васа Стајић. - Фототипско изд. - Нови Сад : Матица српска ; Кикинда : Књижевна заједница Кикинде, 1989. - Стр. 522-523.

715. Говор председника Матице српске на отварању Доситејевих дана. - Рад Матице српске, 1989, CLXIII, бр. 26, стр. 13-15.

716. Димитрије Давидовић и Георгије Магарашевић. - Зборник радова са научног скупа Стваралаштво Димитрија Давидовића, одржаног 28. фебруара и 1. марта 1985. у Српској академији наука и уметности. - Београд : Удружење новинара Србије : Одбор за обележавање 200. годишњице рођења Димитрија Давидовића, 1989. - Стр. 129-135.

717. Доситеј добио свој дом : говор Живана Милисавца на отварању Доситејеве куће у Тршићу. - Рад Матице српске, 1989, CLXIII, бр. 26, стр. 11-12.

718. Доситејеве поуке и поруке приближити савременим генерацијама. - Задужбина, Београд, 1989, II, бр. 5, стр. 1-2.

719. Живот на ползу народа. - Дневник, Нови Сад, 20. IX 1989, XLVII, бр. 15407, Култура, наука, уметност, бр. 502, стр. 13.
Реч на отварању Међународног научног састанка слависта у Вукове дане у Новом Саду, 18. IX 1989. г.

720. Изложба „Доситејева трагања". - Рад Матице српске, 1989, CLXIII, бр. 26, стр. 10-11.
Реч на отварању изложбе.

721. Jovan Jovanović Zmaj. - Zmajeve dečje igre : 1958-1988 : zapisi, fotografije, dokumenti, izjave, pregledi. - Novi Sad : Zmajeve dečje igre, 1989. - Str. 6-7.

722. Карловачки усамљеник. - Великокикиндски диштрикт : 1776-1876 / Васа Стајић. - Фототипско изд. - Нови Сад : Матица српска ; Кикинда : Књижевна заједница Кикинде, 1989. - Стр. 495-498.

723. [О Бечком и Новосадском договору]. - Вук данас : сведочења / [приредио] Милош Јевтић. - Ваљево : „Милић Ракић", 1989. - Стр. 183-186.

724. Реч Живана Милисавца на Симпозијуму. - Рад Матице српске, 1989, CLXIII, бр. 26, стр. 7-9.

725. Уз 175-годишњицу прве српске позоришне представе. - Позориште, Нови Сад, 1989, LVI, бр. 6-7, стр. 40.

726. Pokušaj izrade zajedničkog rečnika južnoslovenskih naroda. - Studia slavica, Budapest, 1990, tom 36, br. 1-4, str. 247-250.

727. Споменик Доситеју Обрадовићу у Новом Саду. - Задужбина, Београд, 1990, III, бр. 11, стр. 3.
Говор приликом откривања споменика.

728-758. Из историје Матице српске (1-31) : фељтон. - Дневник, Нови Сад, 28. X - 27. XI 1991, L, бр. 16165-16195.

728. Разгарање огња народног. - Стр. 17.

729. Грмљавина из „Туцинданског чланка". - Стр. 17.

730. „Напредак" упловљава у новосадску луку. - Стр. 23.

731. У новој ери, новој постојбини. - Стр. 18.

732. Окупљање свих интелектуалних снага. - Стр. 21.

733. Велике жеље и танка каса. - Стр. 18.

734. Између злосрећне јоте и Вука. - Стр. 18.

735. Крива слика у огледалу српском. - Стр. 17.

736. Битка за Вука, после Вука. - Стр. 18.

737. Последњи одлазак Јована Хаџића. - Стр. 23.

738. Старе заслуге - нове критике. - Стр. 20.

739. Стратимировићев „генерални атак". - Стр. 20.

740. Распламсавање политичке борбе. - Стр. 19.

741. Стратимировић оптужује Матицу и Милетића. - Стр. 18.

742. Одбијена тужба Стратимировића и судруга. - Стр. 18.

743. Анатема из акростиха. - Стр. 18.

744. Матица - средиште народног живота. - Стр. 22.

745. Крај бескућништву старе даме. - Стр. 17.

746. Повратак Јакова Игњатовића у Матицу. - Стр. 20.
747. Новчана оскудица креше амбиције. - Стр. 18.
748. Проширивање граница сарадње. - Стр. 18.
749. У корист ширења народне културе. - Стр. 16.
750. У вртлогу политичких борби. - Стр. 19.
751. Матица је наша велика школа---. - Стр. 23.
752. Још једна мала победа. - Стр. 20.
753. У очекивању мирнијих дана. - Стр. 20.
754. Укидање Матице или сеоба у Пешту. - Стр. 21.
755. Тешке оптужбе велико жупана. - Стр. 18.
756. Министар наређује сеобу у Пешту. - Стр. 15.
757. Власт захтева кадровске промене. - Стр. 18.
758. Представка на краљеву наредбу. - Стр. 23.

759. Настојање Тихомира Остојића на увођењу реформи у Матицу српску. - Свеске Матице српске, Серија књижевности и језика, 1991, св. 7, стр. 12-18.

760. Немоћни. - Вапај Ловћена / [приредили] Момчило Поповић, Вера Гавриловић. - Титоград : Побједа, [1991]. - Стр. 61.

761. Платон Атанацковић - председник Матице српске. - Зборник радова научног скупа посвећеног епископу Платону Атанацковићу. - Нови Сад : Војвођанска академија наука и уметности : Матица српска : Епархија бачка ; [Крагујевац] : Епархија шумадијска, 1991. - Стр. 20-27.

762. Промашаји и достигнућа Саве Текелије : (реч о 230. годишњици рођења Саве Текелије, у Араду, 31. августа 1991). - Рад Матице српске, 1991, CLXV, бр. 28, стр. 66-69.

763. Промашаји и достигнућа Саве Текелије. - Дневник, Нови Сад, 4. IX 1991, L, бр. 16111, Култура, наука, уметност, бр. 563, стр. 15.
Реч на прослави 230-годишњице рођења Саве Текелије, одржане у Араду 31. VIII 1991. г.

764. У Матицу на велика врата : 150 година од рођења Лазе Костића. - Дневник, Нови Сад, 6. II 1991, L, бр. 15904, Култура, наука, уметност, бр. 563, стр. 8.

765. Šafárik a Letopis Matice srbskej. - Српско-словачке књижевне и културне везе. - Нови Сад : Матица српска ; Мартин : Матица словачка, 1991. - Стр. 67-86.

766. Иво Андрић у „српској Атини". - Летопис Матице српске, 1992, год. 168, књ. 450, св. 4, стр. 492-499.

767. О Матици српској јуче. - Летопис Матице српске, 1992, год. 168, књ. 449, св. 3, стр. 453-480.

768. Сведоци тешке и часне борбе : „Младост слободи дарована", приредио Никола Божић, едиција „Војводина у борби", 1991. - Дневник, Нови Сад, 13. I 1992, LI, бр. 16238, стр. 13.

769. Stojanović, Ljubomir. - Világirodalmi lexikon. 13. köt., Sf-Suzuki. - Budapest : Akadémiai kiadó, 1992. - Str. 651.

770. Subotić, Jovan. - Világirodalmi lexikon. 13. köt., Sf-Suzuki. - Budapest : Akadémiai kiadó, 1992. - Str. 744.

771. Sušić, Derviš. - Világirodalmi lexikon. 13. köt., Sf-Suzuki. - Budapest : Akadémiai kiadó, 1992. - Str. 785.

772. Škreb, Zdenko. - Világirodalmi lexikon. 13. köt., Sf-Suzuki. - Budapest : Akadémiai kiadó, 1992. - Str. 232-233.

773. Štih, Bojan. - Világirodalmi lexikon. 13. köt., Sf-Suzuki. - Budapest : Akadémiai kiadó, 1992. - Str. 598.

774. Šujica, Božidar. - Világirodalmi lexikon. 13. köt., Sf-Suzuki. - Budapest : Akadémiai kiadó, 1992. - Str. 757.

775. Књижевни подвиг Георгија Магарашевића. - Летопис Матице српске, 1993, год. 169, књ. 452, св. 6, стр. 734-744.

776. Књижевни подвиг Георгија Магарашевића : двестогодишњица рођења Георгија Магарашевића : (одломак). - Рад Матице српске, 1993, CLXVII, бр. 30, стр. 57-58.

777. Прва четвртина века : (реч Живана Милисавца у Матици српској поводом 25. годишњице ЗДИ, 1982). - Детињство, Нови Сад, 1993, XVIII, бр. 3, стр. 80-81.

778. Прва четвртина века : (реч Живана Милисавца у Матици српској поводом 25. годишњице ЗДИ, 1982). - Шапућу детињства : читанка и разгледанка Змајевих дечјих игара / [приредио] Раде Обреновић. - Нови Сад : Змајеве дечје игре, 1993. - Стр. 80-81.

779. [Преписка Милоша Црњанског и Живана Милисавца]. - О Црњанском : архивалије / [приредили] Стојан Трећаков, Владимир Шовљански. - Нови Сад : Матица српска, 1993. - Стр. 21-23.

780. Један заборављени председник Матице српске - Милошу Димитријевићу у спомен. - Летопис Матице српске, 1994, год. 170, књ. 454, св. 6, стр. 838-846.

781. Летопис Тихомира Остојића. - Зборник Матице српске за књижевност и језик, 1994, књ. 42, св. 1-3, стр. 327-337.

782. Милошу Димитријевићу у спомен = Miloš Dimitrijević emlékére / fordította Papp György. - Írók, költők Kanizsáról. - Kanjiža : Cnesa, 1994. - Str. 69-89.

783. Победе и порази Јована Хаџића. - Зборник Матице српске за друштвене науке, 1994, 97, стр. 7-19.

784. Први наговештаји лексикографског рада у Матици српској. - Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, 1994, 37, стр. 371-381.

785. Knjiga za podsećanje : Dr Kosta Milutinović : „Portreti i eseji", „Matica srpska" i Agencija „Mir", 1994. - Naša borba, Beograd, 9. II 1995, LXXIII, n. s., br. 9. str. 9.
Prikaz.

786. Опроштај с младошћу. - Шидина, Шид, 1996, I, бр. 1. стр. 49-70.

787. „Поводом неких повода" : моји сусрети са Исидором Секулић. - Летопис Матице српске, 1996, год. 172, књ. 457, св. 2-3, стр. 383-400.

788. Српска читаоница и Матица српска. - Српска читаоница - Градска библиотека у Новом Саду : споменица : 1845-1995. - Нови Сад : Градска библиотека, 1996. - Стр.161-173.

789. Треба говорити отворено : једно сећање академика Живана Милисавца : „Посетио сам Исидору" лета 1953. - Освит, Нови Сад, 1996, V, бр. 5, стр. 1-2.

(Из Летописа Матице српске, фебруар-март, 1996).

Предговори, поговори, рецензије

790. Војвођанско песништво. - Одабране песме српских песника из Војводине / средио Бранислав Бајић. - Нови Сад : [б. и.], 1938. - Стр. 5-6.

791. [Песме борбе : предговор]. - Одабране песме. - Нови Сад : Будућност, 1945. - Стр. 7-8.

792. Белешка о писцу. - Пера Сегединац / Лаза Костић. - Нови Сад : Матица српска, 1946. -Стр. 97-100.

793. [Предговор]. - Записи о Србији / Жарко Васиљевић. - Нови Сад : Матица српска, 1946. - Стр. 5-6.

794. Белешка о писцу. - Стихови и проза / Милоје Чиплић. - Нови Сад : Матица српска, 1949. - Стр. 5-7.

795. Писци омладинског покрета. - Посмртни сусрет петорице. - Нови Сад : Матица српска, 1949. - Стр. 5-18.

796. Белешка о писцу. - Песме / Душан Васиљев. - Нови Сад : Матица српска, 1950. - Стр. 375-378.

797. Предговор. - Војводина у борби : збирка чланака из народноослободилачке борбе. - Нови Сад : Матица српска, 1951. - Стр. 5-9.

798. Писци омладинског покрета. - Посмртни сусрет петорице. - Нови Сад : Матица српска, 1959. - Стр. 5-20.

799. Змајева лирика. - Лирске песме / Јован Јовановић-Змај. - Београд : Нолит, 1961. - Стр. 7-22.

800. Laza Nančić. - Izabrani politički spisi / Laza Nančić. - Novi Sad : Istorijski arhiv Pokrajinskog komiteta SKS za Vojvodinu, 1961. - Str. 7-34.

801. Политичка ангажованост песника Змаја. - Политичке и сатиричне песме / Јован Јовановић Змај. - Нови Сад : Матица српска, 1969. - Књ. 1, стр. 5-52.

802. Branko Bajić. - Sabrani spisi / Branko Bajić. - Novi Sad : Muzej socijalističke revolucije Vojvodine, 1975. - Str. 7-114.

803. Политичка ангажованост песника Змаја. - Политичке и сатиричне песме / Јован Јовановић Змај. - Нови Сад : Матица српска, 1975. - Књ. 1, стр. 5-53.

804. Политичка ангажованост песника Змаја. - Политичке и сатиричне песме / Јован Јовановић Змај. - [3. изд.]. - Нови Сад : Матица српска, 1979. - Књ. 1, стр. 5-53.

805. Политичка ангажованост песника Змаја. - Политичке и сатиричне песме / Јован Јовановић Змај. - [4. изд.]. - Нови Сад : Матица српска, 1983. - Књ. 1, стр. 5-53.

806. Predgovor. - Staza crveno obojena : (sećanja boraca Četvrte vojvođanske udarne brigade). - Novi Sad : Institut za istoriju, 1988. - Str. 5-9.

807. Политички лик Јакова Игњатовића : предговор. - Публицистички списи / Јаков Игњатовић. - Нови Сад : Матица српска ; Приштина : Јединство, 1989. - Књ. 1, стр. 5-49.

808. Poneki opisi podsećaju na one iz „Danteovog pakla" : [odlomak iz recenzije]. - Mladost slobodi darovana / priredio Nikola Božić. - Novi Sad : Institut za istoriju, 1991. - Str. 6-7.

809. [Увод = Úvod]. - Српско-словачке књижевне и културне везе : зборник радова. - Нови Сад : Матица српска ; Мартин : Матица словачка, 1991. - Стр. 5-8.

Разговори

810. Анкета о језику „Летописа Матице српске" : разговор са уредницима „Летописа" у Новом Саду / разговарали Јанко Ђоновић и Чедо Кисић. - Борба, Београд, 13. IX 1953, XVIII, бр. 230, стр. 7.

811. Против регионалности у нашој литератури / [разговор водио] Јован Максимовић. - Новосадски дневник, 23. XI 1955, II, бр. 90, стр. 9.

812. „Тежња ка освежењима" : Летопис Матице српске у новој години. - Дневник, Нови Сад, 12. II 1956, XV, бр. 3493, стр. 9.

813. Путопис из Чехословачке / [разговор водио] Миодраг Кујунџић. - Дневник, 29, 30. XI и 1. XII 1957, XVI, бр. 4129, стр. 9.
Поред осталих одговор и Ж. Милисавца на питање Шта припремате?.

814. Разговор са Живаном Милисавцем / [разговор водио] Живојин Николић. - Багдала, Крушевац, 1960, II, бр. 14-15, стр. 14-15.

815. Шта нас је највише импресионирало / [разговор водио] Љуба Вукмановић. - Дневник, Нови Сад, 1. I 1960, XVIII, бр. 4788, стр. 21.
Поред осталих и речи Ж. Милисавца.

816. Сценарио за филм / [разговор водио] Мирослав Антић. - Дневник, Нови Сад, 1. и 2. V 1962, XX, бр. 5560, стр. 7.

817. Živan Milisavac. - Pisci govore / [razgovor vodio] Nikola Drenovac. - Beograd : Grafos, 1964. - Str. 335-343.

818. Промена односа према култури : анкета Двадесет година културног живота Новог Сада. - Дневник, Нови Сад, 12. VII 1964, XXIII, бр. 6351, стр. 13.

819. A diktatúra betegágyánál / [razgovor vodio] Tomka Gabor. - Képes Ifjúság, Novi Sad, 2. X 1974, XXX, br. 1336, str. 11.

820. Pisac - očekivani dragi gost / [razgovor vodila] Nada Stanojević. - Misao, Novi Sad, 15. III 1979, V, br. 7, str. 9.

821. Изазов слојева прошлости : сусрети и разговори / [разговор водио] М. [Миодраг] К. [Кујунџић]. - Дневник, Нови Сад, 9. VII 1980, XXXIX, бр. 12100, стр. 10.

822. 24. [двадесет четврте] Змајеве дечје игре / [разговор водила] Мирјана Топаловић. - Тик-так, Горњи Милановац, 1. VI 1981, бр. 19, стр. 8-9.

823. Разговори са истином : из разговора са Живаном Милисавцем / [разговор водио] Милорад Грујић. - Летопис Матице српске, 1981, год. 157, књ. 428, св. 1-2, стр. 192-205.

824. Разговори са истином : из разговора са Живаном Милисавцем : (наставак из претходне свеске) / [разговор водио] Милорад Грујић. - Летопис Матице српске, 1981, год. 157, књ. 428, св. 3, стр. 338-351.

825. Разговори са истином : из разговора са Живаном Милисавцем : (наставак из септембарске свеске) / [разговор водио] Милорад Грујић. - Летопис Матице српске, 1981, год. 157, књ. 428, св. 5, стр. 747-763.

826. Програм за четврт века / [разговор водила] Невена Симин. - Дневник, Нови Сад, 7. VI 1982, XLI, бр. 12787, стр. 7.

827. За све векове : разговор са Живаном Милисавцем, новим председником Матице српске / [разговор водио] Владо Мићуновић. - Политика, Београд, 23. IV 1983, LXXX, бр. 24981, Култура, уметност, наука, IV, бр. 193, стр. 11.

828. На Вуковом путу / [разговор водио] Владислав Урбан. - Дневник, Нови Сад, 25. XII 1983, XLII, бр. 13346, стр. 6.

829. Жика „Истина" летописац Матице / [разговор водио] Миодраг Кујунџић. - Дневник, Нови Сад, 4. XI 1984, XLIII, бр. 13657, стр. 12.

830. О Матици, данас : са Живаном Милисавцем / [разговор водио] Љубисав Андрић. - Дневник, Нови Сад, 6. IX 1984, XLIII, бр. 13598, Култура, наука, уметност, бр. 247, стр. I.

831. Sve zavisi od ljudi / [razgovor vodio] Ljubisav Andrić. - Oko, Zagreb, 27. IX - 11. X 1984, XII, br. 327, str. 4-5.

832. Az egész jugoszláv közösséget tartottam szem előtt / [razgovor vodila] Serer Lenke. - Magyar Szó, Novi Sad, 10. III 1985, XLII, br. 67, str. 15.

833. Животна драга - инспирација / [разговор водила] Славица Тамаш. - МАК, Нови Сад, 1986, XV, бр. 9, стр. 20-21.

834. Часно кроз време / [разговор водио] Владо Мићуновић. - Политика, Београд, 15. II 1986, LXXXIII, бр. 25993, стр. 11.

835. Историја једне дуговечности : у посети председнику Матице српске / [разговор водио] Мило Глигоријевић. - НИН, Београд, 12. IV 1987, XXXVIII, бр. 1893, стр. 35-37.

836. „Народ ће одбранити језик" / [разговор водио] Слободан Станојевић. - Мисао, Нови Сад, 11. XII 1987, XIII, бр. 28 стр. 8-9.

837. Национализам лудог доба / [разговор водио] Слободан Станојевић. - Борба, Београд, 28, 29, 30. XI и 1. XII 1987, LXVI, бр. 332-335, стр. 10.

838. Neostvarene zamisli : Živan Milisavac. - Novosadski razgovori / Ljubisav Andrić. - Irig ; Novi Sad : Srpska čitaonica i knjižnica, 1987. - Str. 90-99.

839. Предубеђење о два табора / Љ. [Љуба] В. [Вукмановић]. - Дневник, Нови Сад, 2. III 1987, XLVI, бр. 14489, стр. 14.

Кратак разговор поводом почетка објављивања фељтона „Вук и Матица српска".

840. Svako radi šta hoće / [razgovor vodila] Nada Savković. - Intervju, Beograd, 18. XII 1987, br. 171, str. 9-10.

841. Увек уз Матицу : сусрет са Живаном Милисавцем, добитником награде АВНОЈ-а / [разговор водио] Ђорђе Поповић. - Вечерње новости, Београд, 2. XII 1987, XXXV, бр. 11204, стр. 18.

842. Az értelem vezessen bennünket : beszélgetés az AVNOJ-díjas Živan Milisavaccal / [razgovor vodila] Serer Lenke. - Magyar Szó, Novi Sad, 28, 29, 30. XI 1987, XLIV, br. 328, str. 13.

843. Kako se odužiti životu / [razgovor vodio] Rajko Lukač. - Četvrti jul, Beograd, 19. I 1988, XXVI, br. 1337, str. 14

844. Unalmas könyvek nélkül : intervjú az AVNOJ-díjassal / [razgovor vodio] Slobodan Stanojević. - 7 Nap, Subotica, 1. I 1988, XLII, br. 1, str. 8.

845. Доситеј - „српски Сократ" / [разговор водила] Нина Попов. - Дневник, Нови Сад, 22. III 1989, XLVII, бр. 15227, Култура, наука, уметност, бр. 476, стр. 15.

846. На потезу Матица хрватска / [разговор водила] З. [Зорица] Т. Мирковић. - Вечерње новости, Београд, 27. XI 1989, XXXVII, бр. 23684, стр. 6.

847. Живот везан за Матицу / [разговор водила] Љубица Поповић-Бјелица. - Политика, Београд, 10. II 1990, LXXXII, бр. 27423, стр. 15.

848. Живан Милисавац. - Добар дан писци : шездесет осам разговора са књижевницима / Душан Попов. - Нови Сад : аутор, 1991. - Стр. 197-199.

849. Стазе Матичиног завештања / [разговор водио] Илија Туцић. - Дневник, Нови Сад, 15. XI 1992, LI, бр. 16543, стр. 14.

850. Pomahnitali čelnici u mrkloj noći / [razgovor vodio] Jovan Komšić. - Nezavisni vojvođanski građanski list, Novi Sad, 23. IV 1993, br. 23, str. 12-14.

Преводи

851. Горки, Максим: Кошмар / превео Ж. [Живан] М. [Милисавац]. - Летопис Матице српске, 1946, год. 120, књ. 359, св. 2, стр. 142-146.

852. Инбер, Вера: Кад сам била мала / [с руског превео Живан Милисавац]. - Нови Сад : Матица српска, 1948. - 35 стр. : илустр. ; 24 cm

853. Корољенко, Владимир Г.: У рђаву друштву / [с руског превео Живан Милисавац]. - Нови Сад : Матица српска, 1948. - 99 стр. : илустр. ; 19 cm

854. Корољенко, Владимир Г.: У рђавом друштву / превео Живан Милисавац. - Приповетке. - Београд : Просвета, 1952. - Стр. 124-183.

855. Мејлах, Б.: Ленњин и Горки / превео Живан Милисавац. - Летопис Матице српске, 1946, год. 120, књ. 358, св. 1, стр. 8-21.

856. Полак, И. Ф.: Како изгледа васиона / [с руског превео Живан Милисавац]. - Нови Сад : Матица српска, 1947. - 50 стр. : илустр. ; 17 cm

857. Симонов, Константин М.: Књижевност совјетског народа / с руског Ж. [Живан] М. [Милисавац]. - Летопис Матице српске, 1947, год. 121, књ. 360, св. 1, стр. 7-14.

Priređivanje, izbor, uređivanje, redakcija

858. Bajić, Branko: Sabrani spisi / predgovor, redakcija i objašnjenja Živan Milisavac. - Novi Sad : Muzej socijalističke revolucije Vojvodine, 1975. - 372 str. ; 20 cm - (Socijalistička misao u Vojvodini ; knj. 4)

859. Biografsko-bibliografski leksikon jugoslovenskih pisaca : ogledna sveska / [redakcija... Živan Milisavac... et al.]. - Novi Sad : Matica srpska, 1962. - 20 str. ; 29 cm

860. Васиљев, Душан: Песме / [за штампу припремио Живан Милисавац]. - Нови Сад : Матица српска, 1950. - 384 стр. ; 21 cm

861. Војводина у борби : збирка чланака из народноослободилачке борбе / уредио Живан Милисавац. - Нови Сад : Матица српска, 1951. - 257, 20 стр. : илустр. ; 20 cm

862. Гончаров, Иван А.: Обломов : роман у четири дела / [с руског превео Милован Ђ. Глишић ; редактор превода Живан Милисавац]. - Нови Сад : Матица српска, 1949. - 573 стр. ; 21 cm

863. Горки, Максим: Како сам учио / [редакција Живан Милисавац]. - Нови Сад : Матица српска, 1946. - 23 стр. ; 20 cm
Податак о редакцији од Ж. Милисавца.

864. Еренбург, Иља: Дани славе / [избор и редакција Живан Милисавац]. - Нови Сад : Књижара Будућност, 1945. - 89 стр. ; 20 cm
Податак о избору и редакцији од Ж. Милисавца.

865-866. Игњатовић, Јаков: Публицистички списи / приредио Живан Милисавац. - Нови Сад : Матица српска ; Приштина : Јединство, 1989. - 2 књ. (510; 476 стр.); 20 cm. - (Одабрана дела Јакова Игњатовића ; књ. 13, 14)

867. Историска читанка : одабрани текстови за историју српског народа / [на одабирању текстова сарађивали су... и Живан Милисавац (историја Војводине)]. - Београд : Знање, 1949. - 270 стр. ; 22 cm

868. Јовановић-Змај, Јован: Лирске песме / приредио и предговор написао Живан Милисавац. - Београд : Нолит, 1961. - 216 стр. ; 18 cm. - (Школска библиотека ; 41)

869-870. Јовановић-Змај, Јован: Политичке и сатиричне песме / [приредио Живан Милисавац]. - Нови Сад : Матица српска, 1969. - 2 књ. (319; 307 стр.) ; 20 cm. - (Одабрана дела Јована Јовановића Змаја ; књ. 4, 5)

871-872. Јовановић-Змај, Јован: Политичке и сатиричне песме / [приредио Живан Милисавац]. - Нови Сад : Матица српска, 1975. - 2 књ. (317; 293 стр.) ; 20 cm. - (Одабрана дела Јована Јовановића Змаја ; књ. 5, 6)

873-874. Јовановић-Змај, Јован: Политичке и сатиричне песме / [приредио Живан Милисавац]. - [3. изд.]. - Нови Сад : Матица српска, 1979. - 2 књ. (317; 293 стр.) ; 20 cm. - (Одабрана дела Јована Јовановића Змаја ; књ. 5,6)

875-876. Јовановић-Змај, Јован: Политичке и сатиричне песме / [приредио Живан Милисавац]. - [4. изд.]. - Нови Сад : Матица српска, 1983. - 2 књ. (317; 293 стр.) ; 20 cm. - (Одабрана дела Јована Јовановића Змаја ; књ. 5, 6)

877. Jugoslovenski književni leksikon / [urednik Živan Milisavac]. - Novi Sad : Matica srpska, 1971. - 597 str. : ilustr. ; 25 cm

878. Jugoslovenski književni leksikon / [urednik Živan Milisavac]. - 2. dopunjeno izd. - Novi Sad : Matica srpska, 1984. - 922 str. : ilustr. ; 25 cm

879. Костић, Лаза: Пера Сегединац : трагедија у пет чинова из повести народа српског / [за штампу приредио Живан Милисавац]. - Нови Сад : Матица српска, 1946. - 105 стр. ; 21 cm. - (Старији писци)

880. Културно-политички покрети народа хабсбуршке монархије у XIX веку : зборник радова / [уредници Никола Петровић и Живан Милисавац]. - Нови Сад : Матица српска, 1983. - 437 стр. ; 24 cm

881. Нови Сад / [...податке о личностима из историје града обрадио Живан Милисавац]. - Нови Сад : Град Нови Сад, 1957. - 199 стр. : илустр. ; 21 cm

882. Нови Сад / [...податке о личностима из историје града обрадио Живан Милисавац]. - Нови Сад : Матица српска, 1963. - 220 стр. : илустр. ; 23 cm

883. Нови Сад / [... личности из историје Новог Сада Живан Милисавац]. - [3. допуњено изд.]. - Нови Сад : Матица српска, 1987. - 272 стр. : илустр. ; 29 cm

884. Нови Сад / [... личности из историје Новог Сада Живан Милисавац]. - [4. допуњено изд.]. - Нови Сад : Матица српска, 1997. - 272 стр. : илустр. ; 29 cm

885. Одабране песме / [Јован Јовановић-Змај... и др. ; избор и редакција Живан Милисавац, Влада Поповић]. - Нови Сад : Будућност, 1945. - 113 стр. ; 20 cm
Подаци о избору и редакцији од Ж. Милисавца.

886. Петровић, Вељко: Песме ; Есеји / [избор и редакција Живан Милисавац]. - Нови Сад : Матица српска ; Београд : Српска књижевна задруга, 1963. - 342 стр. ; 21 cm. - (Библиотека Српска књижевност у сто књига ; књ. 76)

887. Петровић, Вељко: Песме ; Есеји / [избор и редакција Живан Милисавац]. - Нови Сад : Матица српска ; Београд : Српска књижевна задруга, 1969. - 415 стр. ; 21 cm. - (Библиотека Српска књижевност у сто књига ; књ. 72)

888. Петровић, Вељко: Приповетке / [избор и редакција Живан Милисавац]. - Нови Сад : Матица српска ; Београд : Српска књижевна задруга, 1969. - 489 стр. ; 21 cm. - (Библиотека Српска књижевност у сто књига ; књ. 71)

889. Посмртни сусрет петорице : Милоје Чиплић, Бранко Бајић, Владимир Коларов, Витомир Јовановић, Дејан Бранков / [за штампу припремио Живан Милисавац]. - Нови Сад : Матица српска, 1949. - 251 стр. ; 20 cm

890. Посмртни сусрет петорице : Милоје Чиплић, Бранко Бајић, Владимир Коларов, Витомир Јовановић, Дејан Бранков / [за штампу припремио Живан Милисавац]. - Нови Сад : Матица српска, 1959. - 248 стр. ; 20 cm

891. Сећање на пале другове : 1941-1944 : споменица књижевницима и уметницима Војводине палим у народно-ослободилачкој борби / [уредио Живан Милисавац]. - Нови Сад : [б. и.], 1945 (Нови Сад : Штампарија ГНООВ-а). - 106 стр., [17] листова с таблама : фотогр. ; 25 cm

892. Српско-словачке књижевне и културне везе : зборник радова / [главни уредник Живан Милисавац]. - Нови Сад : Матица српска ; Мартин : Матица словачка, 1991. - 246 стр. : илустр. ; 24 cm

893. Уједињена омладина српска : зборник радова / [уредник Живан Милисавац]. - Нови Сад : Матица српска ; Београд : Историјски институт, 1968. - 626 стр. ; 24 cm

894. Чиплић, Милоје: Стихови и проза / [за штампу припремио Живан Милисавац]. - Нови Сад : Матица српска, 1949. - 109 стр. ; 21 cm

Литература

895. Антић, Мирослав: Живан Милисавац. - Дневник, Нови Сад, 8. I 1961, XIX, бр. [5101], стр. 13.

896. Антић, Мирослав: Између романа и хронике : књижевник Живан Милисавац о својој најновијој књизи „Шума није олистала”... - Дневник, Нови Сад, 27. VIII 1961, XIX, бр. 5316, стр. 12.

897. Antić, Miroslav: Živan Milisavac. - Rečnik Vojvodine. - Sarajevo : Oslobođenje, 1989. - Str. 155-157.

898. Б. [Бандић], М. [Милош] И.: На пола пута : (Живан Милисавац : „Змај", издање „Новог поколења", Београд). - Књижевност, Београд, 12. XII 1954, IX, књ. 19, св. 12, стр. 508-510.

899. Barna, István: Városmonográfia - szépséghibákkal. - 7 Nap, Subotica, 25. IX 1987, XLII, br. 39, str. 22-23.
Prikaz monografije Novog Sada.

900. Bori, Imre: Az erdö nem zöldült ki. - Magyar Szó, Novi Sad, 25. III 1962, XIX, br. 82, str. 15.

901. Бошков, Живојин: Књига о Матици српској : (Живан Милисавац: Матица српска). - Дневник, Нови Сад, 19. XII 1965, XXIV, бр. 6869, стр. 15.

902. В. [Висковић], К. [Казимир]: Живан Милисавац: Шума није олистала. - Трибина, Нови Сад, 21. II 1962, III, бр. 76, стр. 6.

903. „Војводина у борби" / Војвођанин. - Република, Београд, 14. VIII 1951, XVIII, бр. 302, стр. 4.
Приказ књиге коју је приредио Ж. Милисавац.

904. Вулановић, Војислав: И научно и занимљиво : Живан Милисавац: „Писци и идеје", Слово љубве, Београд, 1974. - Дневник, Нови Сад, 17. XII 1974, XXXIII, бр. 10103, стр. 14.

905. V. [Vučetić], Š. [Šime]: Živan Milisavac: Zmaj : (izdanje „Novo pokolenje", Beograd, 1954). - Republika, Zagreb, 1954, X, br. 9, str. 738-739.

906. * Vučetić, Š. [Šime]: Ž. Milisavac: „Savest jedne epohe". - Narodni list, Zagreb, 11. IV 1957, XIII, br. 3658.

907. Г. В.: „Шума није олистала" : делимична драматизација нове књиге Живана Милисавца о побуни затвореника у Шатораљаујхељу. - Дневник, Нови Сад, 10. IV 1962, XX, бр. 5539, стр. 8.
Најава.

908.Георгијевић, Крешимир: Прилог биографској есејистици : (Живан Милисавац: Змај; „Ново поколење", Београд, 1954). - Политика, Београд, 27. VIII 1954, LI, бр. 14910, Књижевност, стр. 801.

909. Душан Васиљев: Песме : издање Матице српске, 1950. - Слободна Војводина, 23. VII 1950, VIII, бр. 1788, стр. 3.
Приказ књиге коју је приредио Ж. Милисавац.

910. Đurović, V. [Vojislav]: Živan Milisavac: Šuma nije olistala : (Matica srpska 1961. godine). - Invalidski list, Beograd, 7. IV 1962, XLIV, br. 15, str. 9.

911. Đurović, Vojislav: 140 godina Matice srpske : (Živan Milisavac, Matica srpska, Novi Sad, 1965). - 4. jul, Beograd, 7. XII 1965, IV, br. 181, str. 11.

912. Živan Milisavac o ilustratorima. - Anegdote o našim književnicima / izbor i redakcija Sait Orahovac. - Sarajevo : Svjetlost, 1961. - Str. 125.

913. Živan Milisavac, „Šuma nije olistala"; Matica srpska, Novi Sad, 1961. - Književne novine, Beograd, 23. II 1962, XIV, n. s., br. 165, str. 9.

914. Živan Milisavac. - La Suda Stelo, Beograd, 1965, br. 6, str. 132.

915. Живан Милисавац: Књижевни токови, „Матица српска", Нови Сад, 1975. - Књижевне новине, Београд, 1. XI 1975, XXVII, бр. 498, стр. 4.

916. Živan Milisavac : [biografija]. - Vojvođanska akademija nauka i umetnosti : 1979-1989. - Novi Sad : Vojvođanska akademija nauka i umetnosti, 1989. - Str. 137-139.

917. Захаров, Лав: Нови преводи Корољенкових приповедака : (издање Просвете, Београд). - Летопис Матице српске, 1953, год. 129, књ. 371, св. 1, стр. 56-58.
Приказ књиге коју је превео Ж. Милисавац.

918. Јањушевић, Гојко: Хисторија о историји : други том Историје Матице српске. - Дневник, Нови Сад, 13. I 1993, LII, бр. 16597, Култура, наука, уметност, бр. 664, стр. 13.

919. Касаш, Александар: Пример херојства и страдања : Живан Милисавац, Шума није олистала, друго измењено и допуњено издање, Нови Сад, 1983, 345. - Дневник, Нови Сад, 12. I 1984, XLIII, бр. 13362, Култура, наука, уметност, бр. 208, стр. V.

920. Kirova, Lilija: Ж. Милисавац. Књижевни токови. Нови Сад, Матица српска, 1976. 207c. - Études balkaniques, Sofia, 1977, br. 2, str. 156-158.

921. Кюссе-Доронина, Р.Ф. : Живан Милисавац. „Змај". Београд, 1954. - Институт Славяноведения : краткие сообщения. - Москва : Академия наук СССР, 1958. - Стр. 118-123.

922. К-Ш. [Кобаш], В. [Вукашин]: Речи умирућих : Живан Милисавац: „Поруке иза решетака", издање „Војводина у борби", серија „Логори и затвори". - Дневник, Нови Сад, 23. IV 1968, XXV, бр. 7773, стр. 10.

923. Ковачевић, Божидар: Звездани часови једне прошлости : Живан Милисавац : Историја Матице српске, 1826-1964 ; Матица српска, Нови Сад, 1986. - Домети, Сомбор, 1987, бр. 51, стр. 83-86.

924. Ковачевић, Божидар: У време буђења народа : (поводом књиге Живана Милисавца „Историја Матице српске" I део 1826-1864, Нови Сад 1986, страна 955 у највећој осмини). - Весник, Београд, 1986, XXXVIII, бр. 759, стр. 5-6.

925. Ковачек, Божидар: Историја Матице српске Живана Милисавца. - Рад Матице српске, 1992, CLXVI, бр. 29, стр. 73-74.

926. Košić, Nenad: Biografske greške o Dušanu Vasiljevu. - Književne novine, Beograd, 17. V 1963, XV, n. s., br. 197, str. 6.
Pored ostalog govori se i o studiji Živana Milisavca o Dušanu Vasiljevu.

927. Крестић, Василије Ђ.: Дело на нивоу угледа Матице српске : Ж. Милисавац, Историја Матице српске, I део (1826-1864) Нови Сад 1986, изд. Матице српске, стр. 975. - Политика, Београд, 15. II 1986, LXXXIII, бр. 25993, Култура, уметност, наука, VIII, бр. 338, стр. 12.

928. dkb[Kreft, Bratko]: Studija o pesniku Vasiljevu. - Naši razgledi, Ljubljana, 17. I 1953, II, br. 1, str. 19.

929. dkb[Kreft, Bratko]: Monografija o Zmaju Jovanoviću. - Naši razgledi, Ljubljana, 18. IX 1954, III, br. 18, str. 14.

930. Крћевачки, Јоаким: Цветај ружо, цветали божури, Милисавче с критиком пожури---. - Студент, Београд, 10. V 1966, XXX, бр. 15, стр. 2.

931. Кујунџић, Миодраг: Живан Милисавац: Змај : издање: Ново поколење, Београд. - Новосадски дневник, 14. VII 1954, I, бр. 19, стр. 6.

932. Кујунџић, Миодраг: Живан Милисавац: Савест једне епохе : студија о Јовану Стерији Поповићу. - Трибина, Нови Сад, 16. XII 1956, III, бр. 144, стр. 8.

933. Кујунџић, М. [Миодраг]: Монографија о Новом Саду : обрадили и написали Бошко Петровић и Живан Милисавац, издање града Новог Сада, 1957. - Дневник, Нови Сад, 8. XII 1957, XVI, бр. 4136, стр. 10.

934. Кујунџић, Миодраг: Љубав за Матицу. - Дневник, Нови Сад, 6. III 1983, XLII, бр. 13056, стр. 12.

935. Куманов, Живан и Голубовић, Звонимир: О трећем издању : поводом фотомонографије Бошка Петровића и Живана Милисавца, Нови Сад, стр. 273. - Дневник, Нови Сад, 14. XI 1987, XLV, бр. 14744, стр. 11.

936. Latak, István: Sátoraljaújhelyi évforduló. - Magyar Szó, Novi Sad, 22. III 1962, XIX, br. 79, str. 4.

937. Лесковац, Младен: Нова књига Живана Милисавца. - Дневник, Нови Сад, 1. и 2. I 193, XII, бр. 2523, стр. 10.

938. „Летопис" и Вук. - Дневник, Нови Сад, 15. I 1987, XLVI, бр. 14443, стр. 11.
Приказ односа Вука С. Караџића према Летопису Матице српске, на основу „Историје Матице српске", I.

939. Lubarda, Vojislav: Jedan pogled na političku poeziju Zmaja. - Pregled, Sarajevo, 1955, VII, knj. 1, br. 1, str. 43-48.

940. М. Г.: Летопис. - Дневник, Нови Сад, 25. VIII 1963, XXII, бр. 6034, стр. 15.
Приказ Летописа Матице српске са освртом на чланак Ж. Милисавца „Значај сатире за развој реализма у српској књижевности".

941. М. М.: Ж. Милисавац: „Поруке иза решетака". - Сомборске новине, 28. VI 1968, XV, бр. 725, стр. 8.

942. М. [Магарашевић], Б. [Бранко]: Живан Милисавац: „Змај". Издање Новог покољења, Београд 1954. - Српска ријеч, Загреб, 1954, XII, бр. 407, стр. 5.

943. Мајсторовић, Стеван: Поетска расположења јуче и данас: (уз студију Ж. Милисавца о Душану Васиљеву). - НИН, Београд, 1. III 1953, III, бр. 113, стр. 9.

944. Максимовић, М. [Миодраг]: Живан Милисавац: Савест једне епохе : (студија о Јовану Стерији Поповићу, Матица српска, 1956). - Политика, Београд, 18. I 1957, LIV, бр. 15692, Књижевност, стр. 3940.

945. Мамузић, Илија: Запис о једној ванредној историји. - Багдала, Крушевац, 1988, XXX, бр. 346-347, стр. 32.

946. Марковић, Миливоје: Ка историји књижевности : Живан Милисавац: „Писци и идеје", „Слово љубве", Београд, 1974. - Књижевне новине, Београд, 1. IX 1974, XXVI, бр. 470, стр. 4.

947. Maticki, Miodrag: Dušan Vasiljev - pesnik bez zbirke. - Delo, Beograd, 1967, XIII, knj. 13, br. 10, str. 1144-1153.

948. Mat'ovčík, Augustín: Dejiny Matice srbskej. - Čitatel', Martin, 1966, XV, br. 7-8, str. 298.
Kratak prikaz knjige „Matica srpska : 1926-1964".

949. Мацаревић, Ж.: Змај. - Графички рад, Београд, 5. VIII 1954, X, бр. 14, стр. 4.

950. Миленковић, Драги: Живан Милисавац: Шума није олистала. - Просветни преглед, Београд, 29. V 1962, XVIII, бр. 21, стр. 6.

951. Милићевић, Живко: Прилози Стеријине године : Живан Милисавац: Савест једне епохе, Нови Сад, 1956... . - Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд, 1958, књ. 24, св. 1-2, стр. 155-159.

952. М. [Милутиновић], К. [Коста]: Живан Милисавац: Из књижевног и културног живота : (издање Матице српске, Нови Сад, 1951). - Слободна Војводина, 13. I 1952, XI, бр. 2224, стр. 4.

953. Милутиновић, К. [Коста]: Живан Милисавац: Змај : издање „Новог поколења" - Београд, 1954. - Зборник Матице српске, Серија друштвених наука, 1955, св. 10, стр. 154-156.

954. [Милутиновић], К. [Коста]: Живан Милисавац: Свест једне епохе. - Војводина, Зрењанин, 1957, II, бр. 7, стр. 12.

955. Милутиновић, Коста: Историја Матице српске. - Браничево, Пожаревац, 1986, XXXII, бр. 1, стр. 63-64.

956. Милутиновић, Коста: Стерија у новој светлости : Живан Милисавац: Савест једне епохе : издање Матице српске Нови Сад, 1956 год. - Браничево, Пожаревац, 1957, III, бр. 3, стр. 52-64.

957. Milutinović, Kosta: Živan Milisavac: Omladinski kulturno-privredni pokret : biblioteka „Progres", Novi Sad, 1960. - Pregled, Sarajevo, 1960, XII, knj. 1, br. 5, str. 452-454.

958. М. [Милутиновић], К. [Коста]: Омладински покрет у Војводини : Живан Милисавац, ОМПОК, Библиотека „Прогрес", Нови Сад, 1960. - Дневник, Нови Сад, 19. VI 1960, XIII, бр. 4932, стр. 11.

959. Милутиновић, К. [Коста]: Живан Милисавац - „Шума није олистала" : (издање Матице српске, Нови Сад, 1962). - Стварање, Цетиње, 1962, XVII, бр. 9, стр. 620.

960. Милутиновић, Коста: Сведочанства о једном времену : Бранко Бајић: „Сабрани списи", Музеј социјалистичке револуције Војводине, Нови Сад, 1975. - Књижевне новине, Београд, 1. VII 1975, XXVII, бр. 490-491, стр. 4.
Приказ књиге са предговором, редактуром и објашњењима Ж. Милисавца.

961. Милутиновић, Коста: Есеји Живана Милисавца. - Зборник Матице српске за књижевност и језик, 1979, књ. 27, св. 1, стр. 196-200.

962. Милутиновић, Коста: За културну историју Војводине : поводом прве књиге Историје Матице српске Живана Милисавца. - Зборник Матице српске за друштвене науке, 1985, св. 79, стр. 199-212.

963. Н. [Новаковић], Б. [Бошко]: Живан Милисавац - Васа Стајић. - Летопис Матице српске, 1950, год. 126, књ. 365, св. 1-2, стр. 106-107.

964. Novaković, Boško: „Iz književnog i kulturnog života" : (izdanje Matice srpske, Novi Sad, 1951). - Književne novine, Beograd, 6. I 1952, V, br. 47, str. 7.

965. Новаковић, Бошко: Студија Живана Милисавца о Душану Васиљеву. - Политика, Београд, 9. IV 1953, L, бр. 14476, Књижевност, стр. 371.

966. Новаковић, Бошко: Једна књига о Змају : Ж. Милисавац: „Змај" - Издавачко предузеће Ново покољење. - Београд - 1954. - Ослобођење, Сарајево, 24. VII 1954, XI, бр. 2434, стр. 5.

967. Новаковић, Бошко: Између хронике и историје : Живан Милисавац: „Шума није олистала" : (Матица српска, Нови Сад, 1961). - Дневник, Нови Сад, 11. III 1962, XX, бр. 5509, стр. 12.

968. Новаковић, Бошко: Пут и дух Матице српске : Живан Милисавац: „Матица српска", Матица српска 1965. - Књижевне новине, Београд, 5. II 1966, XVIII, н. с., бр. 268, стр. 3.

969. П. Д.: Приповетке В. Г. Корољенка. - Књижевност, Београд, 1952, VII, св. 12, стр. 529-530.
Приказ књиге коју је превео Ж. Милисавац.

970. Пауновић, Синиша: Нова историја Матице српске. - Политика, Београд, 20. III 1966, LXIII, бр. 18842, стр. 18.

971. Пеић, Бранко: Живан Милисавац: „Песник пораза". - Ревија књижевности, позоришта, музике, филма, ликовних уметности, Београд, 1. III 1953, бр. 6, стр. 3.

972. Пеић, Бранко: Живан Милисавац: „Песник пораза" : издање „Матица српска", Нови Сад, 1952. год. - Стварање, Цетиње, 1953, VIII, бр. 6, стр. 384-386.

973. Пеић, Бранко: Живан Милисавац: „Савест једне епохе" : (изд.: „Матица српска", Нови Сад, 1956). - Живот, Сарајево, 1957, VI, књ. 10, св. 5, стр. 365-366.

974. „Писци и идеје" Живана Милисавца. - Политика, Београд, 17. VIII 1974, LXXI, бр. 21863, стр. 14.

975. Попов, Чедомир: Подстицај и позив. - Дневник, Нови Сад, 19. XII 1965, XXIV, бр. 6869, стр. 15.

976. Попов, Чедомир: Дело „за ползу и славу народну" : Живан Милисавац: Историја Матице српске - I део: време националног буђења и културног препорода 1826-1864; Матица српска, Нови Сад, 1985. - Летопис Матице српске, 1986, год. 162, књ. 437, св. 4, стр. 575-590.

977. Popov, Čedomir: Dielo „na osoh a slávu národa". - Српско-словачке књижевне и културне везе : зборник радова. - Нови Сад : Матица српска, 1991. - Стр. 173-184.

Приказ књиге: „Историја Матице српске. Део 1, Време националног буђења и културног препорода : 1826-1864".

978. Поповић, Богдан А.: На изворима. - НИН, Београд, 19. X 1975, XXV, бр. 1293, стр. 31.

Белешка о књизи „Књижевни токови".

979. Поповић, Васа: Песник Душан Васиљев : (поводом издања Матице српске: Душан Васиљев: „Песме"). - Политика, Београд, 17. IX 1950, XLVII, бр. 13661, стр. 5.

Приказ књиге коју је приредио Ж. Милисавац.

980. Поповић-Бјелица, Љ. [Љубица]: Свеобухватна монографија : Живан Милисавац, Историја Матице српске, I део, 1826-1864, ИРО Матица српска, Нови Сад, 1985. - Дневник, 12. XII 1985, XLIV, бр. 14052, Култура, наука, уметност, бр. 310, стр. 16.

981. * P. [Poth], I. [István]: Milisavac Živan, Srpski pokret četrdesetosme u književnim delima savremenika. - Irodalmi figyelö, Budapest, 1957, III, br. 1.

982. Потресно сведоштво. - Нова Македонија, Скопје, 11. XI 1962, XVIII, бр. 5771, стр. 9.

О књизи „Шума није олистала".

983. Pribić, Branka: Milisavac Živan, Istorija Matice srpske, I deo, 1826-1864, Novi Sad 1986, 970 str. - Časopis za suvremenu povijest, Zagreb, 1986, br. 1, str. 194-195.

984. Proslava 70-og rođendana Živana Milisavca. - Slobodna Dalmacija, Split, 27. II 1985, XLI, br. 12390, str. 9.

985. Протић, Предраг: Живан Милисавац: Писци и идеје, Слово љубве, Београд, 1974. - Књижевност, Београд, 1974, XXIX, књ. 58, св. 12, стр. 550-551.

986. Радуловић, Ј.: Ж. Милисавац: Змај : (издање Новог поколења, Београд 1954). - Књижевност и језик у школи, Београд, 1955, II, бр. 2, стр. 160-161.

987. * Rajković, Radomir: Živan Milisavac: „Šuma nije olistala". - Polet, Zagreb, 1962, X, br. 2.

988. Ређеп, Драшко: Поезија - догађај месеца. - Борба, Београд, 20. II 1962, XXVII, бр. 49, стр. 7.

Поред осталог и вест о појави књиге „Шума није олистала".

989. Ређеп, Драшко: Занимљива књига о Новом Саду : („Нови Сад", Матица српска, 1963 ; приредили Б. Петровић и Ж. Милисавац). - Политика, Београд, 26. I 1964, LXI, бр. 18070, стр. 18.

990. С. А.: Које књиге купујемо и читамо. - Дневник, Нови Сад, 30. III 1962, XX, бр. 5528, стр. 9.

Између осталог и вест да се књига „Шума није олистала", најбоље продаје у новосадским књижарама.

991. Савковић, Јован: Једна корисна књига о Змају : Ж. Милисавац: Змај, издало Ново поколење, Београд, 1954. - Република, Београд, 27. VII 1954, XX, бр. 456, стр. 5.

992. Селаковић, М. [Милан]: Пјесме Душана Васиљева : („Песме"; издање Матице српске, Нови Сад 1950, приредио Ж. Милисавац). - Српска ријеч, Загреб, 10. XI 1950, VIII, бр. 335, стр. 3.

993. * Selaković, M. [Milan]: Zanimljiva književna studija. - Vjesnik, Zagreb, 21. VIII 1953, XIV, br. 2633.

994. Selaković, Milan: Jubilarna knjiga o Zmaju : Živan Milisavac: „Zmaj" - izdanje „Novo pokolenje", Beograd 1954. - Vjesnik, Zagreb, 1. VIII 1954, XV, br. 2927, str. 4.

995. Selaković, Milan: Oduženje Steriji : (monografija Živana Milisavca). - Izraz, Sarajevo, 1957, I, knj. 1, br. 5, str. 474-475.

996. S. [Selaković], M. [Milan]: Krv za slobodu : Živan Milisavac: „Šuma nije olistala", Matica srpska, Novi Sad 1961. - Telegram, Zagreb, 23. III 1962, III, br. 100, str. 5.

997. Selaković, M. [Milan]: Povijest Matice srpske : Živan Milisavac: „Matica srpska", izd. „Matice srpske", Novi Sad, 1965. - Telegram, Zagreb, 10. XII 1965, VI, br. 293, str. 4.

998. Сл. [Сланкаменац], П. [Првош]: Живан Милисавац, Васа Стајић. Нацрт за студију. Нови Сад, 1949, 12°, 130. - Историски часопис, Београд, 1951, књ. 2, стр. 274-275.

999. Срећковић, Милутин: О времену и људима : Живан Милисавац: „Писци и идеје", Слобо љубве, Београд, 1974. - Борба, Београд, 6. VII 1974, LII, бр. 182, Свет културе и уметности, стр. 2.

1000. Stanojević, N.: „Vukova nagrada" Živanu Milisavcu. - Misao, Novi Sad, 15. I 1984, X, br. 2, str. 29.

1001. Stipčević, Nikša: Pesme Dušana Vasiljeva na italijanskom : Dušan Vasiljev, Liriche, Italpress, Milano 1956. - Književne novine, Beograd, 5. i 19. VIII 1956, VII, br. 21-22, str. 3.

Prikaz zbirke pesama Dušana Vasiljeva na italijanskom jeziku za koju je izbor urađen prema zbirci koju je priredio Živan Milisavac.

1002. Суботин, Ст. [Стојан]: Две лепе књиге : југословенско-пољска сарадња: у Вроцлаву књига о Матици српској, у Новом Саду књига о Осолинеуму. - Политика, Београд, 29. VIII 1970, XLVII, бр. 20439, стр. 17.

1003. Sudarski Red, Đorđe: Milisavac Živan. - Ko je ko u Jugoslaviji i šire / Đorđe Sudarski Red. - Novi Sad : Književna zajednica Novog Sada, 1987. - Str. 61-62.

1004. Таутовић, Радојица: Историја и мит о Стерији : (на маргинама студије Живана Милисавца о Ј. С. Поповићу). - Летопис Матице српске, 1957, књ. 379, св. 3, стр. 241-255.

1005. Tautović, Radojica: Savremeniji prilaz književnoj istoriji : Živan Milisavac: Pisci i ideje - Slovo ljubve, Beograd 1974. - Savremenik, Beograd, 1975, XLII, sv. 11, str. 443-445.

1006. Томић, Ненад: Једно ново суочавање са Стеријом : (Живан Милисавац: „Савест једне епохе", „Матица српска", Нови Сад 1956). - Сусрети, Цетиње, 1957, V, бр. 3, стр. 235-237.

1007. Три запажене књиге у издању Матице српске / Војвођанин. - Република, Београд, 25. X 1949, XVI, бр. 208, стр. 3.
Осврт и на књигу „Посмртни сусрет петорице" коју је приредио Ж. Милисавац.

1008. Trifković, Risto: Jedna značajna studija : Živan Milisavac: „Savest jedne epohe", „Matica srpska", Novi Sad, 1956. - Odjek, Sarajevo, 1957, V, br. 5, str. 7.

1009. [Februarsko-martovski Letopis Matice srpske objavljuje sećanje Živana Milisavca na „pisanja i durenja" Isidore Sekulić...]. - Nezavisni vojvođanski građanski list, Novi Sad, 29. III 1996, br. 166, str. 46.

1010. Церовић, Љубивоје: Драгоцени записи револуционара : „Сабрани списи" Бранка Бајића са предговором, редактуром и објашњењима Живана Милисавца. - Дневник, Нови Сад, 27. VII 1975, XXXIV, бр. 10321, стр. 18.

1011. Цуцић, Сима: Сећање на пале другове 1941-1944. - Слободна Војводина, 11. X 1945, IV, бр. 292, стр. 7.
Приказ књиге „Сећање на пале другове" коју је уредио Ж. Милисавац.

1012. [Цуцић], С. [Сима]: Књига о Душану Васиљеву : издање Матице српске. - Зрењанин, 17. I 1953, II, бр. 11, стр. 4.

1013. * [Цуцић], С. [Сима]: Књига о Змају. - Зрењанин, 10. VII 1954, III, бр. 89.

1014. [Цуцић], С. [Сима]: Књига о Стерији. - Зрењанин, 15. XII 1956, V, бр. 221, стр. 5.

1015. Ц. [Цуцић], С. [Сима]: Шума није олистала. - Зрењанин, 24. II 1962, XI, бр. 493, стр. 4.
Кратак приказ.

1016. Čiplić, Bogdan: Dušan Vasiljev: Pesme : (izdanje Matice srpske, Novi Sad). - Književne novine, Beograd, 10. X 1950, XIII, br. 41, str. 4.
Prikaz knjige koju je priredio Živan Milisavac.

1017. Ш. [Шумановић], М. [Миодраг]: Живан Милисавац: „Змај" : (Ново поколење 1954). - НИН, Београд, 29. VIII 1954, IV, бр. 191, стр. 7.

Годишњак Библиотеке
Матице српске за 1996.

Издавач
Библиотека Матице српске
Нови Сад, Матице српске 1

Технички уредник
Реља Дражић

Штампа
ФУТУРА ПУБЛИКАЦИЈЕ
Нови Сад, Стевана Мусића 24

Тираж 500 примерака

Штампање је омогућило Министарство
за културу Републике Србије